

A tengeri fojtópontok geopolitikája: a globális hatalmak és az ellátási láncok sérülékenysége

Geopolitics of Maritime Chokepoints: Vulnerability of Global Powers and Supply Chains

Csicsmann László és Scott N. Romaniuk

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2025.2.1

Összefoglaló: A szűk tengeri átjárók olyan természetes vagy mesterséges fojtópontok, amelyek kulcsfontosságúak a katonai műveletek, a világgazdaság zavartalan működése és az energiabiztonság szempontjából is. A tanulmány célja, hogy történelmi távlatban mutassa be a tengerszorosokkal kapcsolatos geopolitikai gondolkodást, illetve feltárja azon biztonsági és környezeti jellegű kihívásokat, amelyek sebezhetővé teszik a globális hatalmakat. A szerzők a helyettesíthetőségük, illetve a megkerülhetőségük alapján kétféle tengeri fojtópontot különböztetnek meg: elsődlegest és másodlagost. Néhány tengeri fojtópont, például a Hormuzi-szoros, a Báb el-Mandeb vagy a Malakka-szoros egyértelműen elsődlegesnek tekinthető. A cikket azoknak az erőfeszítéseknek az ismertetése zárja, amelyek keretében az egyes globális szereplők megkísérik a biztonsági fenyegetést csökkenteni vagy megszüntetni.

Kulcsszavak: Szuezi-csatorna, Báb el-Mandeb-szoros, Indiai-óceán térsége (IOR), Malakka-szoros, tengeri fojtópontok, Vörös-tenger, Hormuzi-szoros, ellátási láncok, geopolitika

Abstract: *Narrow maritime straits are essential natural or manmade chokepoints vital for military operations, the efficient running of the global economy, and energy security. This paper aims to elucidate the historical geopolitical considerations surrounding straits and to examine the security and environmental concerns that render global powers susceptible. The authors differentiate between primary and secondary maritime chokepoints, according to their substitutability and circumventability. Certain maritime chokepoints, including the Strait of Hormuz, the Bab el-Mandeb, and the Strait of Malacca, are regarded as primary ones. The article ultimately delineates the initiatives undertaken by diverse international entities to mitigate or eradicate security concerns.*

Keywords: *Suez Canal, Bab el-Mandeb, Indian Ocean Region (IOR), Strait of Malacca, maritime chokepoints, Red Sea, Strait of Hormuz, supply chains, geopolitics*

Bevezetés:

A fojtópontok stratégiai jelentősége és sebezhetősége

Sir John „Jacky” Fischer brit tengernagy (1841–1920) – 1904-től 1910-ig Nagy-Britannia haditengerészetének a vezérkari főnöke (*first sea lord*) – 1904-ben kijelentette, hogy „öt stratégiai kulcs zárja el a világot”: Szingapúr, a Zöld-fok, Alexandria (a Szezei-csatorna), Gibraltár, valamint Dover.¹ A Brit Birodalom fénykorában ez az öt fojtópont volt kritikus tengeri átjáró a brit kereskedelmi és katonai erőforrások és eszközök áramlásának a fenntartásához. Bár Fischer számos, akkoriban radikálisnak tartott elképzelése, többek között a „tengeri forradalom” gondolata heves ellenállásba ütközött a kortársai részéről, ám a világ „kulcsainak” a stratégiai értékéről elhangzott állításai ma is ugyanolyan relevánsak, mint amikor megfogalmazta azokat.

A tengeri fojtópontok a brit hegemonia megszűnése óta is kritikusak mind a kereskedelmi áruk, mind a katonai eszközök szállítása szempontjából, és létfontosságúak a feltörekvő hatalmak és a riválisaik számára. A tengeri kereskedelem volumene exponenciálisan megnőtt a hidegháború után. Becslések szerint napjainkban a globális kereskedelem 80-90 százalékát, azaz évente mintegy 11 milliárd tonna árut a tengereken keresztül juttatják el a célországokba, míg 1990-ben ez a volumen csupán 4 milliárd tonna volt. 2023 elején mintegy hatvanezer, többségében általános felhasználású teherhajó vett részt a nemzetközi kereskedelemben.² Közülük azonban több ezerre tehető a nyersolaj, a vegyi anyagok, valamint a cseppfolyósított földgáz (LNG) szállítására tervezett tartályhajó. A speciális célúak közé tartoznak a személyszállító és a konténerszállító hajók is.

Míg a kulcsfontosságú hajózási tengeri útvonalak jelenlegi hálózata óriási kollektív értéket képvisel, addig a fojtópontok jelentősége az egyes államok, sőt a nem állami szereplők szempontjából is eltér. Például Kína geopolitikai környezetének az összetettsége és a sebezhetősége vitathatatlanul meghaladja az Amerikai Egyesült Államokét, hiszen azt két hatalmas óceán szegélyezi, valamint Indiáét, amely maga is egyfajta kulcsszerepet tölt be a létfontosságú indiai-óceáni térségben. Kínának viszont, amelyet gyakorlatilag stratégiai fojtópontok vesznek körül, a hatalmi törekvései és az érdekei megvalósítása során jelentős strukturális és rendszerszintű korlátokkal kell szembenéznie.³

De mik is azok a tengeri fojtópontok? Olyan szűk átjárók, a nemzetközi kereskedelmi és katonai hajózási útvonalakon fekvő természetes vagy mesterséges csatornák, amelyek két fontos, hatalmas vízterületet (pl. óceánokat) kötnek össze. Egyrészt a tengeri szállításban érdekelt államok számára nélkülözhetetlenek, illetve csak rengeteg idő- és pénzvesztéssel megkerülhetőek a különböző termékek – többek között a textíliák, élelmiszerek, nyersanyagok (például a kőolaj és más energiahordozók) – kereskedelme során.⁴ Másrészt a katonai

eszközök, például a repülőgép-hordozók, fregattok és más hadihajók mozgásához, a tengeri kommunikációs útvonalak (*sea lines of communication, SLOC*) védelméhez és az államhatalom kivetítéséhez is elengedhetetlenek. A stratégiai jelentőségük oka, hogy a használatuknak nincs, vagy csak korlátozottan van gyakorlati alternatívája. A globális hajózás szabadsága szempontjából azért kulcsfontosságúak, mert olyan stratégiai helyeken alakultak ki, ahol roppant nagy az áthaladó tengeri forgalom. A keskeny szorosokban koncentrálódó óriási hajóforgalom következtében viszont torlódások alakulhatnak ki. A világon számos tengeri fojtópont létezik, de különböző mértékű a stratégiai szerepük: az államok egyesektől jobban függenek, mint másoktól. Ugyanakkor mindegyiket érintheti valamilyen kívülről jövő, exogén (pl. egy befolyásoló tényező, konfliktuskörnyezet, szándék okozta) fenyegetés, illetve felettébb kitettek az államok közötti konfliktusoknak, a terrorizmusnak, valamint az állami és a nem állami szereplők kinetikus és kibernetikai eszközökkel történő támadásának.⁵

A létfontosságú tengeri fojtópontokon keresztül történő tranzitforgalom biztonságának a fenntartása 2023 végén ismét nyilvánvalóvá vált a nemzetközi közösség számára, amikor az Irán támogatását élvező Anszár Allah (azaz a húsz mozgalom) a legjelentősebbek közül egyszerre kettőn is fenyegetéssé vált: a Vörös-tenger két kapuján, a Szezei-csatornán és a Báb el-Mandeben. A nemzetközi kereskedelem ezen ütőerén keresztül halad át a globális tengeri áruforgalom volumenének mintegy 15 százaléka. A húszoknak a Vörös-tengeren közlekedő hajók ellen végrehajtott támadásai 2023 novembere óta jelentős fennakadásokat okoztak a forgalom szabad áramlásában, ezért a hajózási társaságok másfelé irányították a hajóikat. Ám az új lehetőség, a Jóreménység fokának a megkerülése jóval több időt és üzemanyag-fogyasztást jelent: átlagosan 10 nappal hosszabbította meg a szállítási időt, és dollármilliókba került a vállalatoknak.⁶

A világ számos tengeri fojtópontja közül háromnak van kiemelkedő jelentősége a nemzetközi kereskedelem szempontjából:

- a Szezei-csatornának és a Báb el-Mandeb szorosnak, azaz az északkelet-afrikai országok és az Arab-félsziget közötti természetes határ, a Vörös-tenger két kijáratának;
- a Hormuzi-szorosnak, amely a Perzsa-öböl és az Ománi-öböl (az Arab-tenger) között található;
- a Malakka-szorosnak, amely az Andamán-tengert (Indiai-óceán) és a Dél-kínai-tengert (Csendes-óceán) összekötő vízi út.

A tanulmány a geopolitika szemszögéből vizsgálja e három tengeri fojtópont jelentőségét, és azok fontosságát a nemzetközi kapcsolatok kontextusában értékeli. Az említett átjárók három okból érdemelnek különös figyelmet:

- a nemzetközi kereskedelemben való fontosságuk miatt, ugyanis gyakorlatilag lag minden állam és gazdaság tőlük függ;

- a kritikus nyersanyagok (pl. a nyersolaj- és az energiaellátás) terén a világ legnagyobb gazdaságai és az első számú nemzetközi hatalma számára be-töltött jelentőségükre való tekintettel;
- az állami és a nem állami szereplők beavatkozására való érzékenységük kö-vetkeztében – ez utóbbi tekintetében az elmúlt években intenzív tudomá-nyos és politikai figyelem és vita tárgyát képezték.⁷

A továbbiakban a szerzők bemutatják a tengeri fojtópontokkal kapcsolatos geopolitikai gondolkodást, majd részletesen ismertetik azokat a tradicionális és nem tradicionális biztonsági és környezeti kihívásokat, amelyekkel az említett átjárók kapcsán az egyes globális és regionális szereplőknek szembesülniük kell. Végezetül sorra veszik azon eszközöket és együttműködéseket, amelyekkel az egyes államok csökkenteni tudják a biztonsági kockázatokat.

A fojtópontok elmélete történeti áttekintésben

1616-ban Sir Walter Raleigh (1544–1618), aki I. Erzsébet uralkodása idején az egyik leghíresebb tengerész, kalandor és felfedező volt, úgy vélte, hogy „aki a tengerek felett uralkodik, az uralkodik a kereskedelem felett; aki a világ kereskedelmét uralja, az uralja a világ gazdagságát, következésképpen magát a világot”.⁸ A tengeri hatalomról és az annak ellenőrzéséről szóló felvetései a kereskedelem, valamint a stratégiai eszközök telepítése szempontjából az óceáni fojtópontok stratégiai jelentőségét is figyelembe vették. Hamarosan a tudományos érdeklődés is a part menti vízi utakra és a különböző fojtópontokra terelődött az évtizedek során, és a feljegyzések a világ változó geopolitikai környezetéhez és időszakaihoz viszonyított értékükről nyújtottak tájékoztatást.

Szun-ce *A háború művészete* című művében az ellenséges erők megosztásának és meghódításának a fontosságáról írt, és kiemelte a szűk átjárók jelentőségét is. A 2. fejezetben így érvelt: „A Föld magában foglalja a távolságokat, a nagyokat és a kicsiket; a veszélyt és a biztonságot; a nyílt terepet és a szűk hágókat; az élet és a halál esélyeit”.⁹ A szűk hágó a kínai tábornok és stratégia szerint a 11. fejezetben említett „hatféle terep” közé tartozik – például a „járható talaj” és a „behálózott talaj” mellett.¹⁰ Mint írta, a szűk hágó térbeli jellemzőinek az ismerete lehetőséget nyújt az erők összpontosítására és az ellenség legyőzésére. Viszont a sérülékeny javaknak és ellátmányoknak a keskeny hágókban való koncentrációja sebezhetőséget okoz, a fenyegető szereplőknek pedig esélyt ad annak a kihasználására. Ha a Szun-ce írásából levonható tanulság az, hogy a szűk hágót (azaz jelen esetben a fojtópontot) az ellenség egységeinek a felosztására kell használni, vagy hagyni kell, hogy a térbeli jellemzők arra kényszerítsék az ellenséget, hogy felossa az erőit, akkor ennek a fordítottja ugyanilyen fontos a sebezhetőségek szempontjából.

Valószínűleg Fernão de Oliveira *A tengeri hadviselés művészetéről* (1555) című művében található a fojtópontoknak a tengeri dominanciában való jelentőségével kapcsolatos első rendszerezett leírás. A portugál reneszánsz pap és tudós fektette le a folyamatos hajózás lehetővé tétele érdekében egy part menti vékony sáv ellenőrzésének a doktrinális alapjait, valamint a tengeri kommunikációs útvonalak biztosítását szolgáló keskeny átjárók kontrollját.¹¹

E témával foglalkozott három évszázaddal később Alfred Thayer Mahan kapitány is, aki egy nemzet tengeri hatalmáról, illetve a tengeri terület, a kereskedelem és a nemzet ereje közötti kapcsolat ismeretének a fontosságáról írt. Egy francia tiszt azon állítása kapcsán, hogy Nagy-Britannia gyenge pontjának, a kereskedelmének a megtámadása a legbiztosabb módja a nemzet meghódításának, Mahan így érvelt: „A zaklatás és a szorongás, amelyet egy országnak a kereskedelmébe való komoly [ellenséges] beavatkozás okoz[,] ... kétségtelenül a tengeri háború egyik legfontosabb másodlagos művelete, és azt valószínűleg [mindaddig] nem hagyják abba, amíg maga a háború meg nem szűnik...”¹²

Lewis M. Alexander és Joseph R. Morgan a fojtópontok néhány paraméterét értékelte, és három olyan kritériumot figyeltek meg, amelyek a meghatározásuk alapját képezték. „Az egyik, hogy nem állnak rendelkezésre könnyen elérhető alternatív tengeri útvonalak.”¹³ A másik, hogy e területek az egyes államok érdekei, az általuk folytatott kereskedelem és a katonai jellegű forgalmuk (pl. a repülőgépeké) szempontjából is jelentősek. A harmadik, hogy az e fojtópontokon való áthaladást egy vagy több országnak hatékonyan meg kell akadályoznia. E kritériumokat alább részletesebben is megvizsgáljuk. Alexander a tanulmányában hét elsődleges fojtópontot – „Gibraltár, Báb el-Mandeb, Hormuz, a Dán[-szoros] és a Török-szorosok, valamint a Szezi- és a Panama-csatorna” –, valamint tizenegy másodlagos szorost azonosított. „A tizenegy közé tartozik a Doveri-, a Bering- és a Magellán-szoros, valamint a Malakka- [és a] Szingapúr[-szoros], valamint számos másik a Csendes-óceán nyugati részén.”¹⁴ Alexander az elemzésében négy feltevést fogalmazott meg:

„(1) az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti intenzív katonai rivalizálás az elkövetkező években csökken; (2) sok ország számára a tengerrel kapcsolatos környezetvédelmi aggályok jelentősen növekedhetnek; (3) a hidegháború visszaszorulásával a regionális versenyek és konfrontációk egyre intenzívebbé válnak; és (4) a vízi közlekedés általános sűrűsége a regionális központok viszonylagos gazdasági növekedésével meg fognak változni.”¹⁵

A globális kivetítéssel rendelkező tengeri nagyhatalmak sorában mindig lehet egy olyan országot kiemelni, amely a fojtópontok többsége felett is ellenőrzést gyakorolt. Ezt a szerepet a 15–16. században Portugália, később Spanyolország, a 17. században Franciaország, valamint a Holland Egyesült Tartományok,

a 18–20. században az Egyesült Királyság, a 20. században pedig az USA töltötte be (és tölti be még ma is). Eközben a legfontosabb fojtópontok közé a Malakka- és a Hormuzi-szorost, valamint a Báb el-Mandebet sorolhatjuk. Akik azokat birtokolták, egyúttal az Európa és a Kelet közötti hajóutak feletti ellenőrzést, s ezzel a keleti áruk folyamatos Európába áramlását, illetve a megvásárlásukhoz szükséges pénznek az odajutását is biztosították maguknak. A 21. századra vonatkozóan az lenne a döntő kérdés, hogy Kína belép-e ebbe az „utódlási” sorba.

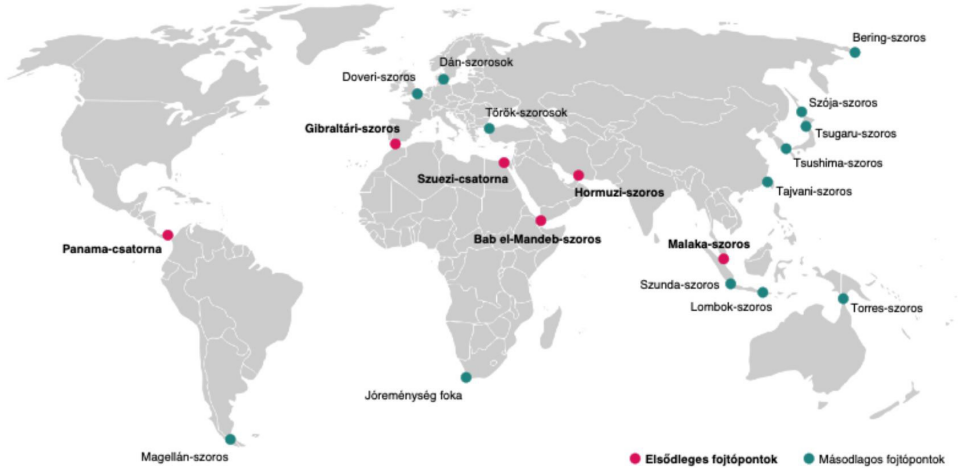
A fojtópont egyszerre nagy és szigorú térbeli dimenzióval rendelkezik. Szigorú, mert a definíciója szerint egy szűk átjáró, és nagy, mivel a felette való ellenőrzés a globális tengeri kommunikációs útvonalakra is hatással van. A kritikai geopolitika szakirodalmát gazdagító szerzők kétségbe vonják a földrajznak a közvetlen, valós politikai következményeit – ezért a geopolitika ma már tudományos módszert és jól meghatározott, világos fogalmakat alkalmaz a földrajzi valóságra is, és megpróbálja mérni annak a nemzetközi kapcsolatok szintjén a politikai eredményekre gyakorolt hatását.¹⁶

Az elsődleges és a másodlagos fojtópontokat érő tradicionális és nem tradicionális kihívások

A fojtópontok elsődleges vagy másodlagos jelentőségűek lehetnek. Az elsődleges fojtópontok olyan szűk tengeri átjárók, amelyeknek nagy a globális jelentőségük, világkereskedelmi vagy haditengerészeti szempontból megkerülhetetlenek, valamint a tenger alatti kommunikációs kábelek tekintetében is kiemelkedően fontosak. Elsődleges fojtópontnak tekintendők a következők: a Malakka-szoros, a Panama-csatorna, a Gibraltári-szoros, a Boszporusz és a Dardanellák, a Báb el-Mandeb, valamint a Szezei-csatorna. A másodlagos fojtópontok a tengeri közlekedés szempontjából ugyancsak fontos szerepet töltenek be, de azokon keresztül vagy nem halad át az elsődlegesekkel hasonló nagyságú kereskedelmi forgalom, vagy „csupán” regionális jelentőségűek, és más tengeri útvonallal helyettesíthetők. Ilyen – többek között – a Doveri-, a Dán- vagy a Bering-szoros (1. térkép).¹⁷

Az elsődleges fojtópontok az ellátási láncok, az energia- és az élelmiszerbiztonság, a mezőgazdasági termelés (pl. műtrágya-kereskedelem) terén, valamint katonai szempontból is stratégiai jelentőséggel bírnak. A tengerszorosokon az egyes államokat háromféle biztonsági kihívás érheti: környezeti jellegűek, biztonságiak, illetve a közlekedés szervezéséből adódóak.¹⁸ Tekintettel arra, hogy az utóbbiak inkább logisztikai és közlekedési kérdéseket vetnek fel, a tanulmány az első kettővel foglalkozik behatóbban.

1. térkép¹⁹
Elsődleges és másodlagos tengeri fojtópontok

A környezeti és a klimatikus problémák

A klímaváltozás akár nagyon súlyosan is érintheti az egy adott fojtóponton áthaladó kereskedelmi forgalmat. Ez történt például 2023-ban a Panama-csatorna esetében: a soha nem tapasztalt mértékű csapadékhiány következtében a csatorna víztározójának, a Gatún-tónak a vízszintje radikálisan lecsökkent. Ezért, illetve az üzemeltető cég korlátozásai miatt a napi 36 hajó helyett novemberben csak 22 tudott keresztülhaladni, ami számottevő időbeli és anyagi veszteséget okozott. Azoknak a társaságoknak, amelyek a Magellán-fok megkerülését választották, jelentősen megnöttek a költségei, és sokáig az az út kötötte le a szállítási kapacitásaikat.²⁰

Az extrémé vált szélviszonyok és a homokvihár is szerepet játszott abban, hogy 2021. március 23. és 29. között az *Ever Given* nevű konténerhajó több napon keresztül eltorlaszolta az utat a hajóforgalom előtt a Szezei-csatornán, azok ugyanis jelentősen megnehezítették a navigálást.²¹ Ám az *Ever Given* balesete háttérben emberi tényező is állt, ami rávilágított az ellátási láncok sebezhetőségére is. Az extrém hőmérsékleti viszonyok, a szél és a tengeri köd előfordulásának a gyakoribbá válása következtében a szűk tengeri átjárók forgalma lelassul, ami komoly gazdasági károkat okoz. A klímaváltozás hatására kialakuló időjárási jelenségek (pl. az extrém erős szél) nemcsak a hajózást nehezítik meg, hanem a kikötői infrastruktúrában is kárt okozhatnak – ahogy az a Vörös-tengeren többször előfordult már. A klimatikus problémák ráadásul nem egy esetben

összeadódnak más jellegű kihívással is, ami még aggályosabbá teszi a tengerszorosokon át történő közlekedést.

A környezeti károk nem kerülnek el a tenger alatti kábeleket sem, ugyanis bizonyos területeken jelentős a szeizmikus aktivitás, vagy kitörhet egy vulkán – és mindkét esetben előfordulhat a vezetékek megrongálódása. A Tajvant és a Fülöp-szigeteket összekötő Luzoni-szoros környékén nyolc kábel sérült meg 2006 decemberében, amikor két, a Richter-skála szerinti 7-esnél is erősebb földrengés heves hullámmozgásokat idézett elő. Emellett az utóbbi években az emelkedő tengerszint és tájfunok is tettek tönkre tenger alatti kábeleket a partok közelében, különösen a délkelet-ázsiai térségben, illetve a Dél-kínai-tengernél. A sérült kábelek megjavítása átlagosan 40 napot vett igénybe, ami tovább fokozta az internetforgalomban a sérülés okozta tetemes károkat.²²

Tradicionális és nem tradicionális biztonsági kihívások

A szűk tengeri átjárókra a második típusú veszélyforrást a tradicionális és a nem tradicionális biztonsági kihívások jelentik. A hagyományos fenyegetések az államok közötti konfliktusokból, valamint a tengeri átjárók üzemeltetésében, ellenőrzésében érintett államoknak az azok lezárásával kapcsolatos, egyoldalúan meghozott döntéséből eredhetnek. 2025 júniusában a keményvonalasok által dominált iráni parlament az egyik határozatában azt javasolta az Ali Khámenei által elnökölt Nemzetbiztonsági Tanácsnak, hogy az izraeli támadásra adandó válaszként zárják le a Hormuzi-szorost a hajóforgalom elől. Az ENSZ tengerjogi egyezménye – a globális kereskedelem folyamatos kiszélesedésére célként tekintő liberális nemzetközi rendszer egyik meghatározó alapelve – bizonyos feltételek mellett garantálja a tengerszorosokon való békés áthaladás jogát.²³ Az irániak végül nem zárták le a Hormuzi-szorost – az ezzel ellentétes lépésüknek azonban súlyos hatása lenne a globális energiabiztonságra, ugyanis a tengeri átjáró a világ olajkereskedelmének a 20 százalékáért felelős. Egyes államok, például Japán olajimportjának pedig 80 százaléka származik a Közel-Keletről, és halad keresztül a Hormuzi-szoroson. Ez a helyzet is rámutat a nagyhatalmak sebezhetőségére.

Az Oroszország és Ukrajna között kirobbant háború negatívan hatott a világ élelmezési biztonságára, mivel leállt az addig a török tengerszorosokon keresztül folytatott gabonaszállítás, ami elsősorban a globális Dél államai számára okozott komoly élelmezésbiztonsági gondokat és gyorsuló inflációt. A Moszkva, Kijev, Ankara és Washington által 2022 júliusában megkötött gabonaegyezmény egy évig garantálta a szabad szállítást, de utána nem sikerült meghosszabbítani.²⁴ Az államok között a tengeri fojtópontoknál kialakult konfliktusok felértékeltek a szárazföldi konnektivitási útvonalakat, azonban azok nem tudják teljes mértékben kiváltani a tengeri kereskedelmet.

A legjelentősebb kihívást azonban kétségtelenül a nem állami szereplők tevékenysége jelenti, amely kvázi járhatatlanná tehet egy-egy tengersizort. A tengeri kalózkodásnak több évszázadra nyúlik vissza a történelme, s általában a partok mentén tevékenykedő csoportoknak a kereskedelmi hajókkal szembeni fegyveres támadás. Hivatalosan a szakirodalom megkülönbözteti a hajók elleni fegyveres támadást (*armed robbery against ships*, ARAS) a kalózkodástól: az utóbbi a mélytengereken történik, az előbbi pedig a partok mentén. Egy nemrégiben publikált jelentés szerint 2025 első negyedévében 48 százalékkal nőtt meg a hajók elleni támadások száma: a Malakka-szorosnál és a Dél-kínai-tengernél összesen 43 esetet jegyeztek fel.²⁵

A hajók elleni fegyveres támadások a Báb el-Mandeb környékén is gyakoriak, ami összefügg a szomáliai államkudarccal. 2008 novemberében a helyi kalózkodók minden idők legnagyobb zsákmányát szerezték meg: az *MV Sirius Star* tankerhajó megtámadását követően a legénységét fogva tartották, és 25 millió amerikai dollár váltságdíjat követeltek a tulajdonostól. Hosszú tárgyalások után végül 3 millió dollár fejében engedték el a személyzetet és a hajót. A szomáliai kalózkodás 2010–2011-ben érte el a csúcspontját, amikor is összesen 200 millió dollárt fizettettek ki a hajótulajdonosokkal.²⁶ Habár az államok együttműködésének az eredményeként a kalózkodás jelentős mértékben visszaesett Afrika-szarvánál, az továbbra is kihívást jelent a kereskedelmi hajók számára.

A támadások száma ugyanis az elmúlt években ismét növekvő tendenciát mutatott, amiben a jemeni államkudarc és az ideológiailag Izrael-ellenes, a palesztinokkal szolidaritást vállaló húsz mozgalom tevékenysége is szerepet játszhatott. A jemeni húsz számos szomáliai terrorista csoporttal (pl. az as-Sabákkal) szorosan együttműködnek, de arra nincs bizonyíték, hogy közvetlenül részt vennének a szomáliai kalózkodásban.²⁷ A húsz – illetve a fegyveres szárnyuk, az Anszár Allah – azonban meglehetősen fejlett rakétákkal folytatnak támadásokat az áruszállító hajók ellen: kettőt el is süllyesztettek, több mint százat pedig megrongáltak. Ezzel arra kényszerítették a kereskedelmi társaságokat, hogy – többnyire – a Jóreménység-fokának a megkerülésével, tehát hosszabb és költségesebb úton érhék el Európát. A húsz célpontja fokozatosan bővült: kezdetben csak az izraeli tulajdonban lévő hajókat támadták, később már a más országok zászlaja alatt hajózó szállítmányok sem voltak biztonságban tőlük.²⁸ A tengeri fojtópont kikerülésének tehát jelentős ára van, ugyanis az olyan biztonsági problémák, mint a kalózkodás, az alternatívaként kínálkozó útvonalon is megjelentek, mivel a helyi fegyveres csoportok is lehetőséget látnak a hajózási útvonalak nyugat-afrikai kitérőjében.

Szintén jelentős a kihívás a kiberbiztonság terén, hiszen a tengeri hajózási pontos számítógépes tervezést és GPS-alapú navigációt igényel. Az elmúlt években egyre gyakrabban zavarták meg állami- és nem állami szereplők a GPS-eket, hamisították meg a koordinátákat – minden ilyen tevékenység a

tájékozódási képesség elvesztését és annak következtében balesetet okozhat. A Hormuzi-szoroson például – amelyen keresztül halad át a világ olajkereskedelmének a 20 százaléka – az utóbbi években rendszeressé vált, eszkalációs időszakokban pedig felerősödött a navigáció zavarása (az ún. *jamming*). A rádiójelek megzavarását már az amerikai–iráni ellentétek 2019-es kiéleződésekor is „bevetették”. 2025 júniusában, az Irán elleni izraeli–amerikai támadás idején naponta mintegy ezer alkalommal zavarták meg a hajók rádiójeleit, amiért elsősorban a teheráni vezetés tehető felelőssé.²⁹ Valószínűleg ez volt az oka annak is, hogy az Egyesült Arab Emírségek partjainál két hajó ütközött össze. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy nem szükséges egy tengerszorost fizikailag lezárni, elég a hajóközlekedés biztonságának a megzavarása. Hiszen annak hatására jelentősen megemelkedett például a Hormuzi-szoroson áthaladó hajók biztosítási költsége. A navigáció megzavarása arra is alkalmas, hogy az érintett kereskedelmi hajó a tudtán kívül belépjen valamely állam felségterületére, ami az utóbbit „feljogosítja” az intézkedésre. Irán mindemellett drónokkal is követte a hajók mozgását – különösen a Perzsa-öböl térségében mozgó amerikai hadihajókat.³⁰

A tengerszorosok nemcsak a rajtuk keresztülhaladó kereskedelmi és hadihajók, hanem a digitális infrastruktúra miatt is kulcsfontosságúak. A tengeri fojtópontokon át futnak a többnyire egyes vállalatok által kiépített ún. tengeri alatti kábelek, amelyek főként az adatforgalomért felelősek. Az átalakuló nemzetközi rendszerben az amerikai–kínai rivalizálás azokra is kiterjedt. A tengeri alatti kábeleket a szabotázsakciók, a baleset és szándékos sérülés okozása mellett a kibertérben is támadások érhetik. Az elmúlt években Oroszország jelentett egyfajta veszélyt az északi tengerek alatt húzódó kábelekre, azonban időnként Kína is fenyegetően lép fel. 2024-ben egy kínai felségjelzés alatt közlekedő hajó horgonya rongált meg két európai tenger alatti kábelt.³¹ Márpedig ezek a vezetékek a fojtópontoknál még sérülékenyebbek, ahogy arra a vörös-tengeri konfliktus is rávilágított –³² még ha a húsz mozgalom nem is vállalja a felelőséget azért, hogy 2024-ben a Báb el-Mandeben áthaladó több mint 15 kábeltől négy megsérült. Az Európa és Ázsia közötti adatforgalom terén kulcsfontosságú tengeri kábelekben keletkezett kár nagyságrendileg 3,5 milliárd amerikai dollárra tehető.

A Tajvani-szoros mentén vagy a Malakka-szoros közelében haladó kábeleknek a hackertámadások mellett az államok közötti konfliktusoknak is nagy a kitétségük, de ott a jelentős halászati tevékenység is problémákat okozhat, sőt szabotázsakciókra is sor kerülhet. A Dél-kínai-tenger alatt futó kábelek a szigetviták miatt a szuverenitással kapcsolatos kérdéseket vethetnek fel. A geopolitikai rivalizálás miatt többnek az útvonalát is újra kell(ett) tervezni, ami jelentős többletköltségekkel jár(t).³³

1. táblázat³⁴

Biztonsági és környezeti jellegű kihívások az elsődleges fojtópontok mentén
(az általuk jelentett veszély mértéke)

Elsődleges fojtópontok	Gibraltári-szoros	Panama-csatorna	Báb el-Mandeb	Szuezi-csatorna	Malakka-szoros	Hormuzi-szoros
Extrém hőmérséklet-ingadozás vagy magas hőmérséklet				közepes		közepes
Szárazság-, áradás-veszély		magas				
Vihar, erős szél				magas		
Köd és rossz látási viszonyok		közepes		közepes	közepes	
Államközi konfliktusok			magas	közepes		magas
Kibertámadás		közepes		közepes		
Kalózkodás			magas	magas	magas	
Felkelés			magas	közepes		közepes
Terrortámadás			magas	közepes	közepes	közepes

Geopolitika az első vonalban: a világ stratégiai vízi útjainak védelme

A Hugo Grotius által 1609-ben publikált *Mare Liberum* [A tengerek szabadsága] című munka alaptétele, a tengerek szabadságának az elve vált az ENSZ 1982-ben elfogadott tengerjogi egyezményének az alapjává is. A dokumentum részletesen szabályozza a parti államok jogait és a szorosokon való szabad áthaladás feltételeit, azonban a korábban említett kihívások, valamint a szabályokra épülő nemzetközi rendszer napjainkban zajló felbomlása következtében ma globálisan gyenge tengeri kormányzásról beszélhetünk.

A keskeny átjárókat folyamatos fenyegetések érik: kalózkodás, terrorizmus, csempészet és ellenséges állami akciók. A nem állami szereplők soha nem fogják abbahagyni a tengeri fojtópontok támadását, mert azok olyan nyomáspontok, ahol egyetlen csapás is megbéníthatja a globális kereskedelmet, és sokkoló hullámokat indíthat el világszerte. Ezen aktorok célja a káoszteremtés, és kihasználják a törékeny állami ellenőrzés minden repedését, s gerillataktikákat

alkalmaznak, hogy jóval a valódi súlyuk feletti legyen a támadásuk. Amíg a világ a szűk vízi utakra támaszkodik, addig folytatni fogják a támadásaikat – kíméletlenül, könyörtelenül, és lehetetlen teljesen felszámolni őket. Ahhoz, hogy e szorosok nyitva maradhassanak, azonnali és kemény intézkedésekre van szükség: egy több rétegű védelemre, amely a haderőt, a diplomáciai nyomásgyakorlást, a jogi eszközöket és a fejlett technológiát is felhasználja.

Az első védelmi vonal egy erős katonai és tengeri jelenlét – ez nem alku tárgya, mert alapvető fontosságú. A hadihajók és a parti őrség naszádjai folyamatosan járőröznek, hogy elrettentsék az illegális tevékenységeket tervezőket, és fenntartsák a biztonságot. A tengeri területtudatosság vagy helyzetismeret (*maritime domain awareness*, MDA) keretében repülőgépeket, drónokat és műholdakat használnak a tengeri forgalom valós idejű nyomon követésére. A szorosok közelében levő stratégiai haditengerészeti bázisok és az előretolt posztok biztosítják a fenyegetésekre való gyors reagálást. Eközben a szövetségesekkel végzett közös gyakorlatok növelik a felkészültséget, valamint szorosabbá teszik az e magas kockázatú vizeken szükséges együttműködést.³⁵

A többoldalú együttműködés kulcsszerepet játszik az erőfeszítések és a hatékonyság fokozásában. Bár az olyan kezdeményezések, mint a *Prosperity Guardian* hadművelet,³⁶ hiányosságokkal küzdöttek, más multinacionális koalíciók – például a *Combined Task Force 151*³⁷ –, amelyek a stratégiai tengeri folyosók biztosítására összpontosítanak, jelentős hatást gyakoroltak. Ezek az erőfeszítések azt mutatják, hogy a biztonság akkor a legnagyobb, ha az érintettek egymás között koordinálják, megosztják a létfontosságú tengeri útvonalak nyitva tartásának a terheit és az előnyeit.

A sikeres együttműködésre az egyik legkiemelkedőbb példa a Malajzia, Indonézia és Szingapúr közötti, létfontosságú tengeri folyosó, a Malakka-szorosban található. Ezen a keskeny vízi úton keresztül zajlik a globális árukereskedelem közel egynegyede, benne az olajének és a cseppfolyósított földgáznak (LNG) a zöme, valamint a konténerforgalomnak is a jelentős része. A korábbi biztonsági fenyegetésekre válaszul a parti államok és a nemzetközi partnereik egy rétegzett, együttműködő stratégiát valósítottak meg, amely magában foglalta a katonai, a diplomáciai, a jogi és a technológiai dimenziókat is.

A 2004-ben megkezdett MALSINDO keretében végzett járőrözések jól példázzák a háromoldalú tengeri együttműködést: Malajzia, Szingapúr és Indonézia egységei koordináltan folytatják az őrzőjáratukat és az ellenőrzéseket, és tiszteletben tartják egymás területi vizeit. A 2005-ben indított *Eyes in the Sky* (EiS) kezdeményezés pedig egy háromoldalú légi felügyeletet valósít meg, amelynek során tengeri járőrgépeket használnak annak érdekében, hogy a levegőből tudják felügyelni a hajók mozgását.³⁸

A robusztus tengeri adatinfrastruktúra (*Marine Data Infrastructure*, MDI) megerősíti ezeket az kezdeményezéseket. Több mint negyven ország valós idejű hajózási adatokat és fenyegetésre vonatkozó figyelmeztetéseket oszt

meg a Szingapúrban található Információs Összeolvasztó Központtal (*Information Fusion Centre, IFC*), amely globális tengeri biztonsági központként működik. A megfigyelési kapacitás növelése érdekében minden érintett állam befektetett a parti radarrendszerekbe, az automatikus azonosítási rendszerbe (*automatic identification system, AIS*) és más érzékelőkbe.

A hatás kézzelfogható volt. Amikor az EIS elkezdődött, a Malakka-szoros a világ legnagyobb kalózkodási gócpontjai közé tartozott. 2005 és 2010 között viszont a támadások száma jelentősen csökkent, így a szoros egy sokkal alacsonyabb kockázatú folyosóvá vált a globális hajózás számára. A légi járőrözések olcsóbbnak, gyorsabbnak és rugalmasabbnak bizonyultak a nagyszabású haditengerészeti telepítésekénél – és e modell skálázható és másolható. Az EIS emellett bizalmat is teremtett a részt vevő államok között, s ezzel lehetővé tette a szélesebb körű együttműködést például a MALSINDO járőrözéseinél és a kibővített információmegosztási kereteknél.

Hasonló megközelítést alkalmaztak az Ádeni-öbölben és egy másik kritikus szűk átjáróban, a Báb el-Mandebben is, amely az Indiai-óceánt a Vörös-tengerrel köti össze. A multinacionális erőfeszítések közé tartozik a *Combined Maritime Forces (CMF)* – egy 34 nemzetből álló koalíció, amely kalózellenes műveleteket hajt végre – és az EU NAVFOR Atalanta művelete, amelyet 2008-ban indítottak a kereskedelmi hajózásnak a szomáliai kalózkodással szembeni védelme érdekében. A SHADE (*Shared Awareness and Deconfliction*) konfliktuskezelő mechanizmus tovább támogatja a térség haditengerészeti erőinek a koordinációját.³⁹

Mindezek ellenére a kihívások továbbra is fennállnak. A folyamatos jemeni és szomáliai instabilitás, az aszimmetrikus fenyegetések, például a húsz drón- és rakétatámadások (2023–2025) újbóli megjelenése, valamint a helyi államok korlátozott tengeri kapacitása mind hozzájárulnak a tartós biztonság megteremtésének a nehézségeihez. Bár a külső haditengerészetek jelentős támogatást nyújtanak, a hosszú távú megoldások nagyobb regionális felelősségvállalást és befektetést igényelnek. A multilaterális együttműködés akkor a leghatékonyabb, ha közös biztonsági érdekeken, a nemzeti szuverenitás tiszteletben tartásán, cselekvőképességen és a hírszerzési adatok valós idejű megosztásán alapul. Ezek az elvek mind a Malakka-szorosban, mind az Ádeni-öbölben kulcsfontosságúnak bizonyultak.

Nem minden fojtópont bír azonos súllyal: néhányuk globális üttér, míg mások a regionális vagy a helyi kereskedelmet szolgálják. A stratégiai értékük a földrajzi helyzetük, a rajtuk áthaladó forgalom mennyisége és a geopolitikai feszültségek alapján változik. E megkülönböztetés megértése roppant fontos, mivel ez befolyásolja az erőforrások elosztását és a védekezések megszervezését a legfontosabb útvonalak védelme érdekében.

A tengeri fojtópontok biztonsága tartós globális kihívás marad: a stratégiai fontosságuk, a zsúfolt forgalmuk és a törekeny régiókhoz való közelségük miatt alapvetően továbbra is sebezhetőek. Ahogy a globális kereskedelem fokozódik,

és a nagyhatalmi verseny élesedik, úgy nő a szándékos blokádok, szabotázsakciók vagy véletlen eszkalációk kockázata. Bár a technológiai fejlődés – például a drónok, a radarrendszerek és a műholdas nyomkövetés – javítja a megfigyelést, ám nem tudják teljesen megelőzni az aszimmetrikus fenyegetéseket, például a kibertámadásokat vagy a tengeri terrorizmust. A biztonságban a több, eltérő politikai napirenddel, képességekkel és jogi keretekkel rendelkező part menti állam közötti koordinálása megnehezíti az egységes válaszokat. Ennek megfelelően a szorosok esetében éber, alkalmazkodó és együttműködő stratégiákra lesz szükség ahhoz, hogy biztonságban tölthessék be a szerepüket az egyre összetettebb tengeri környezetben.

A *Külügyi Szemlé*nek e különszáma a tengeri fojtópontok biztonságát érő összetett kihívásokat több – katonai, diplomáciai, technológiai és jogi – szempontból közelíti meg. Feltárja, hogyan építhető ki az összehangolt multilaterális erőfeszítések, az innovatív megfigyelési technológiák és a robusztus információmegosztási keretek révén az egyre fejlődő aszimmetrikus fenyegetéseknek ellenálló védelem. A regionális együttműködési modellek és az új biztonsági trendek elemzésével a szerzők gyakorlati és politikai ajánlásokat fogalmaznak meg a globális fojtópontok biztonságának a megerősítésére a növekvő geopolitikai feszültségek és a nem állami szereplők jelentette tartós kockázatok korában.

Jegyzetek

- 1 Marder, Arthur J.: *The Anatomy of British Seapower: A History of British Naval Policy in the Pre-Dreadnought Era, 1880–1905* (New York, NY: Knopf, 1940), 473. o.
- 2 Statista, „Number of Ships in the World Merchant Fleet as of January 1, 2023, by type”, <https://www.statista.com/statistics/264024/number-of-merchant-ships-worldwide-by-type/> (a letöltés ideje: 2025. június 5.).
- 3 „A Vital Maritime Pinch Point: China, the Bab al-Mandeb, and the Middle East”, *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 11., no. 1. (2017): 37–46. Elektronikusan elérhető: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/25765949.2017.12023324>.
- 4 Weitz, Rockford: „Strategic Maritime Chokepoints: Perspectives from the Global Shipping and Port Sectors” in *Eurasia’s Maritime Rise and Global Security: Palgrave Studies in Maritime Politics and Security*, szerk. Gresh, Geoffrey F. (Cham: Palgrave Macmillan, 2018). Elektronikusan elérhető: https://doi.org/10.1007/978-3-319-71806-4_2.
- 5 Wang, Xue, Du, Debin és Peng, Yan: „Assessing the Importance of the Marine Chokepoint: Evidence from Tracking the Global Marine Traffic”, *Sustainability*, 16., no. 1. (2024): 384. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.3390/su16010384>.
- 6 Paes, Wolf-Christian, Beales, Edward, Hinz, Fabian és Vidal, Albert: „Navigating Troubled Waters: The Houthi’s Campaign in the Red Sea and the Gulf of Aden”, *The International Institute for Strategic Studies*, <https://www.iiss.org/globalassets/media-library---content--migration/files/research-papers/2024/12/navigating-troubled-waters.pdf> (a letöltés ideje: 2025. június 5.).

- 7 Girardi, Benedetta, Hooft, Paul van és Cisco, Giovanni: „What the Indo-Pacific Means to Europe: Trade Value, Chokepoints, and Security Risks”, *The Hague Centre for Strategic Studies*, <https://hcss.nl/wp-content/uploads/2023/11/What-the-Indo-Pacific-means-to-Europe-Trade-Value-Chokepoints-and-Security-Risks-HCSS-2023.pdf> (a letöltés ideje: 2025. június 5.).
- 8 Rubel, Robert C. „Command of the Sea: An Old Concept Resurfaces in a New Form”, *Naval War College Review*, 65., no. 4. (2012). Elektronikusan elérhető: <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1489&context=nwc-review>.
- 9 Tzu, Sun: „The Art of War”, *Project Gutenberg*, <https://www.gutenberg.org/files/132/132-h/132-h.htm> 3. o.
- 10 Uo., 86. o.
- 11 Monteiro, Luis Nuno Sardinha: „Fernando Oliveira’s Art of War at Sea (1555): A Pioneering Treatise on Naval Strategy”, *Naval War College Review*, 68., no. 4. (2015). Elektronikusan elérhető: <https://digital-commons.usnwc.edu/nwc-review/vol68/iss4/9>.
- 12 Mahan, Alfred Thayer: *The Influence of Sea Power upon History, 1660–1783* (Boston, MA: Little, Brown, and Company, 1898), 589. o. Elektronikusan elérhető: https://www.google.com/books/edition/_/zBYLAAAAYAAJ?gbpv=1.
- 13 Alexander, Lewis M. és Morgan, Joseph R.: „Chokepoints of the World Ocean: A Geographic and Military Assessment”, *Ocean Yearbook Online*, 7., no. 1. (1988): 340–355. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1163/221160088X00200>.
- 14 Alexander, Lewis M.: „The Role of Choke Points in the Ocean Context”, *GeoJournal*, 26., no. 4. (1992): 503. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1007/bf02665750>.
- 15 Uo., 503. o.
- 16 Ó Tuathail, Gearóid és Toal, Gerard: *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space* (Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1996).
- 17 Lim, Hoong Keat és Chiu, Sai Hoi: „Resilience in Maritime Chokepoint Disruption and Its Implications”, *Continuity & Resilience Review*, 6. (2024). Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1108/CRR-05-2024-0015>.
- 18 Ranjan, Amit: „Maritime Chokepoints and Ocean Infrastructures in Asia: Strategic Cooperation, Geostrategic Contests, and Vulnerabilities” in *Circumventing the Middle East Chokepoints*, szerk. Rajnan, Amit és Shuja, Asif (Szingapúr: World Scientific Connect Press, 2025), 3–29. o.
- 19 Forrás: a szerzők szerkesztése.
- 20 Chico, Cherryll, Wang, Zhaowen, Reyes, Ed Kieran C. és Mariasingham, Mahinthan J.: „AIS-Based Framework for Analyzing the Impacts of Passageway Disruptions”, *Economics of Disasters and Climate Change*, 8. (2024): 489–511. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1007/s41885-024-00159-z>.
- 21 Key, Ramon, Parrado, Ramiro, Delpiazzo, Elisa, King, Richard és Bosello, Francesco: „Potential Climate-Induced Impacts on Trade: The Case of Agricultural Commodities and Maritime Chokepoints”, *Journal of Shipping and Trade*, 9., no. 11. (2024). Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1186/s41072-024-00170-3>.
- 22 Noor, Elina: „Subsea Communications Cables in Southeast Asia: A Comprehensive Approach Is Needed”, *Carnegie Endowment for International Peace*, <https://carnegieendowment.org/research/2024/12/southeast-asia-undersea-subsea-cables?lang=en> (2024. december 18.).
- 23 Taneja, Kabir és Gupta, Prithvi: „Chokepoint Checkers: Iran’s Strait of Hormuz Gambit”, *Observer Research Foundation*, <https://www.orfonline.org/expert-speak/chokepoint-checkers-iran-s-strait-of-hormuz-gambit> (a letöltés ideje: 2025. július 5.).

- 24 King, Richard: „Exploring the Cascading Impacts from Climate Shocks to Chokepoints in Global Food Trade”, *Chatham House*, <https://resourcetrade.earth/publications/cascading-impacts-from-climate-shocks-to-food-trade-chokepoints> (a letöltés ideje: 2025. június 23.).
- 25 ReCAAP, „January to March 2025, 1st Quarter Report, Piracy and Armed Robbery Against Ships in Asia”, [https://www.recaap.org/resources/ck/files/reports/quarterly/Q1%2025%20report\(final\).pdf](https://www.recaap.org/resources/ck/files/reports/quarterly/Q1%202025%20report(final).pdf) (a letöltés ideje: 2025. június 5.).
- 26 McKnight, Terry és Cook, Peter: „The Decline of Maritime Piracy in the Horn of Africa”. *inFocus Waterways*, 13., no. 4. (2019): 30–33. Elektronikusan elérhető: <https://jewishpolicycenter.org/wp-content/uploads/2019/10/inFOCUS-Fall-2019.pdf>.
- 27 Hancock, George: „Piracy is Back in the Horn of Africa: What’s Behind Its Return?”, *RUSI*, <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/piracy-back-horn-africa-whats-behind-its-return> (2024. február 1.).
- 28 Romaniuk, Scott N.: „Biztonsági kihívások a Báb el-Mandeb tengersizorban”, *Külügyi Szemle*, 24., no. 2. (2025): 34–61.
- 29 Murray, Clara, Andringa, Peter és Bhandari, Aditi: „Visual Analysis: GPS Interference Raises Risk of Accidents in Strait of Hormuz”, *Financial Times*, June 17, 2025. <https://www.ft.com/content/ac3c571f-2c4e-4c57-b582-21e2b27170f8> (2025. június 17.).
- 30 Saleh, Alam és Yazdanshenas, Zaikiyeh: „The Strait of Hormuz and Iran’s Active Deterrence Strategy” in *Circumventing the Middle East Chokepoints*, szerk. Rajnan, Amit és Shuja, Asif (Szingapúr: World Scientific Connect Press), 143–162. o.
- 31 Besch, Sophia és Brown, Erik: „Securing Europe’s Subsea Data Cables”, *Carnegie Endowment for International Peace*, <https://carnegieendowment.org/research/2024/12/securing-europes-subsea-data-cables?lang=en> (2024. december 16.).
- 32 Patil, Samir és Gupta, Prithvi: „Undersea Chokepoints: The Red Sea Cable Disruptions”, *Observer Research Foundation*, <https://www.orfonline.org/expert-speak/undersea-chokepoints-the-red-sea-cable-disruptions> (2024. május 21.).
- 33 Noor: „Subsea Communications Cables”.
- 34 A szerzők összeállítása.
- 35 Vö. Brewster, David és Bateman, Simon: „Maritime Domain Awareness 3.0: The Future of Information and Intelligence-Sharing in the Indian Ocean”, *The Australian National University, National Security College*, <https://nsc.anu.edu.au/sites/default/files/2024-09/Maritime%20Domain%20Awareness%203.0%20Report%202024.pdf> (a letöltés ideje: 2025. június 5.).
- 36 Raydan, Noam és Nadimi, Farzan: „Houthi Shipping Attacks: Patterns and Expectations for 2025”, *Washington Institute for Near East Policy*, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/houthi-shipping-attacks-patterns-and-expectations-2025> (a letöltés ideje: 2025. június 5.).
- 37 A CTF 151 a *Combined Maritime Force* többnemzetiségű missziója, amely 2009-ben kezdte meg a kalózkodással szembeni tevékenységét Szomália partjainál. A misszió honlapja: <https://combinedmaritimeforces.com/ctf-151-counter-piracy/>.
- 38 Upadhyaya, Shishir: „Malacca Strait Security Initiative: Potential for Indian Navy’s Participation in the Evolving Regional Security Environment”, *Maritime Affairs: Journal of the National Maritime Foundation of India*, 5., no. 2. (2010): 47–67. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1080/09733150903441986>.
- 39 Bridger, James M.: „Safe Seas at What Price? The Costs, Benefits, and Future of NATO’s Operation Ocean Shield”, *NATO Research Paper*, no. 95. (2013). Elektronikusan elérhető: https://www.files.ethz.ch/isn/169344/rp_95.pdf.

A Tajvani-szoros stratégiai szűkületként betöltött szerepe a globális folyamatokban

The Role of the Taiwan Strait as a Strategic Chokepoint in Global Processes

Eszterhai Viktor

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2025.2.2

Összefoglaló: A Tajvani-szoros a 21. századi globális geopolitikai és gazdasági struktúrák egyik legkritikusabb földrajzi csomópontja. A tanulmány célja, hogy a „stratégiai szűkület” fogalmának keretében vizsgálja meg a szoros jelentőségét. Ennek során először bemutatja a Tajvani-szoros világgazdasági szerepét, majd elemzi az Amerikai Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság által a szorossal kapcsolatos stratégiai céljait és az ellenőrzése érdekében alkalmazott politikáit. A tanulmány négy lehetséges jövőbeli forgatókönyvet vázol fel a *status quo* fennmaradásától a nyílt háborúig, s bemutatja, hogy a Tajvani-szoros sorsa miként válhat meghatározóvá a jövő világrendje szempontjából. A szerző amellettt érvel, hogy a szorosban zajló folyamatok nem csupán regionális kihívások, hanem a globális hatalmi egyensúly átalakulásának a legérzékenyebb indikátorai is.

Kulcsszavak: Tajvani-szoros, stratégiai szűkület, geopolitikai versengés, amerikai-kínai kapcsolatok, világrend átalakulása

Abstract: *As a pivotal maritime corridor, the Taiwan Strait has emerged as a critical focal point within the geopolitical and economic architecture of the 21st century. This study examines its significance through the conceptual lens of strategic chokepoints. First, it outlines the Taiwan Strait's global economic relevance, and then analyzes the strategic objectives and policies of the United States and the People's Republic of China in their efforts to exert control over the area. The study outlines four possible future scenarios, ranging from the maintenance of the status quo to open conflict, highlighting how the fate of the Taiwan Strait could shape the future world order. The author argues that developments in the Strait are not merely regional challenges but also key indicators of shifts in the global balance of power.*

Keywords: *Taiwan Strait, strategic chokepoint, geopolitical rivalry, U.S.–China relations, transformation of world order*

Bevezetés

A 21. századi globális geopolitikai viszonyrendszerben a Tajvani-szoros egyre hangsúlyosabb szerepet tölt be. A térség a Kínai Népköztársaság (KNK) és az Amerikai Egyesült Államok közötti nagyhatalmi versengés egyik legélesebben kirajzolódó földrajzi konfliktusövezete, amely a hidegháborús Berlinhez hasonlóan egyidejűleg bír szimbolikus és stratégiai jelentőséggel. Ezen túlmenően a szoros a világgazdaság egyik legkritikusabb csomópontjának tekinthető, mivel az ázsiai és a globális értékláncok kiemelt szereplőit köti össze. Ennek következtében a mindössze 130–180 kilométer széles vízi átjáró mára nem csupán Kelet-Ázsia biztonságpolitikai stabilitása, hanem a globális kereskedelmi és technológiai ellátási láncok zavartalan működése szempontjából is kulcsfontosságúvá vált. Egy, a szállítási útvonalakat ellehetetlenítő esetleges térségbeli konfliktus így nemcsak regionális, de globális gazdasági és politikai következményekkel is járna.

A Tajvani-szoros vizsgálata a stratégiai szűkületek (*chokepoint*) fogalmi keretében is indokolt. Ez olyan, földrajzilag korlátozott átjárót jelent, amelynek az ellenőrzése révén egy állam jelentős befolyást gyakorolhat a nemzetközi gazdasági folyamatokra és azokon keresztül más államok viselkedésére is. A Tajvani-szoros nemcsak a tengeri szállítás fontos útvonalainak egy földrajzi szűkülete, de egyben a világ ipari kibocsátásának a csaknem felét adó és a globális félvezetőipar nagy részét biztosító régió feletti kontrollgyakorlás egyik kritikusán fontos eleme is. Ebből következően a szoros feletti ellenőrzés kérdése nem maradt meg pusztán regionális szinten, hanem globális stratégiai jelentőségű problémává, továbbá a tradicionális tengeri hatalom (és egykori hegemon) USA és a feltörekvő Kína pozícióharcának az elsődleges színterévé vált.

A tanulmány célja, hogy a stratégiai szűkületek koncepciója alapján vizsgálja meg a Tajvani-szoros geopolitikai jelentőségét. A dolgozat statisztikai adatok, stratégiai dokumentumok, valamint a releváns szakirodalom felhasználásával tárja fel a szoros világgazdasági szerepét, valamint azt, hogy KNK, az USA és más államok milyen stratégiai célokat követnek a szoros feletti kontroll biztosítása érdekében. A szerző amellet érvel, hogy a Tajvani-szoros nem csupán egy potenciális regionális konfliktus gócpontja, hanem a globális hatalmi struktúrák átrendeződésének az egyik legérzékenyebb metszéspontja és a világrend átalakulásának az irányát jelző indikátor is. A tanulmány először bemutatja a kialakult helyzet történeti háttérét és a stratégiai kontextusát. Ezt követően meghatározza, hogy a Tajvani-szoros miért tekinthető stratégiai szűkületnek, és azonosítja a világgazdasági szerepét. Végül az Egyesült Államok és Kína stratégiai céljainak a bemutatásán keresztül felvázolja azokat a lehetséges forgatókönyveket, amelyek a jelen pillanatban az átalakuló világrend iránya szempontjából a legvalószínűbbeknek tűnnek.

Történeti háttér, Tajvan politikai státusza és a stratégiai kontextus

Tajvan földrajzi elhelyezkedésének következtében a szoros már a Kínai Népköztársaság létrejöttét megelőzően is fontos stratégiai szerepet töltött be Kelet-Ázsia geopolitikai viszonyrendszerében. A sziget a 17. században került először a nagyhatalmi érdekek ütközőpontjába, amikor a korszak legnagyobb ázsiai gyarmatbirodalmát kiépítő Holland Kelet-indiai Társaság a szigetet is elfoglalta, hogy a kelet-ázsiai kereskedelemben részt vehessen. Eközben Kínában a Ming-dinasztiát megdöntötték az ország északkeleti részén fekvő Mandzsúriából érkezett seregek, és az utolsó han császár után megkezdődött a mandzsu Csing-dinasztia uralma (1644–1912). 1662-ben azonban Cseng Cseng-kung, a Ming-dinasztiához hű kínai hadúr kiszorította a hollandokat, és a mandzsuk elleni lázadások bázisaként használta Tajvant. A Csingeknek csak 1683-ban sikerült annektálniuk a szigetet, amely attól kezdve hivatalosan is Birodalom részévé vált. Az első kínai–japán háború (1895) jelentős fordulópontot jelentett, mert az azt lezáró simonoszeki szerződés értelmében a Csing-birodalom kénytelen volt lemondani Tajvanról, amely Taiwan néven Japán uralma alá került.¹ A sziget a Csendes-óceán és Délkelet-Ázsia felé irányuló japán birodalmi expanzió előőrsévé vált, és Kína további megaláztatásának az egyik szimbóluma is lett.

A második világháborút követően, Japán kapitulációja után Tajvan – az 1943-as kairói és az 1945-ös potsdami nyilatkozat értelmében – formálisan a Kínai Köztársasághoz került. Azonban a kínai hatalmi harcok – a Kuomintang (Kínai Nacionalista Párt) és a KKP (Kínai Kommunista Párt) közötti polgárháború – hamarosan új dimenziót adtak a Tajvani-szoros szerepének. 1949-ben, a kommunista hatalomátvétel után a Kuomintang vezetése Tajvanra menekült, és a sziget a köztársasági Kína utolsó menedékévé vált. A szoros attól kezdve nemcsak földrajzi választóvonalat jelentett, hanem ideológiai és politikai határrá is vált. Ezt a különbséget még inkább kiélesítette a hidegháború. Az Egyesült Államok ugyanis a korszak első szakaszában (némi bizonytalankodás után) úgy döntött, hogy Kína kommunista vezetését nem ismeri el legitim kormányként, ezért Tajvant tekintette az ország hivatalos képviselőjének. Ez a politika a Tajvani-szorost hidegháborús „frontvonallá” tette, ami arra készítette Washington, hogy ne csak politikailag, de katonailag is támogassa a tajvani rezsimet. Amikor 1954–1955-ben a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg (KNFH) bombázni kezdte a Tajvan fennhatósága alatt álló Csinmen- és Macu-szigeteket (első tajvani-szorosbeli válság), az USA védelmi paktumot kötött vele. Az 1955-ös Formosa-határozat értelmében az Egyesült Államok Kongresszusa felhatalmazta Dwight D. Eisenhower elnököt arra, hogy szükség esetén a hadsereget és a nukleáris erőket is bevethesse Tajvan védelmére. A döntésnek köszönhetően a helyzet nem

eszkálálódott, és a Kínai Köztársaság az USA fontos térségbeli szövetségese lett. A térségbeli aktív amerikai szerepvállalás egy, a mai napig érvényben lévő kapcsolatrendszert hozott létre Washington, Peking és Tajpej között. A lépéssel ugyanis az Egyesült Államok megakadályozta, hogy véget érjen a polgárháború, és először a szárazföldi Kína, majd Tajvan státusza is az amerikai geopolitikai játszmák részévé vált – létrehozták a „Tajvan-kártyát”.²

Tajvan politikai státusza a nemzetközi jog egyik sokat tárgyalt fejezete.³ Az 1949 óta eltérő politikai rendszerű szigetet a Kínai Népköztársaság a területe részének tartja, míg a Kínai Köztársaság saját magát tekinti Kína hivatalos képviselőjének. Az amerikai-tajvani védelmi együttműködés (1955–1980), illetve Washington segítsége garantálta Tajvan státuszának a megmaradását, és biztosította számára, hogy több ország is elfogadja a legitimitását. A Nixon-adminisztráció 1972-es kínai nyitása fordulatot hozott: attól kezdve az USA hivatalosan a KNK-t ismerte el Kína egyetlen legitim képviselőjeként. A Tajvannal fenntartott *de facto* kapcsolatok azonban folytatódtak. Az Egyesült Államok az amerikai–kínai diplomáciai viszony 1979-es normalizálódása ellenére elfogadott egy jogszabályt (*Taiwan Relations Act*), amely lehetővé tette a sziget védelméhez szükséges fegyverszállításokat és stratégiai támogatást.⁴ Ez a kettős hozzáállás a mai napig meghatározza az „egy Kína” politika képlékeny amerikai értelmezését. A Fehér Ház véleményében történt változásokkal együtt a kérdés nemzetközi megítélése is jelentősen módosult: míg a hidegháború első felében Tajvan volt, 1971 óta már a KNK Kína hivatalos képviselője az ENSZ-ben, és jelenleg mindössze egy tucat ország tart fenn Tajvannal formális diplomáciai kapcsolatot. A sziget *de facto* független kormányzása és a hivatalos diplomáciai elismerés hiánya közötti feszültség egyfajta jogi és politikai „szűrkezőnát” teremt, amelyet a legtöbb állam „stratégiai kétértelműséggel” kezel.

A térség stratégiai kontextusának a leginkább meghatározó eleme tehát, hogy – más fontos befagyott hidegháborús góckhoz hasonlóan – a globális politikai viszonyok nem tették lehetővé a Kínán belüli polgárháború természetes lezárulását. Ez pedig egyszerre biztosít a konfliktusnak folyamatosan egy belső és egy külső dinamikai elemet, amelyek az egymásra való kölcsönös hatásuk révén felerősíthetik vagy kiolthatják egymást.

A Tajvani-szoros szerepe a globális kereskedelemben

A Dél-kínai-tengert a Kelet-kínai-tengerrel összekötő Tajvani-szoros a globális tengeri kereskedelem egyik legfontosabb átjárója. 2023-ban hetente mintegy 1200 hajó – azon belül a világ konténerszállító flottájának közel 44 százaléka – haladt át rajta. Ez azt jelenti, hogy a világ tengeri áruforgalmának nagyjából az egynegyedét⁵ azon keresztül bonyolították le, amelyek az összértéke meghaladta a 2,45 billió amerikai dollárt, és jelentős része az Ázsia, Észak-Amerika és Európa közötti kereskedelmet szolgálta.⁶

A szoros létfontosságú szerepet játszik a kínai, dél-koreai, japán és tajvani értékláncok működésében. A kínai part menti ipari központok – például Sanghaj, Ningpo, Fucsou, Csingtao és Tiencsin – exportjának jelentős hányada ezen a tengeri folyosón keresztül jut el a világpiacra. Tajvan déli és nyugati kikötői – elsősorban Kaohsiung és Tajcsung – szintén kiemelkedő szerepet töltenek be a térség logisztikai hálózatában. 2022-ben Kína külkereskedelmének mintegy negyede, Japán exportjának 25, importjának 32 százaléka, a dél-koreai kivitelnek 23, a behozatalnak pedig 30 százaléka haladt át a Tajvani-szoroson.⁷ Magának Tajvannak az esetében a szoros logisztikai jelentősége még közvetlenebb, ugyanis a földrajzi elhelyezkedéséből fakadóan a tengeri kereskedelme döntő többsége ott vagy annak a közvetlen közelében zajlik.

A Tajvani-szoros stratégiai szerepét két dimenzió emeli ki különösen: az energiaellátás és a félvezetőipar.

- Energetikai szempontból kiemelendő, hogy a szoroson halad át a Kínai Népköztársaságba, Japánba és Dél-Koreába irányuló olaj- és LNG- (cseppfolyósított földgáz) szállítmányok jelentős része. A három ország rendkívüli mértékben függ az importált energiahordozóktól, így a szoros zavartalan működése számukra gazdasági és energiabiztonsági szempontból egyaránt kulcsfontosságú. Bármilyen tengeri fennakadás vagy blokádnak súlyos következményekkel járna – nemcsak az érintett országok iparára, hanem a globális értékláncok működésére is.⁸
- Ugyanakkor a Tajvani-szoros kiemelkedő fontosságú a globális félvezető-ellátási lánc működésében is. Tajvan a világ vezető chipgyártó központja – különösen a Taiwan Semiconductor Manufacturing Company (TSMC) révén –, amely a csúcstechnológiás (5 nanométeres és annál fejlettebb) chippek gyártásában mintegy 90 százalékos globális részesedéssel bír.⁹ A TSMC termékei döntő többségét a szoroson keresztül szállítják az amerikai, európai és ázsiai piacokra. Bár a nemzetközi figyelem jellemzően a fejlett chippekre összpontosul, a technológiailag kevésbé komplex félvezetők piacán Kína tölti be a meghatározó szerepet. Becslések szerint a KNK-ban gyártják a főként az autóiparban, háztartási gépekben, ipari berendezésekben és olcsóbb okoseszközökben használatos „*legacy node*” chippek 30-40 százalékát.¹⁰

A Covid19-járvány idején tapasztalt logisztikai zavarok – különösen a tengeri szállítás akadozása – világossá tették, mennyire sérülékenyek a globális ellátási láncok. A félvezetők késedelmes importja különösen súlyos hatással volt az autóiparra, a távközlésre és más technológiaintenzív ágazatokra. Ennek következtében a világ különös figyelme övezi a Tajvani-szoros hajózhatóságának a zavartalanságát.

Megjegyzendő továbbá, hogy a szoros stratégiai szerepe a geopolitikai szakirodalomban nemcsak instabilitási kockázatként, hanem a hatalomgyakorlás eszközeként is megjelenik. Tajvan chipipari dominanciája elrettentő erőként is funkcionálhat. A „szilíciumpajzsra” (*Silicon Shield*) vonatkozó elmélet szerint a világ vezető gazdaságai túl nagy gazdasági és technológiai árat fizetnének egy Tajvan körüli konfliktusért, ezért a technológiai függőség hozzájárulhat a sziget biztonságának a fenntartásához is.¹¹

Az USA haditengerészeti stratégiája és a Tajvani-szoros szerepe az „első szigetlánc”-koncepcióban

A Tajvani-szoros az Amerikai Egyesült Államok globális tengeri hatalmának (*sea power*) és az ázsiai stratégiai jelenlétének is az egyik legkritikusabb gócpontja. Bár az USA már a 19. század végétől tengeri hatalomként definiálta magát, a második világháborútól kezdődően ez a pozíciója megkérdőjelezhetetlenné vált. Alfred Thayer Mahan klasszikus elmélete szerint egy állam akkor válhat világhatalommá, ha képes a tengeri kereskedelem és a stratégiai szűkületek feletti ellenőrzést biztosítani, s ehhez elsősorban a hadiflottájára, a katonai bázisaira és a szövetségeseire (vagy a gyarmataira) támaszkodik.¹² Ebben az összefüggésben azonnal érthetővé válik a Tajvani-szoros jelentősége: ha az Egyesült Államok meg akarja őrizni a globális pozícióját, stratégiai érdeke a szoros feletti kontroll fenntartása. Ahogy arról korábban is szó volt, a szoros a világkereskedelem egyik legfontosabb tengeri tranzitvonalja, míg maga a sziget egy olyan geopolitikai bázis, amelyre építve az USA beavatkozhat a szoros életébe.

A Tajvan szerepét megalapozó másik kulcsfontosságú stratégiai keret Nicholas J. Spykman peremvidék (*Rimland*) -elmélete, amely szerint az eurázsiai peremvidékek feletti kontroll döntő fontosságú a globális hatalmi egyensúly szempontjából.¹³ Spykman kifejtette, hogy az azokon a területeken – köztük Tajvanon és a Tajvani-szorosban – való amerikai jelenlét szükséges ahhoz, hogy a kontinentális nagyhatalmak – először a Szovjetunió, majd napjainkban a KNK – felemelkedését földrajzi korlátok közé lehessen szorítani.

Tajvan a földrajzi helyzetéből adódóan az ún. „első szigetlánc” része, amely tulajdonképpen egy Japántól a Fülöp-szigeteken át Indonéziáig húzódó stratégiai ív.¹⁴ A rá vonatkozó koncepció szerint Washington célja, hogy a tengeri bázisai és a szövetségi kapcsolatrendszerei segítségével korlátozza Peking tengeri befolyásának a kiterjesztését, valamint a flottája mozgását, elsősorban a nyílt vizekre való kijutását. A kritikus földrajzi elhelyezkedéséből fakadóan Tajvan ennek a struktúrának nem csupán az egyik eleme, hanem az első védelmi vonalnak a kulcspontra. Amerikai szempontból a sziget elvesztése esetén a kínai haditengerészet közvetlen hozzáférést nyerne a Csendes-óceánhoz, s az ottani tevékenységével gyengítené az amerikai óceáni védőpajzsot, illetve a szövetségesi szemében aláásná az USA regionális pozícióját és szavahihetőségét.

Tajvan és a Tajvani-szoros védelme tehát három összefüggésben is értelmezhető: a KNK ideológiai ellenpólusát jelentő partner támogatásaként; a regionális és a globális *status quo* fenntartásának az eszközeként; valamint az Egyesült Államok saját stratégiai védelmi rendszerének a részeként. Mindezek következtében a Tajvani-szorosban való amerikai jelenlét elsőrendű érdek. Az USA négy fő eszközzel biztosítja ott az érdekei érvényesítését. Ezek az alábbiak:

1. Katonai jelenlét. Az amerikai haditengerészet csendes-óceáni flottája (*U.S. Pacific Fleet*) több mint 200 hajót, 1500 repülőgépet és 150.000 katonai és polgári alkalmazott foglal magában. Az állomány és az eszközök nemcsak állandó jelenlétet, hanem gyors reagálási képességet és stratégiai elrettenést is biztosítanak. Tajvan biztonsága jelentős mértékben függ a Japánban, Guam szigetén és más, térségbeli bázisokon működő amerikai támaszpontoktól és az azok között kiépített logisztikai ellátási láncoktól. A második világháború óta az Egyesült Államok háromszor is beavatkozott katonailag a Tajvani-szoros konfliktusaiba. A már említett első tajvani-szorosbeli válságot (1954–1955) követően a KNK 1958-ban ismét ágyúzta a Csinmen- és a Macu-szigeteket. Az amerikai haditengerészet segítette Tajvannak az utánpótlás biztosításában, és fokozta a térségbeli katonai jelenlétét. A harmadik tajvani-szorosbeli válság (1994–1995) során Tajvan elnökének az USA-ban tett látogatását követően a KNK rakétakísérleteket hajtott végre a sziget közelében. Az Egyesült Államok válaszul két repülőgép-hordozó csapásmérő csoportot küldött a térségbe, hogy demonstrálja a Tajvan védelme iránti elkötelezettségét.¹⁵
2. Védelmi támogatás. Washington a *Taiwan Relations Act* értelmében 1979 óta jogot formál a Tajvanba irányuló fegyverszállításra, s ezt az igényét az egyre erőteljesebb pekingi ellenkezés ellenére is fenntartja, miközben a stratégiai kétértelműség (*strategic ambiguity*) politikáját követi: nem kötelezi el magát egyértelműen Tajvan védelme mellett, de minden gyakorlati lépése azt sugallja, hogy kész beavatkozni a sziget érdekében.¹⁶ Tajvan évtizedek óta az amerikai fegyverek egyik legjelentősebb vásárlója, és az USA nemcsak fegyvereket szállít oda, de részt vesz a tajvani katonai erők kiképzésében és a védelmi stratégiai tervezésben is.
3. A hajózási szabadságot érvényesítő művelet (*freedom of navigation operations*). Az utóbbi években az amerikai hadihajók rendszeresen áthaladnak a Tajvani-szoroson, amivel a nemzetközi jog által biztosított hajózási szabadságot kívánja demonstrálni. A szorosot ugyanis Kína a saját belső vizei egyikének tekinti, míg az Egyesült Államok nemzetközi vízként hivatkozik rá.¹⁷
4. Térségbeli hadgyakorlatok és szövetségesi együttműködések. Az Egyesült Államok rendszeresen szervez közös hadgyakorlatokat a térségbeli szövetségeseivel – Japánnal, Dél-Koreával, a Fülöp-szigetekkel –, és e műveletek során gyakran szerepel a Tajvani-szorosba való be- vagy az azon keresztül történő áthajózás mint „demonstratív aktus”.¹⁸

A Tajvani-szoros tehát nem csupán geopolitikai választóvonal, hanem az amerikai haditengerészeti stratégia sarokköve is. A tengeri hatalom gyakorlati érvényesítése ugyanis – Alfred Thayer Mahan és Nicholas John Spykman elméleti hagyományai alapján – kizárólag Tajvan pozíciójának a fenntartásával képzelhető el. Az első szigetlánc részeként Tajvannak a stratégiai jelentőségén túl van egy szimbolikus védvonalként játszott szerepe is az USA szempontjából: a szoros elvesztése vagy kínai ellenőrzés alá kerülése a regionális szövetségi rendszere mellett a globális tengeri dominanciáját szintén alapjaiban kérdőjelezné meg.

A Kínai Népköztársaság célrendszere és stratégiája a Tajvani-szoros kapcsán

A Tajvani-szoros a Kínai Népköztársaság biztonsági és katonai stratégiájának az egyik legérzékenyebb vetülete. A Kínai Népi Felszabadító Hadsereg számára a szoros nemcsak egy geopolitikai határzóna, hanem a „nemzeti újraegyesítés” megvalósításának szimbolikus és katonai terepe is. A KNFH Tajvannal kapcsolatos stratégiája három fő feladat köré épül: az elszakadás megakadályozása, az amerikai beavatkozás elrettentése és a hadműveleti képességek fokozatos kiépítése a szoros környezetében.

Peking hivatalos álláspontja szerint Tajvan a KNK része. Ennek megfelelően a KNFH legfőbb küldetése az „elszakadás” bármilyen formájának a megakadályozása. Ezért a függetlenségi törekvésként értelmezhető lépések, illetve Tajvan nemzetközi elismerésének a kiteljesedése esetén a hadsereg kötelességeként fogalmazódik meg (a „nagy kínai nemzet újjászületése” érdekében) a katonai beavatkozás.

Az elmúlt évtizedekben a KNFH haderőfejlesztése elsősorban az említett célok biztosítása érdekében történt. A stratégia ehhez három alapvető válaszlehetőséget tartalmaz:

- Elrettentés és erődemonstráció. A kínai haditengerészet és a légi erők rendszeresen gyakorlatoznak Tajvan körül, különösen a szoros középső vonalán. A céljuk egyrészt, hogy pszichológiai nyomást gyakoroljanak a tajvani közvéleményre és vezetésre, másrészt az USA és szövetségesei felé azt üzenik ezzel, hogy a KNK tántoríthatatlan a Tajvan-kérdésben.
- Blokádi. Kína egy fokozatosan kiterjeszhető tengeri és légi blokádi által Tajvant elszigetelheti a külvilágtól. E stratégia Tajvan számára különösen veszélyes az élelmiszer- és energiahordozó-függősége miatt. Ennek a szcenárióknak a célja a gazdasági és politikai destabilizáció.
- Teljes körű invázió. A KNFH több hadműveleti irányt is kifejlesztett (pl. part-raszállás, légideszant, kiberháború), de egy ilyen összetett művelet kockázatos lenne – főként azért, mert nem lehetne kizárni egy nemzetközi katonai beavatkozás lehetőségét sem.¹⁹

A KNFH céljai megvalósításához kulcsfontosságú bizonyos kapacitások kiépítése és továbbfejlesztése, mindenekelőtt az A2/AD képességeké (*Anti-Access/Area Denial*, az ellenséges erők bejutásának/a területen való szabad mozgásának a megakadályozása), amelyekkel a KNK igyekszik kiszorítani az amerikai haditengerészetet a szoros térségéből. E cél érdekében fejlesztették ki például a DF-21D és a DF-26 típusú ballisztikus rakétát, amelyeket „repülőgéphordozó-gyilkos” fegyverekként tartanak számon. Fontos továbbá Kína számára az elektronikai és kiberműveleti dominancia.²⁰ E tekintetben a KNFH kiberképességeinek, kommunikációs zavarórendszereinek és műholdellenes eszközeinek a célja az ellenfél műveleti koordinációs képességeinek a megbénítása.²¹ A partraszálló képességek és a léghíd biztosítása évtizedeken keresztül a KNFH gyenge pontját jelentette, de ma már jelentős partraszálló flottával és szállítógépparkkal rendelkezik, amelyek egy komoly partraszállási műveletet is lehetővé tennének.²² A rakéta- és drónképességek tekintetében is figyelemreméltó változás következett: a KNK számos közepes hatótávolságú rakétával rendelkezik, amelyek elérhetik Tajvan katonai bázisait és energia-infrastruktúráját. Az új generációs drónrendszerei pedig felderítési és támadó szerepet egyaránt betölthetnek.

Fontos kiemelni, hogy a KNFH stratégiai gondolkodásában az elrettentés legalább olyan fontos, mint az aktív hadviselés. A katonai eszközök alkalmazása fokozatos, a bevetésük az ún. „szürke zónás” műveletekkel történik, amelyek olyan – jogilag nehezen értelmezhető – katonai akciók (pl. halászfloTTáknak álcázott katonai jelenlét, drónrendszerek), amelyek célja a Tajvan körüli *status quo* erodálása.²³ A pekingi vezetés tisztában van azzal, hogy egy fegyveres konfliktus gazdasági és politikai szempontból (nemzetközi megítélés) is kockázatos lenne. Éppen ezért a KNFH Tajvani-szorossal kapcsolatos stratégiája nem az invázióra, hanem a fokozatos „erőegyensúly-átbillentésre” és az „aszimmetrikus nyomásgyakorlásra” épül.²⁴ Végül, de nem utolsósorban egyszerre szolgálja a KNK belpolitikai legitimitásának a fenntartását, valamint hozzájárul a regionális dominanciájához és a globális nagyhatalmi státusza erősítéséhez is.

Regionális szempontból Tajvan stratégiai jelentősége messze túlmutat önmagán. A tajvani kérdés megszűnése ugyanis jelentősen megnehezítené az Egyesült Államoknak, hogy fenntartsa a térségbeli befolyását. Ez pedig dominószzerűen gyengíthetné a Washington jelentette biztonsági garanciát a többi régiós szövetségese – például Japán, Dél-Korea vagy a Fülöp-szigetek – szemében is. A szigettel kapcsolatos probléma „megoldása” lehetőséget nyitna a KNK számára, hogy szárazföldi hatalomból tengeri hatalommá váljon. Tajvan ellenőrzésével Kína földrajzi és haditengerészeti értelemben is kijuthatna a nyílt óceánokra, és ezzel áttörhetné az USA és a szövetségesei által megerősített első szigetláncot. E stratégiai áttörés alapjaiban változtatná meg az indopacifikus térség hatalmi viszonyait.

A lehetséges jövőbeli forgatókönyvek

A Tajvani-szoros közeljövőjével kapcsolatban elsősorban a két főszereplő, az Amerikai Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság képességei és céljai alapján lehet a megvalósulásuk esélyének sorrendjében szcenáriókat felállítani.

1. A status quo fenntartása – a feszültséggel teli egyensúly fennmaradása

A legvalószínűbb forgatókönyv szerint Tajvan státuszának a radikális megváltoztatása – például a szárazföldi Kínával való erőszakos egyesítés – túl nagy politikai, gazdasági és katonai kockázattal járna Peking számára. A KNK vezetése jellemzően kockázatkerülő stratégiát követ, és egy, a tajvani kérdés ügyében vállalt nyílt katonai konfliktus megakaszthatná azt a társadalmi és gazdasági modernizációs folyamatot, amely az utóbbi évtizedekben a Kínai Kommunista Párt (KKP) legitimitásának az egyik legfontosabb forrásává vált.

Ennek megfelelően a KNK továbbra is elsősorban politikai és pszichológiai nyomásgyakorlással próbálja alakítani a sziget jövőjét, jellemzően „szürke zónás” eszközökkel. Ilyenek például az említetteken kívül a kiberhadviselési akciók, a tajvani légvédelmi övezet rendszeres megsértése, valamint a tengeri térségben történő katonai jelenlét növelése. Ugyanakkor Peking kerüli az egyértelmű eszkalációt, hogy fenntartsa a stratégiai bizonytalanság állapotát. A KNFH által a Tajvan körül rendszeresen végrehajtott látványos hadgyakorlatok nemcsak a hadrafoghatóság fejlesztését, de a belföldi propaganda erősítését is szolgálják. Az akciók azt közvetítik a szárazföldi kínai lakosság felé, hogy a Kínai Népköztársaság nagyhatalomként képes az érdekei megvédésére és a globális szerepe érvényesítésére.

Az Egyesült Államokkal szemben a KNK stratégiája elsősorban arra irányul, hogy elbizonytalanítsa az amerikai szövetségi rendszert – különösen Japánt, Dél-Koreát és a Fülöp-szigeteket. Ezzel párhuzamosan a KNFH folyamatos fejlesztései révén egyre költségesebbé és kockázatosabbá teszi az amerikai „hajózási szabadságot érvényesítő műveletek” végrehajtását a Tajvani-szorosban. Kína részben arra is épít, hogy a világ ipari műhelyeként hosszabb távon gazdasági és hadiipari kapacitásban is leghagyja az Egyesült Államokat.

Washington számára is a *status quo* fenntartása a legelőnyösebb kimenet. Egyrészt a Tajvannak történő fegyvereladások jelentős gazdasági haszonnal járnak, másrészt a feszült, de a nyílt konfliktust elkerülő helyzet időt biztosít az amerikai félvezető-ellátási láncok hazatelepítésére, s ezáltal a Tajvantól való stratégiai függőség csökkentésére.

Globális szempontból a *status quo* fennmaradása egyfajta feszült egyensúlyt jelent: miközben a feszültség magas, a gazdasági kapcsolatok

– különösen a kereskedelem és a beruházások – továbbra is működnek – igaz, egyre magasabb geopolitikai kockázati felár mellett. Számos multinacionális vállalat fokozatosan diverzifikálja az ellátási láncait, s alternatív gyártóbázisokat keres Vietnámban, Indiában vagy Indonéziában. Azonban a tajvani választási időszakokban különösen megnő az eskalációs kockázat, mivel a felek a hazai közvélemény irányába is demonstrálni kívánják az elkötelezettségüket. Ilyenkor a katonai jelenlét és az incidensek száma is jelentősen növekedhet, tovább feszítve az amúgy is törekeny regionális egyensúlyt.

2. A status quo újratárgyalása

E forgatókönyv szerint a szereplők egy új *status quo* kialakítását tűzhetik ki célul. Például Peking úgy értékelheti, hogy Tajvan a formális függetlenség felé mozdul el. Ez történhet például egy népszavazás, az állami szimbólumok megváltoztatása vagy egy, az „egy Kína” elvét deklaráltan elutasító új alkotmány révén. Erre válaszul a KNFH korlátozott hadászati műveleteket hajthat végre, amelyek középpontjában egy részleges vagy teljes tengeri és légi blokád állhat. Hasonló helyzetet válthat ki az is, ha Peking úgy értékeli, hogy nagyobb nyomásgyakorlással átírhatja a *status quót*.

Egy ilyen helyzetben az Egyesült Államok és szövetségesei – különösen Japán, Dél-Korea és Ausztrália – válaszként valószínűleg gazdasági szankciókat vezetnének be Kínával szemben, valamint megnövelt haditengerészeti jelenléttel próbálnák biztosítani a szabad hajózást a szorosban. Az ellenlépéseik között szerepelhet egy „ellenbloká” vagy egy tengeri humanitárius folyosó kialakítása is Tajvan ellátása érdekében. Ugyanakkor e forgatókönyv alapján nem történne közvetlen katonai összecsapás a nagyhatalmak között, legalábbis a kezdeti szakaszában.

A globális gazdaság azonban súlyos csapást szenvedne el. A Tajvani-szoroson keresztülhaladó tengeri áruforgalom megbénulása azonnali fennakadásokat okozna az értékláncokban, különösen a félvezetőiparban, ahol Tajvan kulcsszereplő. A logisztikai zavar az Evergreen cég Ever Given nevű konténerhajójának a 2021-es esetéhez hasonlóan – amikor az beszorult a Szezei-csatornába, amivel globális szinten is fennakadást okozott –, de annál jóval súlyosabb módon bénítaná meg a szállítmányozást, és pánikot váltana ki a távközlési, az elektronikai és az autóiipari szektorban világszerte. A kölcsönös blokádot nemcsak a szoros két partját, hanem a teljes térség – elsősorban Japán, Dél-Korea, Szingapúr és Vietnám – gazdaságát is megrendítenék, miközben az energiaimporttól függő országok (pl. Japán, Dél-Korea) ellátásbiztonsága is veszélybe kerülne.

A helyzet különösen veszélyessé válna, ha a felek hibásan ítélnék meg egymás szándékait vagy erődemonstrációit – például félreértelmeznének egy katonai incidenst, egy véletlen ütközést vagy rakétatesztet –, az ugyanis jelentősen növelné a nem szándékolt eszkaláció kockázatát. Ugyanakkor egy ilyen katonailag befagyott, gazdaságilag pedig kölcsönösen romboló patthelyzet várhatóan a diplomáciai csatornák megnyitásához vezetne annak érdekében, hogy a gátló fél a blokádot fokozatos feloldja, a szállítási útvonalakat újranyissa és a *status quo* valamilyen formában újratárgyalható legyen – például nemzetközi megfigyelők jelenlétével, új „kereskedelmi szállítási protokollokkal” vagy fegyverzet-ellenőrzési mechanizmusokkal.

3. Konstruktív közeledés

Egy kevésbé valószínű, de azért nem teljesen kizárható forgatókönyv szerint Tajvan és a szárazföldi Kína között fokozatos közeledés indulna meg, elsősorban az USA és a KNK közötti erőegyensúlynak az utóbbi javára történő elbillenése miatt. Ez arra készítheti Pekinget, hogy valamilyen innovatív megoldással keressenek lehetőséget Kína újraegyesítésére – például egy „egy ország, két rendszer” típusú megállapodás formájában. A kiegyezés csökkentené a direkt konfliktus kialakulásának az esélyét, és jelentősen erősítené Kína gazdasági és geopolitikai pozícióit, elsősorban az Egyesült Államok kárára. Mindez azonban nem vezetne a két fél kapcsolatának a stabilizálódásához, a nagyhatalmi versenyük továbbra is folytatódna. E forgatókönyv alapján Washington lenne a legnagyobb vesztes, mivel kénytelen lenne lemondani a Tajvan jelentette geopolitikai előnyökről. Egy ilyen lépés jelentősen segítené Kína vezető nagyhatalommá válását.

Globális szempontból viszont ez egy rendkívül kedvező forgatókönyv lenne. A konfliktus feloldásával a térségbeli kockázatok csökkennének, a szállítmányozás és a kereskedelem kiszámíthatóbbá válna, ami pozitív hatással lenne a nemzetközi gazdaságra és a befektetői bizalomra. Jelentős rizikót jelent ugyanakkor a tajvani közvélemény, mivel a társadalom jelentős része ellenzi a KNK-val történő politikai egyesülést. Ugyancsak kihívást jelent, hogy az Egyesült Államok hogyan reagálna egy olyan megállapodásra, amely csökkentené a térségbeli befolyását.

4. Háború

A legdrámaibb és legkockázatosabb forgatókönyv az, ha Peking úgy érzi katonai lépést kell tennie. Például azonnali választ váltana ki, ha a Nyugat – legfőképpen az Egyesült Államok és egyes európai országok – hivatalosan is támogatni kezdi Tajvan nemzetközi elismerését. Peking ezt olyan egzisztenciális fenyegetésként

értelmezheti, amely aláássa az „egy Kína” elvet, ezért válaszul nyílt katonai akciót indíthat Tajvan ellen, akár teljes körű invázió formájában. Annak során a KNK valószínűleg törekedne az amerikai katonai beavatkozás megakadályozására: például a térségbeli amerikai bázisok elleni megelőző támadásokat indítana, vagy tengeri blokádot alkalmazna. Az Egyesült Államok és szövetségesei viszont ezt nem hagynák annyiban, és katonai támogatást nyújtanának Tajvannak. Mindez pedig gyorsan egy regionális, sőt akár globális konfliktussá is eszkalálódhatna. Ez a forgatókönyv akkor is előállhat, ha Kína belpolitikai megfontolásokból úgy értékeli, hogy a fennálló status quo módosítása szükségessé válik saját belső stabilitásának vagy nemzeti érdekérvényesítésének biztosítása érdekében.

Egy ilyen konfliktus világméretű gazdasági sokkot okozna. A Bloomberg Economics becslése szerint egy teljes körű háború akár 10 billió dolláros veszteséget is okozhatna a világgazdaságban, ami a globális GDP közel 10 százalékát jelenti.²⁵ A félvezető-ellátási láncok megszakadása – különösen a tajvani gyártó, a TSMC leállása – világszerte súlyos hatással lenne a technológiai iparra. A kínai import kiesése pedig az értékláncokon túl a fogyasztók számára is a Covidéhoz hasonló mértékű károkat okozna. A globális kereskedelemben és pénzügyi piacokon szintén jelentős zavarok keletkeznének. A nemzetközi befektetők „biztonságos menedékeket” választanának (például az aranyat és a svájci frankot), miközben a részvénypiacok zuhanása és a nyersanyagárak emelkedése lenne várható.

Még ha az Egyesült Államok és szövetségesei el is tekintenének a közvetlen katonai beavatkozástól, a világ valószínűleg akkor is egy új hidegháborús korszakba lépne be, amelyben a gazdasági és a technológiai szétválás (*decoupling*) felgyorsulna. Mindezek következménye a nemzetközi kereskedelem és befektetések jelentős átrendeződése lenne.

A négy forgatókönyv mellett elméletileg elképzelhető lenne az a kimenetel is, amelyben Peking *de jure* elismerné Tajvan státuszát. Azonban történelmi és politikai okokból ez a scenárió jelenleg egyáltalán nem tűnik reálisnak.

Összegzés

A Tajvani-szoros a világ egyik legfontosabb stratégiai szűkülete, ahol a világgazdaság létfontosságú üttöerei haladnak át. A jövője nemcsak Kelet-Ázsia stabilitását, hanem a világgazdaság és a globális rend szerkezetét is alapvetően meghatározhatja. A tanulmány négy fő forgatókönyvet vázolt fel, amelyek különböző valószínűségeket, következményeket és politikai implikációkat tartalmaznak. A legvalószínűbb a *status quo* fenntartása, azonban a katonai, gazdasági és diplomáciai tényezők gyors átrendeződése más lépésekre is kényszerítheti a szereplőket. Összességében a Tajvani-szoros helyzete az egyik legérzékenyebb

indikátora annak, hogy milyen irányba tartanak a világpolitikai folyamatok. Éppen ezért a szorossal kapcsolatos helyzetben bekövetkező bármilyen változás a lokálistól a globális szintig jelentős hatást gyakorol a gazdasági és a politikai folyamatokra.

Jegyzetek

- 1 Jordán Gyula: *Tajvan története* (Budapest: Kossuth Kiadó, 2005).
- 2 Bush, Richard C.: „The U.S. Factor” in *Untying the Knot: Making Peace in the Taiwan Strait* (Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2005), 245–265. o.
- 3 Lee, Tzu-wen: „The International Legal Status of the Republic of China on Taiwan”, *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*, 1., no. 2. (1996): 351–392.
- 4 Goldstein, Steven M. és Schriver, Randall: „An Uncertain Relationship: The United States, Taiwan and the Taiwan Relations Act”, *The China Quarterly*, no. 165. (2001): 147–172.
- 5 *Office for National Statistics*, „Ship Crossings through Global Maritime Passages, January 2022 to April 2024”, <https://www.ons.gov.uk/businessindustryandtrade/internationaltrade/bulletins/shipcrossingsthroughglobalmaritimepassages/january2022toapril2024> (a letöltés ideje: 2025. április 24.); Holmes, James: „Taiwan Strait: The Ocean’s Most Contested Place”, *USNI Proceedings*, <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2023/november/taiwan-strait-oceans-most-contested-place> (a letöltés ideje: 2025. április 24.).
- 6 Funaiole, Matthew P., Hart, Brian, Peng, David, Lin, Bonny és Verschuur, Jasper: „Crossroads of Commerce: How the Taiwan Strait Propels the Global Economy”, *Center for Strategic and International Studies*, <https://features.csis.org/chinapower/china-taiwan-strait-trade/> (a letöltés ideje: 2025. április 24.).
- 7 Funaiole, Matthew P., Hart, Brian, Peng, David, Lin, Bonny és Verschuur, Jasper: „Crossroads of Commerce: How the Taiwan Strait Propels the Global Economy”, *Center for Strategic and International Studies*, https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/2024-10/ChinaPower_CrossroadsCommerce_TaiwanStrait_factsheet.pdf (a letöltés ideje: 2025. április 24.).
- 8 *U.S. Energy Information Administration*, „Today in Energy: The South China Sea Is an Important World Energy Trade Route”, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=10671> (a letöltés ideje: 2025. április 24.).
- 9 *TrendForce*, „TSMC’s Advanced Processes Remain Resilient amid Challenges”, <https://www.trendforce.com/news/2024/04/08/news-tsmcs-advanced-processes-remain-resilient-amid-challenges/> (a letöltés ideje: 2025. április 24.).
- 10 *Rhodium Group*, „Thin Ice: US Pathways to Regulating China-Sourced Legacy Chips”, <https://rhg.com/research/thin-ice-us-pathways-to-regulating-china-sourced-legacy-chips/> (a letöltés ideje: 2025. április 24.).
- 11 McKinney, Jared M.: „Silicon Shield 2.0: Taiwan’s Semiconductor Strategy for Deterrence”, *Astute Group*, <https://www.astutegroup.com/news/defence/silicon-shield-2-0-taiwans-semiconductor-strategy-for-deterrence/> (a letöltés ideje: 2025. április 24.).
- 12 Shukla, Om Prakash: „Alfred Thayer Mahan’s Concepts of Naval Strategy and Maritime Dominance”, *Journal of Research in Humanities and Social Science*, 4., no. 3. (2023): 90–91.
- 13 Gray, Colin S.: „The Geopolitics of the Rimland: Nicholas Spykman and the Balance of Power” in *Geopolitics, Geography and Strategy*, szerk. Gray, Colin S. és Sloan, Geoffrey (London: Frank Cass, 1999), 117–133. o.

- 14 Krpan, Domagoj: „Taiwanese Importance in Island Chain Strategy” in *US Foreign Policy toward Taiwan: Ambiguity and Commitment in International Relations*, szerk. Abidde, Sabela Ogbobode és Liu, Tony Tai-Ting (Cham: Springer Nature Switzerland, 2025), 149–164. o.
- 15 Porch, Douglas: „The Taiwan Strait Crisis of 1996: Strategic Implications for the United States Navy”, *Naval War College Review*, 52., no. 3. (1999): 15–48.
- 16 Goldstein és Schriver: „An Uncertain Relationship”, 147–172. o.
- 17 Berkofsky, Axel: „US Freedom of Navigation Operations (FONOPs) in the South China Sea: Able to Keep Chinese Territorial Expansionism in Check?” in *US Foreign Policy in a Challenging World: Building Order on Shifting Foundations*, szerk. Schmidt, Gustav (Cham: Springer, 2018), 339–356. o.
- 18 Tanaka, Yasuto: „Taiwan and Pacific Command” in *US Indo-Pacific Command: Implications for East Asia* (Szingapúr: Springer Nature Singapore, 2022), 121–141. o.
- 19 Chen, Yu-cheng: „The PLA’s Strategic Deterrence: A Case Study of the April 2023 Exercises toward Taiwan”, *NBR Special Report*, no. 108. (2024): 1–20.
- 20 Schiller, Markus: „The Great Leap? China’s Ballistic Missile Programme: A Technical Report”, no. 13. (2025). Elektronikusan elérhető: <https://ifsh.de/en/publications/research-report/research-report-013>.
- 21 Wu, Tsung-Han és Hung, Chia-Ling: „Cyber Warfare Capabilities of the PLA Strategic Support Force (SSF)”, *Institute for National Defense and Security Research*, <https://indsr.org.tw/uploads/enindsr/files/202206/64b998f3-d906-46a4-b78e-08c06eb28c3e.pdf> (a letöltés ideje: 2025. június 23.).
- 22 Erickson, Andrew S. és Kennedy, Conor M.: „The PLA Army Amphibious Force: Missions, Organization, Capabilities, and Training”, *China Maritime Report*, no. 20. (2021).
- 23 Chan, Eric: „Escalating Clarity without Fighting: Countering Gray Zone Warfare against Taiwan (Part 2)”, *Global Taiwan Brief*, 6., no. 11. (2021).
- 24 Eszterhai Viktor és Klemensits Péter: „Aszimmetrikussá váló hatalmi erőviszonyok Délkelet-Ázsiában. Játékelméleti megközelítés”, *Külügyi Szemle*, 16., no. 4. (2017): 46–63.
- 25 Stringer, David (2024): „War over Taiwan Would Cost World Economy \$10 Trillion”, *Bloomberg*, <https://www.bloomberg.com/news/newsletters/2024-01-09/war-over-taiwan-would-cost-world-economy-10-trillion-big-take> (a letöltés ideje: 2025. április 25.).

Biztonsági kihívások a Báb el-Mandeb tengerszorosban

Security Challenges in the Bab el-Mandeb Strait

Scott N. Romaniuk

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2025.2.3

Összefoglaló: Az Irán, a Hamász és a Hezbollah által támogatott húszik (*Ansár Alláh*, vagyis „Isten segítői”) a tengeri hibrid hadviselésük részeként 2023 októberében támadást indítottak a Vörös-tengeren és a Báb el-Mandeb szoroson áthaladó nemzetközi kereskedelmi hajókkal szemben, s ezzel a közel-keleti konfliktus új fejezetét nyitották meg a stratégiai tengeri átkelőhelyen. Az Amerikai Egyesült Államok válaszul 2023 decemberében egy nemzetközi koalíció élén megindította az *Operation Prosperity Guardian* nevű hadműveletet, amelynek keretében számos, összehangolt légi és haditengerészeti támadást folytattak a jemeni húszik állásai ellen. A Báb el-Mandeb hamarosan olyan forró ponttá vált, ahol állami és nem állami szereplők (*non-state actor*, NSA) egyaránt részt vesznek a felek között. Azonban az államok eltérő stratégiákat alkalmaznak a válságra adott válaszaik során: egyesek nem vesznek részt az USA által vezetett műveletekben, inkább alternatív módszereket keresnek a helyzet kezelésére. A jelen tanulmány a húsziknak a Báb el-Mandebnél folytatott tengeri hibrid hadviselését, az állami válaszokat, valamint a konfliktusnak a helyi, regionális és globális biztonságra gyakorolt hatásait vizsgálja, angol, arab, orosz és kínai nyelven megjelent elsődleges és másodlagos források felhasználásával.

Kulcsszavak: Báb el-Mandeb, szorosok, kiberinfrastruktúra, geopolitika, húszik, Irán, *Prosperity Guardian* hadművelet, tenger alatti kábelek

Abstract: *The Houthis (Ansar Allah/Ansarullah, or “Helpers of God”), supported by Iran, Hamas, and Hezbollah, launched attacks on international trade routes through the Red Sea and the Bab el-Mandeb Strait in October 2023 as part of their maritime hybrid warfare, opening a new chapter in the Middle East conflict at the strategic sea crossing. In response, an international coalition led by the United States of America started Operation Prosperity Guardian, a series of coordinated air and naval strikes against Houthi positions in Yemen. The Bab el-Mandeb has quickly become a hot spot, with both state and non-state actors (NSA) involved. However, states have adopted different strategies in their responses to the crisis: some have not participated in US-led operations, but rather have sought alternative ways to deal with the situation. This study examines the Houthis’ maritime hybrid warfare in the Bab el-Mandeb, state responses, and the impact of the conflict on local, regional, and global security, drawing on primary and secondary sources published in English, Arabic, Russian, and Chinese.*

Keywords: *Bab el-Mandeb, straits, cyber infrastructure, geopolitics, Houthis, Iran, Operation Prosperity Guardian, submarine cables*

Bevezetés

A tengeri fojtópontok, szűk keresztmetszetek kulcsszerepet játszanak az alapvető áruk globális mozgásában, és a jelentőségük csak növekedett a mai összekapcsolt és digitális világban. A szorosok, vagyis a fojtópontot jelentő tengeri átjárók lehetőségeket és fenyegetéseket egyaránt hordoznak magukban, s a típusuk és a jelentőségük a helyszínük szerint változik. E stratégiai helyek (vagy erőforrások) esetén az egyensúly felbomlása váratlan következményekhez vezethet: akár politikai instabilitáshoz, kedvezőtlen gazdasági hatásokhoz és a konfliktusok áttérjedéséhez. A fojtópontok olyan geopolitikai eszközként is szolgálhatnak, amelyek korlátozzák vagy növelik az állami és a nem állami szereplők hatalmát és befolyását – azok céljaitól, szándékaitól és cselekedeteitől függően. E jellemzőjük drámai módon megkülönbözteti őket a hagyományos kereskedelmi útvonalaktól. A Vörös-tengert az Ádeni-öböllel összekötő Báb el-Mandeb egy ilyen kritikus keresztvezető, amelynek a helyzete messzemenő hatással bír a nemzetközi kereskedelemre. Bár a kulcsfontosságú fojtópontok pontos számáról vita folyik, a Báb el-Mandeb mindenképpen a legjelentősebbek egyikének tekinthető. A történelem során a kormányok és a birodalmak mindig is elismerték a szorosnak a geostratégiai fontosságát, de az az utóbbi években drámaian megnőtt, így a modern kor egyik legtöbb problémát generáló fojtópontjává vált.

A palesztinokkal való szolidaritás jegyében a jemeni húszik – a Hezbollah és az iráni vezetésű „ellenállási tengely” más tagjainak a támogatásával – 2023 októberében elkezdtek célba venni az izraeli kereskedelmi hajókat, illetve azokat a vízi járműveket, amelyek az állításuk szerint Izraellel álltak összefüggésben. A húsz támadások kiterjedtek a hagyományos katonai és az irreguláris erők alkalmazására, a kibertámadásokra, az információk hadviselésre és a gazdasági zűrzavar keltésére, amelyek arra kényszerítettek számos nagyobb hajózási vállalatot, hogy alternatív útvonalakon szállítsák a rakományait.¹ A húsziknak a Vörös-tengeren és a Báb el-Mandebnél végrehajtott támadásai ismét bizonyították, hogy a tengeri szorosok nemcsak fontos átkelőhelyek, hanem potenciális feszültség- és konfliktusforrások is. Ezek a rajtaütések megmutatták, hogyan használják ki a nem állami szereplők – a jelen esetben a húszik – a tengeri hibrid hadviselést a globális fojtópontot, rávilágítottak a hagyományos katonai válaszok korlátaira, az állami reakciók eltéréseire, valamint a hosszú távú vagy szélesebb körű konfliktus lehetőségére.

Ebben a cikkben azt vizsgálom, hogy a húszi tengeri hibrid hadviselése hogyan növelte a Báb el-Mandebben a válságot. A kormányok és a nem állami szereplők szerepeire és válaszaira – a céljaikra és a motivációikra, valamint a koordinált, illetve az egyoldalú reagálásaira – fókuszálok, különös tekintettel az Egyesült Államokra, Iránra, Indiára, Oroszországra és Kínára. A tanulmányból kiderül, hogy mit takar a „tengeri hibrid hadviselés” fogalma, továbbá kvalitatív kutatás keretében dolgozza fel az angol, arab, orosz és kínai nyelvű elsődleges és másodlagos forrásokat. A következő fejezetben a Báb el-Mandeb stratégiai jelentőségét vizsgálom, utána a főszereplő húsziakra és a hibrid tengeri hadviselésükre összpontosítok. Azt követően a terjedő konfliktus részletes tárgyalása – a húszi támadások alapvető jellemzőinek és jelentőségének az ismertetése, továbbá a katonai válaszoknak és a geopolitikai rivalizálások elmélyülésének a bemutatása – történik. A cikk az államok és a nem állami szereplők válaszaival folytatódik – amelyek egyik (negatív) eleme a szomáliai kalózkodás újjáéledése is. Végül a Báb el-Mandebnek mint digitális fojtópontnak a sebezhetőségét magyarázom, s az anyagot a következtetés zárja.

A Báb el-Mandeb stratégiai fontossága

A Báb el-Mandeb [a szomorúság/könnyek kapuja] az arab mitológiából kapta a nevét: arra a sok-sok emberre utal, akik az ázsiai és az afrikai kontinenst egymástól elválasztó földrengés és az azt követő árvíz miatt lelték halálukat.² A szoros választja el Afrika szarvát az Arab-félsziget déli csücskétől; a szélessége 30, a hossza pedig 112 kilométer.³ Ez a kulcsfontosságú, de mindössze két hajózási sávot jelentő tengeri folyosó – a definíciója szerint nemzetközi vízi út – köti össze az Indiai-óceánt és a Vörös-tengert. A Báb el-Mandeb stratégiai jelentősége a földrajzi elhelyezkedésében, valamint a számos fontos területhez való közelségében rejlik: pl. nyugaton az Afrika-fokhoz, amely Eritrea és Dzsibuti területét foglalja magában, keleten pedig Jemenhez, az Ománi-öbölhöz, az Arab-tengerhez és a Hormuzi-szorozshoz.

A Báb el-Mandeb a Vörös-tenger keleti bejárata, egy 2500 kilométer hosszú vízi út, amely a Szezi-csatornához vezet, és a becslések szerint a világkereskedelem 12-15 százaléka (nagyjából 1 billió dollárnyi áru) halad át rajta. Ez a globális konténerforgalom 30, a tengeri olaj 12, a cseppfolyósított földgáz (*liquefied natural gas*, LNG) 8 és a globális gabonakereskedelem szintén 8 százalékát jelenti.⁴ A Perzsa-öbölből származó nyersolaj és földgáz nagy része – a Szezi-csatornán vagy a Sumed vezetéken (Suez–Mediterranean Pipeline) keresztül – szintén áthalad a Hormuzi-szorozson és a Báb el-Mandeben. Az utóbbi ellenőrzi a két óceán közötti hozzáférést, és elválasztja, illetve összeköti a keletet és a nyugatot, ami elengedhetetlenné teszi a globális kereskedelem és energiaáramlás során az igénybe vételét. Azonban – más tengeri átjáróktól eltérően – a Báb

el-Mandeb egy politikailag érzékeny és instabil régióban található, ami fokozza a stratégiai jelentőségét és a globális rendszerre való hatását. A hajóút megszakadása azonnali és széles körű következményekkel járhat a globális gazdaságra és biztonságra egyaránt.

A Báb el-Mandeb a régmúltban évszázadokon keresztül vonzó útvonal volt az Ázsia, a Közel-Kelet és Afrika között kereskedelmet folytató civilizációk és birodalmak számára. Azonban később, egészen a Szezei-csatorna 1869-es megnyitásáig, a szárazföldi utakat biztonságosabbnak tartották, mint az egyre veszélyesebbé vált szorosost. A csatorna elkészülte után viszont a Báb el-Mandeb geopolitikai értéke jelentősen megnőtt: hirtelen számottevő bővülés volt tapasztalható a folyosón áthaladó hajózásban, s végül az lett az elsődleges útvonal Európa és Ázsia összekapcsolására.⁵ Egyszer a Brit Birodalom szolgálatában állt, máskor az ellátásban és a logisztikában játszott kulcsszerepet (a világháborúk és a hidegháború idején), és mind a mai napig komoly figyelmet fordítanak rá a különböző érdekelt felek.

1. ábra⁶
A Báb el-Mandeb tengerszoros

A Báb el-Mandebben meglévő mai feszültségek előzményei a Közel-Kelet múltbeli konfliktusaiban keresendők. 1973-ban – a hidegháborús enyhülés időszakában, illetve a jom kippuri háborút követően – az Olajexportáló Arab Országok Szövetsége (*Organization of Arab Petroleum Exporting Countries*, OAPEC) bejelentette, hogy blokkolni fogják az Irán Nyugat-barát rezsimjéből Izrael felé tartó olajszállító hajókat.⁷ Az embargót érvényesítő egyiptomi hajók visszafordították az olajszállító tankereket, s ezzel megakadályozták, hogy Izrael olajellátmányhoz jusson az egyetlen vörös-tengeri kikötőjében, Éjlatban (Eilatban). Míg a nemzetközi közösség többsége a két fő frontra – Sínai-félszigeten és a Golán-fennsíkon folytatott harcokra – összpontosított, az OAPEC egy harmadik gazdasági frontot nyitott meg Izrael életvonalának elvágására: a Báb el-Mandeb blokádját.⁸ A történelmi eseményeknek ez a pillanatképe kiemeli a vízi út geopolitikai jelentőségét: egyes államoknak a szembenállásuk során betöltött stratégiai értékét, másoknak pedig a gazdasági sebezhetőségben játszott szerepét.

A húszik és a hibrid tengeri hadviselés a Báb el-Mandebnél

A húszik

A jemeni húsz mozgalom egy síita (zajdita) fegyveres politikai és vallási szervezet, amelynek a bázisai az ország északi részén találhatóak. 2014-ben a csoport elfoglalta a Jemeni Arab Köztársaság fővárosát, Szanaát a kormányerőktől, de jelenleg az ország negyedik legnagyobb városából, a Vörös-tenger partján fekvő el-Hudajdából irányít. A zajdi többségű területeken jelentős politikai hatalommal és támogatással bíró csoport rendkívül hatékony katonai erővé nőtte ki magát, s körülbelül 350.000 kiképzett harccsal rendelkezik – azaz a hadereje több mint a tízszerese az egy évtizeddel ezelőttinek.⁹ A húszikat gyakran Irán helyettesének vagy bábjának tekintik, mivel tagjai az „ellenállás tengelyének – egy olyan, szélsőséges csoportokat is magában foglaló szövetségnek, amelynek a tagjai hűségesek Iránhoz –, bár önálló döntéshozatali hatáskörrel rendelkező, különálló nem állami szereplőként működnek. A stratégiai helyzetük közvetlen hozzáférést biztosít számukra a Vörös-tengerhez, ami lehetővé teszi, hogy hatékonyan akadályozzák a Vörös-tengeren és az Ádeni-öblön keresztül a Báb el-Mandeb felé irányuló tengeri forgalmat.

Hibrid tengeri hadviselés

Frank G. Hoffman definíciója szerint a tengeri hibrid háború egy olyan „háborús forma, amely az aszimmetrikus tengeri taktikákat, a kifinomult fegyvereket és a terrorista tevékenységet kombinálja”, illetve az a „háború formáinak a fúziója”,

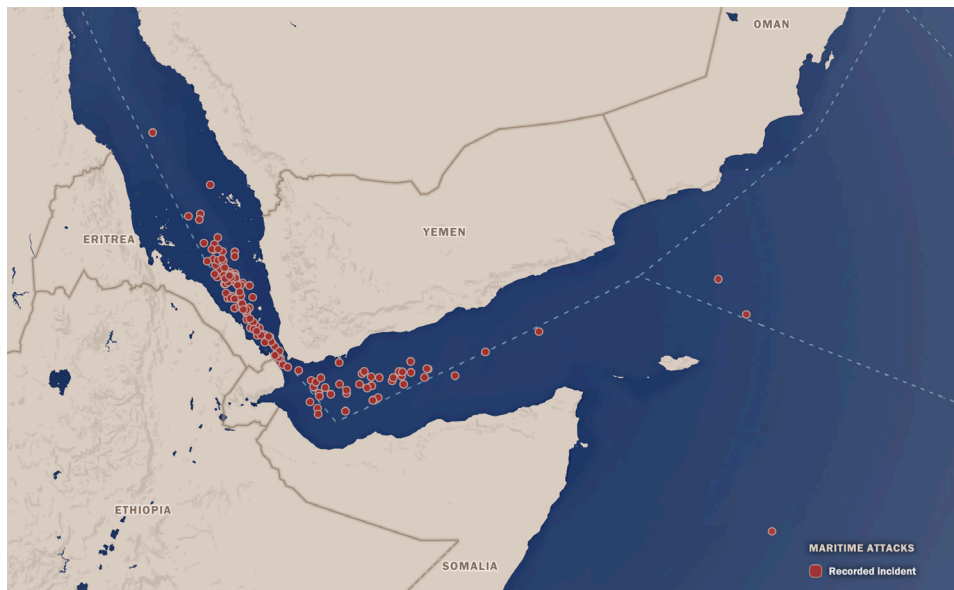
amelyben „elmosódik a határ a hagyományos és az aszimmetrikus háború között”, miközben „egyszerű és kifinomult technológiákat egyaránt alkalmaz, innovatív módon”.¹⁰ Mindezek a vonások a húszikak tökéletesen jellemzik: számos hadviselési módot alkalmaznak, amelyek a „hagyományos képességektől, szabálytalan taktikáktól és formációktól a terrorista cselekményeken át (pl. megkülönböztetés nélküli erőszak és kényszer) a bűnözői rendbontásig” terjednek.¹¹ Akárcsak a Hezbollah 2006-ban, a húszik is gondosan kielemezték a nyugati típusú hadseregek erejét és sebezhetőségeit, valamint az általuk védett társadalmakat és a strukturális jellemzőiket, miközben a tengeren a gerillaharcmodorra jellemző, szabálytalan háborút folytattak.¹² A húszik taktikai, műveleti és stratégiai módszerei kihasználják azon komplex terepek, „a sűrű városi dzsungel és a zsúfolt partvidékek” nyújtotta lehetőségeket, „ahol a világ népességének és gazdasági tevékenységének a többsége összpontosul”, hogy megnöveljék a konfliktus költségeit, meghosszabbítsák az időtartamát, feltárják az ellenfél gyenge pontjait, diszkreditálják őket, és gyengítsék az akaratukat.¹³

Ezen az elmosódott határú harctéren a húszik a fejlett hagyományos képességeket aszimmetrikus taktikákkal kombinálták. Ez lehetővé tette számukra, hogy kiszámíthatatlanná váljanak, kihasználják a meglévő előnyeiket, miközben váratlan módon olyan újakat keressenek, amelyekre nehéz reagálni. A hibrid háborúk többféle alakot öltenek, polimorfok. A különböző tevékenységek többszörös pontúak, amelyek megvalósítása során improvizációra és a helyzethez való alkalmazkodásra is szükség van az egymást erősítő hatások elérése érdekében.¹⁴ Anélkül, hogy túlbecsülnénk az erejüket és a képességeiket, talán a húszik jelentik a legrelevánsabb példáját a kortárs hibrid hadviselésnek. Bebizonyították, hogy képesek túllépni a csatatér határain, kihasználni a tengeri hálózatok és szorosok sebezhetőségeit, megakadályozni az ellenfelek lépéseit és katonai manővereit, miközben biztosítják a saját fennmaradásukat. A taktikaik, műveleteik és stratégiáik eredményei a hibrid kihívók történelmi előnyeire alapulnak, s fontos leckéket, követhető és továbbfejleszthető példákat nyújtanak más szélsőséges csoportok számára.

Konfliktus és geopolitika a Báb el-Mandebben

A húszik a támadásaik során különböző fegyverek és taktikák kombinációját alkalmazták, amely a rakétáktól és drónoktól kezdődően a tengeri drónokon át a legénységgel rendelkező és anélküli hajókig terjedt – ez utóbbiak a hajók ellen alkalmazandó ballisztikus rakéták robotrepülőgépek mellett tevékenykednek. A felsorolt fegyvereket konténerhajók és olajszállító tankerek megrongálására és elsüllyesztésére használták, miközben a csoport más típusú hajók ellen is támadást indított, és számos esetben eltérítette azokat. A húszik rakétái és drónjai több mint száz hajót támadtak meg a Vörös-tengeren, az Ádeni-öbölben

2. ábra¹⁵
A nemzetközi hajóforgalom akadályozását célzó húszi támadások
a Báb el-Mandebnél

és az Arab-tengeren, és a csapásaik nem csak a kereskedelmi hajókra korlátozódtak.¹⁶ A Fehér Ház arról számolt be, hogy 2023 óta 174 támadás érte az amerikai hadihajókat – amelyek között szerepeltek dróntámadások, cirkáló rakéták és ballisztikus rakéták becsapódásai –, valamint 145 a kereskedelmi hajókat.¹⁷

A húszi támadások következtében 53 százalékkal csökkent a Szezi-csatornán áthaladó áruk mennyisége, és körülbelül 60 százalékkal a Báb el-Mandebnél. A hajóforgalom nagyjából 65 százalékát ugyanis a társaságok a Jóremény-ség foka felé terelték el, amelyet biztonságosabb lehetőségnek találtak, bár az úgy 6000 kilométerrel (3.720 mérfölddel) hosszabb távot és pluszheteket jelentett.¹⁸ Az Európai Unió valamelyik tagállamához tartozó hajóinak kb. 60 százaléka azóta megkerüli Afrikát, ami arra készítette az uniós tagállamokat, hogy egy nagyjából 17 millió eurós missziót küldjenek a vörös-tengeri kereskedelmi hajózás védelmére.¹⁹ A húszi rajtaütései előtt évente huszonezer kereskedelmi hajó haladt át a Vörös-tengeren. A számuk alig felére csökkent, miután a csoport elkezdte célba venni őket. Az Éjlatban zajló kereskedelmi tevékenység 85 százalékkal esett vissza.²⁰ A húszi támadások által keltett zavarok negatív gazdasági következményei óriásiak voltak. Egyiptomnak például körülbelül 7 milliárd dolláros vesztesége keletkezett a Szezi-csatornán való áthaladásból befolyó

bevételeiben, ami tovább súlyosbította az ország gazdasági problémáit. Az Egyesült Államok Védelmi Hírszerző Ügynöksége (*Defense Intelligence Agency, DIA*) beszámolója szerint a konfliktus legalább 85 országot és 29 nagyobb energia- vagy szállítmányozási vállalatot érintett.²¹ A Maersk és más szállítók – köztük az olasz-svájci Mediterranean Shipping Company (MSC), a francia CMA CGM, a német Hapag-Lloyd, a japán Nippon Yusen – felfüggesztették a vörös-tengeri útjaikat.²² Míg egyes vállalatok tehát alternatív útvonalakra támaszkodnak, miközben figyelemmel kísérik a regionális eseményeket, mások állítólag inkább kifizetik az úgynevezett biztonsági átkelési díjakat.²³

2023 decemberében az Egyesült Államok és szövetségesei a tengeri szállítmányozás védelme és a rend helyreállítása céljával megindították az *Operation Prosperity Guardian* nevű hadműveletet. Több mint húsz ország biztosított hozzá tengeri erőforrásokat, de közülük néhány inkább a névtelenségbe burkolózott.²⁴ 2024. január 12-én az USA és az Egyesült Királyság részéről egy légitámadás-sorozat (*Operation Poseidon Archer*) kezdődött Jemenben a húszi képességek gyengítése érdekében. A Joe Biden elnöksége alatt indított művelet első szakasza 2025. január 17-ig tartott, majd március 15-től egy második szakasszal folytatódott, amelyet már Donald Trump hirdetett meg (*Operation Rough Rider*) mint egy „döntő és erőteljes katonai akciót”, amelynek célja, hogy „megvédje az amerikai hajózást, légi és tengeri járműveket, és helyreállítsa a navigációs szabadságot”.²⁵ Azonban egyik művelettel sem sikerült gyengíteni a húszi képességeit, megakadályozni a további agressziójukat vagy helyreállítani a stabilitást a Báb el-Mandebben. Vincent Clercnek, a Maersk vezérigazgatójának a 2024 februárjában elhangzott megjegyzése, amely szerint még a koalíció katonai műveletei sem tudták biztosítani a vörös-tengeri folyosón való biztonságos átkelés garanciáit,²⁶ ma is érvényes – legalábbis Izrael vonatkozásában mindenképpen.

Húszi támadások: a jellemzőik és a jelentőségük

A húszi támadások négy szakaszát különböztethetjük meg (1. táblázat):

1. táblázat²⁷

A húszi támadások fázisai

Fázis és időkeret	Leírás
1. fázis: 2015–2016	A part menti pozícióikat használták a célpontok elleni akcióhoz, a támadások során pedig a jemeni erők-től lefoglalt fegyverraktárakból származó fegyvereket (AK-47-esek, RPG-k, aknavetők, harckocsik és tüzérségi eszközök, valamint a szovjet időkből megmaradt SCUD rakéták) használták.

Fázis és időkeret	Leírás
2. fázis: 2016–2020	A húszik által alkalmazott eszközök közé bekerültek a vízi járműveken elhelyezett improvizált robbanószerkezetek (<i>Water-Borne Improvised Explosive Device</i> , WBIED) is.
3. fázis: 2020–2023	Kiterjedt WBIED-használat.
4. fázis: 2023–2025. június	Szélesebb spektrumú fegyverzet használata – ebbe beletartozik a ballisztikus rakéták alkalmazása is, amivel a csoport az első a maga nemében. A támadások növelik a helyi és regionális szintű konfliktus globális szintre emelkedésének a lehetőségét.

A húszik különféle, az el-Hudajdához hasonló jemeni kikötőkből indított, nem hagyományos kishajókat és halászcsónakokat, szkiffeket használtak a tengeri támadásaik során, az aszimmetrikus tengeri hadviselési stratégiájuk részeként. A biztonságos távolságból irányított vagy a célpontok megtámadására programozott, robbanóanyaggal megrakott, távirányítású hajók, pilóta nélküli felszíni járművek (USV-k), de különösen a WBIED-ek váltak a támadásaik „védjegyeivé”.²⁸ A kishajók alkalmazása révén az inszurgentaktikát/gerillaharcot és a távoli hadviselést kombinálták. Az azokat kiegészítő, mobil platformként működő gyors támadóhajókon legénység is szolgált, továbbá kézi páncéltörő gránátvetők (RPG), géppuskák és vállról indítható rakéták voltak a fedélzetükön. Úgy tűnik, hogy a robbanóanyaggal megrakott „öngyilkos csónakok” bevetéséhez a Hezbollah és az al-Káida tengeri hadműveleteiből merítettek inspirációt: az utóbbi is egy hasonlót használt a USS Cole romboló ellen 2000-ben végrehajtott támadásához.²⁹

A húszik a fejlett fegyverek számos típusával rendelkeztek: ballisztikus rakétákkal, cirkáló rakétákkal és nagy hatótávolságú drónokkal, amelyek egy részével Irán támogatta őket. A hasonló csoportok esetében különösen ritkának számít ballisztikus rakéták bevetése, mivel azokat általában az államok használják. A húszik a támadásaik során Mohit, Aszef, Tankil, Falek, al-Bahr al-Ahmar és Mayun típusú hajóelhárító ballisztikus rakétákat is bevetettek. De voltak hajóelhárító cirkálórakétáik is, például – állítólag – a Rubezs és az al-Mandab 1, továbbá az al-Mandab 2, a Szajjad, a Kuds Z-0 és a Szedzil típusok.³⁰ A csoport az említetteken kívül valószínűleg rendelkezik a Scud rakéta B és C változatával, az észak-koreai Hwasong típusaival, Tocskával, Káher-1-gyel, Zelzal-3 ballisztikus rakétával, valamint C-802 hajó elleni cirkálórakétával is.³¹ A rakétáik sokféle forrásból származnak: vannak köztük a régi szovjet felszerelésekből maradtak, iráni beszerzésekből eredőek, olyanok, amelyekhez a szárazföldi és a tengeri csempészeteken jutottak hozzá, vagy a csatatereken szereztek.³² Tavaly

a hűszik azt állították, hogy hiperszonikus rakétákkal is rendelkeznek, amelyek legalább Mach 5 sebességgel képesek haladni, és repülés közben manőverezni is tudnak, ami jelentősen megnehezíti a megsemmisítésüket.³³

2. táblázat³⁴

A hűszi támadások kulcsfontosságú jellemzői és a jelentőségük

Jellemző	Jelentőség
A kritikus globális fojtópontok kihasználása	A Vörös-tenger kritikus fontossággal bír a globális kereskedelem és tenger alatti kábelek szempontjából is.
Fejlett és hagyományos fegyverekkel elkövetett támadások	A hűszik a drónjaik és a rakétaik bevetésével jelentősen átalakították a biztonsági helyzetet a Báb el-Mandeb térségében: olyan modellt teremtettek más frakciók számára, amely potenciálisan lehetővé teszi, hogy azok a globális kulcspontokat használják fel a céljaik előmozdítására. A hűszi támadások jellege jelentősen megváltozott az utóbbi évtizedben: a part menti tüzérségük által a tengeri hajók ellen végrehajtott akcióktól mára a drónokig és fejlett rakétarendszerek telepítéséig terjed.
A tengeri hibrid hadviselés alkalmazása	A hűszik hadműveletei a tengeri hibrid hadviselés jellemzőivel bírnak, amelyek a hagyományos tengeri képességeket felülmúló aszimmetrikus hadviselési elemeket is magukban foglalnak, ezáltal jelentősen megnehezítik az ellenintézkedéseket. A hangsúly a gerillastratégiákhoz hasonló, nem hagyományos hadviselésre került át, amely során az összetett terepviszonyokat igyekeznek kihasználni az ellenfél legyengítésére, a kezdeményezéseik aláásására, a kritikus tengeri útvonalak blokkolására, hajók megállítására, a tenger alatti kábelek fenyegetésére, a hajózási szabadság megzavarására és a tengeri erőforrások vagy útvonalak hatékony igénybevételére. A hűszik nem hagyományos módszereket alkalmaznak: például költséghatékony drónokat és rakétákat küldenek a nagyértékű tengeri védelmi rendszerekkel szemben. A nyugati haditengerészeti erőkre – az Egyesült Államok Haditengerészetére is – jelentős anyagi terheket ró, hogy sikerüljön elfogniuk a hűszik alacsony költségű lövedékeit. Egy drón ára elérheti az 20.000 dollárt, ám egy elfogó rakétáé meghaladhatja az 1 millió dollárt. ³⁵

Jellemző	Jelentőség
A célpontokat kiszámíthatatlan módon vagy önkényesen lehet támadni	A húsziak a csapásaik és a hajózási útvonalak sebezhetőségének az operatív és stratégiai kihasználása során civil és katonai célpontok ellen egyaránt hajtottak végre támadásokat. Ezeknek a megkülönböztetés nélküli vagy önkényes támadásoknak a kiszámíthatatlansága félelmet kelt, és zavart okoz az államok és a nem állami szereplők által adandó lehetséges válaszokkal kapcsolatban. A húsziak azt állítják, hogy csak olyan hajókat céloznak meg, amelyeknek valamilyen kapcsolatuk van Izraellel, de a gyakorlatban sok támadás semleges, de legalábbis izraeli vonatkozással nem rendelkező kereskedelmi hajókat is ér vagy fenyeget.
A csoport támadásainak a szimbolikus vagy ideológiai keretezése	A húsziak a Vörös-tengeren végrehajtott támadásaikat politikai és vallási szimbolikával keretezik. Jelentős figyelmet irányítottak a palesztinok ügyére, s azzal indokolják a csapásaikat. Ez növeli a politikai legitimitásukat bizonyos csoportok és lakosság körében.
Szövetségek létrehozása vagy partnerségek kialakítása közös értékek alapján	A húszi támadások közelebb hozták egymáshoz az állami és a nem állami szereplőket. A külső hatalmak – például Oroszország – figyelmét is felkeltették, miközben kapcsolatokat épített Irán és az általa támogatott erők, valamint az Egyesült Államokkal és a Nyugattal szemben álló, hasonló gondolkodású csoportok között.
További államok és nem állami szereplők bevonásának a lehetősége, valamint a szélesebb körű konfliktus kockázata	A harctéri és a korlátozott jellegű ellenségeskedések potenciálisan regionális konfliktussá fajulhatnak, amelybe jelentős globális szereplők is bekapcsolódhatnak. A feszültségek elhúzódása növeli a regionális és a globális eskaláció valószínűségét, ami váratlan és kiszámíthatatlan következményekhez vezethet. A nyugati országok katonai válaszai – különösen az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság által a húszi célpontok ellen végrehajtott légi csapások – fokozzák annak az esélyét, hogy a konfliktus szélesebb körű regionális háborúvá fajul.

Nemzetközi válaszok

Az Egyesült Államok és az általa vezetett koalíció a húsz agresszió ellen

2023 decemberében Lloyd J. Austin akkori védelmi miniszter bejelentette egy többnemzetiségű tengeri biztonsági hadművelet elindítását, s 18-án meg is kezdődött az *Operation Prosperity Guardian*, amelynek a fő célja a hajózás szabadságának a biztosítása, a vízi út regionális biztonságának a megerősítése és a nemzetközi jog betartatása volt.³⁶ A következő év január elején Austin arra utasította Michael E. Kurilla tábornokot, az Egyesült Államok Központi Parancsnokságának (*United States Central Command, USCENTCOM*) parancsnokát, hogy a húszik folyamatos támadásaira válaszul hajtson végre egy légitámadás-sorozat ellenük. Az USA és az Egyesült Királyság, amelyeket más országok is támogattak, csak néhány nappal azután kezdte meg a húszik célpontok bombázását, hogy az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa (ENSZ BT) 2024. január 10-én (Kína és Oroszország tartózkodása mellett) elfogadta a 2722-es határozatot, amely felszólította a húszikat, hogy szüntessék be a Vörös-tengeren közlekedő hajók elleni összes támadást.³⁷ A hadműveletben részt vevő országok arra figyelmeztették a húszikat, hogy az illegális támadásaik megelőzése, a feszültségek deeszkalációja, valamint a stabilitás és a rend helyreállítása érdekében további csapásokat fognak mérni a bázisaikra.

Míg az Egyesült Államoknak és az Egyesült Királyságnak a jemeni húszik célpontok elleni légitámadásai és tengeri támadásai hét héttel tartottak, az *Operation Prosperity Guardian* már másfél éve tart, kézzelfogható eredmények nélkül. A harcok elhúzódása az amerikaiak és partnereik által a régió konfliktusai rendezése/ elkerülése érdekében korábban folytatott tevékenységének a kudarcait is tükrözi. A koalíciós hadihajóknak a térségbe telepítése és a jemeni húszik célpontok bombázása sem nem tudta elriasztani a csoportot. Az USA által koordinált katonai műveletek során 2025 márciusa és májusa között több mint ezer csapást mértek a USS Harry S. Truman és a USS Carl Vinson hadihajóról a húszik dél-jemeni bázisaira.³⁸ A katonai összecsapások az Omán által közvetített 2025. május 6-i, mindkét fél által kihirdetett tűzszünettel ért véget,³⁹ amely azonban a húszik értelmezésében Izraelre nem vonatkozik. A fegyvernynyugvás feltételeként az amerikai erőknek le kellett állítaniuk a húszik, nekik pedig az amerikai célpontok elleni támadásaikat.⁴⁰ A Nyugat a béke helyreállítását célzó szerepvállalását hangoztatta – aminek a Perzsa-öböl államai által is üdvözölt tűzszünetet előlt az amerikai csapások ellentmondtak –, az Öböl Menti Együttműködési Tanács (*Gulf Cooperation Council, GCC*) főtitkára, Jasem Mohamed Albudaiwi mégsem a nyugati országoknak, hanem Ománnak a békeközvetítésben játszott szerepét dicsérte.⁴¹

Izrael nem kapott előzetes értesítést a tűzszünetről, és nem vett részt annak az egyeztetésében sem.⁴² Ali Hashem ezzel kapcsolatban a Washington és Tel-Aviv közötti szakadék elmélyülésének a lehetőségét hangsúlyozza. Több megfigyelővel együtt ő is úgy értékeli, hogy Izrael kihagyása a korábbi szoros szövetségesek politikájában kialakult megosztottságnak a jele, különösen a húsziknak az izraeli területek elleni folyamatos támadásai fényében.⁴³ E vélemény szerint tehát mindez az Egyesült Államoknak és Izraelnek a közel-keleti biztonság kezelésére – például az Iránra és a húszikra – vonatkozó elvárásai és esetleges szándékai közötti megosztottságokat tükrözi.⁴⁴ Mások azonban az ellenkezőjét állítják: Washington átgondolt lépéséről van szó, amelynek eredményeként legalább egy területen megszünteti a konfliktust, de közben továbbra is határozottan elkötelezett Izrael biztonsága iránt.

Irán és a nem állami szereplők

Irán közvetlen és közvetett támogatáson, nyilvános tagadáson és óvatos diplomácián alapuló, összetett viszonyt ápol a húzikkal. 2015 óta ez a kapcsolat megerősödött, és Teherán a csoport fő támogatójává vált: fegyverekkel (például drónokkal), kiképzéssel és hírszerzési információkkal látja el őket. A katonai felszereléseknek és technológiáknak ez a közvetlen átadása és a szakértői irányítás jelentette támogatás megerősítette a húszik műveleti képességeit, és elősegítette őket az erőknek a Vörös-tengerre való kivetítésében.⁴⁵ Irán nyilvánosan azonban tagadta a húzsi támadásokban való közvetlen részvételt,⁴⁶ de a vezetők elítélték a húzsi állásokat célzó amerikai légitámadásokat, bűncselekménynek minősítették azokat, és a lehetséges megtorlásra figyelmeztették Washingtont. A katonaság részéről kijelentették, hogy akár határozott választ is hajlandóak adni a fenyegetésekre, de fenn kívánják tartani a húzsi műveletekbe való be nem avatkozás politikáját. Iránnak a húszik melletti kiállása a nagyobb célját szolgálja: a közel-keleti befolyása kiépítését, a hatalmak közötti egyensúlyozást, valamint az Egyesült Államok és szövetségesei jelenlétével szembeni kihívást. Nemrég azonban Teherán finoman felszólította a húzikat, hogy csökkentsék a feszültségeket a régióban, s kerüljék el a további eszkalációt és a potenciális regionális konfliktust.⁴⁷

A Hezbollah nyíltan támogatta a húzikat – fegyverekkel és kommunikációban egyaránt –, a támadásaikat az Izrael gázai műveleteire adott jogos válaszként tüntette fel, és azokat „bátor, jelentős és rendkívül befolyásos lépéseknek” nevezte.⁴⁸ Haszan Naszrallah, a Hezbollah harmadik főtitkára a 2024-es meggyilkolása előtt erősen kritizálta az Egyesült Államoknak és az Egyesült Királyságnak a jemeni húzsi állásokat célzó katonai támadásait: kijelentette, hogy a légitámadásaik háborús övezetté változtatták a Vörös-tengert, és minden hajó biztonságát veszélyeztetik, azokat is, amelyeknek a tulajdonosai nem állnak kapcsolatban

az izraeli–palesztin konfliktussal.⁴⁹ A húszki támadásokat nagy valószínűséggel a Hezbollah és az Iszlám Forradalmi Gárda (*Islamic Revolutionary Guard Corps, IRGC*) tagjai koordinálják, és aktívan részt is vesznek bennük,⁵⁰ ami magasabb fokú együttműködést sugall, mint korábban gondolni lehetett.

Közvetve a tálibok is támogathatják a csoportot, annak ellenére, hogy a két félnek nincs hivatalos kapcsolata. Bár a húszki fegyvereinek a többsége – különösen az olyan fejlett rendszerek, mint a rakéták és drónok – Iránból származik, s nem Afganisztánból vagy a táliboktól, a közösségimédia-bejegyzések, regionális propagandacsatornák és a húszkikat támogató különböző csoportok említést tettek bizonyos amerikai eredetű fegyverek átadásáról.⁵¹ Miután ugyanis az Egyesült Államok 2021-ben kivonult Afganisztánból, a tálibok hatalmas mennyiségű amerikai katonai eszközt szereztek meg az Afgán Nemzeti Védelmi és Biztonsági Erőktől (*Afghan National Defense and Security Forces, ANDSF*). A készletek tartalmaztak kézi- és könnyűfegyvereket (small arms and light weapons, SALW), lőszereket és egyéb katonai felszereléseket, amelyek egy részét más csoportoknak adták el vagy csempészték oda.⁵² Becsült adatok szerint az Afganisztánban hátrahagyott összes amerikai fegyver felének a sorsa ismeretlen, míg a többiből a pakisztáni tálibok (*Tehrik-i-Taliban Pakistan, (TTP)*, az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom (*Islamic Movement of Uzbekistan, IMU*) és a húszki kezébe is kerültek.⁵³ A hírek szerint teherszállító és kereskedelmi hajók is részt vesznek a fegyvereknek a tálibok által ellenőrzött Afganisztánból Jemenbe történő csempészésében. Mindennek ellenére még nincs olyan hivatalos hírszerzési információ, amely megerősítené, hogy a tálibok valóban átadják az otthagyt amerikai fegyvereket. Továbbá a logisztikai és az ideológiai eltérések, valamint a tálibok afganisztáni fókusza némi kétséget is vetnek fel az említett állításokkal kapcsolatban.

India

A Báb el-Mandeb biztonsága és a húszki támadásai óvatos, de proaktív lépésekre készítették Indiát. Újdelhi, amely a látszólagos Izrael-pártisága ellenére is fenntartotta a stratégiai autonómiára és a pragmatikus rugalmasságra építő álláspontját, megpróbálja összeegyeztetni a saját érdekeit Washingtonéval és Teheránéval is, miközben a régi partnereit szintén megtartotta.⁵⁴ Az Egyesült Államokkal való szoros kapcsolat kialakítása potenciális kockázatként jelenik meg az indiai kormányzat szemében, különösen a várható iráni és kínai reakciók miatt. Így India – akárcsak más indo-csendes-óceáni országok, különösen Japán és Ausztrália – megtartotta a „stratégiai távolságot” az USA által a Báb el-Mandebben vezetett műveletektől és tevékenységektől.⁵⁵ India óvatos stratégiát folytat a külpolitika terén: Újdelhi legfontosabb prioritása, hogy megőrizze a kapcsolatait más országokkal, s sikerüljön megfelelően kezelnie Kínának

és Pakisztánnak az Arab-tengeren jelentkező befolyását, mégpedig provokatív cselekedetek nélkül. Azonban ez a megközelítés nem kerülte el a külső megfigyelők kritikáját, akik azt állítják, hogy míg Peking hajlandó akár hadihajókat is bevetni a kínai zászló alatt közlekedő hajók védelmére, addig Újdelhi viszonylag visszafogott vagy passzív maradt.⁵⁶ Más értékelések szerint viszont Újdelhi Közép-Keletre vonatkozó stratégiája fokozatosan alakul, s úgy tűnik, a kormány ezzel párhuzamosan egyre inkább eltávolodik a független pozíciótól, és belemerül az „amerikai vezetésű biztonsági ökoszisztémába”.⁵⁷

2024 januárjában az indiai külügyminiszter, Subrahmanyam (S.) Jaishankar Teheránba látogatott, ahol találkozott az ottani kollégájával, Hoszein Amirabdollahiánnal és az elnökkel, Ebrahim Raiszival. A látogatása során rá kívánta beszélni Iránt, hogy érvényesítse a húszik feletti befolyását a helyzet deeszkalációja érdekében. Így akart segíteni azokon az államokon, amelyek a regionális tengeri biztonságtól függenek.⁵⁸ Jaishankar megerősítette hazája álláspontját a miniszterek, politikaalakítók és döntéshozók 20. bahreini találkozóján (*IISS Manama Dialogue*) is, ahol a stratégiai autonómiának a diplomáciai erőfeszítések révén történő megőrzését hangsúlyozta.⁵⁹ A kritikákat cáfolja az a tény, hogy India kiemelten fontos feladatának tekinti a tengeri szállítási útvonalainak a nem állami szereplőkkel (pl. a kalózkodással) szembeni védelmét, s mindent megtesz az állampolgárai biztonságáért is.⁶⁰ Bár nem vett részt a húszik elleni közvetlen katonai akcióban, a haditengerészeti és a tengeri biztonsági missziói arra utalnak, hogy Újdelhinek is érdeke, hogy annak a céljait elérjék – de nem a stratégiai autonómiája rovására. India azon vágya, hogy felelős globális hatalomként tekintsenek rá, amely képes és hajlandó a nevét viselő óceánon kalózellenes missziókat végrehajtani, valamint megfelelő elrettentő erővel rendelkezik a bűnözőkkel és a terroristákkal szemben, motiváló tényező; azonban a Vörös-tenger és a Báb el-Mandeb védelméhez fűződő érdekei mögött gazdasági megfontolások is állnak. India kereskedelmének majdnem egyötöde (225-250 milliárd dollárnyi része) azokon keresztül áramlik át a Nyugat-indiai-óceánba, köztük az Európával folytatott áruforgalmának több mint 80 százaléka.⁶¹

2023 decemberében India folytatta a 2019-ben indított műveletét (*Operation Sankalp*),⁶² amelynek a feladata az indiai lobogó alatt közlekedő hajóknak a konfliktusos vizeken való biztonságos áthaladásának a biztosítása, az Indiai-óceán térségével (*Indian Ocean Region*, IOR) kapcsolatos érdekei megvédelme, valamint a hajózásnak a kalózkodástól, a gépeltérítésektől és a húszik által jelentett fenyegetésektől történő megóvása volt. Ez a megközelítés India korábbi, az Ománi-öbölben megnövekedett biztonsági aggodalmakra adott válaszában alapult. A művelet 2024-ben kiterjedt a Vörös-tengerre is, így odavezényelték az INS Kolkata, az INS Kochi, az INS Mormugao, az INS Chennai és az INS Visakhapatnam rombolót, valamint Boeing P-8I tengeralattjáró-elhárító repülőgépeket, és egy nagy hatótávolságú SeaGuardian drónokat használnak a

létfontosságú hajózási útvonalak ellenőrzésére és védelmére.⁶³ A Nyugat-indiai óceánban folyó indiai hosszú távú műveleteknek és a parti őrség azokat kiegészítő tevékenységének a célja, hogy megvédjék az indiai kizárólagos gazdasági övezeteket (*exclusive economic zone, EEZ*).⁶⁴

Oroszország

A húsz támadások megerősítették az ideológiai alapú szövetségeket, koalíciókat. Oroszországnak a húszikkal való jelenlegi viszonya elmozdulást jelent a korábban, a jemeni polgárháború idején tanúsított semleges vagy távolságtartó álláspontjához képest. Moszkva fokozta a diplomáciai kapcsolatait a húsz képviselőkkel, ami a Nyugat érdekeivel és befolyásával ellentétes közel-keleti stratégiák összehangolását jelzi.⁶⁵ Bár voltak arra utaló jelek, hogy Oroszország fontolóra vette, hogy fejlett fegyvereket, például hajóelhárító rakétákat szállítson a húsziknak, azonban végül – állítólag az Egyesült Államok és Szaúd-Arábia nyomására – elállt az ötlettől.⁶⁶ További vádak szerint Oroszország műholdas adatokat szolgáltatott a csoportnak, s azzal elősegítette a Báb el-Mandebnél végrehajtott támadásaikat.⁶⁷ Állítólag Az Iszlám Forradalmi Gárdának a húszik támogatására bevetett tagjai felelősek a hírszerzési információk továbbításáért. Az Ukrán Külső Hírszerző Szolgálat (*Sluzhba zovnishn'oyi rozvidky Ukrayiny, SZRU*)⁶⁸ adatai szerint Oroszország titkos olajszállító hálózata („árnyékhajóflot-tája”) táplálja a húszik műveleteit.⁶⁹ Úgy tűnik, az orosz hajók Moszkva támogatásáért cserébe biztonságosan átkelhetnek a Báb el-Mandeben, s így biztosított a tengeri kereskedelmi útvonalai folytonossága.⁷⁰ Mielőtt az ENSZ Biztonsági Tanácsa jóváhagyta volna a 2722 (2024) sz. határozatot – amely felszólította a húszikot a kereskedelmi hajók elleni támadások beszüntetésére, és engedélyezte a tagállamoknak, hogy megvédjék a saját hajóikat –, Oroszország ENSZ-képviselője, Vaszilij A. Nebenzia amiatt fejezte ki Moszkvának a biztonságos hajózási útvonalak miatti aggodalmát, hogy az Egyesült Államok és szövetségesei a katonai megoldásokra összpontosítottak, amikor megpróbálták létrehozni az ún. „nemzetközi koalíciót”.

Kína

Kína a húszik vörös-tengeri támadásai kapcsán arra törekedett, hogy egyensúlyt teremtsen a gazdasági érdekei és a diplomáciai kapcsolatai között. Peking nyilvánosan felszólította a csoportot a civil hajók elleni támadások leállítására, és a globális kereskedelem stabilitásának a fontosságát hangsúlyozta. Azonban tartózkodott attól, hogy közvetlenül elítélje a húszikot vagy a támogatóikat, például Iránt. Azaz egyik oldal mellett sem állt ki egyértelműen, homályos nyilatkozatokat fogalmazott meg, visszafogott és távolságtartó viselkedést tanúsított.

Kuo Csia-kun, a kínai külügyminisztérium szóvivője a 2025. február 18-án tartott sajtótájékoztatóján kijelentette: hazája reméli, hogy az érintett felek konstruktívan fognak cselekedni, és elfogadható feltételeket támasztanak a válság politikai megoldásának az előmozdítása és a béke elérése érdekében.⁷¹ Ez az álláspont lehetővé teszi Kína számára, hogy fenntartsa a be nem avatkozás elvét, s egyúttal megvédje a gazdasági érdekeit is.

Kína egyfajta diplomáciai sakkot játszik Iránnal, amikor finoman arra ösztönzi, hogy éljen a húszikra való befolyásával, és csökkentse a vörös-tengeri támadásaikat. Peking ugyanis attól tart, hogy a saját kereskedelmi hajói is bajba kerülhetnek, vagy kénytelenek lesznek megváltoztatni a tengeri útvonalakat.⁷² A kormány kiemeli, hogy számukra a tengerbiztonság fenntartására a fontos, arra összpontosítanak az együttműködési erőfeszítéseik révén – míg az angolszászok kizárólag a katonai erejükre támaszkodnak. Washington viszont azzal vádolta a kínaiakat, például a Chang Guang Satellite Technology Co., Ltd. (CGSTL) nevű műholdas céget, hogy hírszerzési támogatást nyújtanak a húsziknak, s ezzel potenciálisan segítik a Vörös-tengeren közlekedő hajók elleni támadásokat.⁷³ A vállalat – tökéletes összhangban a kormánnyal – visszautasította a feltételezést,⁷⁴ de az Egyesült Államok szankciót vezetett be a kínai cég ellen.⁷⁵ A Shenzhen Rion Technology Co., Ltd. és a Shenzhen Jinghon Electronics Limited vállalatokról pedig kiderítették, hogy fejlett rakétairányító rendszerhez való alkatrészeket biztosítottak a húszik számára a saját rakétaik megépítéséhez.⁷⁶

Peking tagadta a húszik támogatásával kapcsolatos amerikai vádakot, és a béke és a stabilitás iránti elkötelezettségét hangsúlyozta. A hajózási érdekei védelmére intézkedéseket is foganatosított: többek között a haditengerészet egységei kísérik a kínai hajókat az Ádeni-öbölben, és felügyelik azok biztonságos áthaladását. Kína fő aggodalma az volt, hogyan biztosítsa a kereskedelmi útvonalait anélkül, hogy közvetlenül részt venne a konfliktusban. Összességében kijelenthető, hogy Kínának a húszki támadásokhoz való hozzáállása egy stratégiai egyensúlyozást tükröz, amelynek során a deeszkalációt és a globális kereskedelem védelmét szorgalmazza, s ennek érdekében diplomáciai kapcsolatokat ápol kulcsfontosságú regionális szereplőkkel (pl. Irán), miközben megóvja a saját gazdasági érdekeit. Ezért tartózkodik a közvetlen katonai beavatkozástól és a valamely féllel való nyílt szövetségvállalástól, és a békeszerződés előkészítésére nemrégiben létrehozott egy nemzetközi mediációs intézetet is.⁷⁷

Kalózkodás

A húszki támadások negyedik fázisa, úgy tűnik, egybeesik a szómáliai kalózkodásnak az Afrika-fok közelében való újjáéledésével, s ezzel további kihívásokat jelent a globális tengeri biztonság számára. Annak ellenére, hogy a nemzetközi tengeri együttműködés sikeres volt a kalózkodnak az Afrika szarva

körüli tevékenysége visszaszorításában, a helyi források az újbóli megjelenésükről, sőt az aktivitásuknak a 2010 előtti szintre való növekedéséről számolnak be.⁷⁸ Egyesek azt állították, hogy a húsziaknak a Báb el-Mandebnél végrehajtott támadásai új lehetőséget teremtettek a szomáliai kalózkodás számára, akik kihasználták, hogy a nemzetközi haditengerészeti erők figyelme már nem rájuk irányul – a hadihajók zöme a Vörös-tenger biztosítására összpontosít – miközben a kereskedelmi forgalom kényszerűen éppen feljükket terelődött át.⁷⁹ A szomáliai kalózkodás pedig kihasználta ezt a biztonsági rést, a kalózellenes járőrözések csökkenését – különösen az Ádeni-öbölben és a Nyugat-indiai-óceánon –, és 2023 második felétől újra jelentősen megnőtt a kalózkodás mértéke.

A szomáliai kalózkodás *dhow* nevű hagyományos arab vitorlásokat használnak „anyahajókként”, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy a szomáliai partoktól akár 600-950 tengeri mérföld távolságra indítsanak támadásokat.⁸⁰ A máltai lobogó alatt közlekedő MV Ruen teherhajót például a Nyugat-indiai-óceán térségében foglalták el, ami a kalóztevékenységek kiterjedt hatókörét jelzi.⁸¹ A kalózkodással kapcsolatosan legutóbb megjelent jelentésében a Nemzetközi Tengerészeti Szervezet (*International Maritime Organization, IMB*) az Afrika szarva körüli szomáliai kalózkodás növekedését hangsúlyozta, valamint a Guineai-öböl körüli folyamatos fenyegetést, amely a kereskedelmi hajózásnak a viszonylag biztonságosabb útvonalra történt áttelítéséből ered.⁸²

A kalózkodás növekedésére adott válaszként indította el az Európai Unió a ma is folyamatban lévő haditengerészeti műveletét (*Operation EUNAVFOR Atalanta*), fokozta a járőrözést, kalóztámadásokat szakított félbe: például kiszabadítottak egy, az Afrika-fok közelében elfoglalt jemeni halászhajót.⁸³ A 2009-ben létrehozott többnemzeti haditengerészeti csapásmérő kötelék (*Combined Task Force 151, CTF-151*) szintén a helyszínen folytatja a kalózkodás elrettentését célzó küldetését, jelenleg Pakisztán irányítása alatt.⁸⁴

A szomáliai „lokalizált, opportunisták és szerény kapacitású” kalóztámadások 2008 és 2012 között elsősorban kis hajók fegyveres elfoglalására és túszejtésre összpontosítottak az Ádeni-öbölben és a Nyugat-indiai-óceánon. Velük ellentétben a „húsziak rakéták, drónok és pilóta nélküli kamikaze hajók arzenálját építették fel, és nemzetközi szövetségesekre is számítanak az előre megtervezett támadások végrehajtásához”.⁸⁵ Habár a húsziak és a kalózkodók korábbi támadásainak van néhány közös jellemzőjük, az utóbbiak gazdasági indíttatásúak voltak, nem politikaiak vagy ideológiaiak. Nem rendelkeztek olyan fejlett technológiával és fegyverzettel, mint a húsziak, hanem főként a gyors motorcsónakjaikra és a gépkarabélyaikra támaszkodtak.

A tenger alatti kábelek infrastruktúrája

A Báb el-Mandeb a hajózást korlátozó és a húszik számára különféle lehetőségeket kínáló földrajzi jellemzői mellett kulcsfontosságú területté vált a katonai tevékenységek számára is – úgy a hagyományos területeken, mint a kibertérben, illetve a kiber- és a fizikai biztonság terén. Ennek az az oka, hogy a szorosban található annak a hatalmas rendszernek a központja, amely sok-sok víz alatti optikai szál kábelen keresztül köt össze Ázsiát, Afrikát és Európát. E tenger alatti kábelek nélkülözhetetlen szerepet töltenek be a globális internet- és adatforgalomban – s így a Báb el-Mandeb lényegében digitális fojtópontot jelent ebben a digitális folyosóban (1. ábra).⁸⁶

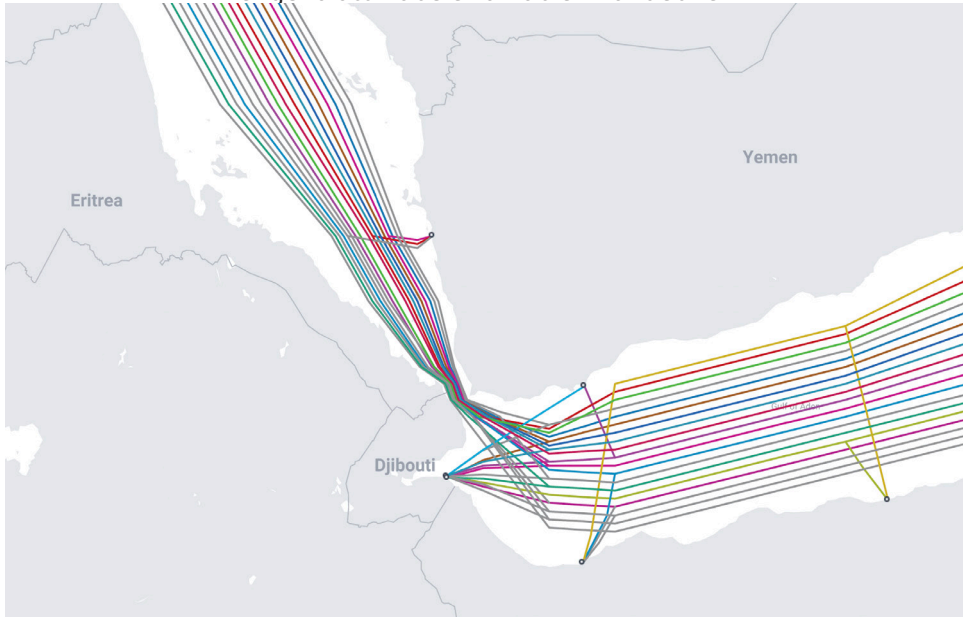
A tenger alatti kábelek sarkalatos feladattal bírnak a globális kommunikációban: a nemzetközi internetforgalom fő infrastruktúrái, annak 99 százaléka rajtuk keresztül zajlik;⁸⁷ naponta 10 billió dollár értékű tranzakciót dolgoznak fel.⁸⁸ A világ internetforgalmának körülbelül 17 százaléka pedig a vörös-tengeri kábeleken halad át. Mivel a tenger egyes helyeken mindössze körülbelül 100 méter mély, a kábeleket könnyűszerrel elérhetnék a rossz szándékú búvárok, és nem igényelne fejlett technológiai képességeket a megrongálásuk.⁸⁹ A TeleGeography legfrissebb adatai szerint számos ország a neki kiosztott régióközi sáv szélességének több mint fele esetén a vörös-tengeri kábeleken keresztül kapcsolódik Európához, míg a teljes Európa–Ázsia-kapacitás több mint 90 százaléka támaszkodik azokra.⁹⁰ A Nemzetközi Távközlési Egyesület (*International Telecommunications Union*, ITU) főtitkára, Doreen Bogdan-Martin kijelentette, hogy a vörös-tengeri kábelekre való támaszkodás „az ellenálló képességük... [megőrzését] globális kötelezettséggé teszi”.⁹¹

2008 januárjában a Földközi-tengerben található, Délkelet-Ázsiát, a Közel-Keletet és Nyugat-Európát összekötő SEA-ME-WE 4, valamint a FLAG Europe-Asia (FEA) kábelt vágta el Egyiptom partjainál, ami számos telefon- és internetproblémát okozott a Közel-Keleten és Dél-Ázsiában. Néhány nappal később a FLAG Alcatel-Lucent Optical Network (FALCON) kábel sérült meg a dubaji vizeken. A károk következtében elérhetetlenné váltak a hálózatok, ami milliókat érintett, és szükségessé tette a forgalom átirányítását. A felhasználók és a hálózatok helyzetét mindaddig, amíg a problémákra nem sikerült megoldást találni, a RIPE Network Coordination Centre „fekete lyukként” jellemezte.⁹²

Jelenleg tizenhét fontos, különböző régiókat összekötő kábel halad át a Báb el-Mandeben: az indonéziai ICE IV, a kelet-afrikai EASSy, az említett SEA-ME-WE-4, a SEA-ME-WE-5, a SEA-ME-WE-6, a pakisztáni PEACE, az Africa-1, a 2Africa, az Ázsiát, Afrikát és Európát összekötő AAE-1, a MENA-hoz tartozó Gulf Bridge International, a FEA, a FALCON, az India és Franciaország közötti SEACOM/Tata TGN-Eurasia, az Indiából a Közel-Keleten keresztül Nyugat-Európaig tartó I-ME-WE, az Egyesült Királyságot és Indiát összekötő EIG, az India

és Franciaország/Olaszország közti IEX, valamint a hasonló kezdő- és végpontú Raman. A 2Africa becsült hossza 45.000 km, ezzel a világ leghosszabb tenger alatti kábele, amely a Közel-Keletet, Afrikát és Európát köti össze.

3. ábra
Tenger alatti kábelek a Báb el-Mandebnél⁹³

Azonban további kábelek is léteznek, például az Áden és Dzsibuti közti Gulf2Africa (G2A) vagy a Dzsibuti Africa Regional Express 1 (DARE 1).

A Vörös-tengeren és a Báb el-Mandebnél végrehajtott katonai műveletek következtében a hajótörések mellett a tenger alatti kábelek elleni közvetlen támadások is valószínűsége is megnőtt. Valós a szabotázsok veszélye is: a szakértők annak az aggodalmuknak adtak hangot, hogy a kábeleket szándékosan rongálhatják meg kormányzati támogatással rendelkező egyének a hibrid hadviselési taktikák részeként. Bár merültek fel aggályok azzal kapcsolatban, hogy a kábeleket fizikai károsodások érhetik a hűsík rakétacsapásai, az elsüllyedt hajók vagy a tengeri aknák, valamint szándékos vagy véletlen károkozás következtében, eddig nem történtek olyan megerősített esetek, amikor a hűsík kifejezetten azokat célozták volna meg.

2024 márciusában egy hűsík rakétatámadás érte a brit tulajdonú MV Rubymar nevű hajót Jemen partjainál, majd három optikai szál as víz alatti kábelt vágta el.⁹⁴ Az év folyamán Sunil Tagare, az Open Cables szervezet alapítója

a húszikat hibáztatta az Európát és Ázsiát összekötő kábelek – különösen a Dzsidda és Dzsibuti közötti kelet-afrikai szakasz – elvágásáért, ami leginkább az India és a Perzsa-öböl államai közötti kommunikációs műveleteket érintette. A SEACOM, Afrika vezető informatikai és kommunikációs szolgáltatója nem tudta megmondani, hogy mi okozta a zavarokat, bár sok jel utalt a húszik részvételére. A csoport vezetője, Abdul-Malik al-Húszri a tenger alatti kábelek megrongálása kapcsán 2024. február 13-án azt állította, hogy nem akarják megtámadni a régió országait összekötő tenger alatti kábeleket, és az ellenkező tartalmú, rosszindulatú vádaskodások célja a Palesztina és a Gázai övezet melletti szolidaritásuk „hősies és tiszteletteljes állásfoglalásának” az eltorzítása.⁹⁵

Konklúzió

A Báb el-Mandeb a 21. századi geopolitikai konfliktusok mikrokozmoszává vált – ahol az államok és a nem állami szereplők egyre összetettebb, hibrid módszerekkel versenyeznek a kritikus globális infrastruktúráért. Az ideológiai szövetségesek által támogatott és fejlett fegyverekkel ellátott húszik mozgalomnak a tengeri hibrid hadviselővé válása a helyi vitát nagyon rövid idő alatt globális biztonsági problémává alakította át. Az, hogy képesek megtámadni a kereskedelmi útvonalakat, kihívást jelenteni az eddig tengeri fölényrel rendelkező államoknak, és kihasználni a digitális sebezhetőségeket, a tengeri konfliktusokban végbemenő paradigmaváltást jelzi. A hagyományos stratégiák az Egyesült Államok és a szövetségesei jelentős mértékű katonai erőfeszítése – például a *Prosperity Guardian* és a *Poseidon Archer* művelet – ellenére sem tudták semlegesíteni a fenyegetést vagy helyreállítani a biztonságot. A húszik taktikai megmutatták, hogy az aszimmetrikus és ideológiailag keretezett hadviselés még a legfejlettebb technológiákkal felszerelt haditengerészetek sikerét is alááshatja, s egyúttal feltárja a nemzetközi hajózás és a kiberinfrastruktúra törékenységét. Úgy tűnik, a jövőben nem lesz elegendő a csupán egyféle, klasszikus katonai válasz. A Báb el-Mandeb biztonságának a fenntartása olyan többszintű megközelítést igényel, amely az együttműködő diplomáciát, a regionális felelősségvállalást, a tenger alatti eszközök kibervédelmét és a gazdasági fejlesztést integrálja. A szorosnak mint tengeri, digitális és szimbolikus fojtópontnak a stratégiai jelentőségét az adja, hogy a biztonsága már nem regionális kérdés, hanem globális szükségszerűség. Csak a konfliktus mélyebb geopolitikai, ideológiai és technológiai dimenzióinak a kezelésével érhető el az értelmes és tartós béke a világ egyik legviharosabb tengeri folyosóján.

Jegyzetek

- 1 *UN Trade and Development (UNCTAD)*, „Navigating Troubled Waters: Impact to Global Trade of Disruption of Shipping Routes in the Red Sea, Black Sea and Panama Canal”, https://unctad.org/system/files/official-document/osginf2024d2_en.pdf (2024. február 12).
- 2 Metcalfe, Tom: „This Small Strait Is Essential to Global Shipping. Now It’s the Center of Headlines”, *National Geographic*, <https://www.nationalgeographic.com/history/article/bab-al-mandan-red-sea-suez-shipping-crisis-houthis-gaza> (2024. január 12).
- 3 Raga, Ana Aguilera: „The Bab el-Mandeb Strait: Geopolitical Considerations of the Strategic Chokepoint”, *Instituto Español de Estudios Estratégicos (IEEE)*, *Ministerio de Defensa de España*, https://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2020/DIEEE019_2020ANAA-GU_BabMandeb_ENG.pdf (2020. március 10).
- 4 *The World Bank*, „Dire Strait: The Far-Reaching Impact of the Red Sea Shipping Crisis”, <http://documents1.worldbank.org/curated/en/099414105062418860/pdf/IDU1a1491aa617394148a91856c1eaa57a28f15b.pdf> (2024. április).
- 5 Fletcher, Max E.: „The Suez Canal and World Shipping, 1869–1914”, *The Journal of Economic History*, 18., no. 4. (1958): 556–573. Elektronikusan elérhető: <http://www.jstor.org/stable/2114548>.
- 6 Forrás: *Google Earth*, „Bab al-Mandab Strait”, https://www.google.com/maps/place/Bab+al-Mandab+Strait/@12.6837188,43.0703944,9.8z/!4m6!3m5!1s0x-16190273e93809bf:0x82668afa4df85881!8m2!3d12.4969517!4d43.5606946!16zL20vMGd0ODA?entry=tu&q_ep=EgoyMDI1MDUyOC4wIKXMDSoASAFQAw%3D%3D (a letöltés ideje: 2025. június 16.).
- 7 Auffant, Marino: „Oil for Atoms: The 1970s Energy Crisis and Nuclear Proliferation in the Persian Gulf”, *Texas National Security Review*, 5., no. 3. (2022): 59–82. Elektronikusan elérhető: <https://tnsr.org/2022/05/oil-for-atoms-the-1970s-energy-crisis-and-nuclear-proliferation-in-the-persian-gulf/>; *United States of America Department of State, Office of the Historian*, „Oil Embargo, 1973–1974”, <http://history.state.gov/milestones/1969-1976/oil-embargo> (a letöltés ideje: 2025. június 16.).
- 8 *Jewish Telegraphic Agency*, „Bab El Mandeb Blockade Aimed at Stifling Israel”, <https://www.jta.org/archive/bab-el-mandeb-blockade-aimed-at-stifling-israel> (1973. november 7.).
- 9 *The New Arab*, „Yemen’s Houthi Rebels Get ‘Unprecedented’ outside Military Support”, <http://newarab.com/news/yemens-houthis-get-unprecedented-military-support-un-report> (2024. november 2.); Uddin, Rayhan: „What Did Houthis Achieve in 18 Months of Attacks on the Red Sea?”, *Middle East Eye*, <http://middleeasteye.net/news/what-did-houthis-achieve-18-months-attacks-global-shipping> (2025. május 10.).
- 10 Hoffman, Frank G.: „Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Threats”, *Potomac Institute for Policy Studies*, https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (2007. december).
- 11 Uo., 8. o.
- 12 Uo.
- 13 Uo., 15. o.
- 14 Uo., 29. o.
- 15 Forrás: *International Crisis Group (ICG)*, „The Houthis’ Red Sea Attacks Explained”.
- 16 *International Crisis Group (ICG)*, „The Houthis’ Red Sea Attacks Explained”, <http://crisigroup.org/visual-explainers/red-sea/#:~:text=Since%20the%20onset%20of%20the,the%20UK%20or%20the%20U.S> (2025. április 3.).

- 17 *The White House*, „President Trump Is Standing up to Terrorism and Protecting International Commerce”, <https://www.whitehouse.gov/articles/2025/03/president-trump-is-standing-up-to-terrorism-and-protecting-international-commerce/> (2025. március 15.).
- 18 Brzozowski, Alexandra: „Is the EU Doing Enough in the Red Sea?”, *Euractiv*, <https://www.euractiv.com/section/politics/news/is-the-eu-doing-enough-in-the-red-sea/> (2025. március 26.); Gupta, Aastha: „Trade Tracker: A Turning Point in the Red Sea Shipping Crisis?”, *NatWest*, <http://natwest.com/corporates/insights/markets/trade-tracker-a-turning-point-in-the-red-sea-shipping-crisis.html> (2025. február 18.).
- 19 Tidey, Alice, „EU Spends €17m Securing the Red Sea, but Stays Mum on US ‘Free-Loading’ Jibe”, *Euronews*, <http://euronews.com/my-europe/2025/03/25/eu-spends-17m-securing-the-red-sea-but-stays-mum-on-us-free-loading-jibe> (2025. március 25.).
- 20 *International Crisis Group (ICG)*, „The Houthis’ Red Sea Attacks Explained”.
- 21 *Defense Intelligence Agency*, „Yemen: Houthi Attacks Placing Pressure on International Trade”, https://www.dia.mil/Portals/110/Images/News/Military_Powers_Publications/YEM_Houthi-Attacks-Pressuring-International-Trade.pdf (2024. április 5.).
- 22 *The Maritime Executive*, „MSC and CMA CGM Suspend Red Sea Transits, Joining Hapag and Maersk”, https://maritime-executive.com/article/msc-and-cma-cgm-suspend-red-sea-transits-as-us-and-uk-down-multiple-drones?utm_source=chatgpt.com (2023. december 17.); *Daily Sabah*, „Red Sea Disruption: Shipping Firms’ Answer in Face of Adversity”, https://www.dailysabah.com/business/transportation/red-sea-disruption-shipping-firms-answer-in-face-of-adversity?utm_source=chatgpt.com (2024. július 2.); *Maersk*, „Maersk Operations through Red Sea/Gulf of Aden”, <https://www.maersk.com/news/articles/2023/12/15/maersk-operations-through-red-sea-gulf-of-aden> (2024. július 10.); *Kuehne+Nagel*, „CMA CGM Tests Red Sea Transit, while Maersk, Hapag-Lloyd Monitor Developments”, https://mykn.kuehne-nagel.com/news/article/cma-cgm-tests-red-sea-transit-while-maersk-ha-21-Jan-2025?utm_source=chatgpt.com (2025. január 21.).
- 23 Easton, Joe és Wienberg, Christian: „Maersk, Hapag-Lloyd Deny Reported Safe Passage Deal with Houthis”, *American Journal of Transportation*, <http://ajot.com/news/maersk-hapag-lloyd-deny-reported-safe-passage-deal-with-houthis> (2024. január 8.).
- 24 *America’s Navy*, „Destroyer Squadron 50 Assumes Operation Prosperity Guardian Mission” <https://www.navy.mil/Press-Office/News-Stories/Article/4052653/destroyer-squadron-50-assumes-operation-prosperity-guardian-mission/> (2025. február 4.).
- 25 *The American Presidency Project*, „Statement on United States Airstrikes against the Houthi Rebel Group in Yemen”, <http://presidency.ucsb.edu/documents/statement-united-states-airstrikes-against-the-houthi-rebel-group-yemen> (2025. március 25.).
- 26 Mongilio, Heather: „Maersk CEO Says Military Operations Can’t Guarantee Safety of Ships in Red Sea”, *U.S. Naval Institute*, <http://news.usni.org/2024/02/08/maersk-ceo-says-military-operations-cant-guarantee-safety-of-ships-in-red-sea> (2024. február 8.).
- 27 Forrás: a szerző összeállítása.
- 28 Cardash, Michael: „Houthi USV WBIED Attacks Targeting Merchant Ships in the Red Sea, Yemen”, *Counter-IED Report*, 13., no. 3. (2024): 54–71. Elektronikusan elérhető: <https://counteriedreport.com/wp-content/uploads/2024/11/54-71-Michael-Cardash-Houthi-USV-WBIED-Attacks-Targeting-Merchant-Ships-in-the-Red-Sea-COUNTER-IED-REPORT-Autumn-2024.pdf>.
- 29 Gambrell, Jon: „Yemen’s Houthi Rebels Launch Boat-Borne Bomb Attack against Greek-Owned Ship in Red Sea”, *AP News*, <http://apnews.com/article/yemen-houthis-attacks-red-sea-israel-hamas-12e8bf184bfa08669bbe17b8e1f99b0f> (2024. június 13.).

- 30 Hinz, Fabian: „Houthi Anti-Ship Missile Systems: Getting Better all the Time”, *International Institute for Strategic Studies (IISS)*, <https://www.iiss.org/online-analysis/military-balance/2024/01/houthi-anti-ship-missile-systems-getting-better-all-the-time/> (2024. január 8.).
- 31 *Missile Defense Advocacy Alliance (MDAA)*, „Houthis”, <https://missiledefenseadvocacy.org/houthis/#:~:text=%5B10%5D%20The%20Houthis%20are%20known,802%20anti%2Dship%20cruise%20missile> (2024. február).
- 32 Williams, Ian és Shaikh, Shaan: *The Missile War in Yemen* (Washington, DC: Center for Strategic and International Studies, 2020), 15–19. o.: „Houthi Missile Sources”. Elektronikusan elérhető: <http://www.jstor.org/stable/resrep24837.12>.
- 33 Milliken, Emily: „Do the Houthis Really Have a Hypersonic Missile?”, *Atlantic Council*, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/yemen-iran-houthis-hypersonic-missile-israel/> (2024. szeptember 24.).
- 34 Forrás: a szerző összeállítása.
- 35 Colodro, Gabriel: „As Israeli Defenses Fail, Analysts Explain how Houthi Attacks Drain Billions”, *Ynet*, <http://ynetnews.com/article/ryfmgpnege> (2024. május 4.).
- 36 *U.S. Department of Defense*, „Statement from Secretary of Defense Lloyd J. Austin III on Ensuring Freedom of Navigation in the Red Sea”, <http://defense.gov/News/Releases/Release/Article/3621110/statement-from-secretary-of-defense-lloyd-j-austin-iii-on-ensuring-freedom-of-n/> (2023. december 18.).
- 37 *United Nations*, „Adopting Resolution 2722 (2024) by Recorded Vote, Security Council Demands Houthis Immediately Stop Attacks on Merchant, Commercial Vessels in Red Sea”, <http://press.un.org/en/2024/sc15561.doc.htm> (2024. január 10.).
- 38 Adams, Matthew: „US Forces Have Hit More than 1,000 Houthi Targets in Yemen, Pentagon Says”, *Stars and Stripes*, <http://stripes.com/theaters/us/2025-04-29/pentagon-houthis-attacks-yemen-17624860.html> (2025. április 29.); *The Defense Post*, „US Says Hit over 1,000 Targets in Yemen since Mid-March”, <http://thedefensepost.com/2025/05/01/us-hit-targets-yemen-2/> (2025. május 1.).
- 39 *United Nations*, „US–Houthi Ceasefire ‘a Welcome Opportunity’ to Advance Peace Efforts in Yemen”, <http://news.un.org/en/story/2025/05/1163231> (2025. május 14.).
- 40 *Al Mayadeen*, „Oman Brokers US–Yemen Ceasefire, Israelis in Dark Regarding Deal”, <http://english.almayadeen.net/news/politics/oman-brokers-us-yemen-ceasefire--israelis-in-dark-regarding> (2025. május 6.).
- 41 *Oman News Agency*, „GCC Secretary General: Oman’s US–Yemen Mediation Reflects Its Role in Bolstering Regional Security”, <http://omannews.gov.om/topics/en/81/show/122149/ona> (2025. május 7.).
- 42 *Progress Center for Policies*, „إسرائيل متفاجئة.. حيثيات اتفاق وقف إطلاق النار فى اليمن ودلالاته” [Izrael meglepődött: A jemeni tűzszüneti megállapodás okai és következményei], <http://arabprogress.org/%D8%A5%D8%B3%D8%B1%D8%A7%D8%A6%D9%8A%D9%84-%D9%85%D8%AA%D9%81%D8%A7%D8%AC%D8%A6%D8%A9-%D8%AD%D9%8A%D8%AB%D9%8A%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D8%AA%D9%81%D8%A7%D9%82-%D9%88%D9%82%D9%81-%D8%A5%D8%B7%D9%84%D8%A7/> (2025. május 8.).
- 43 Hashem, Ali: „A Deal in the Shadows: How Oman, Iran Helped Broker Houthi–US Understanding”, *Amwaj.media*, <https://amwaj.media/en/article/a-deal-in-the-shadows-how-oman-iran-helped-broker-houthi-us-understanding> (2025. május 6.).
- 44 *Progress Center for Policies*, „إسرائيل متفاجئة.. حيثيات اتفاق وقف إطلاق النار فى اليمن ودلالاته”.
- 45 Robinson, Kali: „Iran’s Support of the Houthis: What to Know”, *Council on Foreign Relations (CFR)*, <http://cfr.org/in-brief/irans-support-houthis-what-know> (2025. március 24.).

- 46 Reddy, Ria, Wells, Katherine, Moorman, Carolyn, Braverman, Alexandra, Campa, Kelly, Kishore, Siddhant, Moore, Johanna, Rezaei, Ben, Hempel, Parker, Goldstein, Rose, Borens, Averty és Carter, Brian: „Iran Update”, *Institute for the Study of War (ISW) and CT Critical Threats*, <https://understandingwar.org/sites/default/files/2025-03-28-PDF-Iran%20Update.pdf> (2025. március 28.); Yawei, Li: „Iran Rejects Accusations of Involvement in Houthi Attacks after Israel Vows to Retaliate: Report”, *Global Times*, <http://globaltimes.cn/page/202505/1333367.shtml> (2025. május 5.).
- 47 Sayeh, Janatan és Toomey, Bridget: „Iran Reportedly Urges the Houthis to De-escalate ‘Tensions’”, *Long War Journal*, <https://www.longwarjournal.org/archives/2025/03/iran-urges-the-houthis-to-de-escalate-tensions.php> (2025. március 19.).
- 48 Ibrahim, Amani: „ر الله: إيران لم تطلب من الحوثيين فتح جبهة في البحر الأحمر حسن نص” [Haszan Naszr Alláh: Irán nem kérte a húszikát, hogy frontot nyissanak a Vörös-tengeren], *Al-Masry Al-Youm*, <https://www.almasryalyoum.com/news/details/3068321> (2024. január 3.).
- 49 *Al Arabiya*, „Hezbollah Says US–UK Strikes on Houthis Confirm Countries’ Allegiance with Israel”, <http://english.alarabiya.net/News/middle-east/2024/01/12/Hezbollah-says-Yemen-strikes-confirm-US-allegiance-with-Israel-s-massacres-in-Gaza> (2024. január 12.).
- 50 Shapira, Boaz: „The Quds Force and Hezbollah Involvement alongside the Houthis in Yemen”, <http://israel-alma.org/the-quds-force-and-hezbollah-involvement-alongside-the-houthis-in-yemen/> (2025. január 5.).
- 51 *The Jerusalem Post*, „America’s Rushed Afghan Pullout Allowed Taliban to Traffic US Weapons to Houthis – Report”, <http://jpost.com/middle-east/article-850628> (2025. április 18.).
- 52 Blancafort, Manon, LeBrun, Emile és Varisco, Andrea Edoardo: „OpenMarkets: Documenting Arms Availability in Afghanistan under the Taliban”, <http://smallarmssurvey.org/sites/default/files/resources/SAS-BP-2025-Taliban-Arms-Markets-EN.pdf> (2025. március); *Yemen Online*, „US Weapons Left in Afghanistan Sold to Yemen’s Houthis, Al Qaeda”, <http://yemenonline.info/special-reports/9203> (2025. április 19.).
- 53 Mehra, Tanya, Demuyneck, Méryl és Wentworth, Matthew: „Weapons in Afghanistan: The Taliban’s Spoils of War”, *International Centre for Counter-Terrorism (ICCT)*, <http://icct.nl/sites/default/files/2022-12/The-Spoils-of-War-final-1.pdf> (2022. február).
- 54 Saha, Rushali: „Making Sense of India’s Muted Response to the Red Sea Crisis”, *The Diplomat*, <http://thediplomat.com/2024/01/making-sense-of-indias-muted-response-to-the-red-sea-crisis/> (2024. január 22.).
- 55 Sagar, Pradip R.: „Why India Is Treading Cautiously on US-Led Naval Coalition in Red Sea”, *India Today*, <http://indiatoday.in/india-today-insight/story/why-india-is-treading-cautiously-on-us-led-naval-coalition-in-red-sea-2483826-2024-01-03> (2024. január 3.).
- 56 Saha, „Making Sense of India’s Muted Response”.
- 57 Taneja, Kabir: „India’s New Middle East Strategy Takes Shape”, *Foreign Policy*, <http://foreignpolicy.com/2023/11/17/india-modi-israel-netanyahu-uae-saudi-middle-east-strategy-takes-shape/> (2023. november 17.).
- 58 Chakraborty, Prateek: „In Iran, S Jaishankar Says Attacks on Ships in Vicinity of India ‘Grave Concern’”, *India Today*, <http://indiatoday.in/india/story/jaishankar-iran-tehran-visit-red-sea-crisis-attacks-houthis-ships-grave-concern-maritime-tensions-2489161-2024-01-16> (2024. január 16.).
- 59 *Ministry of External Affairs, Government of India*, „Address by External Affairs Minister, Dr. S. Jaishankar at the Manama Dialogue”, http://mea.gov.in/Speeches-Statements.htm?dtl/38727/Address_by_External_Affairs_Minister_Dr_S_Jaishankar_at_the_Manama_Dialogue (2024. december 8)..

- 60 Bhat, Manoj Kumar: „Houthi Attacks and India.”, *Daily Excelsior*, <http://dailyexcelsior.com/houthi-attacks-and-india/> (2024. január 7.).
- 61 *India Shipping News*, „How Red Sea Attacks Put India’s Trade at Risk”, <https://indiashippingnews.com/how-red-sea-attacks-put-indias-trade-at-risk/> (2024. január 9.); Suneja, Kirtika: „Trade Pacts, Red Sea Route Resumption to Aid India’s FY26 Exports to \$1 Trn: FIEO”, *The Economic Times*, https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/foreign-trade/trade-pacts-red-sea-route-resumption-to-aid-indias-fy26-exports-to-1-trn-fieo/articleshow/121446045.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst (2025. május 27.).
- 62 *Ministry of Defence, Government of India*, „Indian Navy’s Ongoing Maritime Security Operations (‘Op Sankalp’) 14 Dec 23 to 23 Mar 24.”, <http://pib.gov.in/PressReleaseIframePage.aspx?PRID=2016201> (2024. március 23.).
- 63 *Raksha-Anirveda*, „Operation Sankalp: Indian Navy’s Ongoing Maritime Security Operations Completes 100 Days”, <http://raksha-anirveda.com/indian-navys-operation-sankalp-marks-100-days/> (2024. március 24.).
- 64 Gupta, Shishir: „Indian Navy Presses 5 Destroyers for Securing Arabian Sea; Full Details of Ships”, *Hindustan Times*, <https://www.hindustantimes.com/india-news/indian-navy-presses-5-destroyers-for-securing-arabian-sea-101703735512911.html> (2023. december 28.).
- 65 ТАСС [TASZSZ], „Хуситы заявили, что взаимодействуют с Россией и Китаем, чтобы ослабить западные страны [A húszik azt állítják, hogy Oroszországgal és Kínával való együttműködésben próbálják meggyengíteni a nyugati államokat], <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/20255215> (2024. március 17.).
- 66 *Middle East Monitor*, „Russia Cancelled Arms Delivery to Yemen’s Houthis after Saudi, US Pressure”, <http://middleeastmonitor.com/20240804-russia-cancelled-arms-delivery-to-yemens-houthis-after-saudi-us-pressure/> (2024. április 4.).
- 67 Cafiero, Giorgio: „Russian Support for Yemen’s Houthi Movement”, *Gulf International Forum*, <http://gulffif.org/russian-support-for-yemens-houthi-movement/> (2024. november 1.).
- 68 *Foreign Intelligence Service of Ukraine*, „The rfs »Shadow« Fleet Working for the Houthis: Russian Oil Is Setting the Middle East on Fire”, <https://szru.gov.ua/en/news-media/exposure/the-rfs-shadow-fleet-working-for-the-houthis--russian-oil-is-setting-the-middle-east-on-fire> (2025. május 8.).
- 69 Litnarovych, Vlad: „Russia Reportedly Using Secret Tankers to Supply Houthis and Destabilize Red Sea”, *UNITED24*, <https://united24media.com/latest-news/russia-reportedly-using-secret-tankers-to-supply-houthis-and-destabilize-red-sea-8336> (2025. május 13.).
- 70 *The Moscow Times*, Хуситы нарушили обещание не атаковать российские и китайские суда в Красном море” [A húszik megszegték az ígéretüket, hogy nem támadnak meg orosz és kínai hajókat a Vörös-tengeren], <https://www.moscowtimes.ru/2024/03/25/husiti-narushili-obeschanie-ne-atakovat-rossiiskie-i-kitaiskie-suda-v-krasnom-more-a125663> (2024. március 25.).
- 71 中华人民共和国外交部 [A Kínai Népköztársaság Külügyminisztériuma], 2025年2月18日外交部发言人郭嘉昆主持例行记者会 [Kuo Csia-kun külügyminisztériumi szóvivő szokásos sajtótájékoztatója 2025. február 18-án], https://www.mfa.gov.cn/fyrbt_673021/202502/t20250218_11557698.shtml (2025. február 18.).
- 72 *Xinhuanet*, „谁扼住了全球海上»咽喉要道«?” [Ki fojtja meg a világ tengeri „fojtópontjait“?], http://www.news.cn/mil/2024-01/15/c_1212327455.htm (2024. január 15.).
- 73 *Reuters*, „US Says Chinese Satellite Firm Is Supporting Houthi Attacks on US Interests”, <http://reuters.com/world/middle-east/us-says-chinese-satellite-firm-is-supporting-houthi-attacks-us-interests-2025-04-17/> (2025. április 17.).

- 74 Gokmen, Berk Kutay: „Chinese Satellite Company Rejects US Accusation of Supporting Houthis”, *Anadolu Ajansı*, <http://aa.com.tr/en/science-technology/chinese-satellite-company-rejects-us-accusation-of-supporting-houthis/3543470#> (2025. április 20.).
- 75 *Orbital Today*, „US Sanctions Chinese Satellite Firm over Alleged Support for Houthi Attacks”, <http://orbitaltoday.com/2025/05/20/us-sanctions-chinese-satellite-firm-over-alleged-support-for-houthi-attacks/> (2025. május 20.).
- 76 *Foundation for Defense of Democracies (FDD)*, „China Arming Houthi Rebels in Yemen in Exchange for Unimpeded Red Sea Passage”, <https://www.fdd.org/analysis/2025/01/02/china-arming-houthi-rebels-in-yemen-in-exchange-for-unimpeded-red-sea-passage/> (2025. január 2.).
- 77 *NetEase*, „也门政府和胡塞要握手言和了? 中方国际调解院刚成立或迎开门红” [Vajon a jemeni kormány és a húszik békét kötnek? Az újonnan létrehozott Kínai Nemzetközi Közvetítő Intézet jó kezdet lehet], <https://www.163.com/dy/article/K0M4KR0405568PEY.html> (2025. május 28.).
- 78 Kitimo, Anthony: „Pirates Hold Chinese Vessel, 18 Crew in Somalia Waters”, *The East African*, <http://theeastafrican.co.ke/tea/news/east-africa/pirates-hold-chinese-vessel-crew-in-somalia-waters-4847442> (2024. december 5.); Mahmood, Omar: „The Roots of Somalia’s Slow Piracy Resurgence”, *International Crisis Group*, <http://crisisgroup.org/africa/horn-africa/somalia/roots-somalias-slow-piracy-resurgence/> (2024. június 7.).
- 79 Oyewole, Samuel: „Houthi Militant Attacks in the Red Sea Raise Fears of Somali Piracy Resurgence”, *The Conversation*, <http://theconversation.com/houthi-militant-attacks-in-the-red-sea-raise-fears-of-somali-piracy-resurgence-221665> (2024. január 31.); Kitimo, Anthony: „Return of Piracy on Somalia Waters to Push up Costs”, *The East African*, <https://www.theeastafrican.co.ke/tea/news/east-africa/return-of-piracy-on-somalia-waters-to-push-up-costs-4490794> (2024. január 14.); *Reinsurance Solutions*, „African Maritime Insurance More Critical than Ever as Piracy Surges”, <https://www.reinsurancesa.co.za/african-maritime-insurance-more-critical-than-ever-as-piracy-surges-news> (2025. április 24.).
- 80 Hand, Marcus: „Ransom Payment Could Trigger New Wave of Somali Pirate Attacks”, *Seatrade Maritime News*, <http://seatrade-maritime.com/ship-operations/ransom-payment-could-trigger-new-wave-of-somali-pirate-attacks> (2024. május 6.); Schuler, Mike: „Somali Piracy Resurges after Monsoon Lull”, *gCaptain*, <http://gcaptain.com/somali-piracy-resurges-after-monsoon-lull/> (2024. december 6.); Hand, Marcus: „Suspected Pirate Hijacking of Dhow off Somalia”, *Seatrade Maritime News*, <http://seatrade-maritime.com/piracy/suspected-pirate-hijacking-of-a-dhow-off-somalia> (2025. március 18.).
- 81 *DefenceWeb*, „Bulk Carrier Abdullah Highjacked by Pirates in the Indian Ocean as Piracy Ramps up”, <http://defenceweb.co.za/sea/sea-sea/bulk-carrier-abdullah-highjacked-by-pirates-in-the-indian-ocean-as-piracy-ramps-up/> (2024. március 14.); Vreÿ, Francois és Blaine, Mark: „Red Sea and Western Indian Ocean Attacks Expose Africa’s Maritime Vulnerability”, *Africa Centre for Strategic Studies*, <http://africacenter.org/spotlight/red-sea-indian-ocean-attacks-africa-maritime-vulnerability/> (2024. április 9.).
- 82 *ICC Commercial Crime Services*, „Piracy and Armed Robbery against Ships: Report for the Period 1 January – 31 March 2025”, <https://www.piclub.or.jp/wp-content/uploads/2025/04/2025-Jan-Mar-IMB-Piracy-and-Armed-Robbery-Report.pdf> (a letöltés ideje: 2025. június 16.).
- 83 *European Council*, „Horn of Africa and Somalia: Operation ATALANTA, EUTM and EU-CAP Somalia’s Mandates Extended for Two Years”, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/12/16/horn-of-africa-and-somalia-operation-atalanta-eutm-and-eucap-somalia-s-mandates-extended-for-two-years/> (2024. december 16.).

- 84 *Combined Maritime Forces*, „CTF 151: Counter-Piracy”, <http://combinedmaritimeforces.com/ctf-151-counter-piracy/> (2025. január 22.); Khan, Naimat: „Pakistan Navy Ship Conducts Counter-Piracy Patrols in Arabian Sea”, *Arab News*, <http://arabnews.com/node/2596016/pakistan> (2025. április 5.).
- 85 Hancock, George: „Piracy is Back in the Horn of Africa – What’s Behind its Return?” Royal United Services Institute (RUSI), 2024. <http://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/piracy-back-horn-africa-whats-behind-its-return> (2025. április 5.).
- 86 Swinhoe, Dan: „The Houthis and the Red Sea: A New Risk to Subsea Cables”, *Data Centre Dynamics*, <https://www.datacenterdynamics.com/en/analysis/the-houthis-and-the-red-sea-a-new-risk-to-subsea-cables/> (2024. április 16.).
- 87 Mauldin, Alan: „Do Submarine Cables Account for over 99% of Intercontinental Data Traffic?”, *TeleGeography*, <http://blog.telegeography.com/2023-mythbusting-part-3> (2023. május 3.).
- 88 Chan, Bianca: „Wall Street’s Digital Lifelines: Severed Undersea Cables Could Be a Big Problem for the Global Financial System”, *Business Insider*, <https://www.businessinsider.com/severed-undersea-cables-big-problem-wall-street-2025-2> (2025. február 13.).
- 89 *GIP Digital Watch*, „Concerns Raised over Houthi Threat to Critical Submarine Cables in Red Sea”, <http://dig.watch/updates/concerns-raised-over-houthi-threat-to-critical-submarine-cables-in-red-sea> (2024. február 5.).
- 90 Mauldin, Alan: „The Red Sea: A Key Subsea Cable Crossroads Under Siege”, *TeleGeography*, <http://blog.telegeography.com/the-red-sea-a-key-subsea-cable-crossroads-under-siege#:~:text=According%20to%20TeleGeography’s%20latest%20data,cables%20in%20the%20Red%20Sea.> (2024. január 17.).
- 91 Hirsch, David és Bourdin, Aurore: „Launch of International Advisory Body to Support Resilience of Submarine Telecom Cables”, *International Telecommunications Union (ITU)*, <https://www.itu.int/en/mediacentre/Pages/PR-2024-11-29-advisory-body-submarine-cable-resilience.aspx> (2024. november 29.).
- 92 Wilhelm, Rene és Buckridge, Chris: „Mediterranean Fibre Cable Cut – a RIPE NCC Analysis”, *RIPE NCC*, <http://ripe.net/analyse/archived-projects/mediterranean-fibre-cable-cut/> (a letöltés ideje: 2025. június 16.).
- 93 Forrás: Mauldin, „The Red Sea”.
- 94 Cochrane, Paul: „Cable Firms Eye Eritrea as Houthi Attacks Threaten Red Sea Internet Traffic”, *Middle East Eye*, <http://middleeasteye.net/news/cable-firms-eye-eritrea-yemen-houthi-attacks-threaten-internet-traffic> (2024. június 10.); Cochrane, Paul: „Rubymar Sinking: Did Houthi Ship Attack Sever Red Sea Internet Cables?”, *Middle East Eye*, <http://middleeasteye.net/news/rubymar-sinking-did-houthi-ship-attack-sever-red-sea-cables> (2024. március 7.).
- 95 *Al-Masirah*, „قائدُ الثورة يردُّ على الأكاذيب الغربية بشأن كابلات الإنترنت في باب المندب” [A forradalom vezetője válaszol a Báb el-Mandeb alatt futó internetkábelekkel kapcsolatos nyugati hazugságokra], <https://www.almasirahnews.com/125842/> (2024. február 13.).

A délkelet-ázsiai tengersizorok jelentősége az eurázsiai konnektivitás megvalósításában

The Importance of the Straits of Southeast Asia in Achieving Eurasian Connectivity

Klemensits Péter

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2025.2.4

Összefoglaló: A tanulmány a délkelet-ázsiai kritikus tengeri folyosóknak, tengersizoroknak – nevezetesen a Malakka-, a Lombok-, az Ombai- és a Szunda-szorosnak – az eurázsiai összeköttetések fokozásában, a kereskedelem előmozdításában és a nagyhatalmak 21. századi geopolitikai érdekeinek a szolgáltatásban betöltött stratégiai jelentőségét vizsgálja. Az említett szorosokon halad át a globális tengeri kereskedelem jelentős része, különösen az energiaforrásoké, hiszen csak a Malakka-szorost a világ hajóforgalmának mintegy 30 százaléka érinti. Az Egyesült Államok és Kína közötti, egyre növekvő geopolitikai feszültségek még inkább fokozzák e szorosok jelentőségét, mivel a két ország a kulcsfontosságú hajózási útvonalak feletti befolyás megszerzéséért is folytatja a versenyt. A jelen írás bemutatja, hogy a délkelet-ázsiai tengersizorok milyen alapvető szerepet játszanak a globális kereskedelemben, a regionális gazdasági integrációban és az átalakuló geopolitikai térben – a jelenlegi pozíciójuk arra utal, hogy a fontosságuk a nemzetközi kapcsolatok terén a jövőben tovább fog nőni.

Kulcsszavak: Eurázsia, Délkelet-Ázsia, tengersizorok, geopolitika, gazdaság, konnektivitás

Abstract: *This paper examines the strategic importance of the Southeast Asian straits, namely the Straits of Malacca, Lombok, Ombai and Sunda, for improving Eurasian connectivity, promoting trade, and the geopolitical interests of the great powers of the 21st century. As important maritime corridors, these straits contribute significantly to global maritime trade, particularly in the area of energy resources. The Strait of Malacca alone accounts for around 30 percent of global shipping traffic. Growing geopolitical tensions between the United States and China are increasing the importance of these straits as both countries vie for influence over key shipping routes. The paper highlights the crucial role of the Southeast Asian straits in global trade, regional economic integration, and the changing geopolitical space, and suggests that their importance in international relations will continue to grow in the future.*

Keywords: *Eurasia, Southeast Asia, straits, geopolitics, economy, connectivity*

Bevezetés

A globális tengeri kereskedelem és a geopolitikai dinamika bonyolultsága azt mutatja, hogy bizonyos vízi utak kulcsfontosságú szerepet játszanak a nemzetközi összeköttetésben és a gazdasági fejlődésben. Ez már csak azért is így van, mert a szárazföldön kiépült gyorsvasutak és autópályák megnövekedett jelentősége ellenére a világkereskedelem 80 százaléka még ma is a tengereken zajlik.¹ Ezen útvonalak szempontjából a kiemelt földrajzi helyzetükből adódóan meghatározó szerepet töltenek be egyes régiók. Ilyen például Délkelet-Ázsia, ahol a Dél-kínai-tenger fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni.² A szorosoknak köszönhetően a szigetvilágban viszont csupán néhány útvonal tett szert stratégiai jelentőségre. Ám közülük létfontosságú tengeri folyosóként emelkedik ki a Lombok-, az Ombai-, a Szunda-, valamint a híres Malakka-szoros. Ezek a szorosok nemcsak a meghatározó szereppel bíró hajózási útvonalak kialakítását tették lehetővé, hanem az érintett nemzetek stratégiai érdekeit is megtestesítik, különösen az ázsiai-csendes-óceáni térségben. A tanulmány e szorosok stratégiai jelentőségének a vizsgálatára vállalkozik: azt mutatja be, hogy milyen szerepet töltenek be a konnektivitás fokozására tett erőfeszítésekben, a kereskedelem előmozdításában és a tengerhez kapcsolódó nagyhatalmi érdekek biztosításában – mindezt a 21. század egyik legmeghatározóbb folyamatának, az Eurázsia-korszak kialakulásának a kontextusában.

A földrajzi háttér

A Malakka-szoros létfontosságú tengeri folyosónak minősül, amely összeköti az Indiai-óceánt a Dél-kínai-tengerrel, s ezzel jelentősen megkönnyíti a nagy gazdaságok közötti áruszállítást. A globális tengeri kereskedelem mintegy 30 százaléka rajta keresztül zajlik, így a világgazdaságban Malakka a legfontosabb átkelőhely, amelyet a Szezei- (15%) és Panama-csatorna (5%) követ. A forgalmát tekintve naponta körülbelül 210 hajó halad át a szoroson, ami a globális energiaszállítások és kereskedelem – különösen az olaj és a cseppfolyósított földgáz (LNG) – szempontjából nélkülözhetetlen úttá teszi.³ A szoroson keresztül folytatott kereskedelem volumene eléri az évi 3,5 billió dollárt.⁴ Ez Kína tengeri kereskedelmi forgalmának a kétharmadát, Japánénak a 40 százalékát, a világkereskedelemnek pedig az egyharmadát jelenti. Mivel azonban a Malakka-szoros a legkeskenyebb pontján mindössze 2,5 kilométer széles, a hajók áthaladására veszélyt jelenthet a kalózkodás,⁵ egy esetleges blokádnak vagy balesetnek,⁶ és az alapjaiban érintené az indo-csendes-óceáni térség kereskedelmét.

A Lombok-szoros – a zsúfolt Malakka-szoros kulcsfontosságú alternatív útvonalaként – lehetővé teszi a hajók számára, hogy kikerüljék a potenciális torlódási pontokat, s ennek következtében megkönnyíti az Ausztráliával,

Kelet-Ázsiával és a tágabb csendes-óceáni térséggel való kereskedelmi kapcsolatok fenntartását. A szoros Indonézia gazdaságához is egyre növekvő mértékben járul hozzá, például Lombok turisztikai központtá válásának köszönhetően. Mivel a Malakka-szoros a következő 10-20 évben várhatóan már nem lesz képes megbirkózni a mind sűrűbb hajóforgalommal, az indonéz kormány egy ideje arra ösztönzi a szállítókat, hogy helyette a Lombok-szorost vegyék igénybe.⁷ Ez a szoros a maga 250 méteres maximális mélységével különösen a kisebb és közepes méretű hajók számára előnyös, amelyek a Malakka-szoros erőteljes áramlatai között nem tudnak közlekedni. A legkeskenyebb pontján is körülbelül 20 kilométer széles, de a 40 kilométert is eléri a csatorna szélesebb, északi részénél – amely 60 kilométer hosszú, szemben a Malakka-szoros 890 kilométernyi keskeny szakaszával.⁸

Bár az Indiai-óceánt a Floreszi-tengerrel összekötő Ombai-szoros ma még kevésbé forgalmas, mint az előbb említett kettő, de az érzékelhető, hogy egyre fontosabbá válik. Mivel a Timort és Kelet-Indonéziát körülvevő főbb tengeri útvonalak közelében található, belépési pontként szolgál a térség különböző gazdasági tevékenységeihez, különösen a halászat és az idegenforgalom terén. Stratégiai elhelyezkedése lehetővé teszi a hajók számára, hogy kikerüljék a hosszabb és veszélyesebb útvonalakat, ezáltal a társaságok optimalizálni tudják az utazási időt és csökkenteni a szállítási költségeket.⁹

A Malakka-szoros másik alternatíváját a szűk, körülbelül 24–30 kilométer szélességű Szunda-szoros jelenti, amely az Indiai-óceánt a Jáva-tengerrel, majd a Dél-kínai-tengerrel és a Csendes-óceánnal összekötő fő átjáró, s szintén a világ egyik legforgalmasabb hajózási útvonala, amelyen átlagosan napi 80 hajó halad át. A szoros különösen fontos a kőolaj és az LNG, valamint a feldolgozott termékek és a nyersanyagok szállítása szempontjából. A nagy hajózási társaságok az idő és az üzemanyagköltség csökkentése érdekében gyakran használják ezt a rövidebb útvonalat. Emellett a Szunda-szoros stratégiai szempontból olyan nagy szigetek közelében helyezkedik el, mint Jáva és Szumátra, ami nemcsak a kereskedelmi hajózás, de a halászat és a halfeldolgozó ipar, valamint a helyi gazdaságok számára is létfontosságúvá teszi.¹⁰ A hajózási jelentőségét tovább növeli a kulcsfontosságú tengeri kereskedelmi útvonalakhoz való közelsége, így hozzájárul a régió általános gazdasági fejlődéséhez is.

Konnektivitás és a gazdasági tényezők

Nem kétséges, hogy az e vízi utak mentén fekvő országok jelentős gazdasági előnyökhöz jutnak a tengeri forgalom révén. Ezek közé tartoznak a kikötői adókból, a szállítási szolgáltatásokból és a támogató iparágak fejlődéséből származó bevételek. Általános tendencia, hogy a világban a szorosok mentén fekvő kikötők a gyakorlatban logisztikai csomópontként is működnek,¹¹ továbbá az áruk és

a látogatók gyorsabb mozgásának a megkönnyítésével előmozdítják a regionális kereskedelmet és turizmust.

Malajzia és Indonézia komoly hasznot húz a szorosokon keresztül folyó kereskedelemről, mivel a piacra jutás, a közvetlen külföldi befektetések és a regionális együttműködések révén a 20. század második felében sokat javult a két ország gazdasági környezete. A saját kereskedelmük, amely döntő mértékben a stratégiai fontos Malakka-szoroson keresztül zajlik, lehetővé teszi mindkét állam számára, hogy a gazdag természeti erőforrásaikat – például Malajzia pálmaolaját és elektronikai termékeit, valamint Indonézia ásványi anyagait és textiltermékeit – könnyebben exportálják, ami növeli a bevételeiket és ösztönzi a gazdasági növekedésüket.¹² A földrajzi közelségük olcsóbbá teszi a logisztikát és gyorsabbá a szállítást, ami vonzóbbá teszi a velük való kereskedelmet. Ez a hatékonyság hozzájárul a fogyasztók alacsonyabb költségeihez, ugyanakkor támogatja a hazai iparágak fejlődését.¹³ A szorosokon keresztül folyó kereskedelem továbbá a közvetlen külföldi tőkebefektetéseket is ösztönzi, hiszen a vállalatok számára vonzóbbá bírnak a feltörekvő piacok, ami pedig elősegíti az innovációt és a technológiaátadást, s azzal növelik a termelékenységüket.

Az indonéz szigetvilág tengeri útvonalait¹⁴ a jakartai kormány hivatalosan a 2002. évi 37. sz. rendelettel hozta létre; köztük két elsődleges útvonal szerepel: a már kijelölt észak-déli és a tervezett kelet-nyugati. Az útvonalak létfontosságú feladatot töltenek be Indonézia összetett tengeri környezetének kezelésében, továbbá a kereskedelem támogatását szolgálják a navigációs veszélyek csökkentése és a környezet védelme révén, valamint meghatározó szerepet játszanak a regionális stabilitás és a gazdasági növekedés fokozásában, mivel megkönnyítik a szigetek közötti kapcsolattartást. Mindezekon túlmenően Indonéziának a biztonságos hajózás szavatolása melletti elkötelezettségének, illetve a tengeri területe feletti szuverenitása érvényesítésének a kifejezésére is szolgálnak.¹⁵

A tapasztalatok alapján kijelenthető, hogy a kereskedelmi kapcsolatok által ösztönzött együttműködés erősebb gazdasági összefonódást és a regionális integráció előrehaladását eredményezi, ami a közös kihívások kezeléséhez és a régió stabilitásának az előmozdításához vezet. Ez a kölcsönös gazdasági függőség nemcsak Malajzia és Indonézia nemzetgazdaságát erősíti, de az ASEAN-országok kooperációját is elősegíti, ami a globális kereskedelem változó dinamikája közepette hosszú távon hozzájárul a régióbeli stabil növekedés fenntartásához. A stratégiai jelentőségű vízi utak lehetővé teszik az áruk és a szolgáltatások hatékony mozgását az ASEAN-tagállamok között, s ezáltal csökkentik a szállítási költségeket és elősegítik a kereskedelmi tevékenységek zökkenőmentességét.¹⁶ Az olyan kulcsfontosságú kezdeményezések, mint az ASEAN Szabadkereskedelmi Övezet (*ASEAN Free Trade Area, AFTA*),¹⁷ a vámok csökkentésével és a régió belüli kereskedelem ösztönzésével tovább erősítették az integrációt, ezáltal

növelték a kölcsönös gazdasági függőséget.¹⁸ Az ASEAN regionális kereskedelmi megállapodásaiban, például a Regionális Átfogó Gazdasági Partnerségben (*Regional Comprehensive Economic Partnership, RCEP*)¹⁹ való részvétel pedig nagyobb piacokat is teremt, és csökkenti a kereskedelem akadályait, ami további gazdasági növekedést generál. Összességében elmondható, hogy a délkelet-ázsiai szorosok kulcsfontosságú szerepet játszanak a regionális gazdasági növekedés és integráció előmozdítása szempontjából, ezáltal az ASEAN-t a világgazdaság kulcsfontosságú szereplőjévé teszik, s egyúttal a közös fellépés és az együttműködés révén megnövelik annak az ellenálló képességét.

Ahogy arról már szó volt, a globális tengeri kereskedelemben részt vevő áruk körülbelül egyharmadának az áthaladását, valamint a kőolaj és a cseppfolyósított földgáz jelentős részének a tengeri szállítását lehetővé tevő Malakka-szoros a világ egyik legforgalmasabb tengeri útvonala, és az energiabiztonság szempontjából kritikus jelentőséggel bír. Különösen a Közel-Keletről Ázsia nagy gazdaságaiba, például Kínába, Japánba és Dél-Koreába irányuló nyersolaj és LNG átjutása szempontjából nélkülözhetetlen. Mivel az említett országok energiaimportja ezen az útvonalon keresztül történik, a gazdasági stratégiájukban központi szerep jut neki. Az átjárón keresztül naponta több mint 15 millió hordó kőolaj halad tovább, így létfontosságú ütőeret jelent a stabil energiaellátás fenntartása szempontjából.²⁰ A tengersizor egyúttal fojtópontként hatékony biztonsági intézkedéseket és nemzetközi együttműködést is igényel a védelme érdekében. A sebezhetősége következtében az érintett országok egyre inkább az energiaellátási útvonalak diverzifikálására és az infrastruktúra fejlesztésére összpontosítanak, hogy csökkentsék a szorostól való függőségüket. Ez magában foglalja a szárazföldi csővezetékekbe történő beruházásokat és az energiaforrások biztosítását célzó regionális partnerségeket.²¹ A különféle zavarok (kalózkodás, blokádnak, baleset stb.) könnyen az energiaárak emelkedéséhez és az ellátási láncok instabilitásához vezethetnek, ami nemcsak az útvonaltól közvetlenül függő országokra, hanem a globális energiapiacokra is negatív hatással lehet. Az energiaforrásoknak a Lombok- és az Ombai-szoroson keresztül történő szállításának rugalmasságot biztosít a Malakka-szorosban bekövetkező zavarok esetén, így ez szintén hozzájárul azok erősödő szerepéhez.

Az említett szorosok együttes használata jelentősen felgyorsíthatja a tengeri kereskedelmi útvonalakon történő szállítását: minimalizálja a tranzitidőt és a költségeket. Az alternatívák közti választás lehetővé teszi a kereskedők és a hajózási társaságok számára, hogy növeljék a működési hatékonyságukat és csökkentsék az szorosokban kialakuló torlódással kapcsolatos kockázatokat.

Az Eurázsia-korszak és a 21. századi geopolitikai megfontolások

A konnektivitás megvalósítása természetesen nem értelmezhető annak geopolitikai vetülete nélkül. Eurázsia fogalma már a klasszikus geopolitikai gondolkodásban is fontos szerephez jutott,²² ám az a 21. század elején új jelentőséget nyert. A jeles geopolitikai szakértő, Parag Khanna szerint a világ egyre inkább ázsiaivá válik.²³ Ezzel párhuzamosan pedig egy olyan új korszak veszi kezdetét, amelyben a konnektivitás és a komplexitás révén Európa és Ázsia egysége új értelmet nyer, a 21. század pedig Eurázsia évszázada lehet. Peter Frankopan brit történész a 2013-ban útjára indított kínai Övezet és Út Kezdeményezés (*Belt and Road Initiative*, BRI) vizsgálatokor már az eurázsiai szuperkontinens kialakulását vetítette előre.²⁴ Bruno Maçães portugál politikus szerint egy új világtérkép létrejötteinek vagyunk a tanúi, amelynek során az Amerikai Egyesült Államok globális erejének a gyengülésével párhuzamosan az ázsiai országok felemelkedése keletre billenti az erőegyensúlyt, s létrejön a Lisszabontól Jakartáig terjedő új földrajzi entitás, Eurázsia.²⁵ Kent E. Calder, a John Hopkins Egyetem professzora úgy látja, a hidegháborút követően a gazdasági növekedés központja Kelet-Ázsiába helyeződött át, a geopolitikai viszonyok átalakulása, Európa és Ázsia ismételt összekapcsolódása pedig egy új szuperkontinens születését eredményezi, amely az európai-kínai partnerségen alapszik.²⁶

A fentiek tükrében nem meglepő, hogy a szorosok stratégiai jelentősége a globális hatalmak, különösen Kína és az Egyesült Államok fokozott érdeklődését váltotta ki. A BRI egyik alapvető célja, hogy kiterjessze a kínai befolyást a tengeri útvonalakra, az Egyesült Államok pedig a szabad hajózás fenntartásának a fontosságát hangsúlyozza, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy meg kívánja őrizni a stratégiai útvonalak feletti dominanciáját Kínával szemben.

A szorosok összekötik Kínát a délkelet-ázsiai országokkal és a globális piacokkal, s lehetővé teszik az áruk, az energia és az erőforrások mindkét irányú mozgását. Az e vízi utakra irányuló kínai stratégiai összpontosítás célja a konnektivitás javítása és a térségbeli országokkal való gazdasági kapcsolatok erősítése. Az infrastruktúrába – például a kikötőkbe és a logisztikai hálózatokba – történő beruházásokkal Peking a szállítás hatékonyságának a javítására és a szállítási idők csökkentésére törekszik.²⁷ Az ilyen fejlesztések hozzájárulnak a regionális gazdasági növekedéshez és a partnerországokban újabb munkahelyek teremtéséhez. Ezen túlmenően a szorosok feletti ellenőrzés lehetővé tenné Kína számára, hogy biztosítsa az energiaszállítási útvonalakat (Malakka-dilemma), valamint az államok közötti gazdasági együttműködés és kölcsönös függőség előmozdításával növelje a geopolitikai befolyását a régióban.²⁸ A kezdeményezései révén Kína nemcsak a történelmi kereskedelmi útvonalak újjáélesztésére törekszik, hanem arra is, hogy megszilárdítsa a globális kereskedelemben játszó meghatározó szerepét.

De a 21. századi tengeri selyemút diplomáciai értelemben is nagy jelentőséggel bír, s nem véletlen, hogy a kínai külpolitika egyik fő elemévé lépett elő az utóbbi időben. Az orosz–ukrán háború 2022-es kitörését követően pedig a relevanciája tovább nőtt. Délkelet-Ázsia országai a kezdetektől a legfontosabb potenciális partnereknek minősülnek Peking szemében, hiszen a terv elsősorban az ő megbékítésüket is hivatott biztosítani az utóbbi idők asszertívabb kínai kül- és védelempolitika után. Noha Kína hivatalos állítása szerint az infrastruktúrális beruházások nem járnak politikai kötöttségekkel, az érdekei összefonódása nyilvánvaló. Az ASEAN-államok kapcsán pedig a nagyobb stratégiai céljáról sem szabad elfeledkezni: Pekingnek és Washingtonnak a régióbeli vetélkedése miatt a kínai befolyás megerősítése gazdasági és politikai téren egyaránt prioritást élvez. A délkelet-ázsiai tengerszorosok tehát kritikus szerepet játszanak a 21. század gyorsan változó geopolitikai környezetében Kína gazdasági ambícióinak és stratégiai célkitűzéseinek a támogatásában.

Az Egyesült Államok ugyanakkor a maga részéről mindent megtesz annak érdekében, hogy megőrizze a befolyását és gátolja Kína térnyerését, ezért átfogó stratégiával lépett fel a kínai tengeri selyemúttal szemben Délkelet-Ázsiában, amely magában foglalja a diplomáciai, a katonai és a gazdasági kötelezettségvállalások fokozását. Ennek keretében az USA a regionális védelmi képességek megerősítését célzó katonai együttműködés és közös hadgyakorlatok révén igyekszik megerősíteni a térségbeli országokkal, köztük az Indonéziával, Vietnámmal és a Fülöp-szigetekkel való a partnerségét.²⁹ Az olyan kezdeményezései, mint a G7-országokkal közösen indított *Build Back Better World* (B3W)³⁰ és a nemzetközi *Blue Dot Network*³¹ az átlátható és fenntartható infrastruktúrális beruházások előmozdítására összpontosítanak, s a céljuk, hogy alternatívát kínáljanak a kínai BRI-vel szemben. Az említettek révén támogatja az érintett országokat abban, hogy olyan finanszírozási lehetőségeket keressenek, amelyek nem veszélyeztetik a szuverenitásukat. Emellett persze fokozza a katonai műveleteit is – különösen a közös gyakorlatok és a Dél-kínai-tengeren a hajózás szabadságának a fenntartását célzó küldetések révén –, hogy megőrizze a szabályokon alapuló tengeri rendet, és biztosítsa a partnereit a regionális stabilitás iránti elkötelezettségéről.³² A többoldalú fórumokon való aktív részvétellel és a kulcsfontosságú szövetségesekkel (főleg Japánnal, Ausztráliával és Indiával) való kapcsolatok megerősítésével az USA célja, hogy a régióban egységes frontot alakítson ki Kínával szemben.³³ A második Trump-kormány is olyan kereskedelmi megállapodások megkötésére törekszik, amelyek kedveznek az amerikai vállalkozásoknak, illetve a délkelet-ázsiai országokat a gazdasági kapcsolataik diverzifikálására és a Kínától való függőségük csökkentésére ösztönzik. Várhatóan a katonai szövetségeket is hamarosan megerősítik a fokozott együttműködés és a közös hadgyakorlatok révén – különösen az olyan vitatott területeken, mint a Dél-kínai-tenger –, ami a regionális biztonság iránti stratégiai

elkötelezettséget tükrözi. Habár gazdasági értelemben Washington kevesebbet tud nyújtani, mint Peking, az Egyesült Államok befektet a helyi gazdaságokba, és támogatja a jó kormányzást annak érdekében, hogy erősítse a délkelet-ázsiai országokat: csökkentse a kínai befektetésektől való függőségüket, egyben fokozza az ellenálló képességüket.

A két nagyhatalomnak a szorosok ellenőrzéséért és biztonságáért folyó rivalizálása előre nem látható következményekkel járhat az ázsiai-csendes-óceáni térség nemzetközi kapcsolataira és biztonsági kereteire. Az érintett délkelet-ázsiai államok – Indonézia, Malajzia, Szingapúr – alapvetően a Washington és Peking közötti egyensúlyozásra törekuszenek, miközben közvetíteni is szeretnének közöttük, de semmiképpen sem választani.³⁴ Az ASEAN-országok azt is felismerték, hogy a biztonsági problémák – többek között a kalózkodás, a területi viták és a tengeri stabilitást veszélyeztető nem állami szereplők – kezelése érdekében együttműködési intézkedésekre van szükség. A regionális partnerekkel végzett közös hadgyakorlatok és a tengeri együttműködési kezdeményezéseik alapvető fontossággal bírnak e vízi utak védelme tekintetében.

A fenntarthatóság problémája

Napjainkban egyre nagyobb aggodalomra adnak okot a tengerszorosokban folyó tevékenységek – különösen a megnövekedett hajóforgalom, a szennyezés, a túlhalászás és az élőhelyek pusztulása – következtében jelentkező negatív hatások. Az egyik legfontosabb problémát a tengerszennyezés jelenti, amelynek a forrása lehet olajszivárgás, ballasztvíz-kibocsátás és a nemzetközi környezetvédelmi előírásokat nem betartó hajók által kibocsátott – gyakran veszélyes – hulladék.³⁵ Ez a fajta szennyezés a tengeri biodiverzitást és a vízminőséget veszélyezteti, de a hajózás emellett légszennyezést is okoz, s ezzel nemcsak a levegő rossz minőségéhez járul hozzá, hanem az éghajlatváltozáshoz is. A túlhalászás szintén kritikus probléma, amely a halállomány kimerüléséhez vezet, és a tengeri táplálékláncra nagyon káros hatást gyakorol. A nem megfelelő halászat tovább károsítja az olyan létfontosságú élőhelyeket, mint a korallzátonyok és a mangroveerdők.³⁶

A kikötői műveletek az élőhelyek pusztulását okozzák, a zajszennyezés pedig a helyi ökoszisztémákat is megzavarhatja. A kotrási és az építési tevékenységek a partvonalak megváltoztatásával és a kritikus élőhelyek károsításával tovább súlyosbítják a felsorolt problémákat. Az intenzív tengeri forgalom növeli a balesetek valószínűségét, amelyek olajkiömlésekhez és más környezeti katasztrófákhoz vezethetnek.³⁷ A kikötők és az infrastruktúra bővítése érdekében végzett part menti fejlesztések számos esetben megzavarják az élőhelyeket, károsítják az alapvető ökoszisztémákat, és csökkentik a biológiai sokféleséget. Ráadásul a ballasztvízzel behurcolt invazív fajok kiszoríthatják, akár el is pusztíthatják az

őshonos fajokat, ami a helyi ökoszisztémák káros átalakulását idézheti elő. Az éghajlatváltozás a tengerszint emelkedése és a gyakoribbá váló szélsőséges időjárási jelenségek révén még inkább súlyosbítja ezeket a kihívásokat, s tovább veszélyezteti a part menti közösségeket és tengeri környezetet.

E sokrétű problémák kezelése összehangolt erőfeszítéseket igényel a kormányoktól, az iparágak képviselőitől és a helyi közösségektől a fenntartható tengeri gyakorlatok és védelmi intézkedések végrehajtása érdekében. Éppen ezért a tengeri kereskedelem előmozdítása esetén az összetett, de nagyon komoly feladatra, az ökológiai károk minimalizálását célzó szabályozási intézkedések létrehozására és azok betartatására is szükség van. Az ASEAN elkötelezett a fenntartható fejlődés³⁸ mellett, de a nemzetközi kereskedelemben érintett összes szereplőnek hasonló hozzáállást kell mutatnia.

A jövőbeli kilátások

A navigációs technológia terén tapasztalható legújabb innovációk – például a műholdas nyomkövetés és a valós idejű hajózási adatok hozzáférhetővé tétele – fokozzák a hajók védelmét, és egyszerűbbé teszik a forgalomirányítást. Ez kétségkívül csökkentheti a szorosokban való áthaladás idejét, és növelheti a biztonságot. A környezetvédelmi monitoringrendszerek szintén kulcsszerepet játszanak a hajózásnak a tengerbiológiára gyakorolt hatásai kezelésében, s biztosítják a fenntartható gyakorlatok folytatását.

A kikötői létesítményekbe, a logisztikai infrastruktúrába és az intermodális szállítási rendszerekbe történő folyamatos beruházások elengedhetetlenek a növekvő hajózási igények kielégítéséhez. De az infrastruktúra-fejlesztések során a fenntarthatóságot is figyelembe kell venni, és a megnövekedett tengeri tevékenység környezeti lábnyomának a mérséklése érdekében zöldtechnológiákat és az azoknak megfelelő jó gyakorlatokat kell beépíteni.³⁹

A geopolitikai feszültségek éleződése következtében a tengersizorosoknak a nemzetközi kapcsolatokban betöltött szerepe minden bizonnyal növekedni fog. A regionális hatalmak viszonyának a kezelésében létfontosságúak az együttműködést elősegítő párbeszédok, különösen a biztonsági és a kereskedelmi megállapodások. A térségbeli integráció és a stratégiai partnerségek biztosíthatják, hogy a szorosok nyitottak és biztonságosak maradjanak a nemzetközi kereskedelem számára.

A délkelet-ázsiai szorosok egyértelműen fontos szerepet játszanak az összeköttetések fokozásában, a kereskedelem fejlődésében és a regionális biztonság alátámasztásában. A tengeri útvonalak konvergenciája lehetővé teszi, hogy a nemzetközi kereskedelem létfontosságú ütőereiként funkcionáljanak, ami azt is jelenti, hogy a továbbiakban is a geopolitikai stratégiák középpontjában fognak állni.

Kijelenthető, hogy az említett tengerszorosok által megerősített konnektivitás növeli a regionális és a globális kereskedelem hatékonyságát. Az alternatív útvonalakat kínáló Lombok-, Szunda- és Ombai-szoros nemcsak a Malakka-szoros zsúfoltságát enyhíti, hanem rugalmasságot is biztosít, mert lehetővé teszik, hogy a hajók a változó geopolitikai kontextusban és az előre nem látható zavarok között is megfelelő utat találjanak. Ez az alkalmazkodóképesség különösen előnyös a *just-in-time* ellátási láncok⁴⁰ esetében, ahol az időszerűség kritikus fontosságú.

Indonézia és Malajzia – akárcsak a múltban – továbbra is kihasználhatja a szorosokon áthaladó, mára számottevően megnövekedett hajóforgalmat a gazdasági növekedése érdekében. A kikötők és a logisztikai csomópontok stratégiai fejlesztése jelentősen hozzájárulhat a helyi gazdaságok bővüléséhez: munkahelyeket teremt, fellendíti a turizmust, és elősegíti a kereskedelmet. A tengerszorosok körüli infrastrukturális beruházásokat ösztönző gazdaságpolitikák pedig maximalizálhatják a regionális előnyöket. A délkelet-ázsiai országok adott esetben e téren a kínai és az amerikai érdeklődést is kihasználhatják, mégis elkerülhetik a két fél közötti választás kényszerét.

A Kína és az Egyesült Államok közötti rivalizálás várhatóan tovább fog erősödni, miközben mindkét fél igyekszik a saját befolyását az ázsiai-csendes-óceáni térségben kiterjeszteni, ami még inkább kiemeli a Lombok-, az Ombai-, a Szunda- és a Malakka-szoros feletti ellenőrzés jelentőségét.

A növekvő tengeri forgalom sürgető környezetvédelmi problémákat is felvet. A hatékony irányítás és a szilárd szabályozási keretek a jövőben elengedhetetlenek lesznek ahhoz, hogy a tengeri ökoszisztémákat megvédjük a hajózási tevékenységek káros hatásaitól. A térségbeli érdekelt feleknek a fenntartható gyakorlatok iránti elkötelezettsége minden bizonnyal döntő szerepet fog játszani e tengeri folyosók hosszú távú fennmaradásának a biztosításában.

Nem túlzás kijelenteni, hogy az intelligens hajózási technológiák és az infrastrukturális beruházások növekedése olyan jövőt jelez, amelyben a tengeri kereskedelem szempontjából e szorosok továbbra is kulcsfontosságúak maradnak. A változó geopolitikai viszonyok azonban fokozott éberséget és alkalmazkodást igényelnek majd a regionális szereplők és a globális hatalmak részéről egyaránt.

Konklúzió

A tanulmány megkísérelte röviden összefoglalni a délkelet-ázsiai szorosok – különösen a Malakka-, a Lombok-, az Ombai- és a Szunda-szoros – stratégiai jelentőségét az eurázsiai konnektivitás és a globális tengeri kereskedelem vonatkozásában.

Megállapíthatjuk, hogy az említett szorosok létfontosságú tengeri folyosóként szolgálnak, amelyek összekötik a nagy gazdaságokat, hiszen önmagában a Malakka-szoroson a globális tengeri kereskedelem részeként szállított áruk mintegy 30 százaléka halad át, és alapvető fontosságú az olyan országok energiaellátása szempontjából, mint Kína, Japán és Dél-Korea.

Az e szorosokkal határos országok – mint Malajzia és Indonézia – jelentős gazdasági előnyökre tesznek szert a tengeri forgalomból a kikötői bevételek, a közvetlen külföldi befektetések és a jobb kereskedelmi logisztika révén, s ezzel egyúttal hozzájárulnak a regionális gazdasági növekedéshez és integrációhoz.

A globális hatalmak – különösen Kína és az Egyesült Államok – közötti növekvő verseny pedig még fokozza a szorosok geopolitikai jelentőségét. Kína Övezet és Út Kezdeményezése az összeköttetések és a gazdasági kapcsolatok fokozása érdekében éppen e vízi utakra összpontosít, míg az USA arra törekszik, hogy megőrizze felettük a befolyását, és fenntartsa a tengeri átjárókon való áthaladás szabadságát.

A hajóforgalom növekedése azonban jelentős környezeti kihívásokkal jár. Ilyen például a tengerek szennyezése, a túlhalászás és az élőhelyek pusztulása. A tengeri ökoszisztémák védelméhez nélkülözhetetlen a fenntartható gyakorlatok megvalósítása, amihez a térségbeli szereplők és a nemzetközi szervek közötti együttműködésre van szükség.

Az új Eurázsia korszakában e tengersizorosok valószínűsíthetően sokkal inkább a fókuszba fognak kerülni egyik oldalról a kereskedelmi útvonalak és a navigáció technológiai fejlődésének, a másikon a lehetséges környezeti kihívásoknak az összefüggésében, s minden érintett számára egyértelművé válik, hogy olyan fenntartható fejlesztési politikákra van szükség, amelyek a gazdasági növekedést képesek a környezetvédelemmel összehangolni.

A délkelet-ázsiai szorosoknak a gazdasági, környezeti és politikai dimenziók figyelembevételével történő vizsgálata elengedhetetlen a globális konnektivitás dinamikájának a megértéséhez. E stratégiai jelentőségű vízi utak kihasználása jelentős előnyökkel járhat – nemcsak a közeli államok, hanem a kereskedelemben és a gazdasági fejlődésben részt vevő szélesebb nemzetközi közösség számára is. A biztonságuk és a fenntarthatóságuk megőrzése azonban olyan kihívás marad, amely határokon és ágazatokon átívelő együttműködést igényel.

Jegyzetek

- 1 UNCTAD, „Review of Maritime Transport”, <https://unctad.org/topic/transport-and-trade-logistics/review-of-maritime-transport> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
- 2 A Dél-kínai-tenger a globális kereskedelem szempontjából kulcsfontosságú tengeri folyosó, amelyen a világ tengeri szállításainak több mint 60 százaléka halad át. Ez 2023-ban csak az energiaforrások tekintetében mintegy 10 milliárd hordó kőolajat és 6,7 billió

- köbméter földgázt jelentett. Életbevágóan fontos útvonalként szolgál a különböző áruk, köztük az olaj, az elektronikai és a mezőgazdasági termékek szállításához, mivel jelentősen befolyásolja a nemzetközi ellátási láncokat. *U. S. Energy Information Administration*, „Regional Analysis Brief: South China Sea”, https://www.eia.gov/international/content/analysis/regions_of_interest/South_China_Sea/south_china_sea.pdf (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
- 3 *Port Economics, Management and Policy*, „Capacity of Key Strategic Passages”, <https://porteconomicsmanagement.org/pemp/contents/part1/interoceanic-passages/capacity-key-strategic-passages/#:~:text=The%20capacity%20of%20the%20Strait%20of%20Malacca%20is,economy%2C%20followed%20by%20Suez%20%2815%25%29%20and%20Panama%20%285%25%29> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
 - 4 Dent, Thomas: „The Strait of Malacca’s Global Supply Chain Implications”, *Institute for Supply Management*, <https://www.ismworld.org/supply-management-news-and-reports/news-publications/inside-supply-management-magazine/blog/2023/2023-11/the-strait-of-malaccas-global-supply-chain-implications/#:~:text=The%20volume%20of%20trade%20that%20transits%20through%20this,trade%2C%20and%20a%20third%20of%20all%20worldwide%20trade> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
 - 5 A kalózkodás hosszú múltra visszatekintő probléma Délkelet-Ázsiában, különösen az olyan kritikus tengeri útvonalakon, mint a Malakka- és a Szingapúri-szoros. 1995 és 2013 között a globális kalóztámadások 41 százalékát a térségben követték el. Annak ellenére, hogy az elmúlt években a megerősített regionális együttműködésnek és az intézkedéseknek – például a fokozott tengeri járőrözésnek és a nemzetközi partnerségeknek – köszönhetően javult a helyzet, és csökkenés tapasztalható a kalóztámadásokban, a fenyegetés továbbra is fennáll. 2021-ben a Szingapúri-szorosot nevezték meg a kalózkodás szempontjából a legveszélyeztetettebb térségnek, ahol a világon összesen bejelentett incidens 61,4 százaléka történt. A kalózkodás típusa a kisstílusú lopásoktól a szervezett bűnözésig terjed, például hajóeltérítések és váltságdíjért történő emberrablások. Storey, Ian: „Piracy and the Pandemic: Maritime Crime in Southeast Asia, 2020–2022”, *Fulcrum*, <https://fulcrum.sg/piracy-and-the-pandemic-maritime-crime-in-southeast-asia-2020-2022/> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
 - 6 Jó példa erre az a közismertté vált eset, amikor a Szeuei-csatornát 2021 márciusában hat napra elzárta az ott zátonyra futott Ever Given konténerszállító hajó. Az Allianz német biztosítótársaság szerint az eset heti 6-10 milliárd dollárba kerülhetett a globális kereskedelemnek. Martin, Nik: „Suez Canal: One of the Biggest Trade Chokepoints”, *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/en/suez-canal-blockage-4-of-the-biggest-trade-choke-points/a-57020755> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
 - 7 *Ship & Bunker*, „Lombok, Makassar Straits Could Replace Malacca Strait as Main Sea Trading Lane, Says Indonesian Government”, <https://shipandbunker.com/news/apac/711885-lombok-makassar-straits-could-replace-malacca-strait-as-main-sea-trading-lane-says-indonesian-government> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
 - 8 Kuper, Stephen: „The Indo-Pacific’s Maritime Choke Points: Sunda and Lombok”, *Defence Connect*, <https://www.defenceconnect.com.au/maritime-antisub/4240-the-indo-pacific-s-maritime-choke-points-sunda-and-lombok> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
 - 9 *Desteia*, „What Maritime Choke Points Show about Trade”, <https://desteia.com/2024/08/12/maritime-choke-points/> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
 - 10 *Hellenic Shipping News*, „Alternative Shipping Routes in Asia Pacific Trade: Strategic Importance of the Sunda Strait, Sabang, Andaman and the Nicobar Islands”,

A délkelet-ázsiai tengersizorok jelentősége

- <https://www.hellenicshippingnews.com/alternative-shipping-routes-in-asia-pacific-trade-strategic-importance-of-the-sunda-strait-sabang-andaman-and-nicobar-islands/> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
- 11 Erre egyébként a legjobb példa a Malakka- és a Hormuzi-szoros, illetve a Panama- és a Szezi-csatorna, hiszen döntő szerepet játszanak a globális ellátási láncok hatékony és eredményes fenntartásában. A lezárásuk jelentősen befolyásolhatja a kereskedelmet, és gazdasági instabilitást idézhet elő világszerte.
 - 12 Evers, Hans-Dieter és Gerke, Solvay: „The Strategic Importance of the Straits of Malacca for World Trade and Regional Development” *ZEF Working Paper Series*, no. 17. (2006): 13. Elektronikusan elérhető: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/88407/1/578445646.pdf>.
 - 13 *The National Bureau of Asian Research*, „Goeconomic Crossroads: The Strait of Malacca’s Impact on Regional Trade”, <https://www.nbr.org/publication/geoeconomic-crossroads-the-strait-of-malaccas-impact-on-regional-trade/> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
 - 14 *Indonesian Archipelago Sea Lanes (ASLs)*.
 - 15 *United States Department of State, Bureau of Oceans and International Environmental and Scientific Affairs*, „Limits in the Seas”, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/LIS-141.pdf> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
 - 16 Severino, Rodolfo C. Jr.: „ASEAN and the Growth of Regional Cooperation in Southeast Asia”, <https://asean.org/asean-and-the-growth-of-regional-cooperation-in-southeast-asia-by-rodolfo-c-severino-jr/> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
 - 17 Az AFTA a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (ASEAN) által 1992 januárjában aláírt kereskedelmi megállapodás a tagországok közötti gazdasági integráció és szabadkereskedelem előmozdítására. A fő célkitűzése a tagállamok közötti áruforgalom vámkorlátjainak a felszámolása, a kereskedelem és a gazdasági együttműködés fokozása.
 - 18 *The European Foundation for South Asian Studies*, „The ASEAN Way: Regional Integration Processes and Limits to Integration in Southeast Asia”, <https://www.efsas.org/publications/articles-by-efsas/the-asean-way-regional-integration/> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
 - 19 A RCEP a világ legnagyobb szabadkereskedelmi megállapodása, amelyet 2020. november 15-én írt alá az ázsiai-csendes-óceáni térség 15 országa. Az egyezmény célja a kereskedelem és a gazdasági integráció fokozása a vámok csökkentése, a vámeljáráások egyszerűsítése, valamint a beruházások, továbbá az áruk és szolgáltatások kereskedelmének az előmozdítása révén.
 - 20 *The National Bureau of Asian Research*, „Goeconomic Crossroads”.
 - 21 Dent: „The Strait of Malacca’s Global Supply Chain Implications”.
 - 22 Részletesebben lásd: Klemensits Péter: „The Role of Eurasia in the Classical Geopolitical Theories” in *Towards the Rise of Eurasia: Competing Geopolitical Narratives and Responses*, szerk. Salamin Géza és Klemensits Péter (Budapest: Corvinus University of Budapest, 2021), 17–34. o.
 - 23 Khanna, Parag: *The Future Is Asian* (New York, NY: Simon & Schuster, 2019), 36. o.
 - 24 Frankopan, Peter: *The New Silk Roads: The Present and Future of the World* (London: Bloomsbury, 2018), 266. o.
 - 25 Maçães, Bruno: *Belt and Road: A Chinese World Order* (London: Hurst & Company, 2018), 235. o.
 - 26 Calder, Kent E.: *Super Continent: The Logic of Eurasian Integration* (Stanford, CA: Stanford University Press, 2019), 71. o.
 - 27 Green, Michael J.: „China’s Maritime Silk Road: Strategic and Economic Implications for the Indo-Pacific Region”, *Center for Strategic and International Studies*,

- <https://www.csis.org/analysis/chinas-maritime-silk-road-strategic-and-economic-implications-indo-pacific-region> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
- 28 2003 novemberében Hu Csin-tao elnök Kína helyzetét „Malakka-dilemmának” nevezte – a kifejezéssel az alternatívák hiányára és az országnak a tengeri blokáddal szembeni sebezhetőségére utalt. Az államfő felvetette, hogy „bizonyos hatalmak mindvégig beavatkoztak a [Malakka-] szoroson keresztül történő hajózásba, és megpróbálták azt ellenőrizni”. Egyértelmű, hogy a „bizonyos hatalmak” alatt az Egyesült Államokat értette. A Malakka-dilemma megoldása érdekében a pekingi hatóságok már régóta alternatív útvonalak bevonására, az energiaforrások diverzifikálására és a megújuló energiaforrások arányának a növelésére törekednek. Paszak, Pavel: „China and the »Malacca Dilemma«, *Warsaw Institute*, <https://warsawinstitute.org/china-malacca-dilemma/> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
- 29 Madero, Lindsey: „The Maritime Silk Road – Concerns for U.S. National Security”, *JAMS*, 13., no. 2. (2022). Elektronikusan elérhető: <https://www.usmcu.edu/Outreach/Marine-Corps-University-Press/MCU-Journal/JAMS-vol-13-no-2/The-Maritime-Silk-Road/>.
- 30 A G7-tagállamok 2021 júniusában amerikai javaslatra indították el a B3W-t a fejlődő országok kritikus infrastruktúráinak a fejlesztésével kapcsolatos finanszírozási igényei kielégítésére. A kezdeményezés révén 2035-ig mintegy 40 billió dollárnyi magánszektorbeli beruházást kívánnak mozgósítani, hogy elősegítsék a fenntartható infrastruktúra-fejlesztést, amely létfontosságú a gazdasági növekedéshez és az alacsonyabb jövedelmű országok életszínvonalának a javításához.
- 31 A *Blue Dot Network* egy nemzetközi kezdeményezés, amelyet az Egyesült Államok, Japán és Ausztrália indított útjára, és a célja a magas színvonalú infrastrukturális beruházások előmozdítása. Olyan tanúsítvánnyal rendelkezik, amely biztosítja, hogy az érintett projektek megfeleljenek a környezeti fenntarthatóság, a társadalmi felelősségvállalás és a gazdasági életképesség szigorú előírásainak. A kezdeményezés a minőségi infrastruktúra iránti növekvő kereslet kielégítésére irányul, különösen a fejlődő régiókban, miközben elősegíti a finanszírozás átláthatóságát és elszámoltathatóságát is.
- 32 Kína mesterséges szigetépítéseitj
- 33 Xander, Causwell: „An Alternative Containment Strategy: How to Counter China’s Maritime Silk Road Initiative”, *Georgetown Security Studies Review*, <https://georgetownsecuritystudiesreview.org/2018/06/27/an-alternative-containment-strategy-how-to-counter-chinas-maritime-silk-road-initiative/> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
- 34 Klemensits Péter: „Délkelet-Ázsia geopolitikai jelentősége az új multipoláris világrendben”, *Eurázsia Szemle*, 1., no. 1. (2021): 107.
- 35 *Inspire Clean Energy*, „Causes & Effects of Ocean Pollution: What Are the Sources?“, <https://www.inspirecleanenergy.com/blog/clean-energy-101/causes-and-effects-of-ocean-pollution> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
- 36 Bradford, John és Edwards, Scott: „The Evolving Nature of Southeast Asia’s Maritime Security Threats”, *Asia Maritime Transparency Initiative*, <https://amt.csis.org/the-evolving-nature-of-southeast-asias-maritime-security-threats/> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
- 37 Fallin, Danielle, Poling, Gregory B., Ingram, Amanda, Hudes, Simon Tran: „Oceans of Opportunity: Southeast Asia’s Shared Maritime Challenges”, *Asia Maritime Transparency Initiative*, <https://www.csis.org/analysis/oceans-opportunity-southeast-asias-shared-maritime-challenges> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).

- 38 A fenntartható fejlődés fogalma olyan átfogó megközelítést takar, amely a gazdasági növekedés, a társadalmi befogadás és a környezetvédelem közötti egyensúlyra törekszik. A koncepció a felelős erőforrás-gazdálkodást, a minimális környezeti hatást, valamint a jólét és a lehetőségek igazságos elosztását hangsúlyozza.
- 39 A hajózási ágazat egyre inkább különböző zöldtechnológiákat alkalmaz a környezeti hatások minimalizálása és a fenntarthatóság fokozása érdekében. A legfontosabb innovációk közé a következők sorolhatók: alternatív üzemanyagok, energiahatékonysági technológiák, megújuló energiaforrások, hulladékkezelő rendszerek, levegőkibocsátást szabályozó technológiák, digitalizáció és intelligens hajózás, hibrid és elektromos meghajtás, ballasztvízkezelő rendszerek.
- 40 A *just-in-time* (JIT) ellátási lánc egy olyan irányítási stratégia, amelynek célja a készlet optimalizálása azáltal, hogy az anyagokat csak akkor szállítják, amikor a gyártási folyamat során szükség van rájuk. A nyersanyagrendelések és a gyártási ütemtervek szinkronizálásával a JIT minimalizálja a készletszinteket, csökkenti a készletezési költségeket és a hulladékot. Ez a megközelítés a beszállítókkal való szoros kapcsolatokra és hatékony kommunikációra, valamint a megbízható logisztikai rendszerekre támaszkodik az időben történő szállítás és a hatékony működés biztosítása érdekében.

Panama – Mestertervek Pekingben és Washingtonban. A Panama-csatorna mint a nagyhatalmi geopolitikai összeütközések egyik színhelye

Panama – Master Plans by Peking and Washington.

The Panama Canal as a Geopolitical Conflict Zone for Great Powers

Reile Zsolt

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2025.2.5

Összefoglaló: A Panama-csatorna ellenőrzésére vonatkozó washingtoni és pekingi törekvések különösen jól tükrözik a két nagyhatalom erősödő geopolitikai párharcát: koncentráltan használják az üzleti, a diplomáciai és a katonai módszereket annak érdekében, hogy a közép-amerikai országot a saját befolyásuk alá vonják. Bár a kis állam szuverenitását mindkét fél hangsúlyozza, a megerősödő amerikai érdekek következtében egyre nagyobb a nyomás rajta. Kína pedig gazdaságilag próbálhatja meg nehéz helyzetbe hozni, és az elmúlt évtized befektetéseit és kölcsöneit kivonni onnan, ám az Pekingre is káros hatással lenne, és még jobban Washington karjába tolná Panamavárost. Az pedig egyelőre nem valószínű, hogy olyan provokációt hajtana végre a csatorna átjárhatóságát illetően, amely katonai konfliktushoz vezetne az Egyesült Államokkal. Peking taktikája most az időhúzás, és olyan módon igyekszik a harcias amerikai megjelenésre lehetőleg arcvesztés nélkül reagálni, amelyben végső lehetőségként akár a visszavonulás, azaz a kikötők konfliktusmentes átadása is benne lehet. Panama úgynevezett precedensértékű lehet más amerikai–kínai konfliktusok esetében is.

Kulcsszavak: geopolitikai versengés, Panama-csatorna, külföldi hatás, stratégiai vízi utak

Abstract: *The efforts by Washington and Beijing to control the Panama Canal reflect the growing geopolitical tension between the two great powers. By relying on corporate, diplomatic, and military approaches, their aim is to bring the Central American state under their respective influence. Although both powers are keen to emphasize its sovereignty, Panama is under increasing pressure from the sudden reemergence of US geopolitical interests. China may try to put Panama in an economically difficult position by withdrawing the investments and loans of many years; however, this would not only be detrimental for Beijing itself, but would push the small country further into the arms of the United States. At the same time, it*

is unlikely that China would provoke a military conflict with Washington over the Canal. Beijing's current tactic is to stall for time and try to respond to the U.S. posture without losing too much face. Such response eventually could include retreat, that is, the transfer of the ports in question into American interests. This case could set a precedent for other U.S.-China conflict zones.

Keywords: *geopolitical rivalry, Panama Canal, foreign influence, strategic waterways*

Bevezetés

A mai geopolitikai kihívások megjelenítésére jó példaként szolgálhat a Panama-csatorna körül az Amerikai Egyesült Államok és Kína között zajló párviadal. A fontos vízi úttal kapcsolatos rivalizálás első jelei 2024 decemberében mutatkoztak meg, amikor az akkor még a beiktatására váró amerikai elnök, Donald Trump karácsony első napján a következőt írta a közösségi médián a követőinek: „Boldog karácsonyt mindenkinek, még a kiváló kínai katonáknak is, akik örömmel bár, de illegálisan működtetik a Panama-csatornát!”¹

Ez az amerikai–kínai versengés egyértelműen rávilágít a kulcsfontosságú vízi utak stratégiai fontosságára. Márpedig a Panama-csatorna a világ második legfontosabb hajózási átkelője. Jelenleg ugyanis csak három tengeri út köti össze az Atlanti-óceánt a Csendes-óceánnal: a jég miatt a globális felmelegedés ellenére sem mindig hajózható északnyugati átjáró Kanadában, a Drake-szoros Chilénél és a Panama-csatorna Panamán keresztül. Az utóbbi közel 11.000 km-rel csökkenti le a hajók útját, amelyeknek különben Dél-Amerika déli csücskét kellene megkerülniük a nehezen járható Drake-szoroson vagy – a navigációs nehézségek miatt ritkábban – a Magellán-szoroson keresztül.

A Panama-csatorna pedig nemcsak gazdasági, de katonai szempontból is fontos, különösen az Egyesült Államok számára: a haderejének az Atlanti- és a Csendes-óceán közötti áttelepítése és mozgatása nagyrészt azon keresztül történik.²

Kínai terjeszkedés Latin Amerikában

A Panama-csatorna körüli amerikai–kínai konfliktus tulajdonképpen egy, már nagyjából tíz éve kezdődött folyamatnak a kicsúcsosodása. A hidegháború után az Egyesült Államokra is egy viszonylag békés idő köszöntött, és hosszabb távra szintén azt vizionált, mégpedig nemcsak a nyugati féltekére, de globálisan is. Ez a felfogása érvényesült abban is, hogy a kétezres évekre visszavonult az amerikai kontinens országaiból, a diplomáciai jelenléte csökkentése érdekében több képviselote személyzetét hazarendelte, s egyéb *soft-power* eszközöket is már csak visszafogottan alkalmazott – az aktív katonai jelenlétet pedig

minimálisra redukálta. Azaz Washington passzivitásba vonult Latin-Amerika kapcsán, hiszen az ottani gyengülő európai jelenlét következtében akkor már semmi sem fenyegette a regionális érdekszféráját. Ezt az amerikai elkényelmesedést ismerte fel és kezdte kihasználni Kína, amely számára ez az időszak hozta el a stratégiaváltást is. A periferikus, regionális diplomáciát és az elsősorban a környező délkelet-ázsiai országokra építő gazdaság gondolatát már felváltotta a globális hatalmi pozíció keresése, amelyben főleg a globális Dél országaira igyekezett építkezni, de szem előtt tartotta az olyan stratégiai eszközöket és lehetőségeket is, amelyek közé a Panama-csatorna is beleillett.³ A Latin-Amerikából jól felkészült, az ottani nyelveket kitűnően beszélő kínai diplomaták száma egyre nagyobb lett, és a mai napig céltudatosan építik a kapcsolataikat a helyi rezsimekkel, de gyakran környékeznek meg újságírókat, egyetemi oktatókat is – mindez éles ellentétben állt az USA visszavonulásával, a sokszor nagykövet nélkül maradt képviselőivel. Peking a gazdasági behatolás mellett részben ezt a *soft-powerre* épülő forgatókönyvet követte Panamában is.⁴

A Kínai Népköztársaság (KNK) latin-amerikai jelenléte körülbelül egy évtizede erősödött meg, és azóta igyekszik – elsősorban a kereskedelem, a stratégiai kölcsönök és a közvetlen befektetések révén – a mai napig befolyásolni az ottani országokat.⁵ Az elmúlt 20 évben közel a huszonötszörösére (400 milliárd dollárral!) bővült a kereskedelmi forgalom értéke a térségbeli országok és Kína között, és az előrejelzések szerint 2040-re ez az érték meg fog duplázódni.⁶ A gazdasági kapcsolatok magját különösen nagy ívű projektek képezik – többek között Brazíliában, Peruban és Chilében, valamint a többi 18 országban, amely csatlakozott az Övezet és Út Kezdeményezéshez (*Belt and Road Initiative, BRI*). Az, hogy a Covid-járvány alatt Peking vakcinákkal árasztotta el Dél-Amerikát, s ezzel megelőzte az USA-t és az Európai Uniót, jól példázza azt a vákuumot, amelyet Kína igyekezett kitölteni, s ezzel számos helyi kormány támogatását elnyerte a gazdasági befektetéseihez.⁷ Azonban a gazdasági térnyerése mögött megbúvó célja gyakran a régió stratégiai ellenőrzése is, amire Peking elsősorban hajózási és kikötői társaságokat, magántulajdonban levő cégeket használ fedőszervezetekként.⁸

A KNK ugyanis szisztematikusan építi ki a geopolitikai bástyáit Latin-Amerikában (is), hogy a nemzetközi rendszerben új pozíciót harcoljon ki magának. A világ ismert lítiumkészletének több mint a felét rejtő térség kritikus infrastruktúráiba való gazdasági befektetése, a helyi bányászati koncessziók elnyerése és az információáramlás modernizálása (vagy inkább az ellenőrzése) sok esetben egy kényszerítő diplomácia eredménye, amelyben a kínai állami vállalatok tesztelik meg a kommunista államhatalmat, és gyakorolnak nyomást a helyi és az állami kormányzervekre.

Például a chilei főváros, Santiago áramszolgáltatásának 57 százaléka jutott a közelmúltban a Kínai Népköztársaság üzleti érdekeltségéibe, az ország általános

energiaellátásának pedig már majdnem a kétharmada.⁹ A chilei és más latin-amerikai áramszolgáltató-hálózatok irányítása a kínai űrügynökség (értsd: a hadsereg) BDS műholdjain keresztül történik. Egy másik példa a Peru fővárosától, Limától 70 km-re fekvő Chancayban található, javarészt a kínai COSCO cég tulajdonát képező, 1,3 milliárd dolláros beruházást jelentő kikötő megépítése és 2024. novemberi beüzemelése. Az átadási ünnepség díszvendége maga a kínai elnök, Hszi Csin-ping volt. A kikötő jól jelképezi a Kína latin-amerikai befektetései mögött meghúzódó igazi okot: a stratégiai infrastruktúrákban való érdekltségét. Kína, illetve a Kínai Kommunista Párt (KKP) ugyanis „többségi részvényesként a COSCO-n keresztül a saját érdekei szerint fog döntéseket hozni..., s nem Perué alapján”.¹⁰ A régió több országa nem veszi észre, hogy a kínai befektető cégek a KNK-t testesítik meg, így a kritikus infrastruktúrájukat gyakorlatilag eladják egy másik országnak. Peking pedig a gazdasági kapcsolataik ellenőrzésével, a kritikus ásványkincsek kitermelésével és elosztásával, a kikötők és a repülőterek (sőt akár az űrközpontjaik) megvételével vagy azok létesítésével/üzemeltetésével hatalmas nyomást tud gyakorolni az egész régióra. (Az utóbbi tíz évben hat térségbeli ország vonta vissza Tajvan elismerését – Panama például 2017-ben.) Mindez fokozza a geopolitikai érdekellentétet a most felemelő USA-val.

Washington szemszögéből az látszik, hogy a – hagyományosan – a saját érdekszférájában Kína szisztematikusan épít hajókikötőket, amelyek a döntő fontosságú tengeri torlódási pontok és a nagy forgalmú ellátási utak közelében potenciálisan megkönnyíthetik a jövőbeni esetleges kínai katonai-logisztikai és partraszállási tevékenységeket. Az érintett hajókikötőkbe, repülő- és űrrepülőterekbe, továbbá az egyéb kritikus infrastruktúrákba (pl. az 5G kommunikációs technológiába)¹¹ történő, ártalmatlannak tűnő befektetések azonban viszonylag egyszerűen és gyorsan fejleszthetők fel katonai/kémszolgálati használatra, amennyiben Peking úgy kívánja.¹² Az Egyesült Államokat különösen aggasztja Kínának a befektetési célpontokat illető polgári-katonai fúziós megközelítése.¹³

Kína latin-amerikai térhódítása rendszerszintű kihívást jelent az USA számára: egy olyan különleges versenytárs, amely az amerikai geopolitikai érdekszférán belül is aktív tevékenységet fejt ki annak érdekében, hogy létrehozson egy új nemzetközi rendet.¹⁴ (Nem csoda, hogy több kutató is a kubai rakétaválsághoz nyúl vissza a mostani csatornakonfliktus elemzésekor.) Ezt az Egyesült Államokkal szembeni nyílt kínai kihívást, már-már provokációt két tengeri projekt jellemzi a leginkább a térségben: az egyik a Panama-csatornával kapcsolatos beruházás, a másik a perui Chancay megakikötő megépítése és üzemeltetése. A jelen tanulmány közülük a csatornára fókuszál.

A latin-amerikai országok többsége semleges kíván maradni a két nagyhatalom versengése közepette, de a viszonylag csekély befolyásukból adódóan nagy valószínűséggel kénytelenek lesznek valamilyen módon részt venni azok kieleződő geostratégiai csatározásának.¹⁵

Kína Panamában

Peking latin-amerikai behatolását jól szemlélteti a Panama-csatorna esete. Az amerikaiak 1999-ben átadták a csatornát a panamaiaknak, s azóta csak két elnök járt az országban: 2005-ben George W. Bush, 2015-ben pedig Barack Obama. Ám a többi elnökhöz hasonlóan ők sem szántak megfelelő figyelmet arra, hogy a kínaiak terjeszkedni kezdtek a kis országban is. Donald Trump első elnöksége idején szintén nem bírt különösebb jelentőséggel a téma a Fehér Ház számára. A jelek azonban már korábban megmutatkoztak.¹⁶ Panama – kínai nyomásra – 2017-ben megszüntette a kapcsolatait Tajvannal, és Peking a BRI révén hamarosan gazdasági befektetéseket, pénzintézeteket vitt a kis közép-amerikai országba. Kínának a stratégiai infrastruktúrába való beruházásai megmutatják, hogyan válik a gazdasági hatalma geopolitikai befolyássá, és miként igyekszik az ország annak segítségével fokozatosan a szélesebb stratégiai céljait elérni. Pekingben úgy értékeli, hogy a világkereskedelem e kulcsfontosságú csomópontjában, Panamában való kínai jelenlét nagyban hozzájárul a hazájuk nemzetközi befolyásához és a globális biztonsági hierarchiában betöltendő szerepéhez.¹⁷

Kína jelentős koncessziókhöz jutott a tágabb csatornainfrastruktúrát illetően, még ha magában a működtetésben közvetlenül nem is, de az ahhoz szorosan kapcsolódó logisztikai létesítményekben és szolgáltatásokban igen – ráadásul az igazgatótanács tagjai között szintén vannak kínaiak.¹⁸ A cégei jelen vannak a csatornát is érintő villamoshálózati és építőipari gigaberuházásokban, például a Shanghai Gorgeous egy fölgázon alapuló óriási áramtermelő létesítmény egyik befektetője.¹⁹ Panamában a kínaiak több kikötőt is birtokolnak és üzemeltetnek, amelyek közül a legfontosabb a csatorna két végén levő. A Colón tartományban fekvő Isla Margaritán található az ország legfontosabb atlanti-óceáni kikötője (*Panamá Colón Container Port*, PCCP) és egyben a nyugati félteke legnagyobb szabadkereskedelmi övezete, amelynek az ellenőrzését 2016-ban szerezte meg a kínai Landbridge Group (LG).²⁰ A kivitelező a hadügyminisztérium cége, a China Communications Construction Company (CCCC) volt, amely jelentős tapasztalatokra tett szert a dél-kínai-tengeri mesterséges szigetek (és a rajtuk/alattuk elhelyezkedő katonai infrastruktúrák) kiépítése során. A jelenlegi két legnagyobb panamai hajó kikötőt, a Colónban található Puerto Cristóbal és a csendes-óceáni oldalon levő Balboát a hongkongi székhelyű, családi tulajdonban levő CK Hutchison Holdings alakította ki és üzemelteti. A cég, amely Washington nemtetszését váltotta ki, egyébként közös projektekben vesz részt Kína legnagyobb védelmi ipari cégével, a közvetlenül a hadügyminisztérium alá tartozó AVIC-kal (*Aviation Industry Corporation of China*). Az, hogy gazdaságilag Peking ellenőrzi a csatorna mindkét oldalát, aggodalomra adhat okot, mivel lehetőséget biztosít a gyors militarizálódásra. Az Egyesült Államok Déli Parancsnokságának (*United States Southern Command*)

volt vezetője szerint a kínaiak infrastrukturális beruházásai a hadsereg számára „a több területhez való jövőbeli hozzáférés kiindulási pontjaként” szolgálnak.²¹

A fentiek tükrében már nem tűnik a valóságtól annyira elrugaszkodottnak Trump kijelentése, miszerint kínai katonák működtetik a Panama-csatornát. Ha ehhez még figyelembe vesszük azt az érdekes folyamatot is, ahogyan a Hongkong körül egyre szoruló pekingi ellenőrzés részeként a KNK beleszólást szerzett a Hutchison-cégeknek a csatornához kapcsolódó infrastruktúráiba, megérthetjük az Egyesült Államok ellenkezését (erről bővebben szó lesz lejjebb).

A felsoroltakon kívül számos kínai projektet is terveztek ugyan, azonban azok a panamai és/vagy amerikai tiltakozás miatt nem valósultak meg. Példaként említhető egy 2020-ban megálmodott negyedik híd a csatorna felett, vagy egy 2018-ban előirányzott új kínai nagykövetség a csatorna bejáratánál.²²

A KNK hadserege a közép-amerikai ország fegyveres erőihez is közel került: a panamai határőrség, rendőrség és haditengerészet több tagja is kínai kiképzésben részesült.²³

Panamának a Kína-politikája az elmúlt évtizedben nem volt egyértelmű. Az viszont látszik, hogy az országnak hiányosak a kínai szándékokat illető ismeretei,²⁴ és a két állam közötti diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatokban a közép-amerikai ország egyértelműen alárendelt szerepet vett fel.

A csatornát „mi építettük, mi fizettük, az a miénk, és meg is tartjuk!” (Ronald Reagan)

Soha nem is lehetne aktuálisabb a fenti idézet, mint napjainkban. Mielőtt a Panama-csatorna ellenőrzése az Egyesült Államok kezébe került, hosszú tárgyalások és taktikázások zajlottak: első lépésben Panamának e Kolumbiából történő kiválása (1903) kapcsán, majd a csatorna megépítése során (1904–1914) – amely francia ötlet és kezdeményezés alapján indult meg –, s végül az üzemeltetés kérdésében is.²⁵ Washington csak 1999-ben adta át a csatornát Panamának, de a két fél közötti egyezmény kidolgozása már Jimmy Carter elnök idején, az 1970-es évek második felében megtörtén. Azonban az ellenőrzés jogának az átadása a mai napig kísérti az amerikai kül- és biztonságpolitikai gépezetet: sokan, főleg a konzervatívok elhamarkodott döntéséért élték meg azt. Így Trump elnöknek a csatornára vonatkozó igénye meglehetősen racionális alapokon nyugszik, ahogy arra ez a tanulmány is igyekszik rámutatni.

Elsőként említendő a panamai-amerikai csatorna-átruházási szerződés egyik fő kikötése, amelynek értelmében mindkét fél vállalta a csatorna semlegességének a megtartását. Ez a feltétel különös hangsúlyt fektet a katonai jellegű hajók hozzáféréseinek a biztosítására. Trump azonban kétségbe vonja, hogy Panama eléggé elszánt és képes a csatorna semlegességének a hatékony védelmére. A hivatkozott szerződés V. cikkelye szerint „csak a Panamai

Köztársaság működtetheti a csatornát, és tarthat fenn katonai erőket, védelmi helyszíneket és létesítményeket”.²⁶ A Fehér Ház szerint azonban a latin-amerikai ország lemondott a kritikus gazdasági infrastruktúra és a stratégiaileg jelentős területek ellenőrzéséről (amikor a BRI égisze alatt átadta azt Kínának).²⁷

A másik tény, amit figyelembe kell venni, hogy a csatorna geostratégiai fontosságú az Egyesült Államok számára, ugyanis

- az ott a keresztülhaladó szállítmányoknak közel 70 százaléka az USA-ból ered, vagy oda érkezik (míg Kína esetében ez csak 13 százalék);
- komolyabb háború esetén az amerikai tengerészet mindig a polgári teherhajókra támaszkodik a stratégiaileg fontos nyersanyagok és hadiipari termékek szállítása során, ezért a csatorna átjárását nem lehet veszélyeztetni;
- a csatorna két torkolatában elhelyezkedő, gyorsan katonává bővíthető kínai gigakikötők egy fegyveres konfliktus esetén aránytalanul nagy előnyhöz juttathatnák Kínát – például a csatorna lezárásához, a közlekedés ellehetetlenítéséhez.

Mindez elég indok ahhoz, hogy Trump elnök és csapata úgy gondolja, a semlegesség megsértésének a költségei (pl. egy jövőbeli kínai–amerikai katonai összeütközés) elég jelentősek ahhoz, hogy az Egyesült Államok megelőző lépéseket tegyen.

A Panama-csatorna körüli konfliktus geopolitikai vetületei

A Panama-csatornáért folyó verseny ráadásul nemcsak nemzetközi aggodalmat gerjeszt, de jól tükrözi a napjaink változó világában tapasztalható hatalmi és biztonsági dinamikákat, valamint a befolyásért való küzdelmet,²⁸ amelyek során még nem dőlt el, hogy a következményük középtávon egy- vagy kétpólusú, illetve multipoláris világtrend lesz-e. Annyi azonban bizonyos, hogy a Panama-csatornát érintő konfliktus két főszereplője, Kína és az Egyesült Államok meghatározó szerepet fog játszani a jövő geopolitikájában is. Az a hatalom, amely a Panama-földszorosot ellenőrzi, a nyugati féltekét is az ellenőrzése alatt tudja tartani.

A realista nézetet szerint a nemzetközi rendszer anarchikus, az államok a túlélésükért küzdenek, és az elsődleges céljuk a saját biztonságuk megteremtése. Az Egyesült Államok a 19. század elejétől kezdve az 1823-ban meghirdetett Monroe-elvben („Amerika az amerikaiaké”) véli megtalálni a saját biztonságá zálogát, ezért idegen hatalmakat – főleg a Kínához hasonlóan potenciálisan ellenségeseket – nem tűr meg a geopolitikai érdekszférájába tartozó területeken – márpedig Panama éppen ilyen térségben fekszik. A csatorna kapcsán kialakult helyzet pedig nem más, mint a levetítése annak a globális hatalmi és befolyásolási játszmának, amelyben a feltörekvő Kína egyre növekvő befolyása

megkérdőjelezi a még szuperhatalmi státuszban lévő, de már gyengülő Egyesült Államok dominanciáját. A csatorna azonban az Egyesült Államok erejének és szuverenitásának a szimbóluma is (függetlenül attól, hogy jelenleg Panama adminisztrálja):²⁹ és az ellenőrzése létfontosságú számára ahhoz, hogy ellensúlyozni tudja a feltörekvő Kínát, és biztosítsa a saját dominanciáját a nyugati féltekén. Habár az ottani áthaladás kapcsán nagyon kicsi az esélye egy komolyabb fegyveres konfrontációnak, de mivel egy téves számítás vagy információ bármikor születhet, s annak következtében a két hatalom között mégis tovább eszkalálódhat a konfliktus, amely végül azonban valószínűleg nem Panama, hanem Tajvan kapcsán csúcsonodna ki egy komolyabb fegyveres összecsapásban.

Korábban említette már szó volt azokról az amerikai aggályokról, amelyek szerint a csatornához közel található kínai létesítmények könnyen átalakíthatóak katonai objektumokká, amennyiben Pekingnek az lenne az érdeke. Már önmagában ez a lehetőség is veszélyesen megtörheti a globális hatalmi egyensúlyt (*balance of power*) az USA és Kína között.

Érdemes Samuel P. Huntington vonatkozó tézisére is kitérni, aki már az 1993-as „A civilizációk összecsapása” című cikkében megjósolt egy komolyabb háborút Kína és az Egyesült Államok között, s a témát bővebben is kifejtette az arra épült könyvében. Szerinte a jövő konfliktusa a két fél közötti civilizációs különbségek és az alapvetően eltérő kultúrájuk miatt fog kitörni. Washington a keresztény, liberális-kapitalista Nyugat, Peking pedig a konfucianus, *sino* civilizáció képviselőjében próbálja meg az érdekeit érvényesíteni a saját befolyási övezetében. A két tömb közötti ütközés intenzitása pedig a kínai gazdasági fejlődés következtében tovább növekszik.³⁰ Panama kapcsán kimutatható mind a kínai befolyási övezet kiterjesztése, mind a robosztus gazdasági fejlődés, amelynek a megtestesítői a hatalmas befektetések. Ráadásul Kína mára megváltozott: a tradíciókat felváltja a modernizáció fontosságának az elfogadása – miközben ez Huntington szerint együtt jár a Nyugat elvetésével is. Mindemellett Kína gazdasági és katonai felemelkedésével a geopolitikai érdeke egyre több területen ütközik az Egyesült Államokéval. Korábban az ázsiai állam sosem volt tengeri hatalom, a birodalmi érdekeit mindig a szárazföldi hadserege révén érvényesítette. A mai stratégiai céljai között azonban központi szerepet kap a tengeri kapacitásai fejlesztése.³¹ Ezt szolgálja a Panama-politikája is. Bár az most a Washingtonnal való igen látványos összeütközésként jelenik meg, csak egyike annak a számos potenciális konfliktuszónának, ahol Peking megpróbálja újradefiniálni a globális rendben betöltött szerepét.

Panama jelenleg különösen kényes helyzetben van: az USA-hoz való korábbi kötődését az elmúlt évtizedben erőteljesen kikezdték a jelentős kínai befektetések, amelyek révén Peking igyekezett gazdaságilag függővé tenni a kis közép-amerikai államot. Eddig sikeresen egyensúlyozott ugyan, azonban a két nagyhatalom ellentéteinek a felszínre kerülésével egyre nagyobb

nyomás nehezedett az ország vezetésére, és hamarosan döntéskényszerbe került. A 2025 első negyedében a csatorna visszaszerzésére tett amerikai lépéseket, ha nem is örömmel, de elfogadta, azonban mindeddig nem kapott ígéretet Washingtontól arra, hogy a Kína által nyújtott befektetéseket egy esetleges elhidegülés és kínai gazdasági visszavonulás esetén az Egyesült Államok pótolná. Az amerikai védelmi miniszter április közepén Panamában tett látogatása után az ottani hivatalos sajtóközleményben hangsúlyos szerepet kapott, hogy Pete Hegseth elismerte a latina-amerikai állam vezető szerepét és a Panama-csatorna feletti megkérdőjelezhetetlen szuverenitását, a Pentagon közleményéből ez azonban teljesen kimaradt.³²

Felmerül az emberben a gondolat, hogy az Amerikai Egyesült Államok éppen úgy jár el Panamával szemben, ahogy azt Kína esetében maga is kritizálja. Washington geopolitikai érdekérvényesítése nem sokban különbözik Pekingétől, hiszen a helyi rezsim befolyásolása, a gazdasági eszközök megválogatása és a csatornát kiszolgáló kikötők átvétele semmiben sem más – ráadásul az USA nemrég kifejezte a katonai bázisok létrehozására való igényét is, ami meghaladja az eddig ott alkalmazott kínai stratégiai eszközöket.

Kínának ugyanazok az Egyesült Államok területszerzése elleni érvei, mint amiket az fogalmaz meg vele szemben: a saját hegemoniórekvései céljából megsérti Panama szuverenitását. Peking végig azt hangsúlyozta, hogy a panamai jelenlétének csak gazdasági céljai vannak, és a hasonló lépései soha nem más országok ellen irányultak.³³ Ennek azonban ellentmond az olyan infrastruktúrák célzott felvásárlása vagy „elfoglalása”, amelyek háború esetén stratégiai jelentőséggel bírnak. Ezért viszont az Egyesült Államok joggal várja el, hogy Kína visszahúzódjon az érdekszférájából, így Panamából is. Ez esetben nem is lenne más lehetősége, mint a távol-keleti ország kikényszerített „távozása” után átvenni a csatorna működését ellátó infrastruktúrákat, és biztosítani a hajózási útvonal semlegességét.

A nagyhatalmi verseny közepette háttérbe szorulhat magának Panamának az érdeke: szívesen működtetné a csatornát mind amerikai, mind kínai befolyástól mentesen, hiszen tisztában van a saját geopolitikai fontosságával. Ez a lehetőség azonban korábban már a rendelkezésére állt, ám nem tudta kihasználni – többek között a gazdasági adottságai következtében –, ezért volt kénytelen Kínához fordulni támogatásért.

A lehetséges kimenetek

Az Amerikai Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság egyaránt megpróbálja különböző síkokon kialakítani a stratégiáit, és azokat a másik fél reakciójának megfelelően kalibrálni. A Panama-csatornát érintő mostani konfliktusnak három lehetséges vetülete van: gazdasági/üzleti, diplomáciai és katonai.

Természetesen a kombinációik is érvényesülhetnek – a jelen esetben például a főként gazdasági/üzleti érdekérvényesítés egy kisebb mértékű diplomáciaival párosul.

Üzleti megoldás

Washington és Peking egyelőre gazdasági/üzleti úton próbálja a vitatott kikötők ügyét rendezni, amihez gyakran járul visszafogott diplomáciai retorika is. A kikötőket működtető hongkongi CK Hutchison a konfliktus kezdete után nem sokkal már megkörményezte a BlackRock vezette amerikai befektetőcsoport, a Global Infrastructure Partners (GIP) és az olasz Aponte család vállalkozása, a Terminal Investment Limited (TIL), és együtt olyan ajánlatot tettek a 43 globális kereskedelmi hajózási létesítmény megvásárlására (köztük a két panamai kikötőre), hogy azt 2025 márciusában elfogadták, és a felek már április elejére garantálták a tranzakciót, vagyis az átadást/átvételt. A két panamai kikötőben a GIP 51, a TIL pedig 49 százalékban lesz tulajdonos.³⁴

Egy nyugati típusú liberális-kapitalista rendszerben ez a *deal* minden valószínűség szerint gyorsan létre is jöhetett volna, ám az egyezséget a kínai trösztellenes hatóságok egy átvizsgálással próbálják megtorpedózni. Ez egyértelmű jele egyrészt annak, hogy a kínai állam nem akarja elengedni a hongkongi cég által megszerzett panamai jogokat, másrészt, hogy milyen erőteljesen avatkozik bele Peking a hongkongi üzleti szférába. A Hutchison elődcége már 1996-ban hosszú évekre elnyerte a két kikötő üzemeltetési jogát. A szerződést két hónappal azelőtt írták alá, hogy az Egyesült Királyság 1997-ben visszaadta Hongkongot Kínának. Az 1984-es kínai–brit közös deklaráció az 1997-es átadástól 50 évre, azaz egészen 2047-ig garantálta a városállam (és így az ottani cégek) autonómiáját. Peking azonban az ott kitört demokráciapárti tüntetésekre válaszul bevezetett egy ún. nemzetbiztonsági törvényt,³⁵ amelynek több pontja kiterjedt a hongkongi cégekre, köztük a CK Hutchisonra is. A törvényre történő hivatkozással Kína tehát akár blokkolhatja a Hutchison–GIP/TIL-ügyletet, amennyiben az kínai nemzetbiztonsági érdekeket sért.³⁶ Ugyanakkor eléggé átlátszónak tűnik az amerikai vételi konstrukció is: feltehetőleg a Trump-adminisztráció áll a BlackRock ajánlata mögött –, ha nem is közvetlen tőkegaranciával, de más lehetséges kedvezményekkel, akár fiskális természetűekkel is (kedvező adózás vagy jövődó adómentesség) –, amelynek célja, hogy az állam érdekét egy magánkonzorcium valósítsa meg.

Azaz feltételezhetően mindkét hatalom a privát szektor álcája mögött próbálja az elvileg annyira áhított egyensúlyt a maga oldalára elbillenteni Panamában, hogy az ottani előnyükkel a globális versenyüket is befolyásolják. Kína most az időhúzás taktikájához folyamodott, és akár az üzleti tranzakciót is ellehetetleníti, hogy Washingtont belekényszerítse egy vakmerő lépésbe. Egy

agresszívabb amerikai fellépés ugyanis erodálná a már-már erőltetett panamai-amerikai együttműködést, mert elriasztaná a panamai vezetést és népet az országukra vonatkozó amerikai tervektől.

Diplomáciai erőfeszítések

Az említett – még ismeretlen kimenetelű – üzleti tárgyalásokkal párhuzamosan megindult egy erős diplomáciai párbeszéd is Panamaváros és Washington között. Február elején Marco Rubio külügyminiszter látogatott Panamába, április 10–14. között pedig a már említett védelmi miniszteri látogatás következett, amely során több fontos biztonsági kérdésben is megegyezés született. Az USA és Panama közötti kibővített partnerségi együttműködés elsősorban a csatorna biztosítását szolgálja, másodsorban pedig – Hegseth szavaival – „Kína rosszindulatú befolyását” ellensúlyozza.³⁷

A diplomáciai tárgyalások érdekessége, hogy a két nagyhatalom nyíltan próbálja egymást ignorálni, és gyakorlatilag csak a panamaiakkal hajlandóak beszélni. E tanulmány megírásáig a csatorna ügyében még nem folytattak sem magas rangú amerikai–kínai, sem pedig a panamaiak bevonásával zajló háromoldalú párbeszédet.

Az USA és Panama, illetve a Kína és Panama közötti kétoldalú tárgyalásokon egyértelműen megmutatkozik a két nagyhatalom pozíciója és a közép-amerikai ország gyengesége. Az utóbbira az Egyesült Államok árnyaltan ugyan, de akár katonai megoldás felvetésével, Kína pedig gazdasági „megtorlások” óvatos kilátásba helyezésével igyekszik még inkább nyomást gyakorolni.

Washington minden kétséget kizáróan nagyobb sebességre kapcsolt. Míg az Egyesült Államok részéről közvetlenül a kormány tagjai – Rubio külügyminiszter és Hegseth védelmi miniszter – tárgyalt Panamában, addig Kínából csak a nagykövet, Hszü Hszüe-csüan, valamint a külügyminisztériumi szóvivő. Peking úgy gondolhatja, hogy egy kínai külügyminiszter vagy hadügyminiszter panamai látogatása provokációval érne fel, hiszen a hivatalos verzió szerint Kína mindig is csupán gazdasági erőként volt jelen a kis országban. Ez akár egy Peking és Washington közötti hallgatólagos megállapodásként is felfogható, hiszen a közelmúltbeli délkelet-ázsiai útja során Hegseth sem kereste fel Tajvant – annak a geopolitikai fontosságáról csak Japánban nyilatkozott.³⁸

Az egy fontos diplomáciai előrelépés lenne, ha Washington rá tudná venni Pekinget, hogy írja alá a csatornával kapcsolatos semlegességi szerződést.³⁹ Kína ugyanis jelenleg elviekben akár le is zárhatná a Panama-csatornát, de a semlegességi szerződést mégsem sértené, hiszen alá sem írta azt.⁴⁰

Katonai lehetőségek

Amennyiben a kínai állam beavatkozása miatt a Hutchison és a GIP/TIL közti adásvétel nem valósulhatna meg – mert például ellehetetlenítené a CK Hutchison –, Washington kénytelen lenne más alternatívák után nézni, amelyek egyikeként a katonai megoldás sem teljesen kizárt. Hiszen amerikai részről nem az lenne az első katonai beavatkozás Panamában: 1989-ben az Egyesült Államok tízezer katonával szállta meg a kis közép-amerikai országot, hogy elmozdítsa a drogbáró-diktátor Manuel Noriega elnököt.⁴¹ Az intervenciónak azonban volt egy igen fontos másodlagos oka is: a Panama-csatornával kapcsolatos átruházási szerződés integritásának a biztosítása. Azaz elképzelhető, hogy ha Kína és az USA nem tudná „civilizáltan” rendezni az ügyet, akkor Trump a 1989-es akcióhoz hasonlóan a csatorna-átruházási egyezmény megszegésére történő hivatkozással, katonailag szerezne érvényt a céljainak. Ráadásul valószínűleg egy gyors, a kínai cégek (és rajtuk keresztül a kínai állam) által jelenleg működtetett óriáskikötőkre is kiterjedő katonai megszállás ellenállás nélkül zajlana le – amennyiben azt a panamai kormánnyal egyetértésben és vele közösen hajtánák végre.

Ha azonban a megszállást Peking katonai provokációja váltaná ki, például kínai hadihajók közeledése vagy a még kínai cégek által ellenőrzött kikötők lezárása, akkor a gyors eszkaláció is elképzelhető, hiszen Washington nem engedheti meg sem a kínai jelenlét erősödését, sem pedig egy olyan szituáció kialakulását, amely a csatorna kereskedelmi és katonai forgalmát megzavarná, esetleg ellehetetlenítené. Egy ilyen kimenetelű konfrontáció – ha nem is minden tekintetben – sokakat a kubai rakétaválságra emlékeztetne. Amennyiben Kína a diplomáciai csatornákon folyó tárgyalás és a vélhetően azzal párhuzamosan adandó amerikai ultimátum hatására nem hátrálna meg, nagy eséllyel egy háború is kitörhet a csatorna közvetlen környezetében, mivel az amerikaiak fegyverrel szereznének érvényt az úttal kapcsolatos igényeiknek és jogaiknak.

Az amerikaiaknak a csatorna teljes körű biztosításához azonban nemcsak tengeri, de szárazföldi erőket is oda kellene csoportosítaniuk. Ennek és az elrettentésnek a megalapozására szolgálhat Hegsethnek a panamai–amerikai közös hadászati kiképzésekről szóló bejelentése. A védelmi miniszter az amerikai katonai bázisok újrainyitását is megemlítette, annak a lehetőségét azonban a panamai kollégája egyértelműen kizárta.⁴² Viszont a Fehér Ház a Panama-csatornán történő közlekedést a szárazföld felől is biztosítani kívánja, így Hegseth azon megjegyzése, hogy amerikai csapatok fognak Panamában állomásozni, valószínűleg egy újabb utalás a közeljövőben várható amerikai igényekre – amelyekre sejthetően panamai ellenkezés lesz a válasz. Az amerikai közvéleménynek a tengerentúli katonai beavatkozástól való idegenkedésén, az ún. Vietnám-szindrómán is alapuló védelmi stratégia előírja a

jelentős létszámbeli és technológiai fölény alkalmazását mindenféle katonai konfliktus esetén, amelybe az USA belekerül, hogy minél rövidebb időn belül lehessen sikert elérni. Így a Panama-csatorna melletti műveleti területre történő felvonulás során a katonai bázisokra mindenképpen szükségük lesz az amerikai csapatoknak. A csatornával kapcsolatos semlegességi szerződése értelmében lehetősége van az Egyesült Államoknak arra, hogy panamai hozzájárulással csapatokat állomásoztasson a helyszínen.⁴³

A hidegháború vége óta megmutatkozó kínai stratégiai célkitűzés, a kelet-ázsiai domináns szerep visszaszerzése⁴⁴ valószínűtlenné teszi, hogy Peking a Panama-földszorosért fegyveres harcot folytatna. Viszont az ottani erős befolyása egy későbbi alku során még a hasznára lehet.

Következtetések

A Panama-csatornát érintő jelenlegi válság földrajzilag kis területet érint, de mind a régióra, mind a két nagyhatalom latin-amerikai versenyére nagy hatással lehet. Egyelőre nehéz megjósolni a regionális és a globális következményeit, de vannak olyan egyértelmű trendek, amelyek az amerikai–kínai geopolitikai versengés eszkalációját jelzik.

Kína a csatornát üzemeltető cégek adásvételét illető következő lépése még nem világos, ám annyi bizonyos, hogy csak az időt húzza. Elképzelhető, hogy Peking szerint a Panama-csatorna egy nagyobb politikai játékban – akár Tajvan esetében – még az alku tárgyaként szolgálhat: egy nagyvonalú ajánlatért cserébe esetleg visszahúzódna az amerikai érdekszférából. Ezt az elképzelést felismerte az Egyesült Államok, és a panamai konfliktussal párhuzamosan Tajvant illetően is jelzéseket küldött a Kínai Népköztársaság számára. Az amerikai külügyminisztérium Tajvannal is foglalkozó weboldaláról például februárban törölték, hogy „Washington nem támogatja Tajvan függetlenségét”.⁴⁵ Ez is arra utal, hogy egy külpolitikai váltás zajlik, amelynek részeként az USA már nem fogadja el Peking „egy Kína” politikáját, s újra felkészül egy vele való ellenségesebb viszonyra. A passzív ellenségeskedés nem új keletű Kína és az USA között: az 1990-es évek elején már volt egy zordabb időszak, amelyet az akkori kínai vezető, Teng Hsziao-ping „egy újabb hidegháborúként” jellemezett.⁴⁶ Azonban a konfliktus mára a globális szintre került át, között a Panama-csatornára. A csatornán keresztül Kína elérheti a globális Dél legtávolabbi államait is, ugyanakkor a kis latin-amerikai országban, az Egyesült Államok befolyási övezetének az egyik stratégiai bástyájában kialakított gazdasági szerepe igen érzékeny ponton érinti Washington biztonságpolitikai terveit.⁴⁷

Amennyiben a CK Hutchison és a BlackRock adásvételi tranzakciója sikeres lesz, az precedenst teremthet más amerikai cégek (és Washington) számára is arra, hogy érdemes lehet más kínai érdekeltségeket is felvásárolni – például a

szintén Colón tartományban, a csatornától északra található stratégiaileg fontos rézbányákat működtető donosói cégeket –, ami kétségkívül hátrányos lenne Kína szempontjából. Ha azonban megghiúsulna az adásvétel, akkor a Washington és Peking közötti feszültségek tovább fokozódnának, és a Panama-csatorna akár a két nagyhatalom csatateréként kerülne a figyelem központjába.⁴⁸

Jegyzetek

- 1 Wendling, Mike: „Panama’s President Calls Trump’s Chinese Canal Claim ‘Nonsense’”, *BBC News*, <https://www.bbc.com/news/articles/c8rj11ne68eo> (a letöltés ideje: 2025. április 3.).
- 2 Chavez Rodriguez, Yovani Edgar és Mohlin, Marcus: „The Panama Canal – China’s Illusive Chess Piece: What China’s Presence in the Panama Canal May Mean for Regional and Global Security”, *Comparative Strategy*, 42., no. 4. (2023): 468. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1080/01495933.2023.2219190>.
- 3 Mendez, Alvaro és Alden, Chris: „China in Panama: From Peripheral Diplomacy to Grand Strategy”, *Geopolitics*, 26., no. 3.(2019): 838. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1080/14650045.2019.1657413>.
- 4 Johnston, Karin L.: „China, Latin America, and the United States: Geopolitical Impacts and New Challenges”, *Konrad Adenauer Stiftung*, <https://www.kas.de/documents/283221/283270/China%2C+Latin+America%2C+and+the+United+States+-+Geopolitical+Impacts+and+New+Challenges.pdf/fc21fde7-6274-ec8a-1176-ec37115d1b38?version=1.0&t=1737063312216> (a letöltés ideje: 2025. június 20.), 10. o.
- 5 Uo., 2. o.
- 6 *The Economist*, „China’s Presence in Latin America Has Expanded Dramatically”, <https://www.economist.com/the-americas/2024/07/04/chinas-presence-in-latin-america-has-expanded-dramatically> (a letöltés ideje: 2025. április 10.).
- 7 Hernandez, Bruno: „China–América Latina y el Caribe: inversión, comercio y perspectivas futuras”, *China Briefing*, <https://www.china-briefing.com/news/china-america-latina-y-el-caribe-inversion-comercio-y-perspectivas-futuras/> (a letöltés ideje: 2025. március 17.).
- 8 Chavez Rodriguez és Mohlin: „The Panama Canal”, 467. o.
- 9 Pelcastre, Julieta: „China’s Concerning Influence on Chile’s Energy Sector”, *Dialogo Americas*, <https://dialogo-americas.com/articles/chinas-concerning-influence-on-chiles-energy-sector/> (a letöltés ideje: 2025. március 17.).
- 10 Pelcastre, Julieta: „Peru’s Chancay Port and the Risks of China’s Growing Influence”, *Dialogo Americas*, <https://dialogo-americas.com/articles/perus-chancay-port-and-the-risks-of-chinas-growing-influence/>, (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
- 11 *U.S. Department of State*, „5G Security: Incredible Promise, Significant Risk”, <https://2017-2021.state.gov/wp-content/uploads/2020/12/5G-Promise-Risk-508.pdf> (a letöltés ideje: 2025. április 2.).
- 12 Pettus, Evan L.: „The Expanding Leverage of the People’s Republic of China in Latin America: Implications for U.S. National Security and Global Order”, <https://www.southcom.mil/MEDIA/NEWS-ARTICLES/Article/3553735/the-expanding-leverage-of-the-peoples-republic-of-china-in-latin-america-implic/#sdfootnote7anc> (a letöltés ideje: 2025. április 1.).
- 13 Johnston: „China, Latin America, and the United States”, 21. o.

- 14 Ryan, Maria „Chinese Anger at Sale of Panama Canal Ports to US Investor Highlights Tensions between the Two Superpowers”, *The Conversation*, <https://theconversation.com/chinese-anger-at-sale-of-panama-canal-ports-to-us-investor-highlights-tensions-between-the-two-superpowers-252418> (a letöltés ideje: 2025. április 13.).
- 15 Johnston: „China, Latin America, and the United States”, 3. o.
- 16 Chavez Rodriguez és Mohlin: „The Panama Canal”, 476. o.
- 17 Mendez és Alden: „China in Panama”, 839. o.
- 18 Chavez Rodriguez és Mohlin: „The Panama Canal”, 481. o.
- 19 Bilhar, Mateus „The Dawn of the Trump Corollary: Panama as the New Hotspot for U.S.–China Competition”, *Global Americans*, <https://globalamericans.org/the-dawn-of-the-trump-corollary-panama-as-the-new-hotspot-for-u-s-china-competition/> (a letöltés ideje: 2025. március 30.).
- 20 Ruende, Daniel F. és Doring, Amy: „Key Decision Point Coming for the Panama Canal”, *Center for Strategic and International Studies*, <https://www.csis.org/analysis/key-decision-point-coming-panama-canal> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
- 21 Plummer, Robert: „Megaport Opens up Latin America to Chinese Trade as US Looks on”, *BBC News*, <https://www.bbc.com/news/articles/ckg79y3rz1eo> (a letöltés ideje: 2025. március 18.).
- 22 Youkee, Mat: „Has China’s Winning Streak in Panama Ended?”, *Dialogue Earth*, <https://dialogue.earth/en/business/34472-has-chinas-winning-streak-in-panama-ended/> (a letöltés ideje: 2025. március 28.).
- 23 Ellis, Evan R.: „China’s Security Engagement in Latin America and the Caribbean: An Overview of the Characteristics and Trends in China’s Security Engagement in the Region, and How It Is Evolving”, *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2024/02/chinas-security-engagement-in-latin-america-and-the-caribbean/> (a letöltés ideje: 2025. március 12.).
- 24 Illueca, Alonso: „China’s Influence in Panama: a Case Study”, *Expediente Abierto*, <https://www.expedienteabierto.org/chinas-influence-in-panama-a-case-study/> (a letöltés ideje: 2025. június 20.), 36. o.
- 25 Zeitz, Joshua: „There’s More to Trump’s Bluster over the Panama Canal than You Think”, *Politico*, <https://www.politico.com/news/magazine/2025/01/11/trumps-bluster-panama-canal-00197624> (a letöltés ideje: 2025. április 17.).
- 26 *Canal de Panamá*, „Treaty Concerning the Permanent Neutrality and Operation of the Panama Canal”, <https://pancanal.com/wp-content/uploads/2022/07/neutrality-treaty.pdf> (a letöltés ideje: 2025. április 20.).
- 27 Curley, Gregg: „The US Is Right to Be Concerned about China’s Influence over the Panama Canal”, *Atlantic Council*, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/right-to-be-concerned-about-chinas-influence-over-the-panama-canal/> (a letöltés ideje: 2025. március 23.).
- 28 Xiangming, Chen: „Trump, the Panama Canal and US–China Rivalry”, *Think China*, <https://www.thinkchina.sg/politics/trump-panama-canal-and-us-china-rivalry> (a letöltés ideje: 2025. március 19.).
- 29 Zeitz: „There’s More to Trump’s Bluster”.
- 30 Huntington, Samuel P.: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (New York, NY: Simon & Schuster, 1996), 218. o.
- 31 Mendez és Alden: „China in Panama”, 845. o.
- 32 Ward Agius, Matthew: „Panama on Edge as US Targets China’s Canal Influence”, *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/en/panama-on-edge-as-us-targets-chinas-canal-influence/a-72207874> (a letöltés ideje: 2025. április 17.).

- 33 *China Daily*, „China Lodges Representations with Panama over Withdrawal from BRI Cooperation”, <https://www.chinadailyhk.com/hk/article/604048> (a letöltés ideje: 2025. április 2.).
- 34 Manekar, Sameer és Jim, Clare: „Italian Tycoon Emerges as Lead Investor for CK Hutchison Ports, Bloomberg News Reports”, *Reuters*, <https://www.reuters.com/markets/deals/italian-tycoon-emerges-lead-investor-ck-hutchison-ports-bloomberg-news-reports-2025-04-14/> (a letöltés ideje: 2025. április 20.).
- 35 *Ministry of National Defense, The People's Republic of China*, „Law of the People's Republic of China on Safeguarding National Security in the Hong Kong Special Administrative Region”, <http://eng.mod.gov.cn/xb/Publications/LR/4888377.html> (a letöltés ideje: 2025. június 20.).
- 36 Illueca, Alonso: „Ports, Power, and Politics: Behind the High-Stakes Battle over CK Hutchison's Panama Deal”, *China Global South Project*, <https://chinaglobalsouth.com/analysis/ports-power-and-politics-behind-the-high-stakes-battle-over-ck-hutchisons-panama-deal/> (a letöltés ideje: 2025. április 10.).
- 37 Olay, Matthew: „Hegseth Says U.S. Partnering with Panama to Secure Canal, Deter China”, *U.S. Department of Defense*, <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/4150935/hegseth-says-us-partnering-with-panama-to-secure-canal-deter-china/> (a letöltés ideje: 2025. április 14.).
- 38 *Taipei Times*, „Hegseth Vows Deterrence across Strait”, <https://www.taipeitimes.com/News/front/archives/2025/03/31/2003834342> (a letöltés ideje: 2025. április 8.).
- 39 Teljes nevén: Treaty Concerning the Permanent Neutrality and Operation of the Panama Canal.
- 40 Chavez Rodriguez és Mohlin: „The Panama Canal”, 482. o.
- 41 Taylor, Luke: „Why Pick a Battle over This?: Trump's Threats over Panama Canal Reopen Wounds over 1989 US Invasion”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2025/jan/12/panama-canal-trump> (a letöltés ideje: 2025. március 28.).
- 42 Oppmann, Patrick: „US–China Rivalry over Panama Canal Sparks Tensions, Leaving Panama Caught in War of Words”, *CNN World*, <https://edition.cnn.com/2025/04/10/americas/analysis-us-china-panama-canal-rivalry-intl-latam/index.html> (a letöltés ideje: 2025. április 15.).
- 43 Chavez Rodriguez és Mohlin: „The Panama Canal”, 481. o.
- 44 Huntington: *The Clash of Civilizations*, 168. o.
- 45 *Al Jazeera*, „US Drops Wording Saying It Does Not Support Taiwan Independence”, <https://www.aljazeera.com/news/2025/2/17/us-drops-wording-saying-it-does-not-support-taiwan-independence> (a letöltés ideje: 2025. március 17.).
- 46 Huntington: *The Clash of Civilizations*, 222. o.
- 47 Mendez és Alden: „China in Panama”, 854. o.
- 48 Illueca: „Ports, Power, and Politics”.

A „damaszkuszi úton”: a szíriai politikai átmenet geopolitikája és belső dinamikája az Aszad-rezsim bukását követően

*On the „Damascus Road”:
the Geopolitics and Internal Dynamics of the Syrian
Transition after the Fall of the Assad Regime*

Csicsmann László

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2025.2.6

Összefoglaló: Az elemzés célja, hogy bemutassa az Aszad-rezsim összeomlásának körülményeit és következményeit, és rámutasson azon kihívásokra és kezelendő problémákra, amelyekkel az egykori felkelő csoportnak szembe kell néznie. A jelen sorok szerzője amellett érvel, hogy a stabilizálódás irányába ható pozitív tényező, hogy a külső szereplők nem érdekeltek az átmenet kudarcában és egy újabb proxy konfliktus indításában. Sőt, az Európai Unió tagállamai számára megnyílt a lehetősége annak, hogy valódi globális szereplőként tűnjenek fel a térségben, s vállaljanak részt az újjáépítésben – és egyben a saját migrációs problémájuk kezelésében. Ehhez azonban félre kell tenni a pusztán normatív alapú, a demokratikus értékeket és az emberi jogokat számon kérő politikát, helyette pragmatikus megközelítéssel célszerű a szíriai politikai átmenet problémáit kezelni.

Kulcsszavak: Közel-Kelet, polgárháború, államépítés, politikai átmenet, demilitarizáció, szektarianizmus, menekültek

Abstract: *This analysis aims to elucidate the circumstances and consequences surrounding the collapse of the Assad regime, with a specific focus on the challenges and issues confronting the former rebel group. The author contends that an advantageous feature of consolidation is the lack of interest from external actors in the failure of the transition and the initiation of another proxy conflict. The Member States of the European Union have the potential to position themselves as authentic global actors in the region, and to engage in reconstruction efforts while addressing their migration challenges. However, this necessitates setting aside a purely normative perspective on democratic values and human rights, and adopting a pragmatic approach to the challenges of political transition in Syria.*

Keywords: *Middle East, civil war, state-building, political transition, demilitarization, sectarianism, refugees*

Az Aszad-rezsim „gyors” összeomlásának okai

2023. december 8-án, kevesebb mint két hétig tartó harcok után, a szíriai felkelő csoportok megdöntötték az Aszad-rezsimet, amely már 2012 nyara óta polgárháborús helyzetben vezette az országot.¹ A szíriai polgárháború több mint tíz éve nem tekinthető homogén időszaknak: kisebb részben a felkelő csoportok egymás közötti dinamikája, nagyobb mértékben azonban a külső szereplők beavatkozása alakította.² A nemzetközi közösségnek az Iszlám Állam ellen 2019-ben aratott katonai győzelmét, valamint az Oroszország és Törökország által 2020 márciusában, Idlibben kialakított tűzszünetet követően a szíriai frontvonalak kvázi megmerevedtek, és annak ellenére megkezdődött Szíria reintegrációja, hogy az Aszad-rezsim nem rendelkezett teljes szuverenitással az ország területe felett.³ A 2018-ban elindult folyamatnak a vele szomszédos két állam, Jordánia és az Egyesült Arab Emírségek állt az élére: az előbbi a határát nyitotta meg, az utóbbi pedig a damaszkuszi nagykövetségét. Végül 2023-ban Szíria újra az Arab Államok Ligájának teljes jogú tagjává válhatott, és ugyanabban az évben Bassár al-Aszad elnök Pekingbe látogatott, ahol aláírták a kínai-szíriai stratégiai partnerségi megállapodást.⁴

2024 novemberében, a felkelők damaszkuszi ostromának előestéjén, Szíria térképe az alábbi mozaikszerű felosztást mutatta:

- a Damaszkusz–Aleppó-tengely mentén fekvő legnépesebb városok az Aszad-rezsim irányítása alá tartoztak;
- a *de facto* autonóm terület, Rodzsava (hivatalos nevén: Észak- és Kelet-Szíria Autonóm Adminisztrációja, tulajdonképpen a tágabb Kurdisztán nyugati tartománya) a Szíriai Demokratikus Erők (*Syrian Democratic Forces, SDF*) ellenőrzése alatt állt;
- az északi biztonsági zóna, amelyet a 2016 óta több hullámban beavatkozó Törökország tartott megszállás alatt, valamint az általa támogatott Szíriai Nemzeti Hadsereg (*Syrian National Army, SNA*) irányította területek;
- Idlib város és környéke, ahol a Hajat Tahrír as-Sám (HTS) nevű felkelő szervezet hozott létre kormányzatot (*Syrian Salvation Government, SSG*), és mintegy 4-4,5 millió lakos felett gyakorolt szuverenitást.⁵

Ráadásul a felsoroltak csak a nagyobb területi egységek, amelyek mellett meg kell említeni a katonai állomáshelyeket is. Az Amerikai Egyesült Államok kilencszáz katonája szolgál az ország déli területén található at-Tanf katonai bázison, valamint további támaszpontjai találhatók a kurd területeken. Oroszország a repülőgépek utántöltését ellátó Khmejmim légbázissal, valamint az 1971-es szíriai-szovjet egyezmény eredményeként a tartúszi kikötővel rendelkezik Szíriában.

A polgárháború során becslések szerint öt-hatszázezer ember vesztette életét, a belső menekültek (*internally displaced people*, IDP) száma 6 és 7 millió fő közé tehető, akárcsak az országot elhagyóké, az újjáépítés költségei pedig 250 és 400 milliárd dollár közötti összeget tesznek ki.⁶

A HTS – Törökország támogatásával – 2024. november 27-én kitört Idlibből, és megtámadta a kormányerők csapatait, majd Homsz városa felett is átvette az ellenőrzést. A szervezet kevés ellenállással találkozott, s a déli országrészből elindult felkelő csoportokkal nagyjából egy időben ért Damaszkuszba, és a közös akciójuk eredményeképpen december 8-án az Aszad-rezsim összeomlott.

Milyen tényezők vezettek a rezsim meglehetősen gyors bukásához?⁷

- *A kedvező geopolitikai helyzet:* az Izraelnek a Teherán által támogatott csoportok elleni háborúja következtében az „ellenállás tengelye” meggyengült, így sem a Hezbollah, sem Irán nem volt képes segítséget nyújtani a kormányerőknek. Törökország a szíriai rezsimváltást támogatta, aminek a hátterében az Aszad-rezsimmel való normalizáció kudarca és stratégiai célok húzódtak meg. Oroszország a 2022 februárjában megkezdett „különleges hadművelete” miatt csökkentette a szíriai jelenlétét, és érdemben Moszkva sem tudta befolyásolni az események kimenetelét.
- *A rezsim alacsony társadalmi legitimitációja:* az ENSZ szerint 2024 humanitárius szempontból az egyik legsúlyosabb válság éve volt:⁸ minden korábbinál több, összesen 16,7 millió szíriai szorult segítségre, amit – többek között – a szíriai font árfolyamának a romlása, az élelmiszerek és a megfelelő egészségügyi ellátás hiánya okozott. Az Aszad-rezsim és szövetségesei elsősorban már csupán a Captagon nevű szintetikus „harcidrog” gyártásából és a közel-keleti országok irányába történő terjesztéséből volt képes fenntartani magát.⁹ A kormányerők jelentős része hamarosan letette a fegyvert, háromezren Irak területére menekültek, hogy megelőzzék az esetleges elszámoltatásukat.
- *A HTS sikeres tervezése:* a szervezet tudatosan, már évek óta készült az Idlibből való kitörésre, és olyan katonai kiképzésben részesültek a tagjai, amelynek lehetővé tette a felkelés sikerét.¹⁰ Az útjukba eső városokban kevés ellenállást tapasztaltak, így gyorsan eljutottak Damaszkuszig. Aleppót a felkelők négyévi harc után, 2016-ban veszítették el, 2024-ben pedig tulajdonképpen egy kétnapos ostrommal visszazerezték a város fölötti ellenőrzést. A HTS-nek az Idlibtől Damaszkuszig folytatott csatáit bizonyos értelemben a Hamásznak a Gázai övezetből való kitöréséhez hasonlíthatjuk: a regionális szinten elszigetelődött fegyveres szervezet egy nagyobb támadásra építette a sorsa alakulását.

A tanulmány célja, hogy a külpolitikai elemzés módszere segítségével rámutasson az Aszad-rezsim bukásának a belső és a külső körülményeire, valamint az átmenet dilemmáira. A cikk abból a feltételezésből indul ki, hogy míg a szíriai polgárháború kialakulásában belső és külső okok egyaránt szerepet játszottak, az utóbbi években elsősorban a regionális és a globális hatalmak tartották fenn a konfliktust. Az álláspontjuk azonban fokozatosan megváltozott, ami a szíriai nehézségek növekedésével a rezsim bukásához vezetett. Az elemzés aktorközpontú, vagyis a belső és a külső szereplők érdekeit kívánja bemutatni. Terjedelmi korlátok miatt azonban nem foglalkozik a külső nem állami fegyveres szereplők – mint a Hezbollah vagy a különféle síita milíciák – szerepével. Tekintettel arra, hogy a tágabb térségben több olyan rezsimváltás is történt (Afganisztán, Irak és Líbia), amelyet katonai beavatkozás előzött meg, azok tapasztalatait is felhasználta a szerző.

A politikai átmenettel kapcsolatos dilemmák

2024. december 8-án Aszad a szűk családjával egyetemben Moszkvában kapott menedéket, így az általa 2000 óta betöltött elnöki pozíció megüresedett. A vele járó jogköröket *de facto* Ahmed as-Saráa (korábbi nevén: Abú Mohammed al-Dzsólání), a HTS vezetője vette át, aki egy technokrata ügyvivő kormányt nevezett ki, január 30-a óta pedig hivatalosan is betölti az ország elnöki pozícióját. Saráa szerint három-négy esztendőre lesz szükség az új alkotmány elfogadásáig, a negyedik évben lehet lezárni a politikai átmenet folyamatát és megszervezni a választásokat. Mindez azt jelenti, hogy ha minden a tervek szerint zajlik, akkor – az iraki és az afganisztáni tapasztalatoknak is megfelelően – várhatóan 2029-re ér véget az átmenet.¹¹ 2025. március 13-án Szíria új elnöke közzétette az ún. alkotmányos deklarációt,¹² amely az átmeneti évek politikai és jogi játékszabályait tartalmazza.¹³ A következő időszak főbb kérdéseit ismertetem az alábbiakban.

A gazdaság talpra állításának a szükségessége

Az Aszad-rezsim a polgárháborús években egy tipikus hadigazdaságot működtetett, amelyben egyes haduraknak kiemelt szerep jutott.¹⁴ Az Aszad-éra alatt felemelkedett elit gazdasági érdekeinek a kielégítéséhez hozzátartozott – többek között – a menekültek ingatlanjainak a kisajátítása, valamint az utolsó években a Captagon-kereskedelem. Az amfetaminszármazékot Jordánián keresztül csempészték a Perzsa-öböl térségébe, az értékesítéséből befolyt pénzből finanszírozták a rezsim működését.¹⁵ A HTS azonban pozitív gesztust gyakorolt az arab olajmonarchiák felé: kijelentette, hogy elkobozza és megsemmisíti a tablettákat, és Szíria a továbbiakban nem lesz a kábítószer-kereskedelem hazája.

A HTS az általa létrehozott civil kormányzaton keresztül Idlibben működőképes gazdaságot teremtett, amely egyebek mellett a külső támogatásra, a pénzügyi rendszer kontrolljára, a civil lakosság megadóztatására, valamint bizonyos illegális tevékenységekre is épített. A *Salvation Government* kormányzóképeségét mutatja, hogy Idlibben a digitalizáció irányába is tettek lépéseket.¹⁶

Szíriát jelentős gazdasági válság sújtja, ugyanis a külső partnerek vagy nem voltak érdekeltek (az Öböl Menti Együttműködési Tanács [*Gulf Cooperation Council*, GCC] államai, az Európai Unió, az Amerikai Egyesült Államok) az Aszad-rezsim anyagi támogatásában, vagy nem voltak képesek (Oroszország) rá. Az ENSZ említett tavalyi jelentéséből kiderül, hogy a 2024-ben Szíria a világ egyik legsúlyosabb humanitárius válságát szenvedte el: a lakosság közel fele számára a létfeltételek sem voltak adottak. Hogy csak a legfontosabbakat említsük: az alultápláltság, a lakhatás és az egészségügyi ellátás szűkössége, valamint a tiszta ivóvíz hiánya volt jellemző. A HTS számára ezért kulcsfontosságú, hogy az országot sújtó két- és többoldalú szankciórendszert mielőbb feloldják.¹⁷ A szíriai helyzet hasonlít Afganisztánéhoz, ahol a tálib rezsim, amely 2021 augusztusában visszatért a hatalomba, a nemzetközi közösség nem ismerte el, így a nyugati pénzcsoportok nem nyíltak meg a nehéz gazdasági helyzetben lévő állam számára. A tálibok ennek ellenére többé-kevésbé képesnek mutatkoznak a rend fenntartására. De a HTS esetében a külső támogatás megszerzése nemcsak gazdasági kérdés, hanem a belső legitimitáció megerősítésének az egyik eszköze is.¹⁸ Az Európai Unió tagállamai a szíriai kérdés kapcsán viszonylag egységes álláspontot képviselnek. Németország és Franciaország már 2024 decemberében előállt a javaslattal, hogy az EU fokozatosan oldja fel a szankciókat, s a tagállamok külügyminiszterei 2025 januárjában a felfüggesztésük mellett döntöttek.¹⁹ Az Egyesült Államok hat hónapra ugyancsak félbeszakította bizonyos szankcióit, ami többek között lehetővé tette, hogy Katar a szíriai közalkalmazottak bérét felemelje és kifizesse.²⁰ Jelen pillanatban Törökország, Katar és más öbölbeli arab államok a szíriai átmenet fő finanszírozói, mivel egyikük sem érdekelt a közel-keleti ország destabilizálásában. Az európai államoknak pedig kimondottan az az érdekük, hogy a szíriai migránsok hazaköltözzenek – ugyanakkor ez nagyobb pénzügyi hozzájárulást feltételezne az EU részéről.

Gazdasági téren a Szíria területével kapcsolatos konnektivitási javaslatok közép- és hosszú távon megoldást jelenthetnek a finanszírozásra, azonban a jelenlegi kihívásokat azok révén nem tudják kezelni. A Katar–Törökország-gázvezeték a tervek szerint Szaúd-Arábia mellett Szíriát is érintené, s így potenciálisan jelentős tranzitbevételt biztosítana. A megvalósításában az Európai Unió is érdekelt, ugyanis az az uniós gázellátás diverzifikációjában nyújthatna segítséget.²¹

Az ország centralizált vs. föderális berendezkedése²²

A polgárháború éveiben a Szíriai Demokratikus Erők, az SDF az általuk elfoglalt, többnyire kurdok által lakott észak-szíriai részén egy *de facto* autonómiát kiáltottak ki. Az Észak- és Kelet-Szíria Demokratikus Autonóm Közigazgatásának (*Democratic Autonomous Administration of North and East Syria*, DAANES) nevezett terület kormányzatát a törökországi Kurd Munkáspárt (*Partiya Karkerên Kurdistan*, PKK) ideológiája inspirálta.²³ Az SDF az évek során jelentős amerikai támogatásban részesült; különösen az Iszlám Állam elleni harc kapcsán, 2014 és 2018 között értékelődött fel a szerepe. A DAANES azonban olyan településeket is magában foglalt, ahol többnyire arabok élnek. A kurd többségű területek három enklávé formájában nyúlnak be Szíria területére, és – a szomszédos törökországi vagy iraki kurd régiókkal ellentétben – nem alkotnak összefüggő egységet.²⁴ Törökország 2016 óta többször is beavatkozott katonailag, s egy általa megszállás alatt tartott biztonsági zónát alakított ki a török-szír határ mentén, így az Eufrátesztől keletre szorította vissza az autonóm területet.²⁵ Az SDF elsősorban a PKK-val kooperált, és ideológiailag is az Abdullah Öcalan-féle eszméket (demokratikus szocializmus) vették alapul.

Az Aszad-rezsim bukása óta azonban az iraki kurd autonómia is felmerült igazodási pontként, amelyet az ottani 2005-ös alkotmány jogilag is legitimált. A tágabb közel-keleti térségben azonban több föderális kísérlet (pl. Líbia) is kudarcot valdott, így kérdéses, hogy Szíriában működőképes lenne-e.²⁶ Az észak-szíriai kurd területek azonban olajban viszonylag gazdagnak minősülnek, így többek között az is erősíti az autonómia iránti igényt. Ugyanakkor a Rodzsava területén több mindent – például a helyi alkalmazottak fizetését – a kormányzat biztosította hosszú éveken keresztül. A 2017-es függetlenségi népszavazás azonban az iraki föderalizmusnak a korlátaira is rámutat. Abban, hogy az iraki kurdok 93 százaléka szavazott a függetlenségre, nagy szerepet játszott, hogy elérkezettnek látták az időt arra, hogy a nemzetközi közösségnek benyújtsák a számlát az Iszlám Állam elleni harcaikért. A referendum azonban mély ellenérzést váltott ki a nyugati hatalmak részéről is, mert azt a meglévő államrendszer megváltoztatására irányuló kísérletként értelmezték.²⁷

Szíriában ambivalens volt a kurd közösség és az Aszad-rezsim viszonya: Damaszkusz támogatta ugyan a PKK észak-szíriai jelenlétét, azonban a kurdok jelentős számban hontalanként éltek a területen. Ugyanakkor jelentősnek mondható fegyveres szembenállás nem alakult ki a felek között.²⁸ 2011–2012-ben Aszad megkísérelte a kurdokat pacifikálni, és állampolgárságot biztosított számukra. Azonban hallani sem akart Szíria föderális átalakításáról – ahogy a HTS sem. 2025 februárjában egyeztetések kezdődtek az SDF és Ahmed as-Saráa között. A helyi politikai folyamatok törékenységét mutatja az Észak-Szíriában február 3-án radikálisok által elkövetett pokolgépes merénylet, amely húsz civil

halálos áldozatot követelt. A tettesek célja valószínűsíthetően az volt, hogy a tárgyalásokat megakadályozzák.²⁹

Az SDF katonai vezetője, Mazlúm Abdi kezdetben elutasította az életfogytiglani börtönbüntetését töltő Abdullah Öcalan azon felhívását, hogy a Törökországgal elindult átfogó párbeszéd érdekében a PKK harcosai tegyék le a fegyvert. Néhány nappal később, 2025. március 10-én azonban Abdi és Saráa megállapodott abban, hogy az SDF a szíriai hadseregbe integrálódik. A 8 pontos egyezményt mindkét fél politikai sikerként értékeli, ugyanis az új rezsim elismeri a kurd közösséget, és nem idegenként tekint rá, mint ahogy annak idején az Aszad-rezsim tette. Továbbá sem az autonómiájuk, sem a katonai erejük nem szűnik meg teljesen, csak a jogköreik csökkennek, mivel többnyire az állam veszi át azokat. Saráa politikai legitimitációját pedig a kurdokkal kötött megállapodás is megerősíti.³⁰ Az SDF ezáltal elkerüli a közvetlen török beavatkozás lehetőségét, illetve a törökök által támogatott SNA-val való katonai konfrontációt, miközben a 2011 óta elért politikai eredményeit megőrizheti. A kurdokkal való kiegyezés egy fontos lépés a szíriai átmenet folyamatában.

A felkelő csoportok demilitarizálásának a problémája³¹

Az országban számos nem állami fegyveres szervezet működik, amelyek a polgárháború változó dinamikája alapján hol együttműködtek, hol harcoltak egymás ellen. Közülük a legjelentősebb csoportokhoz tartoznak az ún. déli felkelők – a 2024 decemberében létrejött szervezet (*Southern Operations Room, SOR*) nem azonos a 2014 óta létező *Southern Front*tal –, a kb. harmincezer harcost számoló HTS, a Törökország által támogatott, mintegy negyvenezer fegyveressel rendelkező SNA, a jelenleg önálló területet nem birtokló Iszlám Állam (*Islamic State of Iraq and Syria, ISIS*), valamint az Egyesült Államok támogatását is bíró SDF, amelynek hetvenezer katonája van. Az átmenet elején, 2024 decemberében Ahmed as-Saráa bejelentette, hogy a Védelmi Minisztérium irányítása alatt valamennyi fegyveres csoportot egy egységes hadseregbe integrálják.

A déli felkelők közül Ahmed al-Oúda érdemel említést, aki 2012-től az Aszad-rezsimmel szemben harcolt, azonban miután Damaszkusz orosz segítséggel 2017-ben egy deeszkalációs zónát jelölt ki délen, a következő évben orosz közvetítéssel kiegyezett Bassár al-Aszaddal.³² 2024 novemberében azonban pragmatikus okokból szakított Oroszországgal és a rezsimmel, és a csapatai megindultak északra, Damaszkusz irányába. Egyes vélemények szerint Oúda kihívást jelent Ahmed as-Saráa autoritásával szemben, többek között azért, mert szeretné délen megőrizni az autonómiáját. Ez ügyben a hozzáállásán többször is változtatott. 2024. december 24-én Saráa bejelentette, hogy egyetlen felkelő szervezet sem kíván ellenállni az egységes fegyveres erő létrehozásának, tehát a SOR sem, 2025. január 8-án Oúda mégis úgy döntött, hogy megtartaná az

autonómiát.³³ Februárban már arra utalt, hogy nem kívánja megakadályozni az egységes hadsereg létrejöttét, de feltételekhez kötötte azt. Kérdés, hogy a legnagyobb fegyveres erővel rendelkező Saráa képes lesz-e sikeresen monopolizálni az erőszakot az országban, és legalább azokon a területeken helyreállítani a szuverenitást, amelyek nem idegen hatalmak ellenőrzése alatt állnak. Vajon az egyes szervezetek bevonásának és/vagy a hatalommegosztásnak milyen szintje szükséges ahhoz, hogy a 2012 óta harcoló csoportok betagozódjanak a szíriai fegyveres erőkbe?

Ebből a szempontból komoly problémát jelent a külföldi dzsihadisták szíriai jelenléte. 2024 decemberében Ahmed as-Saráa 49 új katonai vezetőt nevezett ki, szakértők szerint azonban közülük legalább hat idegen – például albán, türkmén, jordán és újgur – származású dzsihadista harcos. A más országból érkezett fegyveresek Idlibben is együttműködtek a HTS-sel, ugyanakkor e személyek, kisebb csoportok nem mondtak le a Szírián kívüli ambíciójukról. Amiatt, hogy nem határolódik el a dzsihadistáktól, Saráa elnök igen komoly kritikákat kapott az országon belülről és kívülről egyaránt.³⁴

A belső menekültek és a menekültek hazatelepítése

Már az Aszad-rezsim utolsó éveiben megkezdődött a menekültek hazatérése, azonban vegyes következményekkel. 2020 és 2024 között évente körülbelül ötevezren tértek vissza Szíria területére, azonban Izrael libanoni beavatkozása után, tavaly ősszel már háromszázötvenezeren, év végén pedig további százhuszonöt ezren költöztek haza.³⁵ Ez év elején ugyancsak 125.000 menekült hazatelepülését regisztrálták. A szíriaiak egy része valóban szeretne hazatérni és az ország újjáépítésében részt vállalni, azonban a fő probléma, hogy súlyos lakhatási és gazdasági válság fogadja őket.³⁶ Jelentős külső támogatásra lesz szükség ahhoz, hogy a menekültek tömegesen térhessenek haza. Ehhez nemzetközi összefogásra van szükség, amelyben az európai államoknak kiemelt szerepet kellene vállalniuk. Az EU-tagok – például Ausztria – pénzügyi támogatással szeretnék a szíriai menekültek önkéntes hazatérését ösztönözni, ugyanakkor a siker esélyei, tekintettel a szíriai belpolitikai és gazdasági helyzetre, alacsonyak.

Nemzeti megbékélés vs. a Baász megszüntetése

A Baász Párt megszüntetésének a kérdése a korábbi térségbeli tapasztalatok miatt merül fel. 2003-ban, az Egyesült Államok beavatkozását követően, Irakban betiltották a pártot, amely akkor már 35 éve volt ott hatalmon, a tagjait eltiltották a politikai és a hivatali szerepektől, a rezsim egykori katonái pedig fegyverestül szétszéledtek az országban, majd egy ellenállást szerveztek a jelenlévő külföldiekkel és az átmeneti kormánnyal szemben. Irakban Szaddám Huszeint egy helyi bíróság halálra ítélte, és ki is végezték.

Bassár al-Aszadnak viszont Moszkva menedékjogot adott. Ahmed as-Saráa 2025 januárjában, az orosz külügyminiszter-helyettesel folytatott tárgyalásán azt követelte, hogy adják át Szíriának öt és a szintén Oroszországban tartózkodó közvetlen munkatársait, rokonait. Egyidejűleg a Baasz Pártot beszüntették, az alkotmányt pedig felfüggesztették. Az Aszad-rezsim bukásának napján a megtorlástól való félelmében mintegy háromezer szíriai katona menekült a szomszédos Irakba. A korábbi vezetők elfogását és megbuktatását Saráa az egyik kiemelt prioritásának tekinti. A hatóságok 2024 decemberében háromszáz embert tartóztattak le, december 26-án viszont egy, a korábbi rezsimhez közel állókból alakult csoport egy rajtaütés során 14 fővel végzett. 2025 februárjában pedig az új védelmi minisztérium két tagja veszítette életét Lattakiában, amikor az Aszadhoz lojális egyének és csoportok után kutattak. Várhatóan az átmenet folyamatát további összecsapások fog lassítani. Fontos kérdés, hogy milyen szinten történik meg a számonkérés. Ez a kormányzati képességet is érintheti, hiszen ha minden korábbi párttagot eltiltanak, akkor előfordulhat, hogy nem marad egyetlen kellő tapasztalatokkal és intézményi memóriával rendelkező személy sem a rendszerben. Irakban az Egyesült Államok elsősorban a diaszpórából hívott haza irakiakat, akik azonban nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket.

Az etnikai és vallási kisebbségek védelme, helyzete

A polgárháború legnagyobb vesztese az a keresztény közösség, amely két évezrede a mai Szíria területén él. Az „arab tavasz” előtt az ország lakosságának kb. 10 százaléka tartozott valamely keresztény felekezethez – mára ez az arány a becslések szerint 2-4 százalékra csökkent. A keresztény felekezetek ambivalensen viszonyultak az Aszad-rezsimhez: kényszerűségből támogatták a fennálló hatalmi struktúrákat, mivel azok jelentették számukra a szabad vallásgyakorlásnak, illetve az iszlamizmus háttérbe szorításának a biztosítékát. (Az elnök maga is több alkalommal részt vett keresztény imán.) A Szaddám-rezsim bukását követő iraki tapasztalatok Szíriában is megmutatkoztak: a keresztény közösség már az Iszlám Állam megjelenése előtt a szektáriánus ellentétek és a radikális iszlamizmus áldozatává vált. Habár a polgárháború éveiben az Aszad-rezsim és a keresztény közösség viszonya érdemben nem változott, fegyveres események – akárcsak Szíria lakosságának jelentős része esetében – nagyon komoly kihívást jelentettek a közösség számára.

Tekintettel arra, hogy a HTS szalafita nézeteket vall, a nyugati államok amiatt aggódnak, hogy mennyiben tudja majd az iszlamista csoport az általa irányított alkotmányozási folyamatot összeegyeztetni a normatív szempontokkal. A HTS azonban már Idlibben is azt hirdette, hogy a vallási kisebbségek szabadon gyakorolhatják a hitüket – és bár a városban csekély számú keresztény él,

a tapasztalatok e tekintetben pozitívak voltak.³⁷ Amint a HTS átvette a hatalmat Damaszkuszban, megerősítette a szabad vallásgyakorlás jogát. Szíria új elnöke azonban lehetőséget is lát a keresztényekben, akik elősegíthetnék az országot sújtó szankciók feloldását és a nemzetközi legitimációt. A keresztény közösségeket tehát elsősorban nem a HTS veszélyezteti, hanem az olyan radikális iszlamista csoportok, amelyeknek az érdekében áll, hogy a nemzetközi közösség előtt rossz színben tűnjön fel az egykori felkelő mozgalom. 2024 decemberében iszlamisták felgyújtottak egy karácsonyfát, azonban a helyi muszlim vezető elnézést kért, és védelmet ígért a vallási kisebbségnek. Nagyobb gond azonban, hogy az Iszlám Állam, amely továbbra is jelen van a közel-keleti államban, erőre kaphat, s annak kifejezetten a keresztények lehetnek az áldozatai.

A nyugati világban kevesebb figyelem övezi a szíriai alaviták helyzetét, pedig az azért fontos kérdés, mert a szunnita HTS elsősorban őket, a lakosság 11-12 százalékát kitevő, de az Aszad-rezsimhez köthető csoportot démonizálta. 2024 decemberében az alavita vezetők is elfogadták Ahmed as-Saráát Szíria új elnökének, azonban kérdéses, hogy az alkotmányozási folyamatba sikerül-e valóban minden csoportot bevonni. Irak ebből a szempontból is rossz tapasztalatot jelent, hiszen ott a 2005-ben lezárult alkotmányozásból a szunnita arab közösségek kimaradtak, mivel azokat az egykori rezsimmel kapcsolták össze.

2025 márciusában bekövetkezett az, amitől a szakértők és a politikusok egyaránt tartottak: az alavita kisebbséggel szembeni mészárlás. Miután a szíriai biztonsági erők összeütköztek az Aszadhoz lojális alakulatokkal, a kormányerőket támogató fegyveresek több mint ezer civil alavita – és keresztény – lakossal végeztek, köztük nőekkel és gyermekekkel. Ezt követően az alavita közösség mintegy hatezer tagja Libanonba menekült, hiszen a bosszúvágy fűtötte szunnita fegyveresek miatt nem érezték/érezik biztonságban magukat. Habár Ahmed as-Saráa az elkövetők megbüntetését ígérte, nem egyértelmű, hogy Szíria új kormánya mindent megtett-e annak érdekében, hogy megakadályozza a mészárlást, és az sem biztos, hogy valóban megtörténik a felelősségre vonás.³⁸

Az Aszad-rezsim összeomlásának geopolitikai összefüggései

Az „arab tavasz” óta a Közel-Keleten négy ún. gyenge államról beszélhetünk (Irak, Szíria, Jemen és Líbia), ahol a politikai válság következtében „korlátozott kormányzat” alakult ki. Szíriában a 2012 júliusában kirobbant polgárháború nemcsak a helyi szereplőket mobilizálta, de a külső állami és nem állami szereplőknek is lehetőséget biztosított a beavatkozásra. A harcok elhúzódásáért jelentős mértékben éppen ők okolhatók, mivel az álláspontjuk 2012 és 2024 között korántsem volt statikusnak nevezhető. A globális szereplők közül elsősorban az Egyesült Államok és az Európai Unió képviselt rezsimellenes álláspontot, Oroszország viszont Bassár al-Aszad fő támogatójává vált.³⁹ A regionális

szereplők közül Irán és a síita Hezbollah a rezsim fennmaradását támogatta, míg Törökország és a GCC államai az ellen voltak. 2018-tól kezdve azonban – ahogy a fentiekből kiderült – számos térségbeli aktor Szíria reintegrálásában vált érdekeltté. Kérdéses azonban, hogy milyen érdekek mentén pozícionálják magukat az átmenet során.⁴⁰

Izrael

A zsidó állam számára két fontos cél bontakozik ki a damaszkuszi átmenettel kapcsolatban. Az egyik, hogy Szíria ne lehessen a Hezbollahnak szánt iráni fegyverszállítások tranzitországa. Mivel az új szíriai vezetés kifejezetten szemben áll a Hezbollahnal, és ellenzi az iráni befolyásszerzést, ebből a szempontból a libanoni tűzszünet fennmaradásának a biztosítékát jelenti. Miután Oroszország közel-keleti pozíciói is gyengültek, nem mutatkozik olyan szereplő, amely biztosítaná a Hezbollah számára a fegyverek szárazföldön történő utánpótlását – vagyis jeruzsálemi nézőpontból a síita szervezet továbbra is gyenge marad. Izrael másik fontos célja, hogy a szíriai események ne jelentsenek biztonsági kihívást számára. A zsidó állam történelmi tapasztalata, hogy a szomszédos országokban felhalmozott fegyverek olyan nem állami szereplők tulajdonába kerülnek, amelyek azokat előbb vagy utóbb ellene fordítják. Izrael ezért az Aszad-rezsim megdöntését követően elfoglalt egy földszávet a Golán-fennsík szíriai szuverenitás alatt álló területéből – Benjamin Netanjahu átmenetinek nevezte az Ahmed as-Saráa által elítélt területfoglalást –, és megszállta a stratégiai fontosságú Hermon-hegyet (ahol Netanjahu személyesen is megjelent). A jelen sorok írásakor látott napvilágot az az izraeli terv, amely szerint a Golán-fennsík jelenleg ötvenezer fős lakosságát újabb zsidó telepek létesítésével akarják megduplázni.⁴¹ Több arab ország, köztük Szaúd-Arábia is elítélte Szíria szuverenitásának a megsértését. További biztonsági kihívást jelent Izrael számára Törökország és Katar szíriai befolyásszerzése, illetve azzal összefüggésben a damaszkuszi szalafita rezsim. Az említett két állam szeretne részt vállalni a gázai újjáépítésben is. Miután Recep Tayyip Erdoğan markánsan Izrael-ellenes, és általában támogatja a különféle iszlamista mozgalmakat, egy még élesebb török-izraeli rivalizálás kialakulása várható a Közel-Keleten.

Netanjahu egy 2024 februárjában tartott beszédében arra utalt, hogy Izrael nem fogja megengedni, hogy Damaszkusztól délre fegyveres csoportok működjenek – még az egységes szíriai fegyveres erők sem.⁴² Mindezzel tulajdonképpen a zsidó állam azt követeli, hogy Dél-Szíriában (Szuvejda, Deraa és Kunejtra területén) demilitarizált övezet jöjjön létre, valamint a nemzetközi közösség felé megkísérli magát a drúz közösségek védelmezőjeként láttatni. Izrael számára a kisebbségi csoportok támogatása egy lehetőség az adott országban való befolyásszerzésre; ezt a kártyát korábban már többször kijátszotta, többek

között Libanonban is.⁴³ Netanjahu beszédét Szíriában tüntetések követték, ugyanis azt sokan a hazájuk területi egységével szembeni lépésként értelmezték. Annak ellenére, hogy Saráa maga is elítélte a beszédet, nem kívánt egy Izrael-ellenes hangulatot gerjeszteni az országban, mivel az árthatna a róla és a vezetéséről alkotott nemzetközi véleménynek. 2025. februárban egy néhány fős, szíriai zsidókból álló csoport folytatott megbeszélést Damaszkuszban az átmeneti kormánnyal.⁴⁴ Ennek a jelentősége óriási, hiszen egykoron Szíria mintegy százezer fős zsidó közösségnek adott otthont, a képviselőik látogatása pedig segíthet Ahmed as-Saráa nemzetközi megítélésének a javításában.

Törökország

Ankara Szíria-politikája jelentős változáson ment keresztül 2011 márciusa, a tüntetések kezdete óta. Miközben Szíria közel-keleti reintegrációja a 2020-as évek elején sikeresen haladt előre, az Ankara és Damaszkusz közötti viszonyban nem beszélhetünk normalizációról, ugyanis az Aszad-rezsim a Törökország által megszállás alatt tartott észak-szíriai területek kiürítését követelte. Ankara számára viszont három alapvető biztonsági kérdés merül fel a szíriai átmenettel kapcsolatban. Az első a török-szíriai határ biztonságának a garantálása, mivel 2011 óta nemegyszer a határon átvélő események történtek. A második a kurdkérdésnek a saját szempontjából megfelelőnek tartott kezelése, azaz Szíria föderális átalakításának és az észak-szíriai kurd autonómia továbbélésének a megakadályozása. Törökország szerint a Rodzsavát ellenőrző, többnyire kurdokból álló Szíriai Demokratikus Erők háttországot biztosítanak a törökországi Kurd Munkáspárt, a PKK erőinek, és ezzel destabilizálni kívánják a török államot. Ankara nemrég egyeztetéseket kezdett a bebörtönzött PKK-vezetővel, Abdullah Öcalannal annak érdekében, hogy a törökországi kurdok kérdését békésen, a tárgyalóasztalnál lehessen rendezni. Ebben a „fordulatban” szerepet játszanak az észak-szíriai eseményeknek a várható határon átnyúló hatásai is, amelyek felkavarhatják a kurd közösséget. A harmadik szempont, amely különösen motiválja a török politikát, az a több mint 3 millió szíriai regisztrált menekült fokozatos visszatelepítése az ország északi területeire. Már az Aszad-rezsim idején elkezdődött a menekültek „önkéntes” hazatérése, de az a belpolitikai és gazdasági helyzet miatt meglehetősen korlátozott volt. Ankarának ebből a szempontból is érdeke a szíriai sikeres politikai átmenet támogatása.

Törökország emellett arra is figyelmet fordított, hogy ne csupán a vele szorosabb kapcsolatokat ápoló Kattarral, de a többi arab olajmonarchiával, különösen Szaúd-Arábiával is koordinálja a szíriai politikai átmenetet. A 2024. decemberi akabai, majd a 2025. januári rijádi Szíria-konferencia keretében sikerült az álláspontjaikat egyeztetni, és Mohamed bin Szalmán szaúdi trónörökös a török

célok támogatásáról biztosította Ankarát. A jelen pillanatban Törökország a legfontosabb külső aktor, amely érdemi befolyással bír a szíriai események alakulására.⁴⁵

Amerikai Egyesült Államok

Az Egyesült Államok üdvözölte az Aszad-rezsim bukását, s alapvetően kivárás és óvatos optimizmus jellemzi az új helyzethez való hozzáállását. Habár Donald Trump a beiktatása előtt kijelentette, hogy a szíriai konfliktus „nem a mi háborúnk”, ugyanakkor a Közel-Kelettel kapcsolatos amerikai stratégiai érdekek jelölik ki Szíria politikai irányait. Ráadásul Washington is elsődlegesen érdekelt a szíriai politikai átmenet sikerében, hogy tudjon a külpolitikája kiemelt terepével, Kelet-Ázsiával foglalkozni. Trump számára különösen fontos Izrael biztonságának a szavatolása, tehát hogy Szíria ne lehessen olyan fegyveres csoportok bázisa, amelyek a zsidó államot támadják, és ne engedje át a Hezbollahnak szánt iráni fegyvereket.

Washington számára Szíria kapcsán további kiemelt szempontot jelent az Iszlám Állam ott jelen lévő fegyveresei elleni harc, amelyet nagyrészt a dél-szíriai at-Tanf támaszponton állomásozó amerikai katonák vívnak. Jelenleg az SDF által ellenőrzött területeken mintegy tízezer egykori ISIS-tag ül börtönben, így kulcsfontosságú, hogy azok ki ne kerülhessenek, s velük nehogy újra megerősödjön az egykor az ország jelentős területét elfoglaló globális dzsihadista szervezet. Az első Trump-adminisztráció idején éppen e megfontolásból maradt Szíriában a kilencszáz amerikai katona. Ugyanezért tartja fontosnak Washington, hogy az észak-szíriai kurdok kapcsán folyamatosan egyeztessen Törökországgal. 2023 decemberében például a Törökország támogatását élvező felkelő csoport, a Szíriai Nemzeti Hadsereg a Fehér Ház jóváhagyásával foglalta el az SDF-től Manbidzs városát. Hozzá kell ugyanakkor tenni, hogy a település arabok által lakott, ahol a kurdok csak kisebbséget alkotnak.⁴⁶

Washington számára az is fontos, hogy a két közel-keleti szövetségese, Izrael és a NATO-tag Törökország Szíria ügyében fennálló konfliktusa enyhüljön. Az Egyesült Államoknak így mindkét országra nyomást kell gyakorolnia annak érdekében, hogy önmérsékletet tanúsítsanak a szíriai saját érdekeik érvényesítése során.

Annak ellenére, hogy az Egyesült Államok 2024 decemberében még öt évvel meghosszabbította a Szíria-ellenes szankciókat (*Caesar Act*), idén januárban hat hónapra felfüggesztette bizonyosoknak az alkalmazását, ami megnyitja az utat ahhoz, hogy külföldi partnerek finanszírozhassák a politikai átmenetet. Washington e lépését összehangolta – többek között – az európai államokkal is.

Irán

Az Iráni Iszlám Köztársaság az Aszad-rezsim hirtelen összeomlásának a vesztesei közé tartozik. A HTS kifejezetten szemben áll a Hezbollahnal, és Irán szíriai befolyását is ellenzi. Teherán a rezsim és ennek megfelelően a lakosság 11-12 százalékát kitevő alavita kisebbség legfőbb támogatója volt, és továbbra sem mellékes számára a síita kisebbség jövője, védelme. Arról azonban megoszlanak a vélemények, hogy az utóbbi hónapok Izrael dominálta eseményei mennyiben vetettek véget az Irán által irányított „ellenállás tengelyének”: kétségtelen, hogy az alapvetően Izrael-ellenes együttműködés most válságban van, ugyanakkor történelmileg meglehetősen reziliensnek mutatkozott.⁴⁷ Irán jelenleg érdemben nem vesz részt a szíriai belpolitikai folyamatok alakításában, hiszen belföldön is súlyos a gazdasági válság, és belső hatalmi harcok dúlnak, amelyek megoldása mellett az országot ért izraeli támadás ellensúlyozása érdekében a védelmi képességek fejlesztésére helyezték a hangsúlyt.

Oroszország

Az Oroszországi Föderáció 2015 óta katonai egységekkel is jelen van Szíriában, és az Aszad-rezsim legfontosabb külső támogatójának számított. A 2022 februárjában kirobbant orosz–ukrán háború következtében megcsappant Vlagyimir Putyinnak a Szíriára fordított figyelme, így az ott állomásoztatott katonai alakulatok számát is markánsan csökkenteni kellett. Ennek ellenére a szíriai politikai folyamatok egészen a közelmúltig a Kreml irányítása alatt zajlottak, amelyek keretét a Moszkva által 2017-ben elindított, Oroszország, Irán és Törökország együttműködésére épült ún. asztanai folyamat jelentette.

Oroszország számára kulcsfontosságú az Aszad-rezsim megdöntéséből adódó presztízaveszteségek minimalizálása. Első lépésként Moszkva menedékjogot adott Aszad elnöknek és családjának, s ezzel megerősítette azt az ígéretét, hogy segítséget nyújt az esetleg bajba jutó autoriter politikai vezetőknél. Az oroszoknak roppant nagy fontossággal bír a két szíriai támaszpontjuk – a Khmejmim légibázis, illetve a tartúsi kikötő – hosszú távú megőrzése. Az Aszad-rezsim megdöntését követő napokban tárgyalóasztalhoz ültek a felkelők és a Kreml képviselői: Ahmed as-Saráa 2025 januárjában felmondta az Aszad-rezsim által a tartúsi kikötőről szóló, 2017-ben kötött kétoldalú kereskedelmi megállapodást, amelyben Damaszkusz 49 évre átadta az oroszoknak a kikötő üzemeltetési jogát. Emellett az új elnök Aszad kiadatását is követelte. Ráadásul 2024. december 30-án Damaszkusz vendégül látta az ukrán külügyminisztert, s a felek a két ország közötti stratégiai partnerségről egyeztettek, ami valószínűsíthetően az európai partnerek felé tett gesztus volt, akik bizonyos feltételekhez kötötték a szankciók fokozatos feloldását.

A Khmejmim légbázis az Afrikába tartó gépek utántöltése szempontjából elengedhetetlen. A tartúsi kikötő pedig az egyetlen földközi-tengeri orosz támaszpont, amelynek a Líbiába történő áthelyezéséről jelentek meg hírek. Oroszország a tobruki kormányt támogatja Líbiában, a bázis odatelepítése azonban jelentős beruházásokat igényel. Mivel a Tartússzal kapcsolatos szíriai bejelentés pedig alapvetően a kereskedelmi kikötőre, s nem a támaszpontokra vonatkozik, még kérdéses, hogy mi lesz annak a hosszú távú sorsa.⁴⁸ A műholdfelvételeken azonban jól látható, hogy az orosz hadihajók visszatértek a kikötőbe, és a Szíria területén maradt katonai eszközöket elszállítják. Jelenleg Izraelnek kifejezett érdeke fűződik ahhoz, hogy az orosz támaszpontok fennmaradjanak Szíria területén, ugyanis ez féken tarthatja Törökország expanziós politikáját.

Katar

Törökország és Katar között az utóbbi másfél évtizedben szoros együttműködés alakult ki, ami többek között az iszlamista mozgalmak – például a Hamász – támogatásában is megmutatkozik. Éveken keresztül Katar volt az egyik kerékkötője annak, hogy Szíria reintegrálódhasson az Arab Ligába, azonban 2023-ban már nem vétőzta meg azt. Ennek ellenére Ankara mellett Doha is a HTS fő támogatói közé tartozik, és a szalafita mozgalom hatalomra kerülése szintén érdeke. Katar 2025 februárjában bejelentette, hogy jelentős anyagi támogatást nyújt a szíriai vezetésnek ahhoz, hogy megnégyszerezhesse az államigazgatásban dolgozó több mint egymillió alkalmazott bérét.⁴⁹ Mindezt az Egyesült Államok azon – korábban említett – döntése teszi lehetővé, amelynek értelmében hat hónapra felfüggesztette bizonyos szankciók alkalmazását.

Katar a Szírián, majd Törökországon keresztül Európa felé haladó gázvezeték (*Qatar-Turkey gas pipeline*) megvalósításában is érdekelt, hiszen az abból származó tranzitbevétele a közel-keleti állam gazdasági újjáépítését is elősegítheti. Más vélemények szerint azonban a bizonytalan kimenetelű, ugyanakkor jelentős beruházásokat igénylő projekt elterelheti a figyelmet a katarai LNG-kapacitások további fejlesztéséről, illetve Európa számára a megújuló erőforrások egyre fontosabbakká válnak a zöldátmenet szempontjából.⁵⁰

Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek

A két GCC-ország az Aszad-rezsim megbuktatására irányuló törekvések éllovasa volt, azonban 2018-tól egyre inkább Szíria fokozatos reintegrálásában váltak érdekeltté. Ennek számos oka van, de talán a legfontosabb, hogy az öbölállamok sem érték el a szíriai polgárháborúval kapcsolatos céljukat. A rezsim bukása óta különösen Szaúd-Arábia folytat aktív külpolitikát,⁵¹ amelynek az elsődleges célja annak megakadályozása, hogy Szíria Irak sorsára jusson, és azzal biztonsági

kihívást jelentsen a térségbeli államok számára. Ahmed as-Saráa első külföldi útja Rijádba vezetett, majd azt követően Ankarába látogatott, mivel jelenleg Törökország és Szaúd-Arábia egyeztet a szíriai kérdésben. Szaúd-Arábia élesen elítélte Izrael területfoglalását, és több ízben is az ország területi szuverenitásának a tiszteletben tartására szólította fel Jeruzsálemet. Rijád Izrael további beavatkozásának a megakadályozása érdekében szélesebb körű arab támogatást is megkísérelt elérni.⁵²

Európai Unió

Az Aszad-rezsim megdöntését követően számos EU-tagállam felfüggesztette a menekültkérelmek elbírálását, mivel úgy értékelték, hogy Szíria biztonságos ország lesz. Az utóbbi években ugyanis az uniós országokban a migráció vált a közbeszédben az első számú kihívássá, amelynek a kezelését a domináns politikai szereplők a náluk élő közel-keleti és észak-afrikai háttérű migránsok hazatelepítésében látják. Az Európai Bizottság elnöke, Ursula von der Leyen 2024 decemberében egymilliárd eurós támogatást ajánlott fel Törökországnak a szíriai menekültek helyzetének a megoldásához.⁵³ Mivel az Európai Unión belül Németországban található a legnagyobb szíriai közösség, a kialakult politikai válság következtében a 2025 februárjában tartott választások előtt a legfontosabb kampánytéma a migrációs válság kezelése lett.

Számos európai ország képviselői vettek részt a szíriai politikai átmenettel kapcsolatosan 2024 decemberében a jordániai Akabában, majd 2025. januárban Rijádban rendezett találkozón. A következő megbeszélésnek Párizs adott otthont, 2025 februárjában. A német és a francia külügyminiszter 2025 január elején Damaszkuszba is ellátogatott, de a találkozó elején Annalena Baerbock hiába nyújtotta a kezét, Ahmed as-Saráa, a HTS vezetője nem viszonzta azt. Az Európai Unió számára éppen az a legnagyobb dilemma, hogy a normatív szempontok (demokrácia és emberi jogok) érvényesítése szemben állnak a stratégiai érdekekkel (a menekültek visszatelepítése). Ettől függetlenül, az uniós külügyminiszterek még januárban a Szíriával szembeni szankciók fokozatos feloldása mellett döntöttek – amely megnyitja a lehetőséget a jelentősebb gazdasági és politikai befolyásszerzésre.⁵⁴

Szíria új elnöke számos gesztust tett az európai döntéshozók és más nemzetközi szereplők irányába is – többek között megígérte a vallási kisebbségek (keresztények) szabad vallásgyakorlásának a tiszteletben tartását –, ugyanakkor a nők öltözködésével kapcsolatban homályosan fogalmazott. Az EU-tagállamok számára a szíriai stabilitás nemcsak a menekültek hazatelepítése, hanem – azal összefüggésben – egy átfogóbb gazdaságfejlesztési tervnek az elfogadása szempontjából is fontos lehet. Kérdéses azonban, hogy az uniós tagországok vállalják-e a Szíriával ápolandó gazdasági kapcsolatoknak a politikai kockázatát.

Következtetések, lehetséges forgatókönyvek

Az Aszad-rezsim gyors bukásában annak alacsony legitimitációja mellett a Hamász 2023. október 7-ei merényletét követő közel-keleti eszkalációs folyamat is szerepet játszott. A korábbi felkelő csoport, a HTS tulajdonképpen egyik napról a másikra vált országos szinten is kormányzati tényezővé. Az ENSZ különmegbízottja által megfogalmazott félelmek szerint azonban még korai lenne a szíriai polgárháború lezárásáról beszélni.⁵⁵ Az ország területi egysége ugyanis nem állt helyre, a Golán-fennsíkon és a Hermon-hegyen Izrael újabb területeket foglalt el, Törökország hallani sem akar arról, hogy kivonuljon az északi területekről, az Egyesült Államok és Oroszország katonai támaszpontjainak a jövője pedig kérdéses.

A szíriai átmenet sikeressége részben a belső folyamatok dinamikájától, részben a külső szereplők beavatkozási hajlandóságától függ. Ez utóbbi vonatkozásában Törökország és Izrael geopolitikai vetélkedése vizionálható.⁵⁶ Ankara célja a befolyási övezetének a kiterjesztése az izraeli határig, miközben azt a zsidó állam Szíria megosztásával, a törökök által támogatott kormányzat gyengítésével ellensúlyozhatja. Erre lehet is esélye, mivel az elkövetkező hónapokban Irán vagy az általa támogatott Hezbollah nem fog jelentős biztonsági kihívást jelenteni számára. Izrael befolyásszerzését azonban a szíriai események alakulásában érdekelt három GCC-állam – Katar, az Egyesült Arab Emírségek és Szaúd-Arábia –, valamint az Egyesült Államok visszafoghatja. Különösen, ha az az előfeltétele a Szaúd-Arábia és Izrael közötti szélesebb körű normalizációnak.

Az Európai Unió az átmeneti kormányzat mozgásterének az alakításán keresztül szintén komolyan befolyásolhatja a szíriai belső folyamatokat. Ha ugyanis az EU-tagállamok elismerik a damaszkuszi új kormányzatot, és teljesen feloldják a szankciókat, az a gazdasági hatáson túl politikai legitimitást is biztosíthat az egykori felkelők számára.

A belső dinamika azonban attól függ, hogy sikerül-e a fegyveres csoportokat integrálni, valamint egy olyan politikai dialógust kezdeményezni, amely inkluzív átmenethez vezet. Úgy tűnik, hogy a HTS jelenleg minden gesztussal és cselekedetével azon igyekszik, hogy a hazai legitimitációt és a nemzetközi bizalmat egyaránt megszerezze. E folyamatban a szíriai fegyveres csoportok zöme támogatónak mutatkozik, hiszen a társadalom belefáradt az évtizedes polgárháborúba, és egyikük sem kíván destabilizálónak látszani, mivel azzal elveszítené a lakosság támogatását. Az utóbbi bő három hónap egyszerre járt pozitív és negatív tapasztalatokkal: miközben a szíriai politikai átmenet szempontjából kulcsfontosságú a kurdokkal való 8 pontos megállapodás aláírása, amely a jelentősebb katonai konfrontáció esélyét csökkenti, addig az alaviták ellen végrehajtott mézszárlás miatt az egyes kisebbségek illegitimnek minősíthetik az egykori felkelőkből álló szíriai kormányt.

A jövőre vonatkozó egyik forgatókönyv optimista, és azzal számol, hogy az átmenet a tervek szerint halad: Szíriának néhány éven belül új alkotmánya lesz, amely megnyitja a gazdasági újjáépítés előtt az utat. A másik végletet azonban egy újabb polgárháború jelenti, amelynek következtében a Líbiában tapasztalhatóhoz hasonló helyzet alakulhat ki, amelyben az ország *de facto* szétesése, s párhuzamos kormányzati struktúrák létrejötte is elképzelhető volna. Ez utóbbinak mindenképpen nagy ára lenne, amelyet a szíriai társadalmon túl a regionális és a globális állami szereplőknek is fizetniük kellene. Az, hogy melyik scenárióhoz lesz közelebb a valóság, egyelőre nehéz megmondani.

Jegyzetek

- 1 A kézirat lezárásának ideje: 2025. március 15.
- 2 Phillips, Christopher: The International System and the Syrian Civil War”, *International Relations*, 36., no. 3. (2022): 358–381. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1177/00471178221097908>; Bakkour, Samer: „Daraa and the Altered Trajectory of the Syrian Crisis”, *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 16., no. 2. (2022): 225–242. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1080/25765949.2022.2099025>; Hinnebusch, Raymond és Saouli, Adham: The War for Syria: Regional and International Dimensions of the Syrian Uprising (London: Routledge, 2019); Van Veen, Erwin, Di Pietrantonio Pellise, Alba, Ezzeddine, Nancy és Napolitano. Paolo: „Band-Aids, Not Bullets: EU Policies and Interventions in the Syrian and Iraqi Civil Wars”, *Clingendael*, <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2021-02/eu-relevance-in-the-syrian-and-iraqi-civil-wars.pdf> (a letöltés ideje: 2021. február 25.).
- 3 Kardas, Saban és Aras, Bulent: „What Drove Syria back into the Arab Fold?”, *Middle East Policy*, no. 30. (2023): 70–80. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1111/mepo.12704>.
- 4 Sela, Ori: „China, Syria, and the Middle East: A Current Perspective”, *INSS Insight*, no. 1928. (2024). Elektronikusan elérhető: <https://www.inss.org.il/publication/china-middle-east-2024/>.
- 5 Alzoubi, Zedoun, Hallaj, Omar Abdulaziz és Alamiri, Nihad: „Emerging from the Ashes: A Snapshot of Syria on the Eve of Regime Collapse”, *American University of Beirut*, <https://www.aub.edu.lb/ifi/Documents/Emerging-from-the-Ashes-a-Snapshot-of-Syria-on-the-Eve-of-Regime-Collapse.pdf> (a letöltés ideje: 2025. március 15.).
- 6 Hinnebusch, Raymond: „The Battle over Syria’s Reconstruction”, *Glob Policy*, no. 11. (2020): 113–123. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12779>.
- 7 Ziadeh, Radwan: *Deciphering the Quick Collapse of the Assad Regime* (Washington DC: Arab Center, 2024).
- 8 Syrian Arab Republic: „2024 Humanitarian Needs Overview (February 2024)”, *United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*, <https://www.unocha.org/publications/report/syrian-arab-republic/syrian-arab-republic-2024-humanitarian-needs-overview-february-2024-enar> (a letöltés ideje: 2024. február 25.).
- 9 Steenkamp, Christina: „Captagon and Conflict: Drugs and War on the Border between Jordan and Syria”, *Mediterranean Politics*, (2024): 1–25. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1080/13629395.2023.2297121>.
- 10 Hall, Natasha: „With the Fall of Assad, Can Syria Rise?”, *Survival*, 67., no. 1. (2025): 45–54. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1080/00396338.2025.2459015>.

- 11 Zelin, Aaron: „The Status of Syria’s Transition after Two Months: Policy Analysis”, *Policy Watch*, no. 3994. (2025). Elektronikusan elérhető: https://docs.publicnow.com/c?file-name=129076%5CEXT%5CB241C8EC25752C10828F06DB0657947822A3FB84_3ABD-6C7D57867872B115EDF9F06A9B6F9A6054DF.PDF.
- 12 *ConstitutionNet*, „Constitutional Declaration of the Syrian Arab Republic”, <https://constitutionnet.org/sites/default/files/2025-03/2025.03.13%20-%20Constitutional%20declaration%20%28English%29.pdf> (2025. március 13.).
- 13 Adar, Sinem, Asseburg, Muriel, Azizi, Hamidreza, Klein, Margarete és Steinberg, Guido: „The Political Transition in Syria: Regional and International Interests”, *Stiftung Wissenschaft und Politik*, https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2025C11_TransitionSyria.pdf (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
- 14 Voller, Yaniv: „Rethinking Armed Groups and Order: Syria and the Rise of Militiocracies”, *International Affairs*, 98., no. 3. (2022): 853–871. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1093/ia/iia047>.
- 15 Steenkamp, Christina: „Captagon and Conflict: Drugs and War on the Border between Jordan and Syria”, *Mediterranean Politics*, 30. (2024): 1–25. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1080/13629395.2023.2297121>.
- 16 Keser, Ahmet és Fakhoury, Fareed: „Hay’at Tahrir Al-Sham (HTS) from an Insurgent Group to a Local Authority: Emergence, Development and Social Support Base”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 48., no. 1. (2022): 46–66. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1080/1057610X.2022.2082833>.
- 17 A következő tanulmány részletes áttekintést nyújt az EU és az Egyesült Államok által bevezetett szankciókról és azok hatékonyságáról: Alalwani, Wael és Shaar, Karam: „A Comprehensive Review of the Effectiveness of US and EU Sanctions on Syria”, *Middle East Institute*, <https://www.mei.edu/publications/comprehensive-review-effectiveness-us-and-eu-sanctions-syria> (2021. augusztus 6.).
- 18 Simon, Delaney, Smith, Graeme és Drevon, Jerome: „Don’t Repeat in Syria the Mistakes of Afghanistan”, *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/afghanistan/dont-repeat-syria-mistakes-afghanistan>. (2025. január 2.).
- 19 *Al Jazeera*, „France Says EU Will Lift Some Sanctions on Syria after al-Assad’s Fall”, <https://www.aljazeera.com/news/2025/1/27/france-says-eu-will-lift-some-sanctions-on-syria-after-al-assads-fall> (2025. január 27.).
- 20 Azhari, Timour és Mills, Andrew: „Exclusive: Qatar Plans to Help Boost Syrian Government Salaries”, *Reuters*, <https://www.reuters.com/world/middle-east/qatar-plans-help-boost-syrian-government-salaries-sources-say-2025-01-07/> (2025. január 7.).
- 21 Ellis, Alicia és Hodge, Jeremy: „Assad’s Fall and the Qatari Gas Pipeline: A Risky Bet or a Potential Source of Relief?”, *Small Wars Journal*, <https://smallwarsjournal.com/2025/02/05/assads-fall-and-the-qatari-gas-pipeline/> (2025. február 5.).
- 22 Az erről szóló vitához lásd Balanche, Fabrice: „Rebuilding Syria May Require Federalism”, *Washington Institute for Near East Policy*, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/rebuilding-syria-may-require-federalism> (2025. február 28.).
- 23 Csicsmann László: „Nem állami szereplők a Közel-Keleten: Az észak-szíriai kurd autonómia (a Rodzsava) példája”, *Nemzet és Biztonság*, no. 1. (2020): 4–23.
- 24 Ahmad, Haval, MacTavish, Emma és Christie, Kenneth: „The *de facto* Autonomous Governance and Stability in the Middle East: The Case of Kurds in Rojava”, *The Journal of the Middle East and Africa*, 15., no. 1. (2024): 91–110. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1080/21520844.2024.2314447>.

- 25 Egeresi Zoltán: „Törökország, kurdok és a PKK elleni harc 40 éves”, *Nemzet és Biztonság*, no. 4. (2023): 4–38. Elektronikusan elérhető: https://real.mtak.hu/200299/1/02_egeresi_4-38_nemzet_es_biztonsag_2023_04.pdf.
- 26 Bâli, Aslı Ü. és Dajani Omar M. (szerk.): *Federalism and Decentralization in the Contemporary Middle East and North Africa* (Cambridge: Cambridge University Press, 202).
- 27 Csicsmann László: „A kurd államiség esélyei a Közel-Keleten a geopolitikai rivalizálás tükrében”, *Regio*, 26., no. 1. (2018): 24–51. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.17355/rkkpt.v26i1.201>.
- 28 Balanche, Fabrice: „Iraq and Syria: Kurdish Autonomous Regions under Threat”, *Groupe D'études Geopolitique*, <https://geopolitique.eu/wp-content/uploads/2023/03/note-EN-1.pdf> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
- 29 *Al Jazeera*, „Car Bombing Kills 20 in Northern Syria's Manbij: Presidency”, 3 February 2025. <https://www.aljazeera.com/news/2025/2/3/car-bombing-kills-20-in-northern-syria-manbij> (2025. február 3.).
- 30 Lucente, Adam: „Syria's President Announces Deal to Integrate Kurdish-Led SDF into State Structure”, *Al Monitor*, <https://www.al-monitor.com/originals/2025/03/syrias-president-announces-deal-integrate-kurdish-led-sdf-state-structure> (2025. március 10.).
- 31 Idlbi, Qutaiba, Lister, Charles és Forestier, Marie: „Reimagining Syria: A Roadmap for Peace and Prosperity beyond Assad”, *Atlantic Council, Middle East Institute, European Institute of Peace*, <https://www.mei.edu/sites/default/files/Reimagining%20Syria.pdf> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
- 32 Al-Owda, Ahmed: „The Power Broker of Southern Syria”, *The Syrian Observer*, <https://syrianobserver.com/who/ahmad-al-awda-the-power-broker-of-southern-syria.html> (2025. február 5.).
- 33 Tricaud, Victor: „After Assad: What Lies ahead of Syria?”, *Control Risk*, https://www.controlrisks.com/our-thinking/insights/after-assad-what-lies-ahead-for-syria?utm_referrer=https://www.google.com (2025. február 10.).
- 34 *Arab Weekly*, „Foreign Jihadists' Made Syrian Army Officers, HTS Military Chief Promoted to General”, <https://the arabweekly.com/foreign-jihadists-made-syrian-army-officers-hts-military-chief-promoted-general> (2024. december 30.).
- 35 Marks, Jesse és Rihawi, Hazem: „Syria's Biggest Problem”, *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/syria/syrias-biggest-problem> (2025. február 11.).
- 36 Maarouf, Hameed és Schmitt, Celine: „As Displaced Syrians Return Home, Others Wait and Hope for More Aid”, *UNHCR*, <https://www.unhcr.org/news/stories/displaced-syrians-return-home-others-wait-and-hope-more-aid> (2025. március 18.).
- 37 Zelin, Aaron Y.: „How Syria's 'Diversity-Friendly' Jihadists Plan on Building a State”, *The Washington Institute for Near East Policy*, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/how-syrias-diversity-friendly-jihadists-plan-building-state> (2024. december 3.).
- 38 Zelin, Aaron Y.: „Syria's Transitional Honeymoon Is over after Massacres and Disinformation”, *The Washington Institute for Near East Policy*, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/syrias-transitional-honeymoon-over-after-massacres-and-disinformation> (2025. március 10.).
- 39 Tan, Kim Hua és Perudin, Alirupendi: „The »Geopolitical« Factor in the Syrian Civil War: A Corpus-Based Thematic Analysis”, *SAGE Open*, 9., no. 2. (2019). Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1177/2158244019856729>.
- 40 Vö.: Adar, Sinem, Asseburg, Muriel, Azizi, Hamidreza, Klein, Margerete és Steinberg, Guido: „The Fall of the Assad Regime: Regional and International Power Shifts”, *SWP*

- Comment*, no. 9. (2025). Elektronikusan elérhető: https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2025C09_Fall_Assad_Regime.pdf.
- 41 Sharp, Alexandra: „Israel Approves Plan to Double Population in the Golan Heights”, *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2024/12/16/israel-golan-heights-syria-mayotte-cyclone-scholz-snap-elections/> (2024. december 16.).
- 42 Merlin, Ohad: „Netanyahu Remarks over Druze in Southern Syria Spark Online Upheaval”, *The Jerusalem Post*, <https://www.jpost.com/israel-news/article-843596> (2025. február 24.).
- 43 Bakir, Ali: „Why Israel Want Syria Become a Failed State?”, *Middle East Eye*, <https://www.middleeasteye.net/opinion/why-israel-wants-syria-become-failed-state> (2025. március 3.).
- 44 Arraf, Jane: „Syrian Jews Return to Damascus for the First Time in Decades, Hoping to Build Bridges”, *NPR*, <https://www.npr.org/2025/02/27/g-s1-50596/syria-jews-damascus-visit> (2025. február 27.).
- 45 Kardaş, Şaban: „Turkey’s Long Game in Syria: Moving beyond Ascendance”, *Middle East Policy*, 2025; 32: no. 32. (2025): 22–37. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1111/mepo.12807>.
- 46 Blanchard, Christopher M.: „Syria: Transition and U.S. Policy”, *Congressional Research Service*, <https://www.congress.gov/crs-product/RL33487> (a letöltés ideje: 2025. március 10.).
- 47 Mansour, Renad: „The Axis of Resilience: Israel Is Underestimating Iran and Its Allies”, *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/israel/axis-resilience> (2024. november 13.).
- 48 Cafiero, Georgio: „What Roles Will Russia and Iran Play in Post-Assad Syria?”, *Stimson Center*, <https://www.stimson.org/2025/what-roles-will-russia-and-iran-play-in-post-assad-syria/> (2025. január 29.).
- 49 *Middle East Monitor*, „Qatar Plans Help to Boost Syrian Government Salaries Sources Say”, <https://www.middleeastmonitor.com/20250107-qatar-plans-to-help-boost-syrian-government-salaries-sources-say/> (2025. január 7.).
- 50 *Turkish Minute*, „Qatar Rules out Prospects of Revival of Pipeline Project via Turkey, Syria: Report”, <https://turkishminute.com/2025/01/08/qatar-rules-out-prospects-of-revival-of-pipeline-project-via-turkey-syria-report3/> (2025. január 8.).
- 51 Marks, Jesse és Rihawi, Hazem: „Syria’s Biggest Problem: How to Resettle Millions of Refugees and Displaced People”, *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/syria/syrias-biggest-problem> (2025. február 11.).
- 52 Hamzawy, Amr és Triche, Natalie: „The Gulf Shifts Policies in Response to the »New« Syria”, *Carnegie Endowment for International Peace*, <https://carnegieendowment.org/research/2025/01/the-gulf-shifts-policies-in-response-to-the-new-syria?lang=en> (2025. január 31.).
- 53 *European Commission*, „President von der Leyen Visits Ankara and Amman to Engage with the Region in the Wake of the Collapse of the Assad Regime”, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ac_24_6524 (2024. december 18.).
- 54 Jochechová, Ketrin: „EU Eases Sanctions on Syria”, *Politico*, <https://www.politico.eu/article/eu-suspends-economic-sanctions-on-syria/> February 24, (2025. február 24.).
- 55 *France24*, „Syrian Conflict ‘Has Not Ended’: UN”, <https://www.france24.com/en/live-news/20241217-un-envoy-to-syria-warns-conflict-not-over> (2024. december 17.).
- 56 Tekineş, Haşim: „Shifting Geopolitics of Turkish–Israeli Relations after Assad”, *Institute.org*, <https://www.institute.org/opinion/shifting-geopolitics-of-turkey-israel-relations-after-assad> (2024. december 20.).

A szíriai belső menekültek helyzete az Aszad-rezsim utolsó időszakában.

Hazatérés és újrakezdés Szíriában

The Situation of Syrian Internally Displaced Persons in the Last Period of the Assad Retime.

Returning and Resumption in Syria

Solymári Dániel, Csicsmann László és N. Rózsa Erzsébet

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2025.2.7

Összefoglaló: A 2011-es „arab tavasz” folytatásaként kibontakozott szíriai polgárháború következményeként a nemzetközi közösség 2012-ben visszavonta a Bassár al-Aszad vezette kormány elismerését, s ennek velejárójaként az Arab Liga felfüggesztette az országnak a szervezetben való tagságát. Mintegy hétmillió ember kényszerült elhagyni a hazáját, ami Európa és a térség egyik legnagyobb menekültválságát idézte elő, de az országon belül is nagyjából hétmillióra tehető azoknak a száma, akiknek muszáj volt elhagyniuk az otthonukat, s váltak ún. belső menekültekké. Bár a 2020-as évek elején úgy tűnt, hogy a szíriai belpolitikai helyzet nyugvópontra jut, sőt 2023-ban Szíriát visszafogadták az Arab Ligába is, azonban a 2024 végén lezajlott váratlan és hirtelen események, az Aszad-rendszer bukása az ország teljes átalakulására utal. A politikai átrendeződés mellett a politikusok és a szakértők is kevesebb figyelmet szentelnek a társadalomban bekövetkező változásokra, amelyek fő kérdéseként a külső menekültek repatriálása és annak körülményei jelennek meg. Ugyanakkor szinte teljesen elsikkad a belső menekültek hazatérésének a kérdése és programja. A jelen tanulmány egy, az ő önkéntes hazaköltözésük elősegítésére indított nemzetközi fejlesztési együttműködés keretében végrehajtott programot, valamint annak a lehetőségeit és a nehézségeit kívánja bemutatni egy elsősorban keresztények alkotta 225 fős mintán keresztül. A Homsz városában végzett kutatás eredménye megerősíti azon korábbi visszajelzéseket, hogy a belső menekültek nem kívánják átlépni az országhatárokat, továbbá rámutat a makroszinten ismert, a súlyos gazdasági helyzettel és a közszolgáltatások alacsony színvonalával kapcsolatos problémákra.

Kulcsszavak: önkéntes visszatérés, reintegráció, belső menekültek, Szíria, normalizáció, Homsz

Abstract: *Following the Syrian civil war that started with the “Arab Spring” in 2011, the international community withdrew recognition from the government of Bashar al-Assad in 2012, leading to the Arab League suspending Syria’s membership of the organization. Some seven million people have fled outside the country, creating one of the largest refugee crisis in Europe and the region, but also some seven million internally displaced people/persons (IDPs) have become so-called internal refugees. Although the internal political situation in Syria appeared to have calmed down by the early 2020’s, and Syria was readmitted to the Arab League in 2023, the sudden and unexpected events of late 2024, the fall of the Assad regime, marked a complete transformation of Syria. In addition to the political transformation, less attention is being paid to the transformation of society, with the main issue being the return of external refugees and the conditions for it. The issue and the program for the return of IDPs is almost completely overlooked. The present study aims to analyze the potential and difficulties of a voluntary return program for IDPs, implemented and supported by an international development cooperation in the city of Homs, through a sample of 225 people, mainly of Christian faith. The research confirms previous findings that IDPs do not wish to cross borders and highlights the macro-level problems associated with the severe economic situation and low levels of public services.*

Keywords: *voluntary return, reintegration, internally displaced persons, Syria, normalization, Homs*

Bevezetés

Az Arab Államok Ligájának a 2023. májusi szaúd-arábiai csúcstalálkozóján Szíriát – több mint tíz esztendei kizárás után – Jordánia és az Egyesült Arab Emírségek kezdeményezésére a tagok reintegrálták a pánarab szervezetbe.¹ A lépés háttérében álló okok között ugyanúgy szerepelt a szíriai kereskedelem jelentősége (pl. a szomszédos Jordánia számára), mint az országban előállított dizájnernedro, a Captagon terjesztésével járó fenyegetés, ugyanakkor a kontextusához tartozott a térséget átfogó deeszkalációs és normalizációs folyamat is (2020: Ábrahám-megállapodások, 2023: iráni-szaúdi megállapodás).² A 2022 februárjában kirobbant orosz–ukrán háború, majd a 2023. október 7-én kezdődött gázai háború azonban azt a figyelmet, amely korábban Szíriára irányult, jelentős mértékben csökkentette, s ezen a 2023. februári törökországi és észak-szíriai földrengés, valamint az azt követő humanitárius válság sem tudott változtatni.

A szíriai polgárháború azonban a pozitívnak tűnt reintegrációs folyamat ellenére nem zárult le: az Aszad-rezsim az ország területének mindössze 60 százalékát tartotta az ellenőrzése alatt, az ott élő megközelítőleg tízmillió lakossal, míg a többinek egy részén Törökország, Idlibben a Haj’at Tahrír as-Sám, északnyugaton pedig a kurd autonóm terület korlátozta Szíria területi egységének a

helyreállítását.³ A rezsim mind a bel-, mind a külpolitikájában a konszolidációt és a normalizációt hangoztatta, amelynek a célja az államnak a világgazdaságba történő ismételt beilleszkedésének az elősegítése volt – azonban a nemzetközi pénzforrások elapadtak, és az ország meglehetősen rossz gazdasági helyzetét csak a Captagon termelése és kereskedelme enyhítette,⁴ amely viszont komoly fenyegetést jelentett a térségen belül és azon túl is. A potenciális támogatók – Oroszország és Irán – figyelve jelentősen csökkent: az előbbié az orosz–ukrán háború, az utóbbié pedig Izraelnek a gázai és az „ellenállás tengelye” ellen indított háborúja következtében. Az arab olajmonarchiákból érkezett humanitárius segély viszont nem volt elegendő az újjáépítéshez, de a Kínával 2022-ben aláírt stratégiai partnerségi megállapodás sem jelentett gyors megoldást.⁵ A lakosság életkörülményei drasztikusan megromlottak: a közszférában dolgozók átlagbére havi 20-40 euró volt, a magánszférában ennek nagyjából a duplája – ami az alapvető szükségleteket sem fedezte.

Az elmúlt évtized háborús körülményei és a gazdasági nehézségek megváltoztatták a szíriai társadalom szerkezetét: a mintegy 23 milliós lakosságból hétmillióan a határokon kívülre – elsősorban a szomszédos Libanonba, Jordániába, Törökországba és Irakba – menekültek, míg szintén nagyjából hétmillió fő az országon belül kényszerült az eredeti lakóhelye elhagyására.⁶ A korábbi kutatások és jelentések elsősorban a külföldre távozott emberek visszatelepítésével foglalkoztak, és kevésbé – vagy egyáltalán nem – a belső menekültekével (*internally displaced persons*, IDPs).

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat és a Melkita Görögkatolikus Egyház szíriai segélyszervezete a *Hungary Helps Program* és a Külgazdasági és Külügyminisztérium támogatásával egy hároméves (2019–2022) program keretében segítette elő kétszáz, Homsz környékéről az ország más településeire költözött – főként keresztény – belső menekült család visszatelepődését és integrálódását. Ezt a fejlesztési programot átfogó, primer terepi kutatás kísérte, amelynek az előzetes eredményei korábban a *Külügyi Szemlé*ben megjelentek.⁷ A jelen tanulmány azonban átfogóan vizsgálja a programban érintett ötven háztartás helyzetét. A terepen végzett kutatásnak a bővebb, további adatokkal kiegészített változatát angol nyelven a *Mediterranean Politics* című folyóirat közölte le.⁸ Az elemzés célja, hogy pontosabb és közelebbi képet lehessen formálni a Szírián belüli mozgásokról, valamint az ott élő különböző közösségek – elsősorban az egyik legősibb közel-keleti keresztény egyház – létszámára és arányára gyakorolt hatásokról.

Belső menekültek Szíriában

Szíria területén él jelenleg a világ legnagyobb létszámú IDP-lakossága. A háború 2011-es kitörése és az egész országra kiterjedt erőszakhullám eszkalációját követően ugyanis a civilek jelentős része belső menekültté vált. A központi kormányzat – Aleppó, Damaszkusz és Idlib mellett – a vizsgálatunk fókuszában álló városban, Homszban is komoly katonai erőt alkalmazott a felkelő csoportok ellen. Ennek következtében a várost elhagyó IDP-k száma már a háború első évében meghaladta a félmilliót, országos szinten pedig elérte a másfél-kétmillió főt.⁹ A belső menekültek számának a növekedése 2015 és 2016 között lassult ugyan, 2023-ra azonban ismét növekedésnek indult.¹⁰ Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosának Hivatala által 2024 áprilisában kiadott OPD-jelentés szerint a létszámuk – amely 2011 óta fokozatosan nő – 2023-ra meghaladta a hétmillió főt,¹¹ de a 2023-as adatokban szerepet játszott a (törökországi-)szíriai földrengés is.¹²

Ennek ellenére a belső menekültek karakterizációja, a menekülésük körülményének és a visszatérésük esélyeinek az empirikus kutatása mindeddig háttérbe szorult a tudományos diskurzusban, holott az ország stabilitása szempontjából elsődleges fontosságú lenne. Hiszen olyan közösségekről van szó, amelyek az ország határain belül tartózkodnak, így a visszatelepítésüknek nincs olyan fizikai, gazdasági, egyéni és politikai akadálya, mint az ország határain kívül élők vagy a nemzetközi migrációhoz csatlakozottak esetében. Ráadásul a helyzetük felmérése a szíriai IDP-k nagy száma miatt az ország újraindítása szempontjából is kiemelt jelentőségű volna,¹³ mivel a központi kormányzat az országgal kapcsolatban még a belső menekültek létét sem ismeri el. Ugyanakkor nem számíthatnak a külső menekültekkel azonos helyi és nemzetközi támogatásra se: jogi védelmet nem kapnak, a humanitárius megsegítésük esetleges – hiszen ők egy legitim országnak az annak határain belül élő legitim polgárai. Így velük kapcsolatban részletes adatok, kutatási beszámolók nem, vagy csak nagyon ritkán állnak rendelkezésre.¹⁴

A probléma nagyságát és ellentmondásosságát növeli, hogy Szíria jelenlegi népességének közel a harmada belső menekült. Segélyezési szempontból ezért – az alapvető és az infrastrukturális szolgáltatások megteremtése mellett – az önkéntességen alapuló hazasegítésük az egyik olyan fejlesztéspolitikai eszköz, amellyel megvalósulhat a helyzettől függő és az egyént a központba állító támogatás, és amellyel adekvát válasz adható az országnak máig az egyik legnagyobb humanitárius és társadalmi kihívására.¹⁵

Homsz: a kutatási terület és annak kontextualizálása

Homsz Szíria harmadik legnagyobb és az egyik legnépesebb városa, kereskedelmi központja. Már a 2011-ben kezdődött polgárháború első éveiben az ország legjelentősebb válsággóca, a „forradalom fővárosa” lett.¹⁶ A jelentőségét az adja, hogy a konfliktus során Aleppó, Damaszkusz és Rakka mellett ez a város szenvedte el a legnagyobb pusztítást, és onnan kényszerült a legtöbb ember az otthona elhagyására. A heves támadások miatt Homszban már 2012 végére megszűnt az egészségügyi intézmények jelentős része, a harcok elől menekülőket befogadó, télen fűtetlen, túlzsúfolt központok alkalmatlanná váltak a szolgáltatásra.¹⁷ A várost szünetekkel és megszakításokkal, de folyamatosan bombázták, s gyakran csapdába ejtették az ott maradt polgári lakosságot. Az óváros és a belvárosi, valamint az északi és a nyugati kerületei (al-Va’er, al-Ghúta, al-Mimász, Deir Ba’alba, al-Khálidijja) súlyos károkat szenvedtek, több rúkk teljesen megsemmisült.¹⁸ 2018-ra Homsz közel 60 százaléka működésképtelenné vált: a 36 kerületből 21 alkalmatlan lett a mindennapi életre, és a lakóházak mellett az egészségügyi, az oktatási, a vallási és az kormányzati épületek is megsemmisültek.¹⁹ A várost csak igen későn, 2017-ben, orosz közreműködéssel tudták „felszabadítani”.²⁰

A felkelések, fegyveres összecsapások és az ellene folytatott ostrom következtében Homsz lett a belső menekültek egyik legjelentősebb kibocsátó városa, ami a heves, hosszú ideig tartó harcok mellett a közszolgáltatások fokozatos, végül teljes megszűnésével függött össze.²¹ Mintegy ötszázezer ember kényszerült a lakóhelye elhagyására, akik a Homszhoz közeli városokban, településeken, a szomszédos kormányzóságokban, illetve Libanonban és kisebb mértékben Jordánia északi részén kerestek menedéket.²² Az említett segélyprogram – így a jelen kutatás is – a szíriai háború egyik legjelentősebb területére és legfontosabb, máig tartó társadalmi, szociális problémájára fókuszált. A vizsgálatban érintett családok a kiválasztásuk idején Homsz, Hama, Tartúsz vagy Latakia kormányzóságban tartózkodtak, az interjúkra pedig ismét az eredeti lakhelyükön, Homszban került sor – amely város később az IDP-k egyik legjelentősebb befogadó településévé is vált.

A fejlesztési segélyezési keretrendszer elméleti és gyakorlati összefüggései

A tanulmányban bemutatandó kutatás az IDP-k visszatelepítését célzó fejlesztési program részeként valósulhatott meg. Miként a program részletes ismeretése, úgy az elméleti keretének a bemutatása is szétfeszítené a jelen elemzés kereteit. Mivel azonban a belső menekültek hazaköltöztetésével összefüggő elvi

alapok szoros kapcsolatban állnak a kutatásban szereplő migrációs motivációra, a belső menekülésre és a hazatérés külső és belső körülményeire vonatkozó vizsgálattal, nélkülözhetetlen a legfontosabb alapvetések és fogalmak tisztázása, valamint az áttelepítés elméleti keretrendszerének a kutatás szempontjából releváns elemeinek a felvázolása.

A menekültek áttelepítése (*resettlement*) kapcsán több megközelítési elv és módszertani lehetőség ismert. A közös elemük, hogy az érintettek a migrációjukat követően – vagy annak során – valamely donorszervezet vagy donorország segítségével az egykori otthonukban vagy egy új, attól eltérő földrajzi helyszínen folytatják az életüket.

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) három olyan megoldást javasol – és különböztet meg –, amelyek alkalmasak a menekültek végleges és biztonságos otthonának a megtalálására. Ezek logikai sorrendben és a kivitelezésük komplexitása alapján így következnek egymás után:

1. a menekült háttérű személynek a származási országába való önkéntes és önálló visszatérése;
2. a menekülteknek az első biztonságos befogadó országban történő integrációja; valamint
3. az áttelepítésük egy harmadik befogadó országba, majd az ottani integrációjuk.²³

E hármas felosztást az Európai Bizottság és általában a humanitárius szektor is alkalmazza – az UNHCR azon alapelvét is figyelembe véve, hogy az egyes megoldások nem alkotnak hierarchikus sorrendet, és hogy nem ad ajánlást arra vonatkozóan, hogy melyik módszert kell előnyben részesítenie a befogadó országnak vagy szervezetnek. A menekültek személyes tapasztalatai is azt igazolják, hogy a három módszer között nagyobb az eltérés, mint ahogyan azt általában gondoljuk. A tanulmány alapjául szolgáló kutatás is arra mutatott rá – elsősorban a migráció motivációjának és a visszailleszkedés kihívásainak az összefüggésében –, hogy a menekültek támogatott lakhelyváltogatására vonatkozóan szükség van bizonyos preferált és minimumelemekre is.²⁴ Az alábbiakban azon fogalmakat ismertetjük, amelyek a kutatás során a leginkább lényegesnek bizonyultak, és azokat az alapvetéseket összegezzük, amelyek keretében az országon belül tartózkodó menekültek visszatérésére összpontosító vizsgálat történt.

A menekültek áttelepítésével kapcsolatos egyik legtagabb, tulajdonképpen az azt összefoglaló fogalom a repatriáció/repatriálás, amit a fejlesztési segélyezésben inkább *resettlement*ként emlegetnek, jóllehet a két fogalom nem ugyanazt jelenti. A meghatározás a természettudomány elméleti korpuszából származik, és alapvetően olyan gondoskodásra utal, amelynek a kedvezményezettjei számukra idegen körülmények közül valamilyen alkalmazkodást, szocializációt

elősegítő folyamat keretében, fokozatosan kerülnek vissza az eredeti otthonukba vagy a leendő lakhelyükre. E folyamatot a klasszikus szociáldarwinista iskola gondolati keretén belül vetítették ki először az emberi társadalomra – elsősorban az első világháborút követően, a Nemzetek Szövetsége (Népszövetség) által koordinált menekültprogramok kapcsán –, majd fokozatosan átkerült a fejlesztési segélyezés és a menekültekkel foglalkozók szakterületére.

A repatriációhoz hasonló az angol *return* vagy *voluntary return* kifejezés, amely visszatérést, hazatérést jelent, és jobban közelít a *resettlement* értelméhez. Ez esetben fontos elem az önkéntesség (*voluntary*), így sokban különbözik a visszaküldés, a *refoulement* elvétől (*the act of forcing a refugee or asylum seeker to return*), amely az érintett személyes akaratától független – hatósági (kényszerítő) – beavatkozást takar. A *voluntary return* tehát mindig a migránsok beleegyezésével (akár kérésére) és aktív közreműködésével történik. Az alapvető feltétele, hogy a menekültek a származási országuk védelmét újra igénybe vehessék, az lehetővé tegye számukra a biztonságos visszatérést és visszafogadást, és ideális esetben szociális szolgáltatásokat is nyújtson nekik – országonként és programonként változó tartalommal. Gyakran alkalmazott áttelepítési fogalom az *assisted voluntary return and reintegration* (AVRR), vagyis a támogatott, önkéntes alapú visszatérés és visszailleszkedés. Az illető egy tranzithelyszínről vagy ideiglenes tartózkodási helyről kerül a biztonságos lakóhelyre. Az AVRR-t általában egy új, harmadik országban történő letelepedésre, s nem az eredeti lakhely kapcsán szokás alkalmazni.

A magyar és a szíriai szervezetek által az ismertetett elvekre alapozott gyakorlat azonban abban tér el a legtöbb áttelepítési modelltől, hogy olyan integrációs támogatást nyújt, amelynek eredményeképpen a program résztvevőinek a tartós letelepedés várható. A lényege három kulcsfontosságú jellemzőben összegezhető:

1. A futamideje hosszabb a legtöbb támogatott integrációs programénál: minimum 12 hónap, de egyes családok esetében ez 18, legfeljebb 24 hónapra is nőhet.
2. A modell szoros személyes követésen alapul: egy szociális mentor minden egyes családot hat hónapon keresztül napi támogatásban részesít. Ennek a bizalmas kapcsolatot feltételező munkának az egyik sarkalatos pontja, hogy minden haszonélvezőjét a program első napjától önálló lakásban helyezik el, nem pedig tömegszálláson kell újraépíteni az egzisztenciáját.
3. A program szolgáltatási térképe meglehetősen széles, és olyan általános és egyénre szabott elemeket tartalmaz, amelyek minden család számára a sajátos élethelyzetük szerint támogatja az újrakezdést. Közülük a legfontosabbak: teljes egészében finanszírozott lakhatási támogatás (a jelen program esetében a lakások felújítása, lakhatóvá tétele és a rezsiköltségek biztosítása), munkaerő-integrációs segítség mentortanácsadóval, egészségügyi és

élelmiszer-támogatás, havi költőpénz, a menekülés miatt kihagyott formális tanulmányi időszak pótlására vonatkozó oktatási hozzájárulás, valamint mentálhigiénés segítség. Az integrációs program utolsó hónapjaiban már a támogatások nélküli időszakra készítik fel a családokat.

Az áttelepítéssel kapcsolatos keretrendszer rövid bemutatásának a kutatásban betöltött jelentősége, hogy pontos kontextust teremtett a vizsgálati módszertan tekintetében, valamint lehatárolta és meghatározta azt az alkalmazott eljárást, amelynek eredményeképpen az empirikus kutatás során feltárt információk értelmezhetőek.

A kutatás és az adatgyűjtés célja és módszertana

A jelen tanulmányhoz végzett empirikus, terepen folytatott kutatás alkalmával a szíriai belső menekültek migrációs körülményeit, a menekülésük kiváltó okait és – kiemelt fókusszal – a hazatérésük és az újrakezdésük lehetőségeit és eredményeit vizsgáltuk. A kutatás szorosan kapcsolódik a szíriai stabilizációról folyó geopolitikai diskurzushoz, amelynek a középpontjában az országnak a háború utáni helyreállása áll. A szíriai IDP-kre vonatkozóan rendkívül kevés empirikus adat áll rendelkezésre, az ottani terepkutatás egyébként is ritkaságszámba megy. Az egyszerre feltáró és magyarázó célú, deduktív elven alapuló kutatásunk abból a megfigyelésből indult ki, hogy a helyi IDP-k a szíriai lakosságnak máig a jelentős részét teszik ki, akiknek egy jól meghatározható és nagyszámú csoportja nem tudja vagy nem akarja elhagyni a hazáját. Objektív vagy személyes okból, de vissza kívánnak térni az eredeti lakhelyükre, és részt akarnak venni az ország újraépítésében.²⁵ Ez a tapasztalat ellentmond a szíriai migrációval kapcsolatos általános véleménynek, miszerint az emberek többsége el szeretne menekülni az országból, hogy külföldön folytassa az életét.²⁶ Azt is vizsgáltuk, hogy ezek a családok az Aszad-rezsim utolsó évében hogyan kívántak, és mennyire (voltak) képesek arra, hogy közreműködjenek az ország életének az újraindításában, és mik azok a jellemzők, amelyek mentén jellemezhető a normalizáció társadalmi, mikroszintje. Mindemellett olyan empirikus adatokat gyűjtöttünk, amelyek ismeretében még pontosabb kép alkotható a társadalomnak a háború utáni orientációjával és cselekvéseinek a fókuszával kapcsolatban.²⁷ A belső menekültek repatriálása ugyanis az Aszad-rezsim bukását követően is fontos megoldandó probléma maradt.

A vizsgálat részeként ötven szíriai belső menekült családot kerestünk fel, akikkel komplex fenomenológiai keretrendszerben történő kvalitatív fókuszos és kvantitatív kérdőíves kutatást végeztünk, és mélyinterjúkat rögzítettünk.²⁸ A célunk az volt, hogy azok elemzése révén megismerhetővé váljon a szíriai migráció személyes szintű mélyrétege, annak motivációja, a menekültlét időszaka,

majd a hazatérésben rejlő egyéni és társadalmi lehetőség. Az adatelemzés során keletkezett fontosabb eredményeket egyenként és narratív reflexióval mutatja be a tanulmány. A mélyinterjúkból válogatott, kapcsolódó részeket szó szerint idézzük. Ezzel a célunk az empirikus adatok kontextualizálása, részletesebb kifejtése, magyarázása és adatokkal nem kifejezhető kiegészítése – azonban a teljes szövegek közlése szétfeszítené a tanulmány terjedelmi kereteit.

Az adatgyűjtés elmélete és gyakorlata

A tanulmány az önállóan végzett terepkutatás során szerzett primer adatok felhasználásával, több elméleti és fogalmi keret szintetizálásával, multidiszciplináris megközelítésben vizsgálja a szíriai belső menekültek migrációs körülményeit. Az adatgyűjtés módszertani alapját a Sandra K. Eggenberger és Tommie P. Nelms által 2006-ban bevezetett családi csoportos megkérdezési modell jelentette.²⁹ Ezt az összetett módszert ma már széles körben alkalmazzák, így a részleteit itt nem ismertetjük. A családi interjú a fókuszcsoportos kutatásra épülő technika, amelyben a családot mint életközösséget alkotó, összetartozó tagok csoportját szólítják meg; a leggyakrabban az érzékeny közösségek vagy témák esetén alkalmazzák, mivel ideális a különböző vizsgálati eszközök kombinálására és a multidiszciplináris témák feldolgozására.³⁰ Ez a technika több, mint egyszerű adatgyűjtés: nemcsak kvantitatív és kvalitatív eredményekkel jár, hanem olyan komplex társadalmi találkozást is létrehoz, amelynek során a megszerzett ismeret a családi interakció eredményeként, konstruáltan jelenik meg.³¹

A szíriai IDP-kkel való interjúkészítést megnehezíti a célcsoport elérhetősége, valamint a mintavételi sajátosságok: a belső menekültek a szíriai társadalomban „rejtőzködőnek”, nehezen megközelíthető, ritka populációnak (*rare/hidden populations*) számítanak. E kategóriába olyan közösségeket, társadalmi csoportokat sorolunk, amelyekről közvetlen mintavételi keret (tehát a tagjaikról egy csaknem teljes körű lista) nem áll rendelkezésre (vagy nincs, vagy létezik, de nem elérhető). A szíriai társadalmi és vallási sajátosságok miatt ezért – ahogy arról már szó volt – a családi csoportos megkérdezési modellt találtuk a legmegfelelőbb módszertani alapnak, s azt kvantitatív és kvalitatív technikával, valamint mélyinterjúkkal egészítettük ki, így egy vegyes kutatást (*mixed methods research synthesis*, MMRS) alkalmaztunk, amely ideális a több tudományterületet érintő, interdiszciplináris és multidiszciplináris jelenségek elemzéséhez.³² E módszernek a választását indokolta továbbá a szíriai társadalomnak az a jellegzetes vonása, hogy a családok együtt élnek, többgenerációs életközösséget alkotnak. Az egyediségei okán a „család” szó helyett a tanulmányban a „háztartás” kifejezést használjuk – abból a megfontolásból, hogy a megkérdezettek a menekülésük teljes idejét együtt élték át, és egzisztenciális közösséget alkotnak.

A kutatás során a kvalitatív és a kvantitatív elemzések kiemelt fókusszal bírtak. A nyitott kérdések egy részében a nem kvalitatív adatok felvétele is cél volt, így a válaszlehetőségek felsorolása helyett praktikusabb módszernek bizonyult, ha a megkérdezettek a saját szavaikkal válaszolhattak. A nyitott kérdések egy másik részénél a kutatás feltáró jellege miatt nem tudhattuk előre, hogy mely kategóriák lehetnek relevánsak a válaszadók számára. Az ilyen adatokat reflektív tematikus tartalomelemzéssel dolgoztuk fel és kategorizáltuk, s így azok önmagukban is értékelhetők, de már kvantitatív elemzésre is alkalmasak.

A kiválasztási szempontok tekintetében – a kérdések kialakítása céljából – 2023 végén tíz próbainterjút készítettünk Homsz városában, amelyek tapasztalatai alapján állítottuk össze a végső kérdőívet, amelyen meghagytuk a válaszadónak a több vagy hosszabb felelet szabadságát.³³ A véglegesített szövegű kérdőíveket 2024 elején töltöttük ki, és akkor történtek meg az interjúk is. A kiválasztás a visszatelepítési fejlesztési program által érintett területek közül véletlenszerűen történt. A következő lakóterületek kerültek a fókuszba: Vádi al-Szá'ih, Busztán al-Diván, al-Szabíl és Karm Samsam. E lakónegyedeket, kerületeket bejelöltük az OpenStreetMap adatbázisából nyert térképen. A program kedvezményezettjeinek a lakhelye alapján POI-kat (*point of interest*) rögzítettünk, majd azok elhelyezkedése szerint Thiessen-poligon hálózatot alkottunk, s az összevetése határozta meg a vizsgálati területet (*area of interest*, AOI). A vizsgálati területre esett POI-k közül véletlenszerűen választottunk ki ötvenet, amelyeket a kérdezési helyszíneknek szántunk, de további tíz tartalék helyszínt is megjelöltünk. A kérdezési helyszíneket véletlenszerűen osztottuk ki a tíz kérdezőbiztos között, s a végső interjúkra 2024-ben került sor.

Az adatelemzési módszerek vonatkozásában meg kell még említeni, hogy a kérdőív és a nyitott kérdések esetén az elemzéshez az eredeti arab szöveges válaszokat, valamint azok angol nyelvű leiratait használtuk fel. A kitöltött kérdőívek alapján az egyváltozós SPSS Statistics (*Statistical Package for the Social Sciences*) szerint végeztük el az elemzéseket, így a megoszlásokat a hiányzó válaszok nélkül mutatjuk be, azok kezelésére vonatkozó eljárást nem alkalmaztunk. Az elemzéseink során a változók megoszlásait, a magas mérési szintű változók esetén pedig az alapvető statisztikai mutatókat (átlag, módusz, medián) vizsgáltuk, s azokat a százalékos megoszlások helyett az elemszámok szerint ismertetjük. A kérdőívben nyitott és zárt végű kérdések egyaránt szerepeltek. Az utóbbiak esetén nem volt szükség adattisztításra, míg az előbbieken az azonos tartalmú szövegeket egységesítettük. A nyitott végű kérdésekre adott válaszokat reflektív tematikus tartalomelemzés segítségével dolgoztuk fel, ami azt jelenti, hogy nem előre meghatározott kategóriákba soroltuk a válaszokat, hanem azokból kiindulva, logikai redukcióval hoztuk létre a végső kategóriákat.

Eredmények

A válaszadók általános és demográfiai adatai

A kutatásban részt vett háztartásokban élők száma kettő és nyolc között volt (a legjellemzőbb a 3-5 fő volt), vagyis minden egyes kérdőívre adott válasz egy-nél több személy feleletét tartalmazza. Az ötven háztartásban összesen 225 fő vett részt abban az interjúzási folyamatban, amelynek a végén a szíriai belső menekültekre jellemző válaszok megszülettek. A teljes mintában a nemek aránya kiegyenlített: 109 férfi (48,8%) és 116 nő (51,6%) szerepelt köztük. Összesen csupán két olyan háztartás került a megkérdezettek közé, amelyekben egyáltalán nem volt vagy férfi, vagy nő: az egyikben két nő, a másikban három férfi élt. Az életkor szerinti megoszlás kevésbé volt kiegyenlített: a 18 évnél fiatalabbak közé 24-en (10,7%), a 19–30 éves kategóriába 23-an (10,2%), a 31–50 évesekébe 72-en (32,0%), az 51 évesek vagy annál idősebbek közep pedig 106-an (47,1%) tartoztak. Az 50 háztartásból 43-ban volt házaspár a családfő.

Migrációs motiváció és háttér

A szíriai migrációval kapcsolatos diskurzus és szakirodalom fókuszában leginkább a környező országokban és a makrorégióban élő szíriai menekültek kérdése áll. A migrációs motivációjuk és háttérük vonatkozásában azonban kevés empirikus adat áll rendelkezésre. Az azokra irányuló kérdéseink célja a megkérdezettek pontos földrajzi behatárolása mellett az volt, hogy hitelesebb képet alkothassunk a menekülés személyes kiváltó okairól és az IDP-lakosság helyzetéről. Továbbá abban reménykedtünk, hogy a kérdésekre adott reflexiók segítenek kontextualizálni a homszi konfliktus területi lefolyását is, amellyel kapcsolatban csupán ellentmondásos elbeszélésekből szerezhattünk ismereteket.

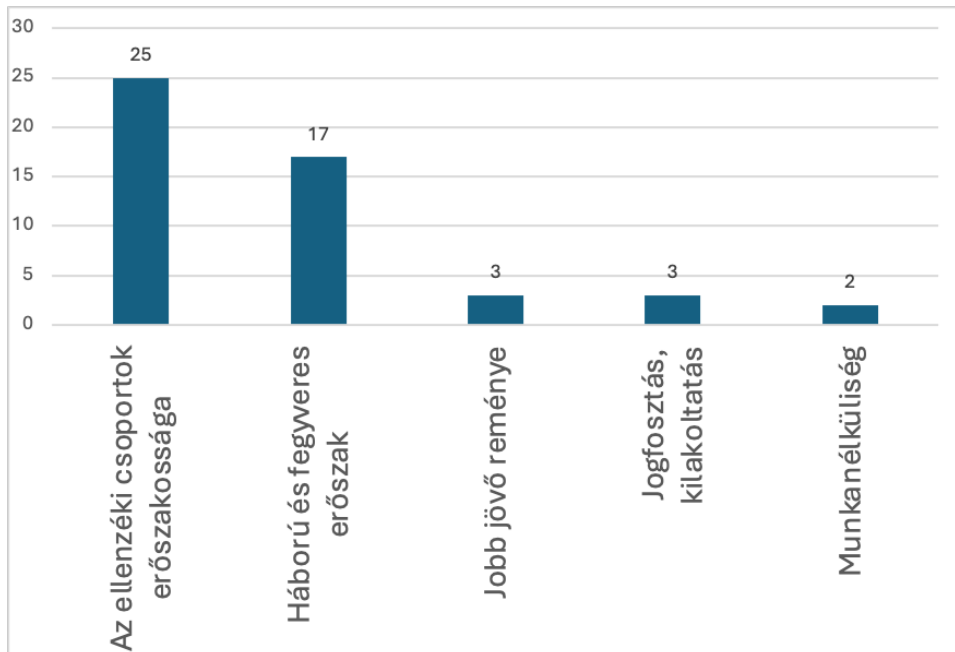
A homszi lakosság a vallási és etnikai megoszlás tekintetében alapvetően két csoportra osztható: keresztény és muszlim populációra. Ennek történeti okai vannak: a belvárosi és az óvárosi részeket hagyományosan keresztények lakták, akik – a muszlim lakossággal ellentétben – döntően a tulajdonosai is voltak az otthonuknak. A külső területeknek, a város déli és nyugati részének (pl. Baba Amrt) a lakosságát főleg muszlimok alkották, akik csak a bérlői voltak az általuk használt ingatlanoknak. Ez a körülmény jelentős mértékben összefügg a városban kialakult fegyveres konfliktus következtében kárvallottá vált és menekülni kényszerült lakosság összetételével. Mivel a Homszban zajlott harcok a város belső területein voltak a legintenzívebbek, a veszteségek zöme a keresztényeket érte, akiknek tovább rontotta a sorsát az a körülmény, hogy a muszlimok (főként a szunniták) aránya mind a kormányerők, mind a felkelők körében jóval nagyobb volt. A homszi sajátosságok azonban nem vetíthetők ki Szíria egészére. Damaszkuszban például ez részben fordítva történt: ott a bel-, illetve óvárosi

részeket szintén hagyományosan többségében keresztények lakják, a pusztító harcok azonban a város periferiáját, külső területeit, s így a muszlim lakosságot érintették leginkább. A lakóhely megoszlása tekintetében a háztartások 96 százaléka mondta magát kereszténynek, ami megerősíti a lakhely szerinti megoszlás és a politikai struktúra összefüggését. A megkérdezettek közül 33 háztartás származott a vallásilag vegyes Homsz város Vádi al-Szá'ihből, 5 a keresztény al-Hamídiijából, 2-2 a szintén keresztény al-Szabílból és Busztán al-Dívánból és 8 az ugyancsak vegyes Karm Samsamból. A vallási tipológiával kapcsolatos összefüggéseket a jelentőségükből adódóan külön pontban részletezzük.

A migrációs motiváció összefüggésében a lakhelyelhagyások okait vizsgáltuk. Annak a jelentősége nem csupán pszichoszociális jellegű, hanem segít kontextualizálni, illetve igazolni annak a komplex folyamatát, hogy hogyan támadták meg, majd foglalták el a felkelők Homszot, és miként szabadították fel a kormányerők. Arra a kérdésre, hogy miért hagyták el az otthonukat (1. ábra), a háztartások közel 90 százalékában az ott élők teljes egyetértésben válaszolták azt, hogy a felkelők támadásai és az általános fegyveres összecsapások miatt (ez utóbbinak a politikai karakterét nem részletezték).

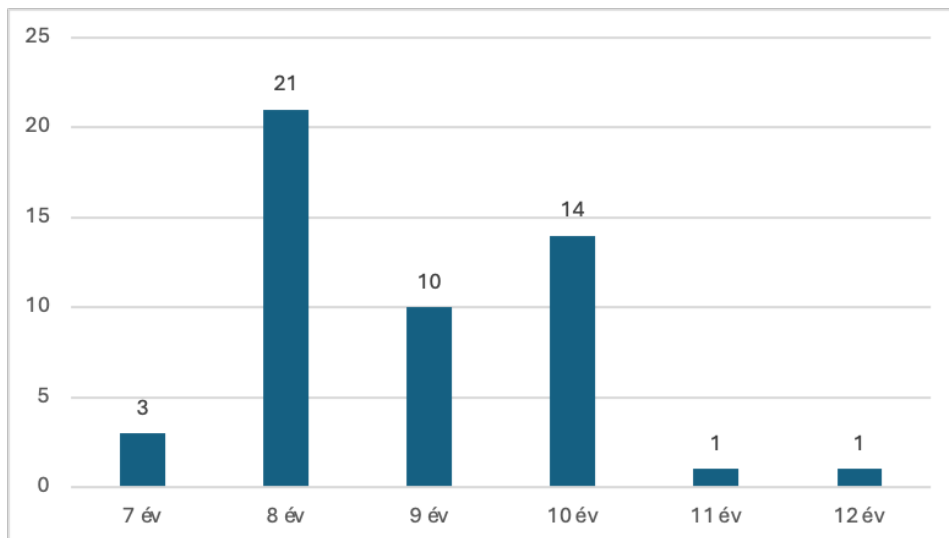
1. ábra

Az eredeti lakóhely elhagyásának oka (háztartások szerint)

A válaszadó családok közül 45 nyilatkozott úgy, hogy a teljes család együtt menekült, a maradék ötnek a tagjai viszont külön-külön, illetve egymástól elszakadva indultak útnak. A menekülés időtartamára vonatkozó válaszokban elég nagy eltérések mutatkoztak: a háztartások 7–12 éven keresztül voltak az otthonuktól távol, de a jellemző a 8-10 év volt, amely egybeesik a Homsz elfoglalása és felszabadítása közti időszakokkal (2. ábra).

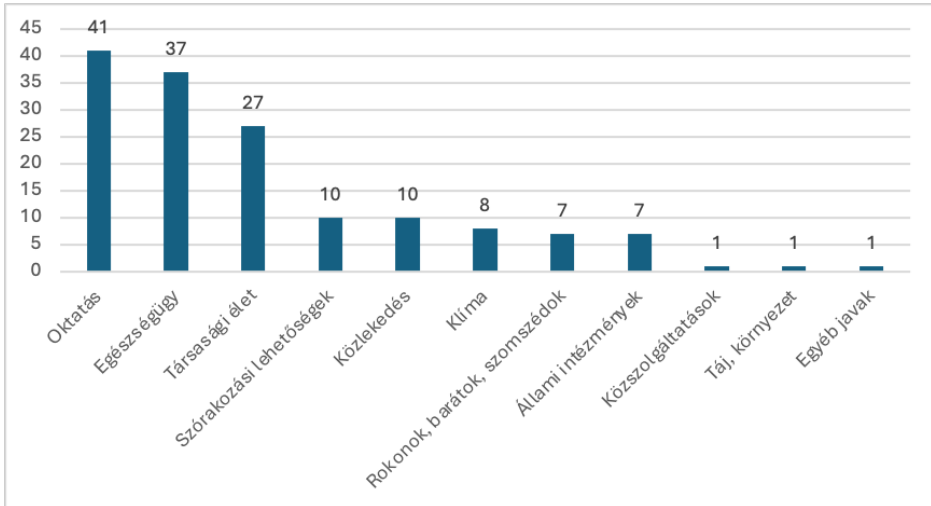
2. ábra
Mennyi ideig élt belső menekültként? (háztartásokként)

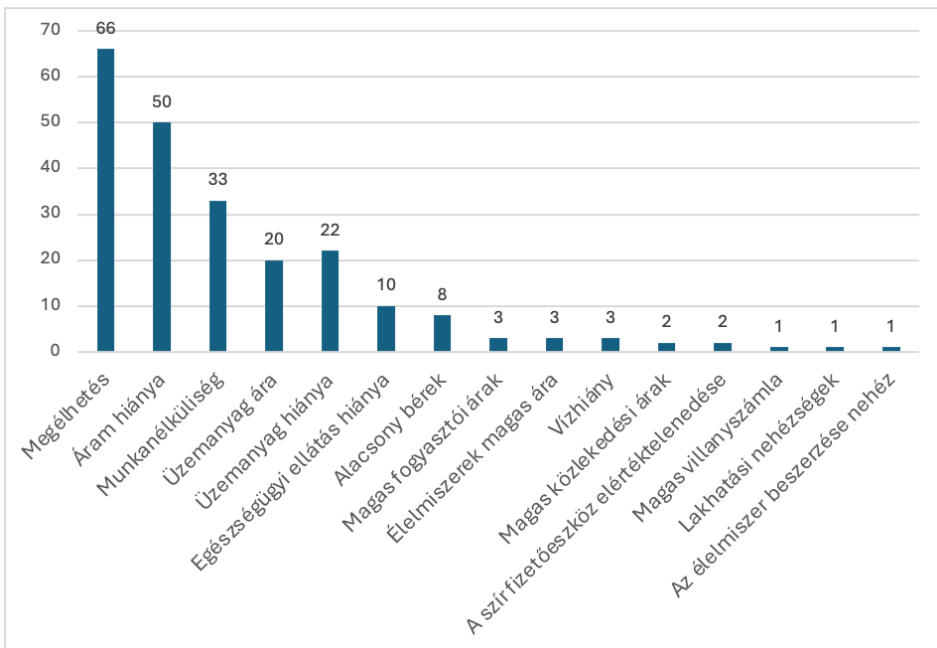
Arra a kérdésre, hogy hol éltek az említett évek alatt, nagyon különböző válaszok érkeztek: volt, aki Damaszkusz, mások Homsz, Tartúsz, Hama vagy Latakia kormányzóságának a területén tartózkodtak. Egy dolog azonban közös volt bennük: mindannyian folyamatosan, egyik helyről a másikra költöztek. Mivel számtalan helyszínt soroltak fel, és azok között nem volt logikai vagy másfajta összefüggés, ezt pontot nem fejtettük ki részletesen.

Ehhez a blokkhoz sorolható az a puha kérdés is, hogy mit szeretnek Szíriában, amely a válaszadók jövőképevel és az ország stabilizációjával áll közvetlen összefüggésben (3. ábra). Az erre adott válaszok segítenek teljes képet alkotni az ország állami funkcióival és az egyes életterekkel kapcsolatban, ugyanis a mindennapok működését, az egyes szolgáltatásokat és lehetőségeket illetően sok, egymástól nagyon eltérő kép rajzolódik ki a Szíriáról szóló nemzetközi diskurzusban.

3. ábra
Nevezze meg azt a három dolgot, amit nagyon szeret Szíriában!
(háztartások szerint)

4. ábra
Mi okozza ma a legnagyobb kihívást Szíriában? (személyek szerint)

E kérdéssel függ össze, mintegy az ellentétéként, hogy mi jelenti ma az országban a legjelentősebb kihívást (4. ábra). A válaszok között összetartozó elemek is megtalálhatók, a részletek azonban a mindennapi élettel, közvetett módon az ország háború utáni helyreáll(ít)ásával kapcsolatosak.

„A legjelentősebb kihívás a mindennapi megélhetés biztosítása. A havi bevétel körülbelül egy hét költségét tudja fedezni.”

„A kihívások közé tartozik még a kötelező sorkatonai szolgálat, amelynek jelenleg nincs időbeni korlátja, bármeddig tarthat. A havi fizetés pedig 10 amerikai dollárnak megfelelő szíriai font. Ez hatalmas gátja a hazatérésnek.”

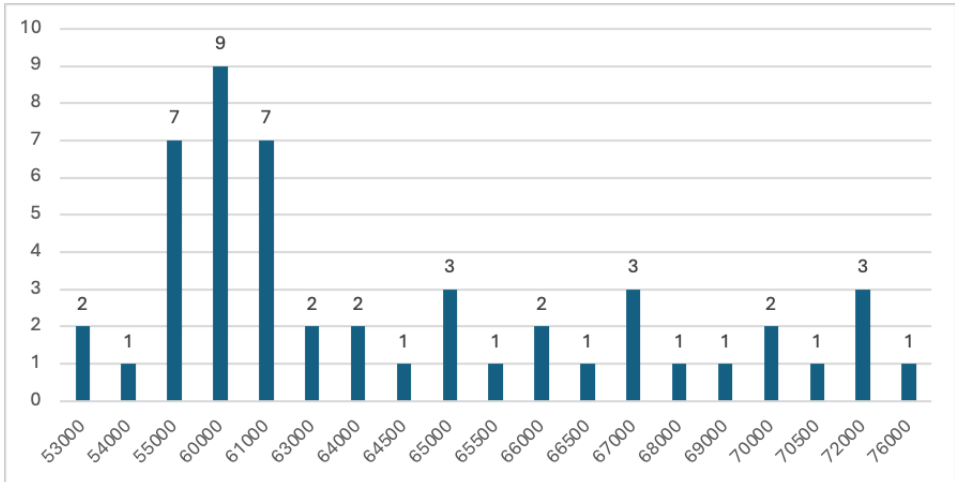
A háztartásra vonatkozó adatok

A fokozatos területszerzésért, majd katonai ellenőrzésért vívott szíriai háború által okozott pusztítás zöme az ország nagyvárosait, épített infrastruktúráját érte. A harcokban a megkárosodott, lerombolt lakások hatalmas száma kiterjedt lakhatási válsággal járt, s arra a központi kormány a mai napig nem talált kielégítő megoldást. A néhány állami *pilot*projekt mellett továbbra is teljes városrészek állnak romokban.³⁴ A helyzetet a 2023-as törökországi és szíriai földrengés pedig tovább súlyosbította. Az IDP-k és általában a visszatérni kívánók lakhatási kérdése ezért a stabilizációval kapcsolatos diskurzus kardinális eleme. A háztartásokra vonatkozó kérdések – a korábbi szempontokkal összefüggésben – a belső menekültek életvitelére, egzisztenciális helyzetére fókuszáltak. Az elbeszélésekből már ismertté vált tények szerint a mindennapi étkezés biztosításának a nehézségei jelentik a legnagyobb kihívást számukra, ezért a kérdéseink abból indultak ki. Arra, hogy a megkérdezett családok hetente hányszor főznek meleg ételt, két választípus született: 18 háztartás felelte azt, hogy mindössze két alkalommal, a többi 32 család asztalára pedig heti három alkalommal kerül meleg étel, többre nincs anyagi lehetőségük. A válaszokban különösen is fontos elem, hogy húst egyetlen háztartás sem tud vásárolni: 45 család így egyáltalán nem is fogyaszt, 5-nek adományból sikerül hozzájutnia. Mindannyian palackos gázzal főznek. Az étkezéssel kapcsolatos tudakozódásunkat egy, az alapanyagok beszerzésére vonatkozó részletesebb kérdéssel egészítettük még ki.

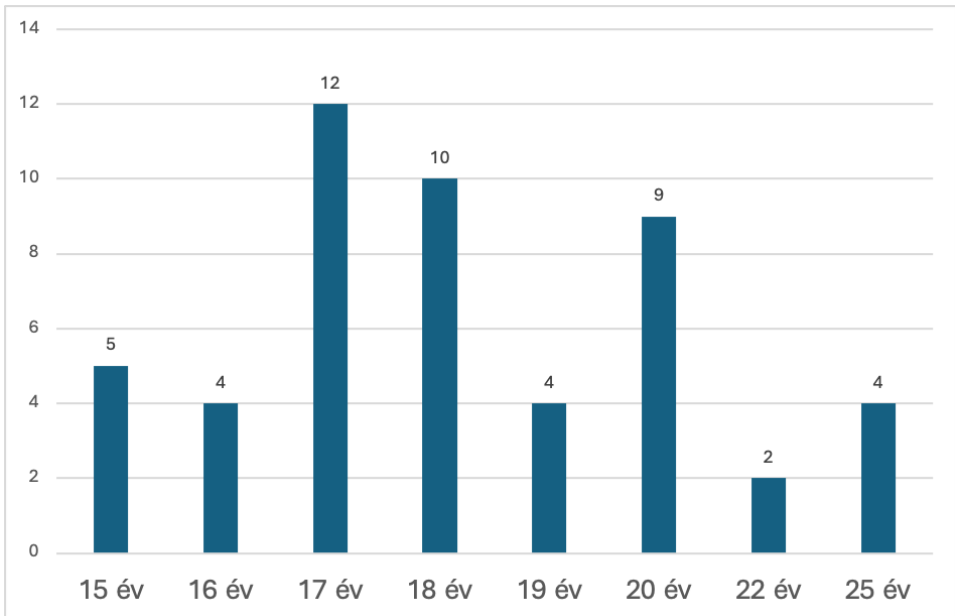
A lakások mérete kapcsán jobban eltértek a válaszok, azonban a bennük levő közös vonás, hogy viszonylag nagy a területük. Az átlagos méret 97, a medián 100 négyzetméter. A beosztásukat tekintve 4-8 szobások, és teljes elektromos felszereltséggel és bútorzattal rendelkeznek. E méretek és a háztartások lakhatási igénye nagyon mondható az egyébként nehéz, recessziós helyzetben. Részleges magyarázatot ad viszont rá, hogy a családok több generációs formában élnek együtt, s így a legtöbb családtagnak külön szoba jut.

A heti fogyasztási költségeik az alábbiak szerint alakulnak – a kérdésnek elsősorban a bevétel és kiadás összefüggésében van jelentősége (5. ábra).

5. ábra
A teljes rezi hetente (háztartásonként, szíriai fontban)

6. ábra
Mennyi ideig éltek ebben a lakásban a háború kitörése előtt?
(háztartásokként)

Arra a kérdésre, hogy a háború előtt hány éven keresztül laktak az adott ingatlanban, minden válaszadó 15 évnél hosszabb idejű teljes tulajdonról számolt be (6. ábra). Ebből az is következik, hogy a családok generációkon átívelően tulajdonolták az otthonukat, ami összefügg a menekültek hazatérésének a szándékával, valamint igazolja a korábban megfogalmazott etnikai/vallási összefüggést.

Egyszintenciális és gazdasági helyzet

A háztartások egyszintenciális helyzetére vonatkozó kérdés a menekülésük előtti személyes vagy családi tulajdonukból indult ki. A válaszok igazolták a korábban bemutatott lakhatási helyzetüket: a megkérdezettek mindegyikének a saját tulajdonát képezte a lakása, és azon tartozás nem volt.

A szíriai lakosság átlagjövedelmével kapcsolatban a források igen eltérőek, és az egyes szektorokra vonatkozóan nem adnak áttekinthető képet, mert jellemzően az állami adminisztrációban és a magánszektorban dolgozókra vonatkoznak. Ott az átlagkereset 50-100 ezer szíriai fontra (SYP), azaz kb. 40 dollárra (USD) tehető (1 USD=13.000-15.000 SYP).³⁵ Az ötven megkérdezett család közül a jelenleg aktív keresőre vonatkozó kérdésre 28 egy, 22 két főt jelölt meg. A jövedelemmel kapcsolatban a teljes háztartás összes heti bevételére voltunk kíváncsiak. Az erre adott válaszokból átlagértéknek 131.500, mediánértéknek pedig 150.000 SYP jött ki (1. táblázat). Ennek az árfolyamértéke kb. 100 USD, azonban a szíriai infláció miatt a font állandóan ingadozik. Arra a kérdésre, hogy ez az összeg milyen arányban van a szomszédjaik heti bevételével, minden válaszadó teljes azonosságról számolt be.

1. táblázat

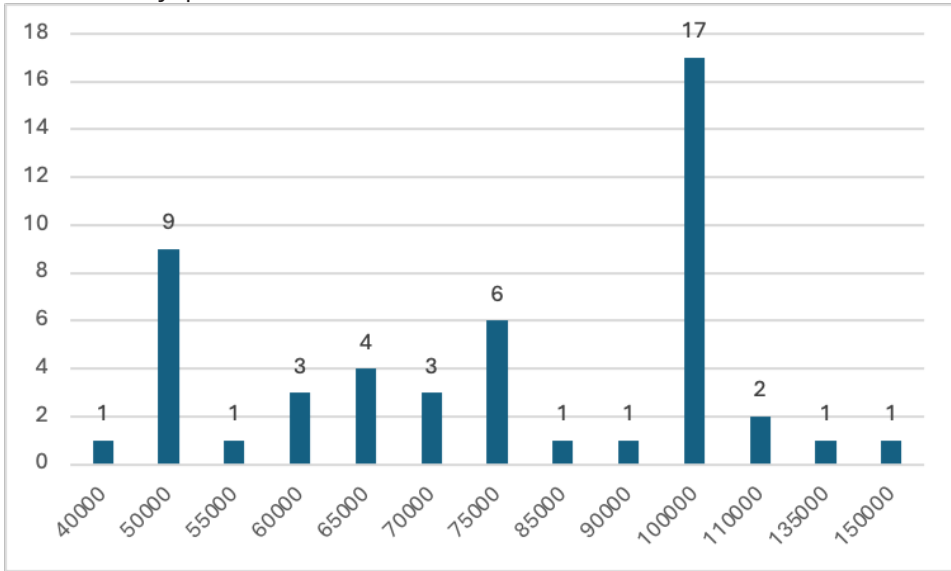
Néhány, a szíriai állam által támogatott mindennapi termék ára (SYP)

Kenyér (egy zacskó szíriai kenyér)	1000
Rizs (1 kg)	18.000
Cukor (1 kg)	16.000
Üzemanyag (1 l)	13.000
Borjúhús (1 kg)	175.000
Báránhús (1 kg)	200.000

A főbb kiadások közül az étkezésre fordított összeget csak megbecsülni lehetett, ugyanis erre a kérdésre nagyon nehezen tudtak vagy akartak felelni, így havi mediánértéket alkottunk (7. ábra). A kérdésblokk kiegészítéseként arra voltunk kíváncsiak, hogy folytatnak-e élelmiszerkeresést, illetve kérnek-e kölcsön a mindennapi életük során. Erre 16 háztartás válaszolt igennel, 34 pedig nemmel.

Szintén kiegészítő kérdésként szerepelt, hogy tárolnak-e otthon élelmiszert, amire mind az ötven család nemmel felelt.

7. ábra
Mennyi pénzt költ havonta élelmiszerre? (medián/háztartás, SYP)

A családok, személyek mindennapi veszélyérzetére és az országban történő esetleges visszarendeződésére vonatkozóan öt eldöntendő kérdést tettünk fel, és valamennyi megkérdezett mindegyikre azonos választ adott (2. táblázat).

2. táblázat
A személyes veszélyérzet Szíriában

1.	Egyetért-e azzal, hogy Szíriában erős normalizálódás kezdődött?	Igen
2.	Érzi-e a normalizálódás pozitív jeleit?	Igen
3.	Egyetért-e a szíriai állam által elindított folyamatokkal?	Igen
4.	Biztonságban érzi-e magát most Szíriában?	Igen
5.	Éreznek-e veszélyt a mindennapokban?	Igen

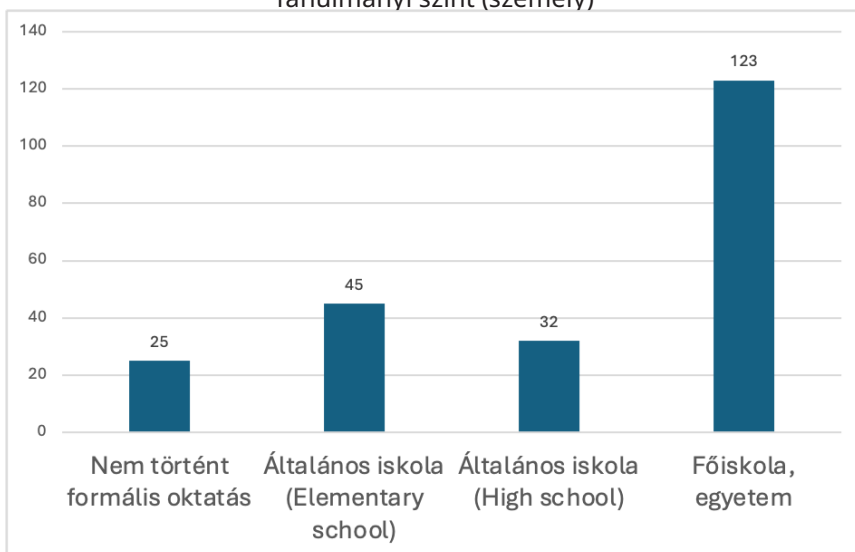
A foglalkozással és a tanulmányokkal kapcsolatos állapot

A foglalkozással kapcsolatos kérdésekre adott válaszok elemzésével kimutatható a visszaköltöztetett családok reintegrációs képessége és állapota. A kutatásban részt vett háztartások minden felnőtt, kereső korú tagja korábban érintettje volt a fejlesztési program munkaerő-integrációs támogatásának. Ennek eredményeként a keresőképes korú személyek közel 60 százalékának van állása, 30 százalékuk elérte a nyugdíjas kort, a többiek jellemzően háztartásbeli nők. A megkérdezett felnőttek közül 136 volt munkavállaló, 38 nyugdíjas korú, 9 munkanélküli, és 42 háztartásbeli (nő).

Azoknak a személyeknek a többsége, akiknek a háború előtt volt munkájuk, a visszaköltözésüktől számított két éven belül, illetve a program 2022-es befejezését követően el tudtak helyezkedni, és meg is maradni a munkaerőpiac valamely területén. A legjellemzőbb foglalkozások a körükben: 13,4 százalékuk tanár; 8 százalékuk jogász, ügyvéd; 7 százalékuk mérnök vagy építőipari munkás; a többiek kisebb százalékokban mezőgazdasági munkások, kiskereskedők.

A tanulmányokra vonatkozóan a megkérdezettek közel fele nyilatkozott úgy, hogy diplomával rendelkezik, de a válaszadók másik felének a többsége szintén iskolázott volt (10. ábra). A felsőfokú végzettséggel rendelkezők nagyobb része a bizonyítványát magával vitte az otthona elhagyásakor. Azonban azok is, akiknek nem maradt meg a diplomájuk, vagy csak a másolatával rendelkeztek, gyorsan pótolhatták a dokumentumukat.

8. ábra
Tanulmányi szint (személy)

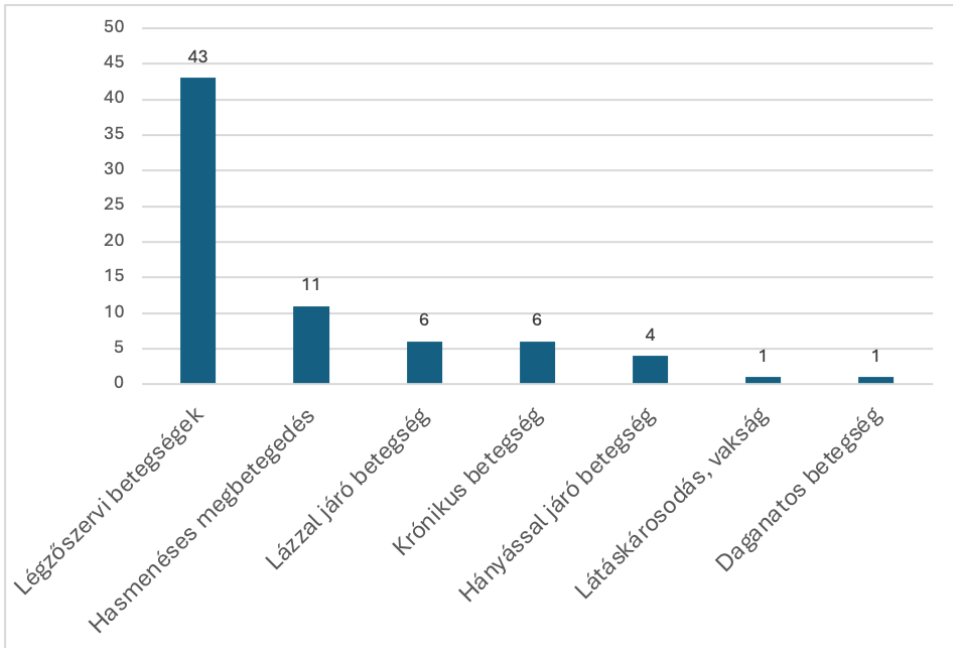

Egészségügyi állapot és körülmények

Szíria egészségügyi rendszerének a háborút követő újraindítása, az emberi és a technikai szükségleteinek a felmérése és pótlása, a szíriai normalizációval összefüggő diskurzus fontos része.³⁶ A szektor súlyos strukturális válságban van, az országban milliók nem jutnak megfelelő orvosi ellátáshoz, az egészségügyi hálózat 70 százaléka megsemmisült.³⁷ A megmaradt intézmények pedig nem kapják meg az állam által korábban biztosított támogatásokat – a helyzetet a koronavírus-világjárvány még tovább súlyosbította.³⁸

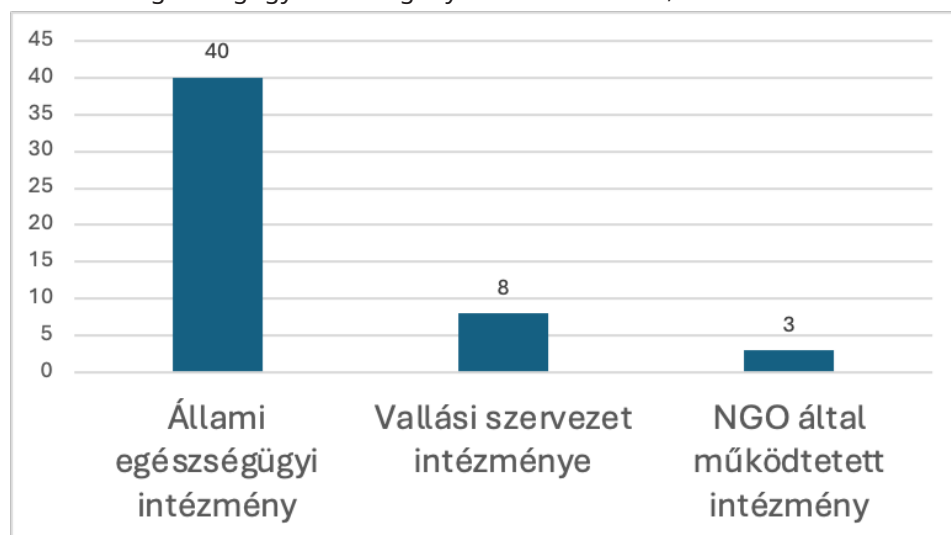
Arra a kérdésre, hogy mikor volt legutóbb annyira beteg, hogy orvos, szakember segítségét kellett kérnie, valamennyi háztartás minden egyes tagja a találkozásukat megelőző 5 napon belüli időszakot jelölte meg. Arra vonatkozóan, hogy egyébként milyen gyakran beteg valamelyik családtag, 28 válasz szerint hetente, de a maradék 22 esetében havonta (9. ábra).

9. ábra
Melyik az a három leggyakoribb betegség, amellyel meg kell küzdenie?
(háztartásonként)

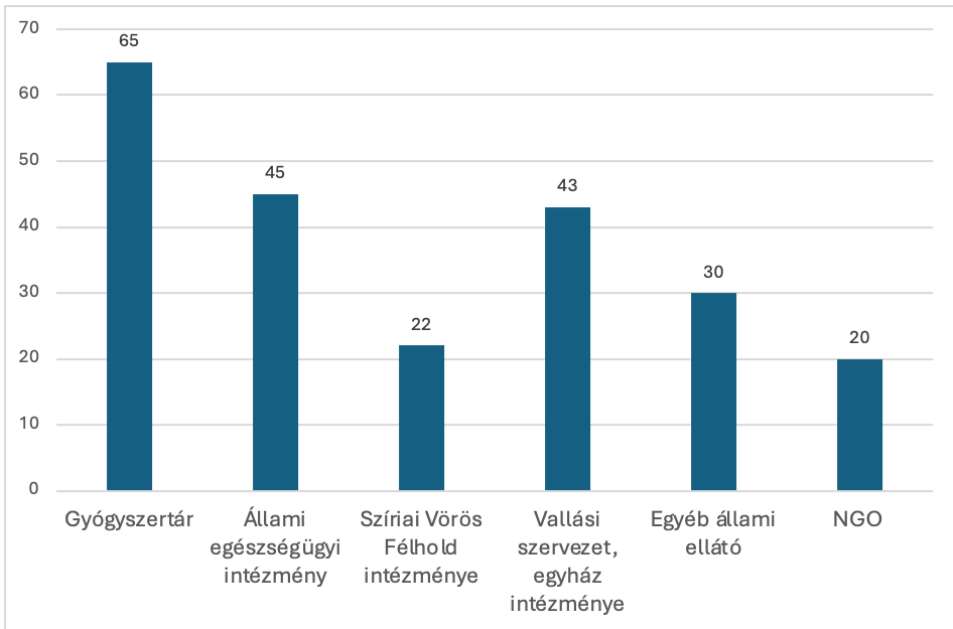
Arról is igyekeztünk információhoz jutni, hogy azokban az esetekben, amikor szakember segítségére van szükségük, hova, kihez fordulnak, valamint olyankor kell-e fizetniük. Erre 40 család válaszolta azt, hogy állami egészségügyi intézményt keres fel, miközben 42 háztartás is úgy nyilatkozott, hogy ingyenes az ellátás – a többiek szerint fizetni kell ugyan, de nem túl magas összeget (10. ábra).

10. ábra
Egészségügyi ellátás igénybevételekor hova, kihez fordul?

A szíriaiak gyógyszerhez jutása a háború kitörése óta kardinális probléma, és máig megosztó az azzal kapcsolatos diskurzus: a gyógyszerellátási nehézségek miatt sokan az országgal szemben érvényben lévő nyugati szankciókat tesszik felelőssé.³⁹ Habár az Európai Unió meghosszabbította a humanitárius célú árukra vonatkozó mentességet, azonban az nem teljes körű, és nem korlátlan.⁴⁰ Ezzel együtt hozzá lehet jutni a gyógyszerekhez, de elsősorban a városokban és nem a rurális területeken, amelyek izoláltsága még mindig nagyon jelentős (11. ábra).

11. ábra
Szükség esetén honnan szerzi be a gyógyszert? (személyenként)

Vallási hovatartozásból adódó sajátosságok

A Szíriában élő keresztények helyzete az „arab tavasz” kitörése óta az országgal kapcsolatos diskurzus egyik fontos, visszatérő alapkérdése. Nem ok nélkül, hiszen a keresztény vallású lakosság nem csupán része az összetett szíriai társadalom szerkezetének, de annak történelmi építőköve is.⁴¹ 2010 előtt a létszáma meghaladta a másfél millió főt, s ezzel a teljes népesség 10-15 százalékát jelentette. Ám keresztények a háborút követően már csak háromszázezen maradtak, s a jelenlegi lakosság 2 százalékát teszik ki.⁴² Több ok is áll ennek a háttérben: a radikális iszlám közösségek által ellenük elkövetett támadások, a meggyengült központi kormány részéről korábban élvezett védelem hiánya, az önvédelmi képességüknek a vallási sajátosságaikból fakadó korlátja, valamint az egész országra jellemző migrációs motivációt jelentő tényezők. Mindezek okán a szíriai keresztények ma a társadalom legsérülékenyebb csoportját jelentik. Napjaink fő kérdése – az országba való visszaköltözésükön túl –, hogy a megmaradt keresztény lakosság miként tudja a társadalmi szerepét megjeleníteni és erősíteni a mindennapokban.

Homsz esetében ez különösen is súlyos problémát jelent. A város 2011–2014-es ostromának a korábban részletezett földrajzi és történeti okok miatt szinte a teljes keresztény lakosság a kárvallottja lett: a kormányerők és az ellenzéki csoportok közötti harcoknak leginkább kitett belvárosi területek legnagyobb létszámú közösségét alkották, akik már generációkkal korábban megvásárolták az otthonukat, így amikor a felek keresztűzébe kerültek, a saját tulajdonukban keletkeztek a károk. A legnagyobb csapást a Fárúk Brigádok (iszlamista lázadó csoport) nevű fegyveres szervezet 2014-es támadássorozata mérte a keresztényekre, amelynek során a radikális iszlám csoport politikai és vallási áttérésre, ellenkező esetben a terület elhagyására kényszerítette őket. Az ő üldözéstörténetük, földrajzi „útvonaluk” a jelen kutatásban is beigazolódtott: a megkérdezettek az ország minden részébe – az olyan meghatározóbb gócpontok mellett, mint Damaszkusz, például a „Keresztények völgyébe” (*Valley of the Christians*"/*Vádi an-Naszará*) és Homsz rurális területeire is – szétszóródtak. A brutalitás egyik, a nyugati médiában is megjelent példája a holland jezsuita szerzetes, Frans van der Lugt 2014-ben, Homszban történt meggyilkolása volt. A keresztény lakosság visszatérése és a város újjáépítésében való társadalmi részvételük napjaink kulcskérdése. A pedig a kormányzóság földrajzi és gazdasági helyzete még tovább növeli, hiszen az jelentős szerepet tölt be mind Szíria, mind a makrorégió tekintetében.⁴³

Konklúzió

Habár a kutatás során végzett empirikus vizsgálat révén jelentős mennyiségű adathoz jutottunk, a megkérdezettek 225 fős köre ennek ellenére viszonylag kis/közepes mintának tekinthető. A kérdések széles, a háború utáni normalizáció számos aspektusával összefüggő skálája azt a másodlagos célt is szolgálja, hogy a felvetett szempontok alapján beazonosíthatóvá váljanak a helyreállítással kapcsolatos legfontosabb ügyek, kihívások. A tanulmány indirekt ambíciója, hogy a szíriai normalizációval kapcsolatos további tudományos párbeszéd katalizátorává és eszközévé váljon, és leszűkíthetővé, mélyebben vizsgálhatóvá váljanak e széles látószögű empirikus kutatás egyedi, konkrét részei.

A tanulmány a kutatás bemutatásával azon diskurzushoz is hozzá kíván járulni, amely arról folyik, hogy a korábban az Aszad-rezsim által ellenőrzött területeken milyen tapasztalatok vannak a belső menekültek asszisztált önkéntes visszatérése kapcsán. A terepkutatás azon a feltételezésen alapult, hogy az IDP-k Szírián belül képzelik el a jövőjüket, nem kívánnak az ország határán átlépni, és amint a lehetőségek adottak lesznek, visszaköltöznek az eredeti lakóhelyükre. A 225 személy (50 háztartás) körében végzett felmérésből ennek igazolása mentén az szintén kiderült, hogy az országos szinten fennálló problémák – a rendkívül rossz gazdasági helyzet, illetve a közszolgáltatások alacsony

színvonala – helyi szinten is megtapasztalhatók. A kutatás külön sajátossága, hogy elsősorban keresztény háztartásoknak a lakhelyükre való visszatérését vizsgálta.

Miközben a Szíria területén beavatkozó globális és regionális állami, s nem állami szereplők között az ország területi integritásának a helyreállításával kapcsolatban nincs konszenzus, az Aszad-rezsim is már azt a képet igyekezett sugallni a nemzetközi közösség felé, hogy Szíriában stabilizálódott a helyzet. Amint a tanulmány bevezető soraiból is látható volt, ez ma is csak részben igaz. A szíriai társadalom a polgárháború több mint tíz éve alatt jelentősen átalakult, és ebben a megváltozott társadalmi közegben kell értelmezni a belső menekültek visszatérését. Az általunk – elsősorban a kisebbséghez tartozó keresztény családok körében – végzett kutatás eredményei csak részben általánosíthatóak, ugyanakkor a megállapítások jelentős hányadát – magas munkanélküliség, alacsony átlagbér, az egészségügy hiányosságai – a makroszintű elemzések is visszaigazolják.

Jegyzetek

- 1 Heydemann, Steven: „Syria’s Normalization Signs a New Middle Eastern Order”, *Brookings Institute*, <https://www.brookings.edu/articles/syrias-normalization-signals-a-new-middle-eastern-order/> (a letöltés ideje: 2025. június 10.).
- 2 Kardeş, Şaban és Aras, Bülent: „What Drove Syria back to the Arab Fold?”, *Middle East Policy*, 30., no. 3. (2023).
- 3 Kaddour, Kheder és Tokmajyan, Armenak: *Borders without a Nation: Syria, Outside Powers, and Open-Ended Instability* (Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, Malcolm H. Kerr Carnegie Middle East Center, 2024). Elektronikusan elérhető: <https://carnegie-production-assets.s3.amazonaws.com/static/files/Kheder-Armenak-Syria%20report-final.pdf>.
- 4 Steenkamp, Christina: „Captagon and Conflict: Drugs and War on the Border between Jordan and Syria”, *Mediterranean Politics* (2024): 1–25. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1080/13629395.2023.2297121>.
- 5 Seiwert, Eva: „China’s ‘New International Order’: The Shanghai Cooperation Organisation in Afghanistan and Syria”, *Europe-Asia Studies*, 76., no. 3. (2024): 411–432. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1080/09668136.2023.2289870>.
- 6 *Operational Data Portal*, „2023–2024 Data on the Numbers of Syrian Refugees Registered by UNHCR Was Compiled by the UNHCR Records”, https://data.unhcr.org/en/situations/syria_durable_solutions (a letöltés ideje: 2025. június 10.).
- 7 Solymári Dániel és Gibárti Sára: „A szíriai háború homszai eseményeinek és a térségbeli belső menekültek migrációs motivációjának elemzése”, *Külügyi Szemle* (2022): 21. évf. 1.sz., 112–141.
- 8 Solymári Daniel, Csicsmann László és N. Rózsa Erzsébet: „Understanding Syrian Migration in Syria Normalisation, Return and Reintegration: The Case of Internally Displaced People in Post-War Reconstruction in Homs”, *Mediterranean Politics* (2025): 1–32. [doi:10.1080/13629395.2025.2518843](https://doi.org/10.1080/13629395.2025.2518843).

A szíriai belső menekültek helyzete

- 9 Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC), „No Safe Haven: A Country on the Move, a Nation on the Brink”, *ReliefWeb*, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/syria-brief-aug2012.pdf> (a letöltés ideje: 2025. június 10.).
- 10 OCHA: „Syrian Arab Republic: IDP Spontaneous Returns (May 2023)”, *ReliefWeb*, <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/syrian-arab-republic-idp-spontaneous-returns-may-2023-enartr> (a letöltés ideje: 2025. június 10.).
- 11 A szíriai IDP-lakosság száma 7.248.188 fő. Lásd: *Operational Data Portal*, „Syrian Arab Republic”, <https://data.unhcr.org/en/country/syr> (a letöltés ideje: 2025. június 10.).
- 12 Syrian Arab Republic: „2024 Humanitarian Needs Overview (February 2024)”, *ReliefWeb*, https://reliefweb.int/attachments/5eef8c1a-fe65-4961-9d6e-a8bec0578724/Syria%20HNO%202024_EN.pdf (a letöltés ideje: 2025. június 10.).
- 13 *Al Jazeera*, „Turkey, Syria, Russia Defence Ministers Hold Talks in Moscow”, <https://www.aljazeera.com/news/2022/12/28/turkey-syria-russia-defence-ministers-hold-talks-in-moscow> (a letöltés ideje: 2025. június 10.).
- 14 Ferris, Elizabeth és Kemal, Kirişçi: *The Consequences of Chaos: Syria's Humanitarian Crisis and the Failure to Protect* (Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2016).
- 15 Zeynep Şahin-Mencütek és Meininghaus, Esther: „Syrian Refugee Returns, Reintegration Experiences and Risks” *ISIM Working Paper*, November (2023). Elektronikus elérhető: <https://drive.google.com/file/d/1e0ZEHQZzEYl4tWyy8emS26mkPKkEPMtI/view>.
- 16 Barnard, Anne: „Homs Emerges as Turning Point in Shaping Syria's Future”, *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2014/04/23/world/middleeast/syria.html?search-ResultPosition=17> (2014. április 23.).
- 17 Wilkes, Sybella: „UNHCR Assessment Team Finds Dire Living Conditions in Homs”, *UNHCR*, <https://www.unhcr.org/50b88d726.html> (a letöltés ideje: 2025. június 10.).
- 18 Harris, William: *Quicksilver War: Syria, Iraq and the Spiral of Conflict* (New York, NY: Oxford University Press, 2018).
- 19 *UN-Habitat*, „City Profile Homs: Multi Sector Assessment, May 2014”, <https://unhabitat.org/sites/default/files/download-manager-files/Homs%20RCP.pdf> (a letöltés ideje: 2025. június 10.).
- 20 *Al Jazeera*, „Rebels Leave Al-Waer District under Evacuation Deal, 18 March 2017) <https://www.aljazeera.com/news/2017/3/18/rebels-leave-al-waer-district-under-evacuation-deal> (2017. március 18.).
- 21 *BBC*, „Homs: Syrian Revolution's Fallen 'Capital'”, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-15625642> (a letöltés ideje: 2025. június 10.).
- 22 *UN-Habitat*, „City Profile Homs”.
- 23 *UNHCR*, „Resettlement Handbook Division of International Protection, Geneva, 243. (2011)”, <https://www.unhcr.org/in/sites/en-in/files/legacy-pdf/46f7c0ee2.pdf> (a letöltés ideje: 2025. június 10.).
- 24 Arnstein, Sherry R.: „A Ladder of Citizen Participation”, *Journal of the American Institute of Planners*, 35., no. 4. (1969): 216–224.
- 25 Connor, Phillip: „Most Displaced Syrians Are in the Middle East, and about a Million Are in Europe”, *Pew Research Centre*, <https://www.pewresearch.org/short-reads/2018/01/29/where-displaced-syrians-have-resettled/> (2018. január 29.).
- 26 Fleming, Melissa: „Six Reasons Why Syrians Are Fleeing to Europe in Increasing Numbers”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/oct/25/six-reasons-why-syrians-are-fleeing-to-europe-in-increasing-numbers> (2015. október 25.).

- 27 Hutchinson, S.A. és Wilson, H.S.: „Research and Therapeutic Interviews: a Poststructuralist Perspective”, in *Critical Issues in Qualitative Research Methods*, szerk. Morse, Janice M. (Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 1994), 300–315. o.
- 28 Johnson, Mary E.: „Heidegger and Meaning: Implications for Phenomenological Research”, *Nursing Philosophy*, no. 1. (2000): 134–146.
- 29 Eggenberger, Sandra K. és Nelms, Tommie P.: „Family Interviews as a Method for Family Research”, *Journal of Advanced Nursing*. 58., no. 3. (2007): 282–292.
- 30 Seidman, Irwing: *Interviewing as Qualitative Research: a Guide for Researchers in Education and the Social Sciences* (New York, NY: Columbia University, 1998).
- 31 Stewart, David W. és Shamdasani, Prem N.: *Focus Groups: Theory and Practice* (Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 1990).
- 32 Brusque, Corinne, Bonnard, Arnaud és Pereira, Marta: „A Comprehensive Research Approach to Investigate the Patterns of Use of Invehicle Technologies. Proceedings of European Conference on Human Centred Design for Intelligent Transport Systems”. Az előadás elhangzott: *2nd European Conference on Human Centered Design for Intelligent Transport Systems*, Session 5B, (2010). *ResearchGate*, https://www.researchgate.net/publication/224240259_2nd_European_Conference_on_Human_Centred_Design_for_Intelligent_Transport_Systems (a letöltés ideje: 2025. június 10.).
- 33 Denzin, Norman K. és Lincoln, Yvonna S., szerk.: *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (New York, NY: Sage Publishing, 2018), 135. o.
- 34 Wind, Barend és Ibrahim, Batoul: „The War-Time Urban Development of Damascus: How the Geography and Political Economy of Warfare Affects Housing Patterns”, *Habitat International*, 96. (2020): 102109.
- 35 Haid, Haid: „As Living Costs Surge, Syria’s Civil Servants Head for the Exits”, *The Arab Weekly*, <https://thearabweekly.com/living-costs-surge-syrias-civil-servants-head-exits> (a letöltés ideje: 2025. június 10.); Al Mustafa, Muhsen: „Salaries Increase: The Syrian Regime’s Policy Driving the Militarization of Society”, *OMRAN Strategic Studies*, <https://omranstudies.org/index.php/publications/papers/salary-increases-a-syrian-regime-policy-driving-the-militarization-of-society.html> (2023. január 23.); Chehayeb, Kareem: „In Syria, Russia Leads Effort to Recruit Fighters for Ukraine”, *Al Jazeera*, <https://www.aljazeera.com/news/2022/4/1/in-syria-moscow-leads-effort-to-recruit-fighters-for-ukraine> (2022. április 1.).
- 36 Kherallah, Mazen, Alahfez, Tayeb, Sahloul, Mohammed Zaher, Eddin, Khaldoun Dia és Jamil, Ghyath: „Health Care in Syria before and during the Crisis”, *Avicenna Journal of Medicine*, 2., no. 3. (2012): 51–53.
- 37 Gholizadeh Gajkar, Valeria: „Healthcare in Syria Is at Risk of Collapse”, *Al Jazeera*, <https://www.aljazeera.com/opinions/2024/5/24/healthcare-in-syria-is-at-risk-of-collapse> (2024. május 24.).
- 38 Alhaffar, M.H.D. Bahaa Aldin és Janos, Sandor: „Public Health Consequences after Ten Years of the Syrian Crisis: a Literature Review”, *Globalization and Health*, 17., no. 1. (2021): 111.
- 39 *Al Jazeera*, „EU Slaps Sanctions on Relatives of Syria’s al-Assad over Drugs”, <https://www.aljazeera.com/news/2023/4/25/eu-slaps-sanctions-on-relatives-of-syrias-al-assad-over-drugs> (2023. május 25.).
- 40 *Council of the EU*, „Syria: Council Renews Restrictive Measures and Extends Humanitarian Exemption for Another Year”, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/05/28/syria-council-renews-restrictive-measures-and-extends-humanitarian-exemption-for-another-year/> (a letöltés ideje: 2025. június 10.).

- 41 Conrad, Lawrence: „Ibn Buṭlān in Bilād Al-Shām: The Career of a Travelling Christian Physician”, in *Syrian Christians under Islam, the First Thousand Years*, szerk. David Thomas (Leiden: Brill, 2001): 131–157.
- 42 *Aid to the Church in Need*, „Religious Freedom in the World: Report 2023”, <https://www.churchinneed.org/christian-persecution-religious-freedom/> (a letöltés ideje: 2025. június 10.).
- 43 *World Bank Group*, „The Welfare of Syrian Households after a Decade of Conflict”, <http://documents.worldbank.org/curated/en/099051624114042163/P1787061921ca30fc-187161b7d84a5e4532> (a letöltés ideje: 2025. június 10.).

Kína geopolitikai játszmája Latin-Amerikában

Chris Alden és Álvaro Méndez: *China and Latin America: Development, Agency and Geopolitics*. London és New York: Bloomsbury, 2023. 286 o.

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2025.2.8

A 21. század legfontosabb kérdései közé elsősorban a mesterséges intelligenciával fémjelzett technológiai fejlődés, a klímaváltozás okozta környezeti és demográfiai problémák, valamint – a politikai térben kétségkívül – az egypólusú, Amerika vezette világrendet érő kihívások tartoznak. A múlt század véres megpróbáltatásai árán létrejött globális *status quo* napjainkban átalakulóban van, amelynek a lecsapódását a nyugati társadalmakhoz tartozóként valamennyien megéljük: a populizmus terjedésétől az iszlamista terrorizmuson át az orosz-ukrán háborúig szinte nem volt olyan jelentős politikai esemény vagy folyamat az utóbbi néhány évtizedben, amelyet ne lehetne az USA által vezetett, liberális-demokratikus-kapitalista világrenddel szemben dacoló cselekedetként értelmezni.

Nincs ez másképp a terjeszkedő kínai külpolitika esetében sem. Magyarországon is – éppúgy, mint másutt – érzékelhető Kína fokozatos térnyerése: esetünkben elég, ha csak a Budapest–Belgrád-vasútvonalra, a magyar rendőrséggel együttműködő kínai járőrökre, a Budapestre bekopogtató Fudan Egyetemre vagy a felsőoktatási intézményeinkben sorra felbukkanó Konfuciusz Intézetekre gondolunk. Ugyanezek a példák azonban rávilágítanak ennek a kínai jelenlétnek egy nagyon fontos aspektusára, mégpedig arra, hogy az nem egyetlen – pl. a politikai – dimenzióra korlátozódik, hanem lehet gazdasági, biztonsági és emellett oktatási-kulturális természetű is. Érdemes viszont azt is kiemelni – habár magától értetődő –, hogy Peking nem kizárólag Magyarországra vagy a hozzánk hasonló posztkommunista európai országokra fordít egyre nagyobb figyelmet, hanem a világ jóformán minden pontjára igyekszik kiterjeszteni a jelenlétét valamilyen formában. Így természetesen Latin-Amerikára is.

Chris Alden, a London School of Economics and Political Science (LSE) nemzetközi kapcsolatokat oktató professzora és külpolitikát elemző *think tank*jének igazgatója és kollégája, Álvaro Méndez, aki szintén az LSE-n dolgozik tudományos főmunkatársként, valamint a globális Déllal foglalkozó ötletközpont vezetőjeként tevékenykedik, magára vállalta azt a korántsem egyszerű feladatot, hogy egyetlen műben összegezzék a szinte egy egész kontinensre kiterjedő kínai jelenlét aktuális állapotát. Ráadásul nem csupán egy erre vonatkozó összefoglalást kívántak nyújtani, hanem a régió majdnem minden egyes országával kapcsolatos külön áttekintést is. A *China and Latin America: Development, Agency*

and Geopolitics című, 2023-ban megjelent könyvükben a szerzők ezt a nem kevés és nem elhanyagolható jelentőségű munkát hajtották végre, amelynek eredményeként betekintést engednek a világ talán kevésbé ismert és közéleti szempontból fókuszon kívül eső területére.

A könyv – a függelékeken, jegyzeteken, az irodalomjegyzéken és a névmutatón kívül – alig kétszáz oldalas, és jól tagolt, így viszonylag kevés idő alatt is könnyedén átfutható. Ez viszont nem jelenti azt, hogy a munka valamilyen információhiányból adódó hátránnyal szenvedne. Sőt.

A felépítése világos és logikus, tartalmilag pedig arányosan oszlanak el benne az adatok, a történetek és a trendekre vonatkozó elemzések. Kifejezett erőssége a műnek, hogy bár egy nagyon aktuális és a 2020-as években szinte mindenütt politikai prioritást élvező kérdéskört tárgyal, azt nem csupán a jelenben ragadja meg, hanem azt egy történeti áttekintés keretében mind általános-ságban, mind országról országra megteszi.

A könyv már a nyitányában utal erre a történetiségre, viszont előbb – ahogy annak lennie kell – egy általános képet ad az olvasónak a vizsgált régióról, Kína ottani szerepéről, annak a történeti háttéréről és nem utolsósorban három olyan dimenziójáról, amelyek a könyv alcímét is adták. A műben bemutatott és feldolgozott információk ugyanis e három fogalom, a fejlődés (*development*), a hozzáállás (*agency*) és a geopolitika (*geopolitics*) kapcsán értelmezendők.

Alden és Méndez a fejlődést két aspektusból, gazdasági és társadalmi szempontból kívánják feltérképezni, ám egyértelműen az előbbire kerül a nagyobb hangsúly. Talán azért is, mert abból valamennyire kényszerűen következik az utóbbi, illetve mert Kínának külső aktorként az egyes latin-amerikai országok esetében ahhoz van közvetlen kapcsolata, míg az utóbbihoz inkább csak közvetetten járulhat hozzá – ha egyáltalán.

A talán a legpontosabban „hozáállásnak” fordítható *agency* esetében a szerzők két külön tengely együttes működésére hívják fel a figyelmet – az államéra és a szubnacionális aktorokéra –, amelyek a saját érdekeik alapján alakítanak ki valamilyen hozzáállást a külvilághoz, esetünkben Kínához. Ennek kapcsán négy különböző kategóriát sorolnak fel a Roberto Russell és Juan Gabriel Tokatlian korábbi meghatározása alapján: a nagyhatalmakhoz való stratégiai igazodást (*alignment*), a közöttük való egyensúlyozást és alkalmazkodást (*accomodation* vagy *limited opposition*), a velük szembeni kollektív fellépést (*challenging*) és a tőlük való elszigetelődést (*isolation*). Bár a könyv végén újból említik e besorolásokat, azoknak érdemes lett volna az országpéldák során is kimondottan megjelenniük. Természetesen az egyes viszonyok megismerésekor magunk is rá tudunk jönni, hogy a kínai kapcsolataik tekintetében mely hozzáállás jellemzi inkább például Chilét vagy Venezuelát, mégis az olvasóra hárul ez a kategorizálás, pedig annak a kimondása egy értékes teoretikus klasszifikációval segíthetné a később ezen írást is alapul vevő komparatív irodalmat.

A geopolitika esetében viszont talán a legfontosabb ténnyel találjuk szemben magunkat, azzal, amelytől a mű a jelentőségét nyeri: hogy Kína és Latin-Amerika kapcsolata egy szelete az átalakuló világrendnek, annak az általánosan megfigyelhető jelenségnek, hogy az Amerikai Egyesült Államok globális hegemoniáját kínai részről kihívás éri. Kínának a régióban végzett mindennemű tevékenységének ugyanis egyértelműen a politikai haszonszerzés a célja, amely egyfelől gazdasági előnnyel is járhat az érintett országok számára, másfelől viszont az USA-t hozza versenyhelyzetbe vagy éppen kényszerbe, ha az meg akarja tartani az első helyet a világpolitikában. Az erre adott reakciót – pontosabban: a reakció hiányát – tárgyalja a 8. fejezet is, azonban meglehetősen röviden. Igaz, hogy ez nem is tartozik e könyv feladatai közé, de az üzenetéből mindenképpen az derül ki, hogy a továbbiakban Washington kénytelen lesz a régióknak a Pekinggel ápolt kapcsolatát a saját érdekeiből kiindulva, közelebről, tüzetesebben szemlélni. Ehhez valószínűleg a Kínával szemben agresszívebb második Trump-elnökség fog löketet adni.

A könyv bevezetését követő 1. és 2. fejezet lehet talán a legérdekesebb azok számára, akiknek a Latin-Amerikával kapcsolatos ismereteik felszínesebbek vagy kifejezetten a jelen történéseire korlátozódnak. Nagyon fontos ugyanis észben tartani, hogy bár Kína geopolitikai terjeszkedése egy 21. századi jelenség, a kínai–latin-amerikai kapcsolatok megléte korántsem az. Nem szabad elfelejtenünk, hogy Latin-Amerika gyarmatosítása mögött éppen az európai piac számára kiemelten fontos kelet-ázsiai termékekhez való hozzáférés motivációja állt. Az elérni kívánt térségbe természetesen Kína mellett India és a délkelet-ázsiai fűszerszigetek is beletartoztak, de korántsem elhanyagolandó közülük az elsőnek a jelentősége. Nem véletlen tehát, hogy ha Latin-Amerika és Kína kapcsolatait teljeskörűen meg kívánjuk ismerni, akkor Kolumbusz Kristóftól kell elkezdni a történetet.

A szerzők felelevenítik, hogy az Újvilágban felfedezett tömérdek kincsnek (kiváltképp az ezüstnek) a világkereskedelembé való beáramlása Európát Latin-Amerikán keresztül kapcsolta össze Kínával, ami nemcsak kulcspozíciót teremtett a Habsburgok, majd a Bourbonok vezette spanyol gyarmatbirodalomnak a világban, de létrehozta ott a kínai befolyás csíráit is. Az évszázados múltra visszanyúló kínai kapcsolat pedig nemcsak rájuk és Európa politikájára hatott a gazdaságon keresztül (ahogy az ma is történik), hanem kezdetét vette az amerikai kontinensen máig jelen lévő kínai etnikai kisebbség kialakulása is. Meglehet, hogy a közösségük sem a gyarmati időkben, sem közvetlenül a latin-amerikai országok függetlenné válása után nem volt sem az országos politikát formáló, sem a saját politikai kihívásaival küzdő – hanyatló – Kínai Császársággal való kapcsolatokat meghatározó tényező, viszont mindenképpen helyes, hogy a könyvben Alden és Méndez nem feledkezett meg róluk, már csak azért sem, mert a rabszolga-felszabadítások után olcsó munkaerőként ők is a hátukon cipelték a régió fejlődését, például a 19. század közepére és második felére jellemző vasútépítéseken.

Az évszázadokkal korábbi élénk kapcsolatoknak magától értetődő módon véget vetett a 20. század két világháborúja és a kínai politikai rendszer totális átalakulása. A könyv emiatt a hidegháborútól, a Kínai Népköztársaság 1949-es megalakulása utáni évektől veszi fel újból a fonalat a latin-amerikai régióval ápolt kapcsolatok tekintetében, amelyek a bipoláris világrendszer természetéből adódóan szinte kizárólag politikai indíttatásúak voltak. A kínai kommunizmus viszont nem hatott jelentős módon a kontinens baloldali kormányzataira, mert azok a maoizmus helyett inkább a posztsztálini szovjet mintát követték. Érdekes, hogy ettől függetlenül több mozgalomra és pártra is hatott a kínai irány, ám sehol sem vált dominánssá. Arra az időszakra így nem is az ideológiai hatás a jellemző, hanem a diplomáciai kapcsolatok létrejöttének a folyamata, amely a tajvani kérdéssel párosult. A Kínai Köztársaság és a Kínai Népköztársaság közötti külpolitikai választás a régió legtöbb országában (még az USA-ban is) akkoriban történt meg, de – ahogy az a 7. fejezetből kiderül –, sok helyen csak a közelmúltban alkalmazták a pénzügyi támogatást diplomáciai eszközként és a befektetések elérése reményében.

A Kínával való kapcsolatok intenzívvé válása és mélyülése végül nem politikai indíttatású lett, hanem éppen annak köszönhető, hogy Peking elhagyta az átideologizált külpolitikájának a Latin-Amerikára erőltetését. Ehhez természetesen egy markáns belpolitikai „rendszerváltásra” volt szükség, amelynek következtében – bár korlátozott formában – a Kínai Népköztársaság is piaci alapra helyezte a saját nemzeti gazdaságát. Teng Hsziao-ping reformpolitikája részeként Kína pénzügyi, gazdasági lehetőségek után kezdett kutatni világszerte, amihez Latin-Amerikában hamar partnerekre talált.

A könyv következő fejezeteiben a szerzők már zömében Kínának mint gazdasági nagyhatalomnak a megjelenésétől vizsgálják az egyes latin-amerikai országokkal való viszonyát. Az érintett államokat öt csoportba osztják. Először Chile, Peru és Argentína, tehát az a három ország kerül a középpontba, amelyek elsősorban pragmatikus szempontból tekintettek Kína térnyerésére, és a gazdasági kapcsolataik kiépítésétől a saját piacaik serkentését várták. Mindhármukra többé-kevésbé igaz, hogy a saját belpolitikai töréspontjaikon átívelő kapcsolatot tartottak fenn Kínával (például Chile esetében Salvador Allende bukása után Augusto Pinochet is), amelyet leginkább a primer szektorból származó (nyersanyag- és élelmiszer-) exportjaikért cserébe szekunder (ipari) termékek érkezése jellemzett. Esetükben kifejezetten erős a gazdasági fókusz, ugyanis bár e három ország más területeken (például katonailag) is együttműködik Kínával, leginkább piaci jellegű kapcsolatáról van szó. Russell és Tokatlian felosztása szerint tehát egy egyensúlyozó, alkalmazkodó *agency* jellemzi őket.

A második országcsoportba Venezuelát, Ecuadort és Bolíviát sorolják a szerzők, ahol a leglátványosabb következménye lett az ún. rózsaszín hullámnak, amely baloldali, populista kormányokat juttatott hatalomba szerte a kontinensen.

Ebből adódóan már nem kizárólag pragmatikus, gazdasági indíttatású kapcsolat létesült az érintettek és Kína között, hanem a baloldaliságból, valamint kifejezetten a poszthegemón Amerika-ellenességből fakadó ideológia által motivált közeledés is. Ennek ellenére az esetükben nem beszélhetünk árnyoldaltól mentes, gyümölcsöző viszonyról. Kína leginkább szintén az ottani nyersanyagokban érdekelt, a befektetései viszont jóval kockázatosabb környezetbe kerülnek, mint az első csoportot alkotó három országban: Venezuelában a mély gazdasági és politikai válság, a másik kettőben pedig a helyi közösségekkel való ellentétek és a kapcsolat haszna körüli kérdések és elégedetlenség miatt. Ők tehát a simuló (*alignment*) hozzáállásra nyitottabbak, Kína viszont óvatosabban kezeli a közeledésüket.

Az 5. fejezet már csak egyetlen országgal, Brazíliával foglalkozik. Ennek természetesen az az oka, hogy Dél-Amerikában az rendelkezik a legnagyobb gazdasággal, amelynek a diverzebb, komplexebb természete miatt már nem a nyersanyag van a fókusz, mint Chilében a rézen vagy Ecuadorban a kőolajon. A brazil piacon is fontos azonban a primer szektor, azon belül a szójabab a kiemelt exporttermék, viszont a két ország közötti kapcsolódási pontként megjelenik a repülőgép- és autóipar is. Ez is arra utal, hogy Kína – az eddig említett országoktól eltérően – már nem tud csupán egy nyersanyagot termelő felvevőpiacként tekinteni Brazíliára. A két állam kapcsolatai között pedig elengedhetetlenül szó esik a BRICS-ről is mint olyan politikai közösségről, amelyben partnerként, a globális Dél eklatáns képviselőiként kezdik ki az Egyesült Államok hegemoniáját. Esetükben tehát megint egyensúlyozó, alkalmazkodó hozzáállásról beszélhetünk.

Russell és Tokatlian külön fejezetet szentel Latin-Amerika második legnagyobb gazdaságára, Mexikóra is. Ott Kínának nehezebb gyümölcsöző partneriséget kialakítania, főleg az Egyesült Államok hegemon pozícióját kikezdő vagy veszélyeztető jelleggel, ugyanis az ország már az elhelyezkedéséből adódóan is kényszerűen az északi szomszédjához kapcsolódik. Fontos számára az USA-val és Kanadával kötött szabadkereskedelmi egyezménye (korábban NAFTA, most USMCA), ám azt a Kína felé való szélesebb nyitás veszélybe sodorná. Emiatt a korábban felsorolt államokkal ellentétben Mexikó nem is mutatkozik hajlandónak egy kétoldalú egyezmény kidolgozására. Nemcsak a két észak-amerikai állam, de a gazdasági fókuszai miatt sem teheti azt meg: a többi latin-amerikai gazdaságba betörő olcsó kínai fogyasztási cikkek ugyanis Mexikóban éppen a helyi termeléssel vennék fel a versenyt. Így mindenképpen limitált ellenállás-ként jellemezhető a Kínával való mexikói viszony.

A két országtriót és a két vezető gazdaságot bemutató fejezetek után azon országok példája zárja a Közép-Amerikáról és a karibi térségről szóló fejezetet, amelyekre talán leginkább igaz, hogy az „USA hátsó kertjét” alkotják – gondoljunk csak a Panama-csatorna koncessziójára vagy az akár ugyanott, akár

máshol a Washington által szponzorált katonai puccsokra. Azok esetében jóval kisebb, kiszolgáltatottabb területekről van szó, amelyek a hegemonhoz való simulás (*alignment*) mellett a Kína által felkínált lehetőségek kihasználásában (*acomodation*) vagy az ellenállásban (*challenging*) és az elzárkózásban (*isolation*) is érdekeltnek lehetnek. Attól tehát, hogy ez a terület hagyományosan az Egyesült Államok érdekszférájába tartozik, meglepően nagy mozgástérrel rendelkezik. Részben erre utal az összefoglaló fejezetnek az a bekezdése, amelyben arról a már ebben az írásban is említett, mindezt megengedő amerikai érdektelenségről van szó.

Magyarországon talán viszonylag szűk azon kutatók köre, akik Latin-Amerika gazdaságpolitikájával tüzetesebben foglalkoznak. Rajtuk kívül viszont gyakorlatilag minden olyan olvasó számára, aki a nemzetközi politika iránt érdeklődik, és a kínai térnyerést kívánja megérteni, hasznos olvasmányt nyújt Chris Alden és Álvaro Mendez könyve, amely nem csupán gazdasági témájú írás – bár kétségkívül azon van a hangsúly –, hanem olyan mű, amely több évszázados perspektívába helyezve igyekszik rávilágítani arra, hogy a nemzetközi térben Kína nem egy új, hanem már régóta nagy befolyással bíró aktor. Azzal pedig, hogy már három-négy évtizede felvette a versenyt a szabadpiaci gazdaságokkal, nemcsak új tőkemozgások számára nyitotta meg az utat a kevésbé tehető és diverz gazdaságú országokban, a világrendszer perifériáját jelentő globális Délen, hanem szilárd bázist is teremtett ahhoz a nagyhatalmi játszmához, amelyre csak nemrégiben eszmélt rá az említett világrendszer ura, az Amerikai Egyesült Államok is.

Az, hogy az egypólusú világrend két- vagy többpólusúvá válik-e, még talán nem dőlt el végérvényesen, de az kétségtelen, hogy a jövő Kína terjeszkedésén és az USA reakcióján fog múlni; a két félnek pedig egyfajta diplomáciai, gazdasági, de mindenekelőtt geopolitikai csatateret a latin-amerikai régió. A *China and Latin America: Development, Agency and Geopolitics* című könyv ennek a játszmának a megértéséhez elengedhetetlen információkkal szolgálhat azok számára is, akik nem feltétlenül kívánják a régiót mélyebben megismerni. A kötetből ugyanis sokféle stratégia és hozzáállás, valamint földrajzi, politikai, gazdasági háttérből születő kényszerek és lehetőségek adta cselekvéssorozatok ismerhetők meg, amelyeket mi, magyar olvasók is összehasonlítási alapként tudunk kezelni akár a saját régióink, akár kifejezetten a hazánk esetére vonatkozóan is. Érdemes ugyanis megismerni, hogy a kínai és a nyugati kormányzatok kommunikációján túl, a világ más tájain hogyan jelent meg Kína, milyen módon juttatta oda a befektetéseit, a kultúráját, fejlődése eredményeit, hogyan csalta adócsapdába az áldozatait, s hogyan emelte fel a bajtársait az igazságtalan világrendszernek való kiszolgáltatottságból.

Nem is lehetne relevánsabb kérdés ugyanis, hogy – bár több ezer kilométerre Latin-Amerikától – mi magunk milyen fejlődést remélhetünk a Kínával ápolit

kapcsolatainktól, hogyan viszonyuljunk a két nagyhatalomhoz, és ezzel a geopolitikában milyen szerepet vegyünk fel. Részt vegyünk-e az egypólusú világrendszer átalakításában, ellenálljunk-e annak, vagy hagyjuk, hogy elsöpörjön az események egyik vagy másik kimenetele?

Kiss Dániel

Jegyzet

- 1 Russell, Roberto és Tokatlian, Juan Gabriel: „Beyond Orthodoxy: Asserting Latin America’s New Strategic Options toward the United States”, *Latin American Politics and Society*, 53., no. 4. (2011): 127–146.

A megjelenés technikai követelményei

Kiemelés:

- **félkövér:** fejezetcím
- *dólt:* alcím, idegen szavak, nagyon fontos kiemelendők (csak rövid)

Terjedelem:

- tanulmány: 50.000 leütés (szóközzel); benne: magyar és angol cím és összefoglaló (max. 10-10 sor); négy-öt kulcsszó; a főszöveg és a végjegyzetek
- recenzió: 10.000 n (nincs összefoglaló, sem angol cím)
- a szerző munkahelye és a betöltött pozíció (max. kettő)

Végjegyzetek:

- első alkalommal teljes és pontos cíMLEÍRÁS
- könyvcím: Szerző(k) családneve, keresztnéve: „A fejezet címe” in *A könyv címe*, szerk. Szerkesztő(k) családneve, keresztnéve (Kiadás helye [amerikai település esetén az adott állam postai rövidítésével]: Kiadó neve, évszám), oldalszám, o.
- Pl.: Samples, John: „The Origins of Modern Finance Law” in *The Campaign Finance Reform* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 2006), 35. o.
- folyóirat: Szerző családneve, keresztnéve: „A cikk címe: Alcíme”, *A folyóirat címe*, évfolyam, no. szám (évszám): oldalszám.
- Pl.: Jensen, Kimberly: „A Base Hospital”, *Frontiers: A Journal of Women Studies*, 26., no. 2. (2005): 211.
- szerző nélküli cikk: *A folyóirat/honlap címe*, „A cikk címe”,...
- újságcikk: Szerző családneve, keresztnéve: „A cikk címe: Alcíme”, *Az újság címe*, a megjelenés ideje magyaros sorrendben, oldalszám, o.
- Pl.: Fields, Marguerite: „The Jewel in the Crown”, *The New York Times*, 2008. május 4., 3. o.
- interjú: Az alany családneve, keresztnéve (ha kell, a titulusa), az interjú készítésének módja/körülménye, dátum.
- Pl.: Macmillan, Andrew (tanácsadó, FAO), a szerzővel folytatott beszélgetés, 1998. szeptember 3.
- honlapra történő hivatkozás: Szerző családneve, keresztnéve: „A cikk címe: Alcíme”, *A honlap címe*, URL/doi (a letöltés ideje: magyaros sorrendben).
- Pl.: Jalopy, John: „Storefront Arctic Panorama in Los Angeles”, *Dinosaurs and Robots*, <http://www.dinosaursandrobots.com/2009/01/effulgence-of-north-storefront-arctic.html> (a letöltés ideje: 2009. január 30.).
- blog: Családnév, keresztnév: „A cikk címe”, *A blog neve*, URL (a letöltés ideje).
- levéltári kiadvány: Az irat szerzője (vezeték-, keresztnév), *A dokumentum címe*, típusa (levél, kézirat), A forrás (levéltár) neve, *A gyűjtemény neve, dátumokkal*, URL/doi (a letöltés ideje).
- Pl.: Keller, Helen: *Helen Keller to John Hitz, 29 August, 1893*, Levél, Kongresszusi Könyvtár, *The Alexander Graham Bell Family Papers, 1862–1939*, www.loc.gov/item/magbellbib004020 (a letöltés ideje: 2006. január 11.).
- egy kiadvány második említésétől rövid cíMLEÍRÁS: A szerző családneve: „A cím első néhány szava” (cikk esetén) vagy *A cím első néhány szava*, oldalszám (kiadvány esetén).
- Pl.: Samples: „The Origins of Modern Campaign”, 35. o.
- egymás alatt ugyanarra történő hivatkozáskor: Uo., oldalszám.
- a cím lefordítandó (szögletes zárójelben, a világnyelvek kivételével)
- egy helyen csak egy jegyzetszám lehet, de ahhoz több cím is tartozhat